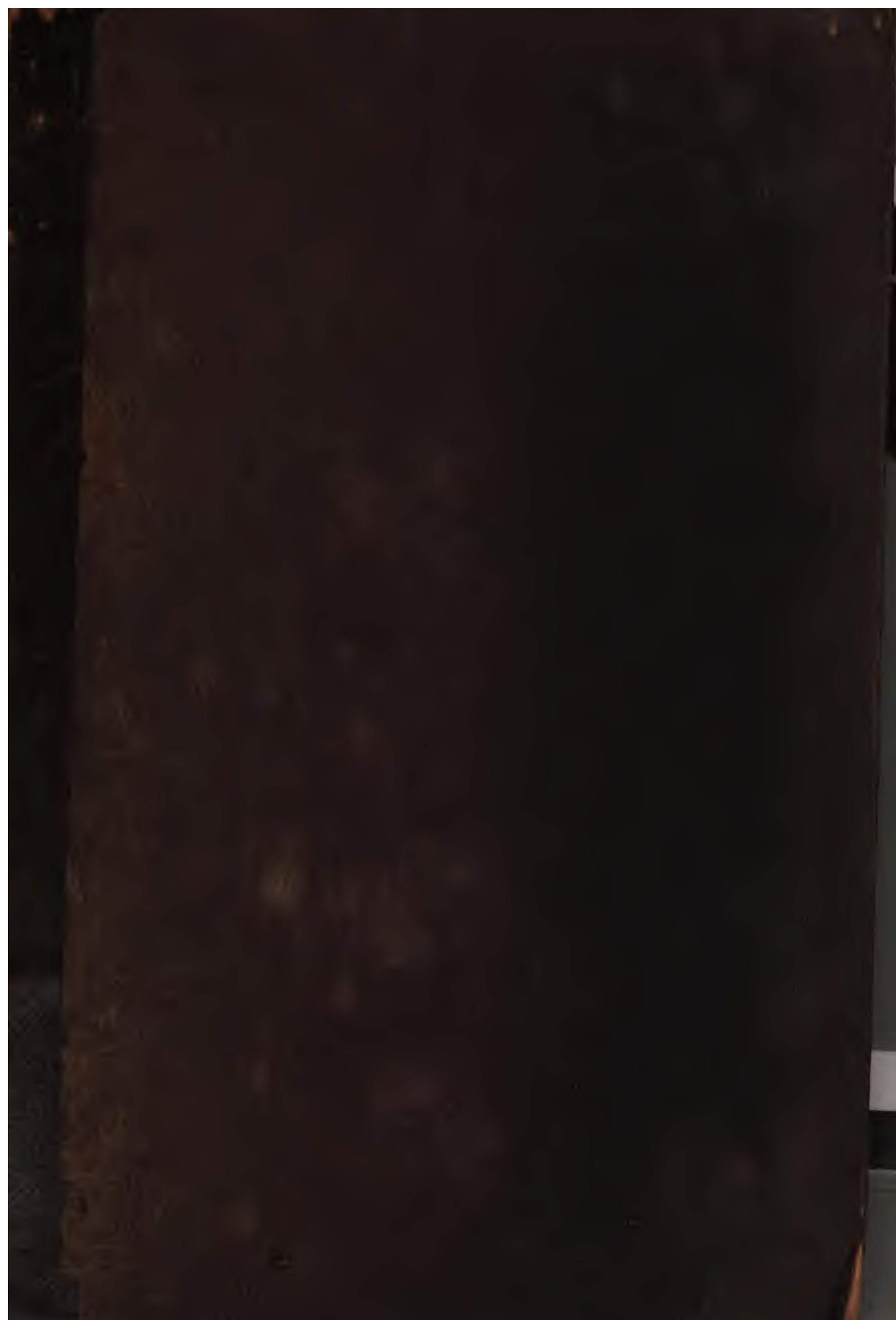

LELAND STANFORD JUNIOR UNIVERSITY
ORGANIZED 1891

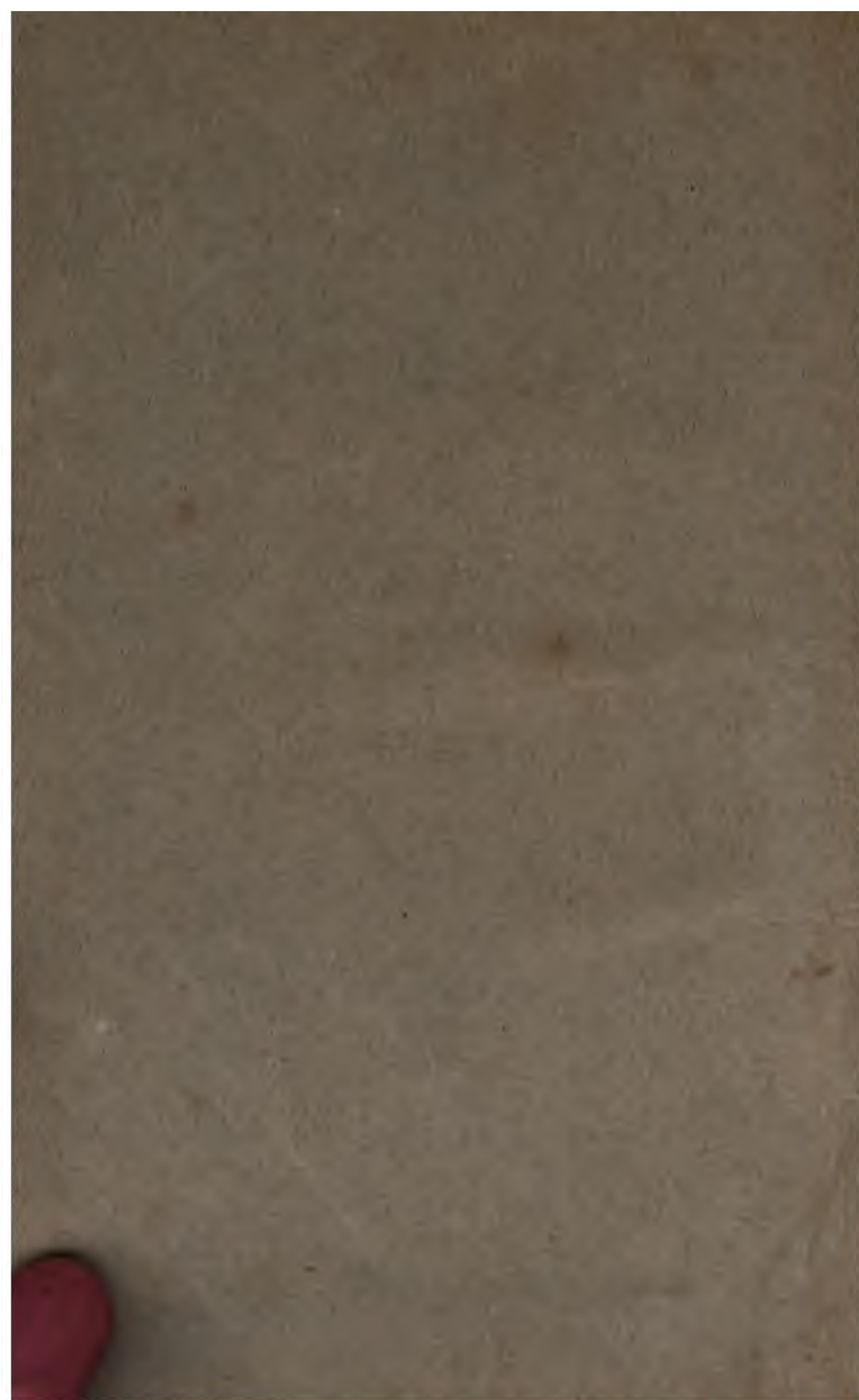

ИСТОРИЯ
НА
БЪЛГАРСКИЙ НАРОДЪ.

(По Д-ръ К. Иричека).

СЪСТАВЕНА ЗА СРѢДНИТѢ УЧИЛИЩА СПОРЕДЪ ПРОГРАММИТѢ ВЪ БЪЛГАРИЯ

ОТЪ

С. С. БОБЧЕВЪ.

ИЗДАВА
Книжарницата на Хр. Г. Дановъ
въ
ПЛОВДИВЪ, СОФИЯ, РУСЧУКЪ
1881

ОГЛАВЛЕНИЕ.

XIV и XV глави не сѫ отдѣлени (по несъглѣдвание) и тѣ се обематъ въ XIII глава.

Стр.

ПРѢДИСЛОВИЕ.

Капиталнийтъ и сериозенъ трудъ по българската история на младийтъ чешки ученъ и нинѣ министъръ въ Княжеството г. Д-ръ Иричека направи прѣвратъ въ книжнината по Отечественната ни История. Отъ когато се яви на бѣлъ свѣтъ тойзи трудъ въ нашата учебна литература се усѣти нужда отъ едно по-пълно, по-систематическо и по-добро ръководство по тойзи прѣдмѣтъ.

Слѣдъ Иричековата история нашитѣ учебници и ръководства по Отечественната ни История станѫхѫ неудобни за прѣподаванье. При массата отъ нови издирвания въ нашето историческо минѫло, старитѣ ръководства на Войникова, Шишкова, Цанкова, и др. имахѫ нужда отъ голѣми допълнения, прѣработвания и пр. това, което не станѫ.

Ний се заловихми за съставлението на едно ново ръководство по Българската История именно съ цѣль да дадемъ нѣщо по-ново, нѣщо по-пълно, нѣщо по-съвършенно.

Съ своята работа ний имахми прѣдъ видъ да доставимъ на български една книга както за срѣдни училища, така сѫщо и за нашитѣ учители и прѣподаватели.

Ний не направихми много нѣщо. Помѫчихми се да съставимъ това ръководство, като взехми за образецъ на съ-

държание и система г. Иричковата История, която на много мѣста просто сме прѣвождали. Отъ своя страна, ний гледахми да приспособимъ тъзи История на программата за прѣподаванье Историята въ срѣдни училища въ Княжеството.

Твърдѣ малко ний заехми отъ други нѣкои исторически трудове, като гледахми, че г. Иричекъ ни е далъ вече единъ сравнително най-пъленъ трудъ.

Има ли дѣйствително нашата История нѣкакви прѣимущества надъ другитѣ, — нѣма да говоримъ. Смѣемъ да кажемъ само, че нашето ръководство е най-пълно отъ сѫществующитѣ; то е съкратено отъ пълната История на г. Иричека. Но ний не се мамимъ съ мисъльта, че сми направили нѣщо съвършенно.

Ний бихми желали напротивъ да видимъ своята книга подвъргнѫта на една най-строга, но безпристрастна критика. Ний сами виждами, че има какво и що да се критикува: едно защото въ всѣко първо издание се пропущатъ много несъгледани погрѣшки; — друго, защото ний сми имали прѣдъ видъ программата на Бълг. Княжество, безъ обаче да е обяснено до сега какво се изисква отъ единъ учебникъ по Бълг. История. Най-послѣ, — трѣба да исповѣдами, — времето за съставлението на настоящий ни трудъ бѣше твърдѣ късо, а налѣганията на приятелитѣ твърдѣ голѣмо за да я искарами по-скоро.

Ний сами подирь отпечатванието на своя трудъ съгледахми не малко недостатки, къмъ поправянието на които и пристѫпихми за едно второ издание, което ще стане въ слѣдующата учебна година. Особенно ний сме рѣшили да измѣнимъ нѣкои критически страници, които сѫ се пропустнѫли у насъ повечето волно, — като сми искали, при нѣманието на други учителски ръководства,

книгата ни да послужи и за прѣподавателитѣ. Въ слѣдующето си издание ний ще се помѫчимъ още да бѫдемъ по-ясни и достѫпни за учащитѣ се.

Ний ще посрѣщнемъ съ голѣмо благодарение всички бѣлѣжки и критики, съ които бихѫ ни почели частно чрѣзъ писма, или гласно, чрѣзъ печата — нашитѣ учители и историци. Тѣхнитѣ указания, ний вѣрвами, ще ни послужятъ за бѫдѫщето поправление и улучшение на нашата книга.

Не трѣбва да забравяме, че хубавитѣ европейски рѫководства и учебници сѫ станѫли таквизъ само подирь дълго прѣработванье, многогодишно поправянье и многократно прѣиздаванье.

Споредъ мнѣнието на Д-ра Фридриха Мюллера, Тракo-Иллирийцитѣ най-първенъ се отдѣлили отъ общийтъ индогермански корень и, като излѣзли изъ планинската арменска страна, завзели Балканский полуостровъ, и така Албанцитѣ сѫ най-старий, подирь Баскитѣ, отъ живущитѣ въ Европа народи.

Много по-подиря дошли Келтитѣ и ударили на Западъ; подирь тѣхъ отивали Италийцитѣ съ Гърцитѣ, сетнѣ Германцитѣ и най-подирь Славянитѣ, които, споредъ Мюллера, най-късно се отдѣлили отъ Арийцитѣ.

Границитѣ на тракийскитѣ жилища сѫ били: на Западъ — Дрина, срѣдньото течение на Българска Морава и горнята Струма; на Югъ — Егейско море; на Сѣверъ — до Дунавъ, и на Истокъ — до Черно-море. Отъ многобройнитѣ Тракийски колѣна Гетитѣ, по Херодотово време, сѫ живѣли на Сѣверъ отъ Балкана, по-къмъ морето; въ IV столѣтие до Р. Х. тѣ отчасти минѫли Дунавътъ и основали тамъ силно господарство. Отъ другитѣ Тракийци ще поменемъ Кробизитѣ живущи на Видъ и Осма (тогава Артанъ и Ноя) Миситѣ, малко колѣно (расположено на Джибра, тогава Кебра), Трибаллитѣ, отъ горний Искъръ до Дрина. По-късно ученитѣ Византийци нарѣкли съ това име Сърбитѣ.

Между Тракийскитѣ народи, живущи на Югъ отъ Балкана, особенно се отличавалъ воинственний и независимъ планински народъ въ Родопитѣ: Сатритѣ (споредъ Херодота) или Диамитѣ (у Тукидида). На най-високитѣ върхове тѣ имали прорицалище на Дионися съ пророци, бесси (жреци) и съ жрица, както въ Делфитѣ. По Албански бесса ще каже вѣра, вѣрность; отъ това може да се обясни названието и народностьта на тѣзи жреци. И до сега на Гйозъ-тепе, въ Родопитѣ, се виждатъ развалини отъ стари голѣми здания съ мозаична робота и съ надписи по камьнитѣ стѣни.

Названието на жрецитѣ Беси било относлѣ прѣнесено на всички Сатри (мечь, сатѫръ). Беситѣ най-късно пазили своята народность отъ всички Тракийци. Около 400 год. под. Р. Х. епископъ Никита Ремесиамский имъ про-

ветѣ и въ горитѣ вий срѣщате много камьни, плочи и други таквизъ съ надписи, много монети и стари сѫдове, които пропадатъ въ ржцѣтѣ на невѣжи куюмджии и користолюбиви мастори.

Но всички тѣзи остатки и паметници не сѫ издирени, не сѫ изучени, така щото ний можемъ да говоримъ за първобитнитѣ жители на нашето отечество само по онѣзи малко положителни изслѣдования и заключения, що сѫ направили за това по-личнитѣ историци.

Най-старитѣ жители на сегашната Българска страна сѫ принадлежали на трако-иллирийската челядь, и се дѣлили на двѣ племена: источно и западно.

На источното племе принадлежали Тракийцитѣ, а може и Македонцитѣ, които най-вѣроятно е, както въ наше време Албанскитѣ прѣселенци въ Еллада, скоро се подчинили на грьцкото влияние. Безъ да се мамимъ, можемъ прѣдположи, че и Пелазгитѣ сѫ били тѣхни съплеменници. — Иллирийцитѣ и Епиротитѣ сѫ съставлявали западното племе.

Иллирийцитѣ сѫ населявали брѣговетѣ на Адриатическо-море, отъ устието на рѣка По до р. Генуса (Шкумба) въ Албания; а пъкъ страната на Югъ отъ тамъ до границитѣ на Еллинскитѣ Итолци сѫ живѣли Епиротитѣ. Можемъ да опрѣдѣлимъ, че между Тракийцитѣ и Иллирийцитѣ е сѫществувало таквозъ сродно отношение, каквото между Славянитѣ и Литовцитѣ, Нѣмцитѣ и Скандинавитѣ.

Тракийцитѣ въ днешно време сѫ вече съвсѣмъ изчезнѫли; поримченитѣ имъ потомци сѫ сегашнитѣ Румѫни (Власи и Молдовани).

Отъ Иллирийцитѣ и Епиротитѣ е останѫлъ дивий народъ Албанцитѣ или Арнаутитѣ (Слав. Арбанаси, алб. Шкепитари), на брой до 1,300,000, души. Споредъ издирванията на Хана, Нѣмски консулъ, отъ Иллирийцитѣ сѫ останѫли Гегитѣ, които живѣятъ въ Сѣверна Албания, а отъ Епиротитѣ — Тоскитѣ — въ Южна. И сега р. Шкумба дѣли Гегитѣ отъ Тоскитѣ. Языкътъ на еднитѣ и другитѣ е различенъ и освѣнь това забѣлѣжителна е омразата между тѣзи двѣ братски племена.

Споредъ мнѣнието на Д-ра Фридриха Мюллера, Тpако-Илирийцитѣ най-първенъ се отдѣлили отъ общийтъ индогермански корень и, като излѣзли изъ планинската арменска страна, завзели Балканский полуостровъ, и така Албанцитѣ сѫ най-старий, подирь Баскитѣ, отъ живущитѣ въ Европа народи.

Много по-подиря дошли Келтитѣ и ударили на Западъ; подирь тѣхъ отивали Италийцитѣ съ Гърцитѣ, сетнѣ Германцитѣ и най-подирь Славянитѣ, които, споредъ Мюллера, най-късно се отдѣлили отъ Арийцитѣ.

Границитѣ на тракийскитѣ жилища сѫ били: на Западъ — Дрина, срѣдньото течение на Българска Морава и горнята Струма; на Югъ — Егейско море; на Сѣверъ — до Дунавъ, и на Истокъ — до Черно-море. Отъ многобройнитѣ Тракийски колѣна Гетитѣ, по Херодотово време, сѫ живѣли на Сѣверъ отъ Балкана, по-къмъ морето; въ IV столѣтие до Р. Х. тѣ отчасти минѫли Дунавътъ и основали тамъ силно господарство. Отъ другитѣ Тракийци ще поменемъ Кробизитѣ живущи на Видъ и Осма (тогава Артанъ и Ноя) Миситѣ, малко колѣно (расположено на Джибра, тогава Кебра), Трибаллитѣ, отъ горний Искъръ до Дрина. По-късно ученитѣ Византийци нерѣкли съ това име Сърбитѣ.

Между Тракийскитѣ народи, живущи на Югъ отъ Балкана, особенно се отличавалъ воинственний и независимъ планински народъ въ Родопитѣ: Сатритѣ (споредъ Херодота) или Диамитѣ (у Тукидида). На най-високитѣ върхове тѣ имали прорицалище на Диониса съ пророци, беси (жреци) и съ жрица, както въ Делфитѣ. По Албански беса ще каже вѣра, вѣрность; отъ това може да се обясни названието и народностьта на тѣзи жреци. И до сега на Гйозъ-тепе, въ Родопитѣ, се виждатъ развалини отъ стари голѣми здания съ мозаична робота и съ надписи по камъннитѣ стѣни.

Названието на жрецитѣ Беси било отпослѣ прѣнесено на всички Сатри (мечь, сатхръ). Беситѣ най-късно пазили своята народность отъ всички Тракийци. Около 400 год. под. Р. Х. епископъ Никита Ремесиамский имъ про-

ветѣ и въ горитѣ вий срѣщате много камьни, плочи и други таквизъ съ надписи, много монети и стари сѫдове, които пропадатъ въ рѫцѣтѣ на невѣжи куюмджии и користолюбиви мастори.

Но всички тѣзи остатки и паметници не сѫ издирени, не сѫ изучени, така щото ний можемъ да говоримъ за първобитнитѣ жители на нашето отечество само по онѣзи малко положителни изслѣдвания и заключения, що сѫ направили за това по-личнитѣ историци.

Най-старитѣ жители на сегашната Българска страна сѫ принадлежали на трако-иллирийската челядь, и се дѣлили на двѣ племена: източно и западно.

На източното племе принадлежали Тракийцитѣ, а може и Македонцитѣ, които най-вѣроятно е, както въ наше време Албанскитѣ прѣселенци въ Еллада, скоро се подчинили на грьцкото влияние. Безъ да се мамимъ, можемъ прѣдположи, че и Пелазгитѣ сѫ били тѣхни съплеменници. — Иллирийцитѣ и Епиротитѣ сѫ съставлявали западното племе.

Иллирийцитѣ сѫ населявали брѣговетѣ на Адриатическо-море, отъ устието на рѣка По до р. Генуса (Шкумба) въ Албания; а пъкъ страната на Югъ отъ тамъ до границитѣ на Еллинскитѣ Итолци сѫ живѣли Епиротитѣ. Можемъ да опрѣдѣлимъ, че между Тракийцитѣ и Иллирийцитѣ е сѫществувало таквозъ сродно отношение, каквото между Славянитѣ и Литовцитѣ, Нѣмцитѣ и Скандинавитѣ.

Тракийцитѣ въ днешно време сѫ вече съвсѣмъ изчезнѫли; поримченитѣ имъ потомци сѫ сегашнитѣ Румѫни (Власи и Молдовани).

Отъ Иллирийцитѣ и Епиротитѣ е останѫлъ дивий народъ Албанцитѣ или Арнаутитѣ (Слав. Арбанаси, алб. Шкепитари), на брой до 1,300,000, души. Споредъ издирванията на Хана, Нѣмски консулъ, отъ Иллирийцитѣ сѫ останѫли Гегитѣ, които живѣятъ въ Сѣверна Албания, а отъ Епиротитѣ — Тоскитѣ — въ Южна. И сега р. Шкумба дѣли Гегитѣ отъ Тоскитѣ. Языкътъ на еднитѣ и другитѣ е различенъ и освѣнь това забѣлѣжителна е омразата между тѣзи двѣ братски племена.

Споредъ мнѣнието на Д-ра Фридриха Мюллера, Трако-Иллирийцитѣ най-първенъ се отдѣлили отъ общийтъ индогермански корень и, като излѣзли изъ планинската арменска страна, завзели Балканский полуостровъ, и така Албанцитѣ сж най-старий, подирь Баскитѣ, отъ живущитѣ въ Европа народи.

Много по-подиря дошли Келтитѣ и ударили на Западъ; подирь тѣхъ отивали Италийцитѣ съ Гърцитѣ, сетнѣ Германцитѣ и най-подирь Славянитѣ, които, споредъ Мюллера, най-късно се отдѣлили отъ Арийцитѣ.

Границитѣ на тракийскитѣ жилища сж били: на Западъ — Дрина, срѣдньото течение на Българска Морава и горнята Струма; на Югъ — Егейско море; на Сѣверъ — до Дунавъ, и на Истокъ — до Черно-море. Отъ многобройнитѣ Тракийски колѣна Гетитѣ, по Херодотово време, сж живѣли на Сѣверъ отъ Балкана, по-къмъ морето; въ IV столѣтие до Р. Х. тѣ отчасти минжли Дунавътъ и основали тамъ силно господарство. Отъ другитѣ Тракийци ще поменемъ Кробизитѣ живущи на Видъ и Осма (тогава Артанъ и Ноя) Миситѣ, малко колѣно (расположено на Джибра, тогава Кебра), Трибаллитѣ, отъ горний Искъръ до Дрина. По-късно ученитѣ Византийци нерѣкли съ това име Сърбитѣ.

Между Тракийскитѣ народи, живущи на Югъ отъ Балкана, особенно се отличавалъ воинственний и независимъ планински народъ въ Родопитѣ: Сатритѣ (споредъ Херодота) или Диамитѣ (у Тукидида). На най-високитѣ върхове тѣ имали прорицалище на Диониса съ пророци, беси (жреци) и съ жрица, както въ Делфитѣ. По Албански бесса ще каже вѣра, вѣрность; отъ това може да се обясни названието и народностьта на тѣзи жреци. И до сега на Гйозъ-тепе, въ Родопитѣ, се виждатъ развалини отъ стари голѣми здания съ мозаична робота и съ надписи по камъннитѣ стѣни.

Названието на жрецитѣ Беси било относлѣ прѣнесено на всички Сатри (мечь, сатжръ). Беситѣ най-късно пазили своята народность отъ всички Тракийци. Около 400 год. под. Р. Х. епископъ Никита Ремесиамский имъ про-

повѣдвалъ евангелието; въ V вѣкъ когато всички други Тракийски племена били поримчени и полатинчени (романизовани), Бесситѣ слушали християнското богослужение на своя роденъ язикъ. Още при Иустиниана, Бесситѣ принадлежали, наедно съ Германскитѣ наемници и Малоазиятскитѣ Исаври, въ отборната войска на Византийцитѣ. Главний имъ градъ се наричалъ Бессатръ (сега на това мѣсто е Баткунъ, на Югъ отъ Т. Пазарджикъ).

Най-личното и силното племе на Тракийцитѣ сѫ били Одриситѣ, смъртни врагове на Бесситѣ, въ коритото на Марица. По край Егейско море сѫ живѣли Сапеитѣ, въ долината на Струма Дентелититѣ, Медитѣ и Одомантитѣ.

Въ Горня Македония, въ областьта на източницитѣ на Вардаръ и Струмица, живѣли Пеонитѣ, на които поселенията се простирали до морето при устието на Струма. Тѣ сѫ живѣли въ свайни*) постройки, на които сѫществованьето е доказано исторически.

У Херодота се намѣрва много любопитно описание на тѣзи жилища: „Срѣди езерото надъ високи колове били сложени дървени постели, на които отъ сухо се отива само по единъ тѣсенъ мостъ. Най-напрѣдъ всѣки гражданинъ билъ длъженъ да даде стълбове за тѣзи постели; сѣтнѣ тѣ ввѣли въ обичай да ги доставятъ така: Кога се съберялъ да се жени нѣкой той билъ длъженъ да достави три стълбове . . . . Тѣ имали по много жени. На постелитѣ си всѣки правялъ колибка, въ която живѣялъ и една врата, която водяла въ езерото. Дѣцата си тѣ вържали за краката да не би да паднѫтъ въ езерото. Коньетѣ си и другий работенъ добитъкъ тѣ храняли съ риба; а риба имало толкозь много, щото всѣки като отвори своитѣ врата, спусне едно кошниче въ водата, изважда го слѣдъ малко пълно съ риба.“

Остатки отъ тѣзи жилища сѫ намѣрени на 1863 год. отъ Францускич археологъ Девилля. Въ Македония и до сега живѣе едно племе: Пианци, у които, споредъ много-

*) Свайни се наричатъ такива постройки, които сѫ правяли на нѣкое мочорливо или блатисто мѣсто, надъ колове, забити въ земята.

трудивший се археологъ г. Верковича, се е опазило такова прѣдание: „Тѣхнитѣ прадѣди били гонени отъ морскитѣ Вили и голѣми води и тѣ си правили колиби надъ водата, въ които спали.“

Между Илирийцитѣ забѣлѣжителни сѫ горно-италиянскитѣ Венети, Истри, Яподи, Либурни, Далмати, Ардеи, и Автарияти, по Бояна и Косово поле, най-храброто и многобройно илирийско племе. По Българската Морава живѣли Дардани, а около Охридското езеро Дассарети.

Отъ Епирскитѣ и Македонски племена да поменемъ само Долопитѣ въ Пиндъ и Минкеститѣ въ Западна Македония.

Откакъ разгледахми по-главнитѣ колѣна на най-старитѣ балкански жители, ний ще прѣминемъ къмъ тѣхний домашенъ животъ, языкъ и занятия.

Споредъ Херодота, Тракийцитѣ били най-многобройни отъ всички, поне подирь Индийцитѣ; ако тѣ би имали само единъ повѣлитель, то щѣхѫ да бѫдѫтъ непобѣдими и несравненно по-силни отъ всички други народи. Понеже не се случава това, тѣ сѫ слаби.

Тракийцитѣ сѫ живѣли въ градища и села, занимавали се съ земледѣлие и рударство; но като храбъръ и войнишки народъ повече обичали войната и грабежьтъ. Почти всички племена имали еднакви нрави. Тѣ имали по много жени; у нѣкои най-любимата се принасяла жертва на смъртний одъръ на мѫжьтъ, и се погребвала наедно съ него. На момичетата се давала по-голѣма свобода, а женитѣ, които купували, пазяли много строго. Когато се раждало дѣте, всички роднини, като се сберяли, оплаквали го; при това тѣ напомняли всички человѣшки злочестини; този обичай и досега е упазенъ у Македонскитѣ Румѫни.

Напротивъ, кога умиралъ нѣкой, тѣ го погребвали съ радость и пѣсни, и казвали че той сега се ползува съ пълно блаженство, тъй като се оттървалъ отъ всички главоболия.

Тѣ вѣрвали въ безсмъртието на душата. Мъртвитѣ

по-нѣкога изгаряли, а понѣкога закопавали; когато вече издигняли гробътъ, тогазь въ честь на умрѣлий правяли военни игри и борби. Народътъ почиталъ Ареса, Диониса и Артемида; а царьетѣ — Хермеса; така поне били нарѣчени отъ Грьцитѣ.

Праздникътъ на Артемида, която по тракийски се зовяла Котисъ или Бендисъ, се отличавалъ съ необузданни хорà и игри.

Тракийцитѣ обичали праздностьта и били мастори да пиятъ вино., Тракийцитѣ и Иллирийцитѣ обичали татулруваньето (да си дупчятъ по тѣлото разни образи).

Отъ языка на Тракийцитѣ сж останжли твърдѣ малки остатки у старовременнитѣ писатели. Хапъ е най-много издирилъ този языкъ и то благодарение на сравнението му съ албанский. Думата Далмация е тракийска и ще рѣче — страна на овчари.

Въ искуството Тракийцитѣ не били отишли много напрѣдъ. Намѣрени сж нѣкои недодѣлани и невѣщи изображения въ знаменитий замъкъ на Марка Кралевича. Така сжщо на върховетѣ на Балкана самъ-тамъ се срѣщатъ изображения на змии, мечки и на други животни. Въ Родопа, близо до селото Иланджи, въ пустото мѣсто Търло, се намѣрватъ оригинални писма, начертани на двѣ успоредни стѣни. Археолозитѣ сж доказали, че това сж остатки, отъ до — християнский периодъ.

Дълго време балканскитѣ стари жители живѣли отдѣлно, раскъсани. Веднажъ само Одриситѣ се опитали да ги съединятъ въ едно господарство. Одриский князь Тересъ съединилъ около 450 год. до Р. Х. много отъ племената въ едно широко господарство, което прѣдалъ сину си Ситалку, добрѣ познатъ въ Историята.

Севтесъ, наслѣдникъ на Ситалка, повѣлѣвалъ надъ всичка страна отъ Дунавъ до Егейско море и отъ Въсперъ до околноститѣ на София.

Надъ другитѣ колѣна, що обитавали нататъкъ къмъ западъ, прѣобладавали тогасъ Трибалитѣ. Подиръ смъртьта на Севтеса, — всичко се пакъ раздѣлило и распръснало.

Филиппъ Македонский, подиръ [illegible]

война, покорилъ Иллирийцитѣ и Тракийцитѣ до Дунавъ и основалъ нѣколко македонски колонии въ Бессатра (Баткунъ), Пловдивъ, Кабила (Ямболъ и пр.) По-многото войски на Александра Великий сѫ били Тракo-иллирийци.

Племеннитѣ прѣпирни се появили пакъ во време борбата на Диадохитѣ.

Въ III стол. до Христа въ сегашна Босна се явяватъ Келтитѣ.

За Келтитѣ не е било никакъ мѫчно да ограбятъ и опустошѫтъ съвършенно силно ослабнѫлий по вината на самитѣ туземци полуостровъ. На южнитѣ поли на Балкана, въ долината на триандафилитѣ, между Балкана и Срѣдня-Гора тѣ основали силно господарство съ главенъ градъ Тѫле; отъ тамъ сегашното Туловско-поле. Отъ това мѣсто цѣли 66 годинн (279-213) тѣ безпокоили Тракийскитѣ горци между Дунавъ и Егейско море, както и еллинскитѣ търговски републики при Понтъ и Пропонтида.

Въ Босна Келтскитѣ Скордили владѣли по-дълго време. Тѣ успѣли дору да истрѣбятъ много мѣстни племена.

Въ началото на II стол. до Р. Х. при долнитѣ мѣста на Дунавъ се появили Бастарнитѣ (споредъ Цейса — германско племе) повикани отъ Филиппа III Македонский противъ Римлянитѣ; тѣ прѣминѫли Дунавъ и имали жестоки войни съ Тракийцитѣ и Дарданитѣ. Въ сѫщото време прѣминѫли Дунавъ нѣкои племена Скити и се расположили въ равнинитѣ на Източна България. Ни Херодотъ, ни Тукидидъ нищо не казватъ за сѫществуваньето имъ въ тѣзи мѣста; само Страбонъ поменава за намѣрваньето имъ отъ самъ Дунава

Въ времето на втората пуническа война на полуостровътъ се явяватъ Римляни. Двѣ и половина столѣтия сѫ били тѣ длъжни да се борятъ за да завладѣятъ Тракo-иллирийскитѣ земи. Отчаянно е било съпротивлението на Илирийцитѣ, Скордискитѣ, Панонцитѣ; много кръвь била пролѣта, додѣто тракийскитѣ племена се подчинили на Римското иго.

Дарданитѣ и Тракийцитѣ били покорени слѣдъ осемгодишна борба (78 — 71 г. до Р. Х). Въ тъзи именно

борба е падналъ Аппий Клавдий въ Родопитѣ; Кай Скрибоний Куриоли проникналъ до Дунава и подирь тригодишна война той билъ удостоенъ за триумфъ; М. Лукилъ довършилъ завоеванието като стигналъ до Черното море.

По този начинъ, най-силний отъ Тракийскитѣ князье Котисъ, повѣлитель на Одриситѣ, билъ поставенъ въ редътъ на подвластнитѣ римски владѣтели.

Но и съ това още не е била свършена горската война въ Хемъ и Родопа. Когато въ сѫща Тракия билъ оставенъ мѣстенъ-князь, задълженъ да плаща данъкъ, страната между Дунавъ и Хемъ била покорена отъ Красса и прѣвърнѫта въ римска провинция (22 г. до Р. Х.); тя била нарѣчена Мизия, по името на Мизитѣ, които живѣли тамъ.

Тракия се прѣвърнѫла въ римска провинция едвамъ при императора Клавдия (въ 46 г.); но и тогазь по-прѣднитѣ наредби не били измѣнени у Горцитѣ на Хемъ и Родопитѣ.

Нѣма никакво съмнѣние, че непрѣкъсванитѣ войни сѫ направили да орѣдѣе твърдѣ много населението въ сѣверната часть на полуострова. Мѣстнитѣ устѫпили мѣста на чужденцитѣ.

Скоро на полуостровътъ се посрѣщнѫли двата главни язика на римската империя: латинский и еллинский. Тукъ била границата между Истокъ и Западъ. Латинский язикъ се распространилъ най-много на Сѣверъ: въ Дунавска България, Босна и Сърбия; а Грьцкий — на Югъ: въ Източна Тракия и Южна Македония. Че това е било така става ясно отъ надписитѣ, които се намѣрватъ по разни паметници. Поримчваньето се почнѫло и отивало много бърже. Въ IV, V и VI столѣтия ний срѣщами много латински рѫкописи на туземци и латински названия на градища; даже латинский язикъ станѫлъ официаленъ.

Въ сѫщото време произлѣзла една смѣсь между латинский и туземнитѣ язици; отъ тъзи смѣсь се появилъ румѫнский язикъ.

На Балканский полуостровъ ний срѣщаме и до днесь много богатъ материалъ за изобразяванье на животътъ подъ владичеството на Римлянитѣ; развалини отъ голѣми градове, останки отъ широки пѫтища, безбройни надписи и богати археологически находки, които свидѣтелствуватъ най-краснорѣчиво за голѣмото развивание на мѣстната промишленность и търговия; за голѣма жалость повечето отъ всичко това още не е описано и никакъ не е познато.

Тракo-иллирийското племе всѣкога се е отличавало съ своята необикновенна енергия и съ безпокойната си страсть къмъ войната; нъ повечето пѫти е било на служба у другитѣ и повече е работило въ интереситѣ на своитѣ слаби съсѣди, отъ колкото за уягчаванье на своята собственна сила.

Като служили подъ знамената на Александра Македонский, Трако-иллирийцитѣ покорили Азия за Грьцитѣ. Въ време на Римлянитѣ юначнитѣ Иллирийци не веднажь сѫ достигали и до римский прѣстолъ, подирь блѣскави военни отличавания.

И въ ново време най-добрата подпорка на слабата Порта сѫ пашитѣ и солдатитѣ Албанци (Арнаути), съплеменници и потомци на онѣзи иллирийск и епирски войници, съ които Александръ Великий побѣди Персидското царство, съ които Пирръ искаше да отнеме Италия отъ Римлянитѣ и Картагенянитѣ, отъ които много прости ратници юначно си прокарвали пѫть къмъ прѣстола на римската всемирна монархия.

Най-подирь да се досѣгнемъ до спорний въпросъ: Славянитѣ билй ли сѫ първобитнитѣ жители на полуостровътъ?

Учението, че Южнитѣ Славяни сѫ най-старитѣ първобитни жители на полуостровътъ до сега още не е изчезнѫло съвършенно. Но неговитѣ проповѣдници не сѫ съгласни по между си. Павелъ Иосифъ Шафарикъ мисли, че Славянитѣ сѫ отъ незапаметни времена тукъ наедно съ Тракийцитѣ и Епиротитѣ. Нъ въ сьчинението си Слованске Старожитности той е измѣнилъ погледа си донѣкждѣ. Отъ русскитѣ писатели подьржатъ тъзи теория: Бутковъ, Чертковъ, архиепископъ Филаретъ; отъ полскитѣ—Лелевенъ и Бѣловский; а отъ Южно-славянскитѣ: Сър-

битѣ Хаджичь, Верковичь, Милоевичь, Българитѣ Беронъ, Раковски, Захариевъ.

Но най-сполучено е разгледалъ този въпросъ наший ученъ сънотечественникъ и познатъ историкъ Маринъ Дриновъ. Сериознитѣ издирвания на Дриновъ сѫ го довели до твърдѣ важно паучни резултати. Той доказва, че Славянитѣ сѫ поченяли да идватъ и да се заселяватъ въ Балканский полуостровъ едвамъ отъ III столѣтие и че това се е свършило въ VII столѣтие. При всичко, че този въпросъ не е рѣшенъ окончателно, но този погледъ на наший ученъ историкъ се види най-вѣрний.

ГЛАВА II.

ЗАСЕЛЯВАНЬЕТО НА БАЛКАНСКИЙ ПОЛУОСТРОВЪ СЪ СЛАВЯНИ.

Прѣселяваньето на Славянитѣ въ III — IV столѣтия. — Господаруваньето на Римлянитѣ въ Дакия и сблъскваньето на Славянитѣ съ Римлянитѣ. — Първитѣ дирки отъ Славянско заселвание (колонизация) на полуостровътъ. — Хуннитѣ, Готтитѣ и Българитѣ. — Императоръ Юстинианъ (527 — 565). — Словѣни и Анти въ Дакия въ VI и VII столѣтия. — Аваритѣ. — Паданьето на Аварското и Византийско царства и войнишкото движение на Славянскитѣ племена къмъ силний Пелопонезъ.

Вселенната римска империя ослабнжла, упаднжла, а съсѣднитѣ народи това и диряли. Тѣ се втурнжли въ сѣвернитѣ ѝ прѣдѣли, гудили край на Римското господаруванье, проникнжли до брѣговѣтѣ на Срѣдиземно море и така се настанили въ областитѣ на прочутата империя. Германцитѣ заловили двата западни полуострова; а Славянитѣ покрили съ своитѣ поселения источний полуостровъ отъ Дунавъ до Спарта.

Германцитѣ въ Испания, Галлия и Италия се смѣсили съ тамошнитѣ народи и се прѣтопили отъ тѣхъ или пъкъ били покорени отъ други народи; за това нѣмский елементъ скоро се изгубилъ въ казаннитѣ мѣста.

Но не сжщото се случило съ Славянитѣ, които и до нинѣ занимаватъ по-голѣмата часть на Балканский полуостровъ. Тѣ се настанили тукъ тъй добрѣ, щото макаръ и подпадали подъ чужди ржцѣ, пакъ се освободявали и сѣкашъ сж живѣли тукъ хиляди години.

Кога и какъ сж се заселили Славянитѣ на Балкан-

ский полуостровъ? Върху този важенъ въпросъ сѫ исказани много различни мнѣния.

Изслѣдователитѣ сѫ мислили, че това събитие е станѫло въ периодътъ на великото прѣселванье на народитѣ; тѣ ограничавали продължителностьта му на едно малко число години.

Полский историкъ Суровецкий е на мнѣние, че Славянитѣ дошли до долний Дунавъ едвамъ подирь паданьето на Хуннитѣ. При това той утвърдява, че прѣминаванието на дѣсний брѣгъ е станѫло не по-рано отъ послѣдната четвърть на V столѣтие. Сѫщий погледъ поддържалъ и Шафарикъ.

Хърватский историкъ Д-ръ Ф. Рачки отнася появяванието на Славянитѣ при Дунавъ къмъ времето на господаруванието на Хуннитѣ.

Руский писатель Хилфердингъ казва, че Славянитѣ сѫ свършили двѣ прѣминавания: най-напрѣдъ нѣкои Славяни отишли слѣдъ Готтитѣ, когато тѣзи послѣднитѣ, като бѣгали отъ Хуннитѣ (ок. 375 г.) прѣминѫли Дунава; бѣтнѣ нападанията на Аттила показвали на Славянитѣ пѫть за Византия.

Нашийтъ ученъ историкъ Дриновъ изново и съвършенно прѣработи този въпросъ. Неговитѣ самостоятелни издирвания го докарахѫ до неожиданни резултати. За този въпросъ той е издалъ едно прѣкрасно и общедостѫпно съчинение на български: Погледъ върху происхождението на Бълг. народъ.

Додѣто четирмата познати историци отнасятъ заселванието на Славянитѣ къмъ периода на великото прѣселванье на народитѣ и мислятъ, че то се е свършило за 50 и не повече години, Дриновъ поддържа, че това прѣселванье не е станѫло изведнажъ, а лека-полека и че то се е продължавало цѣли 300 години; то се почнѫло въ III столѣтие, а се свършило въ VII-то. Иричекъ приема сѫщо този погледъ, който се вижда да е най-вѣренъ. Нъ да видимъ какъ е станѫло това.

Въ сегашна Трансилвания (въ Унгария) живѣлъ въ първо столѣтие народъ Даки.

Тѣзи Даки били отъ Тракийско племе, а наедно съ тѣхъ сѫ живѣли много Славяни. Има нѣкой дирки, които доказватъ, че Славянитѣ сѫ живѣли въ Унгария въ времето на римското господаруванье. Траянъ прѣвзелъ Дакия въ 107 година и я присъединилъ на римската империя. Но на 271 година, Дакия, много пѫти нападана отъ варварскитѣ народи, била отдѣлена отъ римската империя.

Римското господаруванье въ Дакия е имало не малко влияние не само на Дакитѣ, нъ и на Славянитѣ, както на тѣзи, що живѣли въ сѫща Дакия, така и въ близнитѣ мѣста. Името на тогози, който побѣдилъ Дакитѣ, името на Траяна е станѫло толкозь прочуто у Славянитѣ, щото то се чува и до сега въ пѣснитѣ и приказкитѣ на Малороссии, Сърби и Българи. Траянъ е билъ даже записанъ въ числото на славянскитѣ богове. Нашитѣ пѣсни и до днесь въспѣватъ „царя Траяна“, който има непрѣброими съкровища, и у когото 70 чучори текѫтъ растопено злато и чисто срѣбро. Много мѣста носятъ у насъ названието на Траяна.

Когато Римлянитѣ се появили въ Карпатскитѣ долини тогазь произлѣзло първото имъ спосрѣщанье, сблъскванье съ Славянитѣ. Това сблъскванье е дало поводъ на Славянитѣ да се теглятъ на Югъ.

Между народитѣ, които най-много се борили въ II и III столѣтия съ Римлянитѣ за обладанието на дунавскитѣ страни и на Балканскй полуостровъ, особенно сѫ забѣлѣжителни Карпитѣ, отъ които сѫ получили названье Карпатскитѣ гори и Костобокитѣ. Шафарикъ е показалъ, че тѣзи народи трѣбва да сѫ славянски. Това е и мнѣнието на Дринова. По едно време тѣ били побѣдени и наедно съ други народи били прѣселени въ дунавскитѣ области (298 год.). На Карпитѣ било назначено за жилище Мизия, Тракия и Панония.

Това е било началото на славянска колонизация на Балканский полуостровъ. Слѣдователно тя се е подкачила много по-прѣди отъ колкото обикновенно полагатъ. Най-напрѣдъ цѣли 200 години Славянитѣ живѣли, както

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ство на Хуннитѣ, слѣпено и поддържано отъ силна ржка, което, както казва Гибонъ, се простирало отъ Великий Океанъ прѣзъ всичка Сѣверна Азия и Европа до Атлантический океанъ.

Съ растурянието на Хунското царство не се прѣкъснжли злочестинитѣ на Византийската империя. Тя прѣтърпѣла още едно разорение отъ Ост-Готтитѣ. Този послѣденъ народъ билъ плѣненъ отъ Хуннитѣ, но оттървани отпослѣ тѣ прѣминжли отъ сѣв. брѣгъ на Дунавъ върху южний подъ началството на великий си краль Теодориха (ок. 475 г.). Тѣ правили не по-малко поразии отъ своитѣ прѣдшественици въ продължение на 20 год. По-послѣ като сж свършили плячката, тѣ поискали отъ Теодориха да ги води въ друга по-обилна страна. За да имъ угоди, той ги заведе въ Италия.

Тѣзи варварски нашествия произвели ужасно разорение и опустошение въ Полустровътъ. Най-старитѣ му жители Трако-иллирийцитѣ, намалени отъ римското влияние, прѣзъ стотѣ години на това варварско течение още повече и даже съвсѣмъ орѣдѣхж.

Споредъ свидѣтелствата на тогавашнитѣ историци, отъ Трако-иллирийцитѣ се спасли само тѣзи, които успѣвали да се скриятъ въ непристжпни гори и лѣсове, дѣто хищнитѣ варвари не сж могли да ги намѣрятъ.

Това сжщото се случило и съ Ромеитѣ, сирѣчь съ римскитѣ прѣселенци и поримченитѣ Трако-иллирийци. Тѣ орѣдѣхж на едно съ орѣдѣлитѣ градове.

Отъ друга страна и подирь заминаваньето на Готтитѣ империята не бѣше оттървана отъ опасности.

Други диви племена и разни нещастия налегнжхж Источната Римска Империя. Работата дошла до тамъ щото византийското правителство се отчаяло да оттърве отъ ржцѣтѣ на сѣвернитѣ варвари придунавскитѣ си владѣния и ги напуснжло съвсѣмъ.

То се погрижило само да запази своята столица съ околноститѣ отъ разорение. За това ний видимъ, че Императоръ Анастасий, около 50 г. по Р. Хр. се видѣлъ принуденъ да направи една дълга и яка стѣна отъ Сили-

врия на Мряморно море до Черното. Тъзи стѣна била дълга около 60 мили и отъ Цариградъ била далечь само 40 мили, което ще каже тя е ограждала само столицата и една малка часть отъ околията.

Всичкитѣ други области, които се намѣрвали на Сѣверъ и на С. Западъ отъ тъзи стѣна били оставени на произволътъ на варваритѣ. Византийското правителство и нещѣло да знае заради тѣхъ. Поради това и тогавашнитѣ историци говорятъ за тѣзи страни твърдѣ малко и много тьмно.

Императоръ Иустинианъ, който царувалъ отъ 527—565 год. възстановилъ пакъ властьта на империята връху тѣзи мѣста. Неговитѣ прочути воеводи и пълководци, макаръ съ голѣми трудове и залѣгания, най-подирь можахѫ да расширочѫтъ Византийскитѣ граници пакъ до Дунавъ, като отблъснѫхѫ за малко време задъ него варварскитѣ пѫтища и като ги въоружихѫ майсторски единъ противъ другиго.

Нъ работата е че Иустинианъ намѣри тѣзи области въ много грозно състояние. Тѣ бѣхѫ обезлюдѣли, опустѣли, не само отъ жители, а и отъ градове. За да ги подигне колко-годѣ той се заловилъ да стегне развалениtѣ градове и да прави нови. Прокопий, съвременъ неговъ историкъ пише, че Иустинианъ дигнѫлъ на Балканский полуостровъ до шестстотинъ укрѣпени градове изново или съ поправки. За да ги насели Иустинианъ земалъ разни мѣрки, прѣвеждалъ тамъ колонисти, оставялъ войска, но все напраздно. Той не можалъ да закрили тѣзи области отъ нови нападения отъ страна на варваритѣ.

Кѫдѣ края на неговото царуванье, явяватъ се многобройни нападатели. Най-напрѣдъ още при неговий животъ, а сѣтнѣ при животътъ на наслѣдницитѣ му тѣзи нападателни племена разсипали новитѣ византийски крѣпости и построения, но тѣ не бързали, както своитѣ прѣдшественници да се награбятъ съ плячка и да се върнѫтъ, а гледали да се поселятъ въ опустѣлитѣ византийски области.

Тѣзи нови племена тогавашнитѣ Грьцки и Римски

историци сж ги наричали постоянно съ общото име Славяни или Словѣни (Склавини, Склави). Това сж били онѣзи славянски племена, които обитавали Дакия и за които Прокопий казва:" „Славянитѣ и Антитѣ сж „единъ народъ. Тѣ нѣкога сж носили и едно общо име, „защото въ старо време сж ги наричали въобще Спори. „Тѣ занимаватъ голѣма часть отъ страната що е оттатъкъ „Дунава." Сжщото свидѣтелство ний срѣщами и у Йорнанда, готский историкъ и съвременникъ Прокопиевъ.

И така, нѣма никакво съмнѣние, че Хунската буря, която расклатила вcичка Европа, е докарала въ движение и мирното велико-славянско племе, въ неговитѣ стари жилища въ Сѣверо-Източна Европа. Докарала ги е въ движение и довела къмъ брѣговетѣ на Черно-море и Дунавъ. А отъ тамъ, не оставени намира отъ разноплеменнитѣ грабителни дружини, тѣ скоро захванжли да минаватъ и да се заселяватъ на Балканский полуостровъ. Тѣ минували тамъ или заедно съ Хунскитѣ и Готтски дружини, или пъкъ отивали слѣдъ тѣхъ и се заселвали дѣто можали

За първитѣ тѣзи поселения тогавашнитѣ писатели нищо не ни сж оставили защото въ населванитѣ отъ тѣхъ мѣста властьта на Византийцитѣ бѣше прѣмахнжта.

Но тъй или инакъ, а въ VI-й вѣкъ на Балканский полуостровъ, смѣло можемъ каза, е имало не малко заселени Славяни, отъ които мнозина сж постъпвали на византийска служба и сж достигали до високи чинове.

Сега се вече знае за вѣрно, че императоръ Иустинъ, който отъ простъ селянинъ станж византийски царь, а сжщо и сестриний му синъ великий Иустинианъ, сж били Славяни. Жената Иустинова се зовяла Любкиня, сестра му Бегленица. Самъ Иустинианъ се именувалъ Управда, баща му Истокъ, а сестра му тоже Бегленица. Нѣма никакво съмнѣние че тѣзи имена сж чисто Славянски.

Иустиниановийтъ родъ е билъ отъ Ведряна, село въ Дарданската область. Което ще рѣче, около срѣдата на V-ий вѣкъ въ тъзи область е имало славянско население.

Тъй тихо и незабѣлѣжено сж се прѣселвали Славянитѣ ма Балканский полуостровъ до VI вѣкъ. Отъ тога-

редъ прѣселвания. за
които сѫ ставали
рътъ византийски
на праздно. Въ полови-
вече на Югъ отъ Бал-
дружини дошли до Дурацо

Прокопия. отъ 3000
Марица и за чудо голѣмо
излѣзла на срѣща.
до Архипелажский
истрепали до 15000
да се заключи, че Про-
че тъзи чета е била

че на Балканский по-
многобройни Славянски
Солунъ; на 559 год.
разбили импера-
100.000 Славяни

че не може да
на срѣща, прово-
моли да отворятъ
надѣвалъ, казва
съ тъзи война, ще

направена-
Славянитѣ. Трѣба да
отъ Азия въ

на тѣзи Славяни отговорилъ: „Кой е този человѣкъ отъ „живущитѣ на земята, който би могълъ да подори нашата „сила и да господарува надъ насъ? Ние сми научени „сами да владами надъ другитѣ народи, а не тѣ надъ „насъ, и тъй ще си останемъ, додѣ има на свѣтътъ са„бя и война.“

При това аварскитѣ посланници не стърпѣли, възразили доволно грубо и за това заплатили съ главитѣ си. Ето за какво. Аваритѣ имали да си отмъщаватъ на Славянитѣ и съ радость сж подали исканната отъ Римлянитѣ помощь.

Какъ се е свършила войната съ Аваритѣ — не е познато. Знае се само че слѣдъ двѣ години Славянитѣ пакъ продължили своитѣ нападания или по-добрѣ преселвания прѣзъ Дунавъ на Балканский полуостровъ. На 583 г. тѣ стигатъ дори до Анастасиевата стѣна. Подиръ това сж станали още много по-голѣми или по-малки прѣселвания, така що въ 657 година, споредъ лѣтописецътъ Теофанъ, Императоръ Константинъ II прѣдприелъ походъ въ Славяния. Тъзи Славяния е била тогазъ земя доволно широка отъ Дунавъ до Архипелагъ.

И така, нѣма никакво съмнѣние, че въ срѣдата на VII й вѣкъ древнеримскитѣ и византийски области: Малка Скития, 2-ра Мизия, Дакия, Дардания, Македония, Епиръ и часть отъ Тракия сж били испълнени съ Славяни, и за това се звали Славиния.

Но види се, и тѣзи области не били достатъчни за да вмѣстятъ гоститѣ и прѣселенцитѣ Славяни. За това ний скоро ги виждаме да минаватъ и въ класическитѣ грьцки области, дѣто тѣ въ малко време наплънили.

Като се размѣстили и утвърдили добрѣ въ тѣзи нови за тѣхъ страни, Славянитѣ, ако и да имѣха едно общо име, не се съединиха въ едно цѣло политическо тѣло. Тѣ се подѣлиха на много малки племена, отъ които всѣко си имало особено название, особено и управление.

Имената на тѣзи племена не сж всички познати. Но по-често поменаванитѣ сж:

съединенитѣ съ нея страни, а се явявали всѣкога раскъсано и мирно, като искали само да си намѣрятъ удобни за разработванье земи и като прибѣгвали до оржжье само, когато е трѣбало да се бранятъ. Това гледание на работитѣ е съвсѣмъ идилично. Истината е, че Славянитѣ, като занимавали поленитѣ въ Тракия, Македония, Мизия и Иллирия, били сжщий онзи войнственъ народъ, който прѣзъ срѣднитѣ вѣкове непрѣкжсвано се е борилъ съ Византийцитѣ и въ наше време не единъ пжть е каралъ Турцитѣ да треперятъ отъ него.

явява една нова дружина, която трѣбоваше да тури край на племенний животъ между Славянитѣ на Балканский полуостровъ и да ги съедини повечето въ едно яко политическо тѣло, което би могло да спасе не само независимостьта но и народностьта на Славянитѣ. Казвами и народностьта си и ставахж безродни Ромеи.

Тъзи, дружина която бѣше, така да рѣчемъ, отредена за да основе първото българско господарство, не бѣше твърдѣ многобройна, но бѣше войнствена, смѣла, юнашка.

Родътъ на тъзи дружина не бѣше славянски, както мнозина се мжчжтъ (Раичи, Венелинъ) да докажжтъ. Тя е била часть отъ едно чудско или финско племе, наизваемо Българи, както това доказва най-добрѣ Шафарикъ и съ него наедно най-вѣщитѣ нови изслѣдователи по нашата история каквито сж Дриновъ, Иречекъ и др.

Въ първата половина на VII-й вѣкъ Българското племе се е скитало между рѣкитѣ Донъ и Волга. Около 660 година, когато умрѣлъ нейний силенъ началникъ Кубратъ, това племе се раздѣлило между петимата Кубратови синове на петь пò-малки дружини, отъ които само двѣ останжли да се скитатъ на тогавашното си бащино мѣсто*) Другитѣ три отидохж на различни страни да си търсятъ мѣста, удобни за живѣянье. Една отъ тѣхъ прѣминж въ Панония, (сегашно Маджарско); други подъ началството на петий Кубратовъ синъ Алцека се обърнжли къмъ Италия, поселили се въ Молисската область, съдържаща три селца и живѣли тамъ много вѣкове. По голѣмината на тъзи область, която обимала три селца, може да се заключава, че числото на Алцековата дружина или орда не е било по-голѣмо отъ 40 — 50 хиляди.

Третята орда или дружина подъ началството на Аспаруха, трети Кубратовъ синъ, прѣминжла рѣкитѣ Днепъръ и Днестръ и се впуснжла къмъ Дунава, дѣто на-

*) Тѣ отпослѣ се прѣмѣстили по-къмъ Сѣверъ и въ това мѣсто между рѣки Волга и Кама основали едно царство, което траяло до XIII вѣкъ. Това е била така нарѣчената **Чърна България**, съ която русскитѣ князове сж имали дълго време война и която Батыевитѣ Татари съсипали и истребили или прѣтопили. Часть отъ Българитѣ живущи при Кама се порусcили.

то на едно политическо цѣло тѣло отъ Славянскитѣ племена на Балканский полуостровъ.

Безъ да влазями въ подробноститѣ на това знаменито събитие, безъ да расказвами какъ е произлѣзло обединението, ний сми длъжни да поменемъ, че това обединение станжло много бърже, тъй щото по-голѣмата часть отъ тѣзи племена въ VIII в. вече се управлявахж отъ единъ человѣкъ, отъ една воля. Скупомъ зети тѣ съставлявахж една силна държава, единъ могжщественъ народъ. Тъзи държава прие името на завоевателната Аспарухова орда, която положи първий камькъ на нейното основание: тя се нарѣче Българско Царство.

Отъ тогази племеннитѣ названия, както и племеннитѣ несъгласия, раздори и надваряния въ общата държава вехж да исчезватъ. Тѣ всичкитѣ като граждани на едно господарство, като части на едно политическо тѣло, зехж да забравятъ своитѣ минжли несполразумѣния, слѣхж се въ единъ народъ, който получи името на царството, въ което се извърши тѣхното тѣсно сближаванье и се нарѣче Български народъ. Българи, което бѣше и името на дошлитѣ Аспаруховни дружинници.

Колкото за самитѣ дружинници, Българи, дошли съ Аспаруха, които внесохж между расположенитѣ Славянски племена политическото единство, тѣ се затрихж въ скоро време, погълнахж се отъ болшинството на Славянскитѣ племена и не оставихж въ политическото тѣло никаква дирка отъ своята инородность.

„Тъй се образова нашийтъ народъ, казва Дриновъ. Макаръ и да прие той името си отъ една малка чудска дружина, той ни най-малко не веде родътъ си отъ нея, а е потомъкъ на онѣзи многобройни Славяни, които въ VI и VII вѣкове испълнихж Балканский полуостровъ.“

И това нѣщо не е никакъ чудно, защото не е единичькъ случай въ историята на европейскитѣ народи. Тъзи история ни прѣдставлява много подобни примѣри, изъ които ний ще поменемъ единъ два.

Сегашнитѣ Французи нѣматъ нищо общо съ нѣмцитѣ; тѣ сж прями потомци на древнитѣ Гало-Римляни: тѣ

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] 61 год.

[illegible] Юсти-

[illegible] на Прак-

[illegible] Тогазь

[illegible] Грьци-

[illegible] Императорьтъ

[illegible] цѣль да

[illegible] царство;

[illegible] поразили

[illegible] прѣдѣли: на

[illegible] тъ устието на Дуна-

[illegible] — рѣка Нишава

[illegible] Морава:

[illegible] на Сѣверъ

[illegible] часть отъ

[illegible] Молдовия.

[illegible] наслѣдилъ

[illegible] много въ

[illegible] дпорка

[illegible] градский

прѣстолъ. П[illegible] [illegible] на Дунава при Тервела. [illegible] му се врѣкълъ [illegible].

Тервелъ [illegible] ударилъ [illegible] Цариградъ [illegible] Юстиниана. Безъ бой Цариградъ [illegible] царь. а Пустиниянъ II [illegible] за императоръ. Т[illegible] [illegible]-ната на Влахерна

Пустиниянъ II [illegible] -цѣнни и много дарове. [illegible] му [illegible] стьта Загорье: [illegible] България (Тракия) а именно отъ Стара-Загора [illegible] Бургасъ. [illegible] морскитѣ градове Анхиалъ и Месемврия. Самъ императорътъ излѣзълъ на срѣща Тервелу. врѣчилъ му [illegible]-шно даване. [illegible] ръкълъ го Кесарь [illegible] и го въвелъ въ Цариградъ. На Тервела [illegible] до троня на императорътъ и Цариградчанитѣ му [illegible]-ли като на свой [illegible] царь.

Любопитенъ е разказътъ на [illegible] за богатствата и за щедростьта на Тервела: той [illegible] щита си на земята. съ испатената страна на [illegible]: върху щита —камшика си. съ който [illegible] на конь и послѣ насипалъ пари около щита и камшика: като забилъ копието си въ земята. той натрупалъ отъ [illegible] му страни до върхътъ копринени платове: раздавалъ пари на войнитѣ отъ цѣли сандъци. като грабялъ съ дѣсната си рѫка злато. а съ лѣвата—срѣбро.

Отърваний императоръ скоро забравилъ доброто на Тервела. нарушилъ съюзътъ и мирътъ и обявилъ война на Българитѣ. Но той билъ разбитъ отъ тѣхъ при Анхиалъ (707).

При слѣдующитѣ трима цариградски императори. Византийцитѣ ту се били. ту живѣли въ миръ съ Тервела додѣ на 714 пакъ станалъ новъ договоръ. който оздравявалъ търговскитѣ мирни сношения. А когато на 717 г. Арабитѣ обсадили Цариградъ. то Българитѣ отишли на помощь

унтуванитѣ Българи изтрѣбили всичкитѣ членове отъ царский родъ Дуло и си провъзгласили за царь единъ храбръ юначенъ момъкъ Телеца, отъ фамилията Угаинъ.

Телецъ не царувалъ дълго време (760 — 763). България била отслабнала много отъ нападенията въ Азия, друго отъ междуособнитѣ борби. За това неговъ походъ въ византийскитѣ области билъ нещастенъ. Телецъ бѣ разбитъ страшно отъ императоръ Константина. Послѣдний се върналъ въ Цариградъ съ триумфъ, а военноплѣннитѣ Славяни и Българи били убити при Златнитѣ врата. Раздразненитѣ Българи не прѣтърпѣли това срамно поражение, възбунтували се противъ Телеца и го убили.

Новоизбранний князь Сабинъ, зетъ на Кормесоса, оз часъ стъпилъ въ прѣговори съ Цариградъ, но билъ скоро свалень отъ народното събрание и побѣгналъ при грьцкий царь. Византийцитѣ, както всѣкога, умѣли да се ползовать отъ това.

При всичко това преемникътъ на Сабина, Баянъ отишелъ въ Цариградъ съ своитѣ болѣри за да направи миръ, който и наистина се сключилъ (764). Съперникътъ на Баяна, Умаръ изъ рода на Акилъ, другарь на побѣгналий въ грьцката столица Сабина, подирь 40 дни билъ изгоненъ изъ България съ явно нарушаванье на договорътъ.

Преемникътъ на Баяна, Токту (Токса) паднѫлъ въ едно сражение срѣщу Константина близо до Дунава. Тукъ билъ убитъ и Баянъ. Слѣдъ това Византийцитѣ, видѣли какъ бурята разбила флотата имъ и се оттеглили.

Работитѣ взели други вървежъ, когато умний Телерикъ или Церигъ взелъ въ рѫцѣ управлението на българското царство. Въ 774 год. Константинъ V седмий пѫть излѣзълъ съ войска и флота противъ Българитѣ; но подирь стиганьето му въ Варна той се убѣдилъ, че не ще имъ направи нищо и заключилъ съ Церига писменно миренъ договоръ.

Подирь нѣколко мѣсеця Церигъ събралъ войска отъ 12 хиляди и като ги прѣдалъ на нѣколко болѣри, прѣчалъ имъ да идятъ на грабителски походъ въ не-

Въ Венгрия ослабенното Аварско царство било покорено отъ Карла Великий (796 г.). Всичка страна до Дунава била подвластна на Франкитѣ, които оставяли освободенитѣ Славяни да се управляватъ отъ своитѣ мѣстни Князове. Българитѣ живѣли на Истокъ отъ Франкитѣ; а на Сѣверъ било Велико-моравското царство. Аваритѣ се прибрали у Франкитѣ, а часть постжпили на българска служба.

Столицата на Крума била Прѣславъ. Неговото царуванье се отличава въ много нѣща отъ това на прѣдшественницитѣ му. Отъ българскитѣ господари той първи е разбралъ, че на България е необходимо господарственно устройство. Той е спомогнжлъ съ сполучении законодателни мѣрки, да свърже Тисскитѣ и Дунавскитѣ Българи, да обедини пришелцитѣ съ туземцитѣ и да даде на господарството траенъ животъ. — Въ вънкашната си политика той се е стремилъ не само да се бие съ Византийцитѣ, но да придобие естественни граници и да ги заварди отъ всяка една страна. Неговата упорна борба съ Византия нѣмала вече исключителна цѣль само за обогатяванье: тя е произлѣзвала и отъ съзнанието, че е нужно да се измжкнжтъ изъ игото поробенитѣ славянски племена и да се отнеме Цариградъ, съ покорението на който би се оздравило за вѣкога господарственното могжщество на България; най-послѣ неговитѣ походи къмъ Сѣверъ сж били прѣдизвикани отъ политически съображения: да влѣзе въ свръзка съ славянскитѣ племена и да създаде за господарството си яка прѣграда, която би заприѣла нахлуйваньето на Варваритѣ.

Крумъ се отличилъ най-напрѣдъ съ това, че е подигнжлъ покоренитѣ отъ Аваритѣ Панонски (Тисски) Българи и ги освободилъ. За това тѣ го избрали за царь. Послѣ той отблъснжлъ силнитѣ нападания на Карла Великий и като присъединилъ Дунавска България съ Панонската, укрѣпилъ я цѣлъ [illegible] [illegible] [illegible] жественн[illegible] и пространн[illegible] [illegible].

За Крума има [illegible] прѣдание, относително [illegible] [illegible] хваналъ много плѣнни Авари [illegible]

... мнѣние. погинххх

... и распри-
... станххх
... и чиновни-
... всички се
... другиго

... това, за да
... издать тѣ-

... да се
... че е билъ
... си клеве-

... на того-
... въ кѫща-
... като гра-

... за да се не

... колѣ-
... и на изед-
... се събира,
... безгрижени и
... — ... ли нѣкой

... Българитѣ
... извадѣвать
... рѫцѣтѣ

... ...щирнелъ
... за него
... ...викать
... ...ровилъ
... ...ръ уда-
... ...душно",
... ...щията)

на Крума [illegible] ни прѣдложения.

Но [illegible] има най-[illegible] повърне въ Византия [illegible] заповѣдалъ да [illegible] съ дървета [illegible]

Никифоръ [illegible] каква [illegible] върнемъ [illegible] тукъ [illegible]

Два [illegible] на 25 Юлий [illegible] жение на войската [illegible] сбъркали [illegible] Българитѣ [illegible] ли всичкитѣ [illegible] ници Крумъ [illegible]

П[illegible] вата на [illegible] за показъ [illegible] съ срѣбро [illegible] щенията [illegible]

П[illegible] Тракия и Македония [illegible] заедно [illegible] време [illegible] ратора Михаилъ [illegible]

В[illegible] градове М[illegible] кръстенъ [illegible] билъ [illegible] ли и [illegible]

Импер[illegible] но [illegible] 22 Юлий [illegible] глава. [illegible] не [illegible]

[illegible] Врата.
[illegible] прѣди
[illegible] Ло-
[illegible] какъ
[illegible] закво-
[illegible] като се
[illegible] направле-
[illegible] восхваля-
[illegible]

[illegible] Цари-
[illegible] и никой
[illegible] да му хвърли
[illegible] че обсадата му
[illegible] твърдѣ полезенъ
[illegible] цѣлата вѣка година
[illegible] нѣколко хубави мо-
[illegible] Златнитѣ Врата.
[illegible] Крумъ билъ
[illegible] Св. Врачь, обезорж-
[illegible] Тамъ българский царь
[illegible] на земята и взелъ да се
[illegible] Внукъ му държалъ коня.
[illegible] едно скришно мѣсто ис-
[illegible] и нападатъ страшний
[illegible] бързината си сполучилъ
[illegible] убийство, като оставилъ дру-
[illegible]

[illegible] Крумъ; та и ималъ право
[illegible] войницитѣ му за малко
[illegible] около Цариградъ: църкви, па-
[illegible] други сгради; при Кючукъ-Чек-
[illegible] той унищожилъ римский ка-
[illegible] братъ въ това време прѣвзелъ
[illegible] Одринъ. Безброй плѣнници, наедно съ
[illegible] имъ, били откарани въ дунав-
ска [illegible] опасностьта за Цариградъ прѣминала.

Въ 814 год. императоръ Левъ дошелъ до Месемврия и въ една нощна битва на-смалко щѣлъ да вземе въ плѣнъ Крума. Подиръ това Крумъ пакъ поченалъ да се готви за новъ походъ въ Цариградъ. Той събралъ страшна войска, повикалъ на помощь Аваритѣ и жителитѣ отъ Славиния и приготвилъ всѣкакви обсадни оръдия. За да се дигнатъ тѣзи нѣща били приготвени 5000 кола, оковани съ желѣзо и много добитъкъ.

Византиский императоръ също така взелъ прѣдпазителни мѣрки.

Но додѣто ставали тѣзи страшни приготовления и отъ двѣтѣ страни, разнесла се като гръмъ вѣстьта: умрѣлъ Крумъ! И наистина умний български царь починалъ отъ многотрудний си и многополезенъ животъ на 815 год. на 13 Априлий отъ дамла (ударъ), подобно на Атилла.

Споредъ едно показание наслѣдникъ на Крума билъ **Цокъ,** а споредъ други нему наслѣдовалъ Дукумъ, а послѣдному Диценгъ.

До 820 год. се явява **Омортагъ** или Мортагонъ. Този български царь е забѣлѣженъ по това, че се отрѣкълъ отъ всичкитѣ планове на Крума касателно Цариградъ и заключилъ съ Императоръ Лева прѣмирие за 30 години за да има възможность и обърне всичкото си внимание на Западъ. Въ 823 год. той помогналъ императору Михаила II противъ възстаналий му пълководецъ Тома, на когото нанесълъ поражение подъ Цариградъ. Тома бѣгалъ въ Одринъ, тамъ билъ издаденъ и набитъ на колъ.

Мортагонъ развалилъ дружелюбнитѣ отношения съ Франкитѣ въ Панония (на 818 год.) поради това, че Тимочанитѣ, живущи тогазъ въ днешна Сърбия и Бодрицитѣ на Тисса прѣминали отъ Българитѣ къмъ Франкитѣ. Въ това сѫщото време възсталъ противъ Франкитѣ и хърватский великий Жупанъ Людовитъ. Въ първото си сражение Людовиту се удало да разбие Франкитѣ. Но отпослѣ, когато го убили (823), Франкитѣ завзели хърватско и така изново се сблъснали съ Българитѣ.

Спорътъ се породилъ за опрѣдѣления на границитѣ.

...ата войска тръгнжла на-горѣ
... подчинила тамошнитѣ Сла-
...нници.

...жавало за дълго. Само Сир-
...рия до идваньето на Маджа-
...ска власть.

..., кой е наслѣдовалъ Мор-
...ме, че неговъ наслѣдникъ
..., който отишелъ да се бори три
...ходъ, както и Цериговото
... 774) и прѣпирнитѣ съ Ти-
...ходи изъ историята за раз-
... Славиния.

...хиепископъ Теофилактъ Омор-
... Нравота или Воинъ, Зви-

ГЛАВА V.

ПОКРЬСТВАНЬЕТО НА БЪЛГАРИТѢ. — БОРИСЪ.

Борисъ. (около 852 — 888 г.). — Константинъ и **Методий:** първи Славянски апостоли. — Обрьщаньето на Българитѣ въ християнство въ 864 г. — Колебание на Бориса между Римъ и Византия. Борба между патриархътъ и папата. — Основанье на първата българска иерархия (870). — Значението на Кирилла и Методия. — Смърьта на първий. — Господарството на Святополка въ Велика Моравия. — Князь Владимиръ. — Борисъ 907 г.

Борисъ, синъ на Пресйяма, а споредъ Теофилакта, на Звинища, стжпилъ на бащиний си прѣстолъ около 852 г. Неговото царуванье е знаменито по това, че 1-о прѣдѣлитѣ на Господарството се разширяватъ: 2-о тогазь Българитѣ приели християнската вѣра.

Всичката половина отъ царуваньето на Бориса е занемата въ война съ Гърци, Сърби, Хървати и Франки. Когато се свършило трийсегодишното прѣмирие на Мортагона съ Византийцитѣ, Борисъ ударилъ на Тракия, но безъ успѣхъ.

За да си отмьсти за поражението на Пресйяма, той нападнжлъ Сърбитѣ, но тѣ го надвили и взели даже сина му Владимира въ плѣнъ. Борисъ билъ принуденъ да направи миръ съ тѣхъ.

Сжщо безсполучно той свършилъ прѣмирието си съ Хърватитѣ. Но отсѣтнѣ кога Властимировитѣ трима синове взели да се каратъ въ Сърбия, най-старий отъ тѣхъ достигналъ еднодържавие съ помощьта на Бориса.

По тойзи начинъ българското господарство тогава се прострѣло на Западъ до Ибаръ. Въ Стара Македон

чно ис[illegible] [illegible] [illegible] въ 8[illegible] [illegible] му
да ни [illegible] въ [illegible] на

дий [illegible] [illegible]. [illegible] му
ско. Императорътъ му [illegible]
ското Княжество въ Тракия [illegible]
рала на Славянитѣ. [illegible]
е отрекълъ [illegible]
алутеръ [illegible]
него [illegible] брать [illegible] вече
жли.

тийский Императоръ [illegible] брата
съ Хазарский Ханъ. [illegible] 862 [illegible] били
ни при Моравский Князь Ростиславъ [illegible]
р така да се [illegible]. Въ Велеградъ [illegible]
ия. Константинъ и Методий били [illegible] ра-
ъ Князъ и [illegible] 863.

и се, че Константинъ [illegible] вече билъ изна-
[illegible] Храбръ въ 855 [illegible]
[illegible] си, той даже вече [illegible] части
го писание — а [illegible] отъ Иоанна.
елностьта имъ въ Моравия се [illegible] съ про-
то на словото Божие на славянски, съ обучава-
иланитѣ Моравяни въ Христианската вѣра и съ
ьето на свещеннитѣ книги.

въ VI вѣкъ [illegible] Славяно-Българи
и; тѣхний брой отъ година на година се умно-
ака що кадѣ начало на IX вѣкъ, почти всички
въ Южна Македония, въ Тесалия, Епиръ, а от-
Еллада и Пелопонезъ са били вече Христиани.
нѣмали още свои книги, нито пъкъ свое писмо
принудени да слушатъ Богослужението по грьцки,
ъ и пишатъ само така и да се считатъ за до-
до на Цариградската черква. По този начинъ
ългарский елементъ гинеше, гълташе се отъ

861 г. Българский царь Борисъ далъ новъ вър-
работитѣ: той приелъ официално Христианската

Въ такова прискърбно за вселенската черкова положение се появи българската народна черкова, която станѫла поводъ за уголѣмяванье на распритѣ. И Римский папа и Цариградский патриархъ искали да подчинятъ на себе си това новопрѣобърнѫто християнско паство.

Първитѣ проповѣдници на християнството въ Българското царство били испратени отъ Фотия, когото българската черкова испърво припознала за свой духовенъ пастирь и отецъ. Тѣзи проповѣдници учали Българитѣ на словото Божие и извършвали богослужението споредъ българскитѣ книги, които бѣхѫ вече написани отъ святитѣ Солунски братия. Самъ Фотия написалъ нѣколко писма до Бориса, въ които го поучавалъ на евангелскитѣ истини. Всичко отивало добрѣ до 866 год. отъ тогава ний виждаме Бориса да иска да се отмѣтне отъ Фотия и да завързва сношения съ противника му, съ Николая.

Причината на това, споредъ римски източници, била, че ужь Борисъ се убѣдилъ въ истината на папскитѣ учения. Но това е невѣрно. Причинитѣ сѫ били: едно, защото Борисъ неможалъ да гледа че зависи черковно отъ едно слабо мѣсто, каквото е било за него Византия; друго, защото папскитѣ агенти му сѫ подавали разни обѣщания.

Въ 866 г. Борисъ праща при папа Николая посолство съ писмо, въ което проси да му се проводятъ проповѣдници, защото таквизь се появили отъ колъ и конопецъ въ България. Най-важното въ писмото е дѣто Борисъ искалъ за България патриархъ и питалъ кой ще постави такъвъ. Папата се прѣнесълъ отъ радость, испроводилъ Борису нѣколко епископи отъ които двама били извѣстнитѣ: Павелъ Пиомбинский и Формоза Портуанский. Заедно съ това той написалъ дълго и широко писмо Борису, въ което отговаря подробно на всичкитѣ му въпроси. На питаньето му за Български патриархъ. Николай отговорилъ неопрѣдѣленно и избѣгателно. Но Борисъ не се задоволилъ съ този отговоръ, и незабавно проводилъ втори пѫть въ Римъ за да иска, ако не патриархъ, а то поне архиепископъ да му се постави тутакси, а именно за такъвъ прѣдложилъ Формоза.

Съ тогози Борисъ се съгласилъ прѣдварително. Папата обаче позналъ, че тукъ се крие хитрость, че, чрѣзъ архиепископъ, Борисъ скоро ще си добiе и патриархъ. За това той отхвърлилъ исканьето му и отдалечилъ Формоза съвсѣмъ изъ България, като му испратилъ други двама, отъ които му прѣдлагалъ да си избере, кого ще. Но ясно било, че Борисъ не искалъ само архиепископъ, защото той не рачилъ да приеме ни едного отъ прѣдложеннитѣ, а самъ прѣдложилъ за такъвъ Марина, дiякона, който идвалъ веднажъ въ България и Борисъ го знаялъ, че ще е годенъ за цѣльта му. Новото Борисово посолство не заварило живъ папа Николая, но наслѣдникътъ му Адрианъ (867) се побоялъ да испълни волята Борисова, и намѣсто Формоза или Марина, пратилъ му да харесва за архиепископъ Силвестра. Но Силвестръ се не харесалъ никакъ. Тогазъ Борисъ енергически писалъ на папата и искалъ да му испрати или Формоза или Марина.

Като не получилъ и тозъ пѫть удовлетворение, Борисъ се обърнѫлъ пакъ къмъ Цариградъ. Тогазъ въ този градъ имало голѣмъ съборъ, който рѣшилъ дѣлото въ полза на Бориса (870).

Първий Архиепископъ испроводенъ отъ Цариградъ въ България е билъ Иосифъ. Така било положено основание на Българската иерархия; били наредени още тогазъ до десеть епархии. Латинското духовенство било изгонено. Папитѣ много се молили на Бориса и болѣритѣ му да се повърнѫтъ въ лоното на римската черкова, но всичко било напраздно. Между Цариградъ и България се почели нѣколко дружески отношения: на архиепископа на България на праздницитѣ въ Византия устѫпвали първо мѣсто слѣдъ патриарха. Третий синъ на Бориса, Симеонъ билъ испроводенъ въ Цариградъ да се въспитава.

Не е точно познато кога сѫ били прѣнесени въ България славянската литургия и слявянскитѣ книги. Нѣма обаче при това съмнѣние, че въ послѣднитѣ години на Борисовото царуванье тѣ били вече распространени. Въ прѣговоритѣ съ папата дума ставало само за священници, но не и за славянската литургия.

на
на Бы
стен
...нитѣ свяш
...вѣйски
и
Н
Князь и
...стали пр
добрѣ.
и
...въ сам
трудо
прекрас
на 43

...мій-па
...
...литика.
...
...вали
...
...нить.
...
Мо
...шилъ

М

а Святополка, [illegible]. Но Свя-
тополку неприятелитѣ [illegible] на прѣваже-
ганония и така [illegible] отъ Бориса на Дунава.
Методий, на [illegible] учениче-
о поканата на [illegible] патрие-
твие въ Цариградъ. [illegible] на
Априлий. — 885 г. [illegible] въ Велеградъ.

Подиръ смъртьта му настанали тежки врѣмена за но-
витѣ ученици, [illegible]. За тѣхъ глава
считалъ Горазда, [illegible] Методий оставилъ за свой прѣем-
никъ. Вихингъ, [illegible]
нения върху Методиевитѣ ученици. Горазда, Климентъ,
аврентий, Наумъ, Сава, Ангеларий и много други побѣг-
ли тогазъ въ България. Въ Бѣлградъ, на българска-
граница, тамошний началникъ ги срѣщналъ много доб-
Князь Борисъ и придворнитѣ му боляре имъ на-
правили голѣми почести. Тъй Методиеве ученици се зало-
ли да продължавать въ Българското государство дѣ-
о, което не сполучили въ Моравия.

Най-много отъ Методиевитѣ ученици въ България отличилъ Климентъ, който избралъ за поприще на ита дѣятелность Македония, дѣто той работилъ неуимо до животь, първомъ като проповѣдникъ, а послѣ епископъ на Велица, въ срѣдната часть на Македония. Климентъ учалъ ученици, каквито ималъ до 3500, мавалъ се съ писанье и четенье на книги; отъ ученицитѣ си извадилъ много проповѣдници и священници; исалъ много прости и лесни слова и проповѣди за одътъ и „билъ новъ Павелъ за новитѣ Коринтени." една рѣчь, казва единъ неговъ съвременникъ, всиччерковни книги, съ които се слави Богъ и неговитѣ тии, съ които се смирява душата, всичко това намъ, Българитѣ, е прѣдалъ Климентъ." Този великъ работъ на духовното развиванье у Българитѣ, умрѣлъ на 6 год. въ Велица. Младата славянска книжнина, коявъ Моравия се прѣкратила твърдѣ скоро, благодаре на дѣятели, като Климента, цъвтѣла въ странитѣ на кедонскитѣ и българскитѣ Славяни.

[illegible] Борисъ [illegible]рѣдъ 880 год. [illegible] монастирь. На [illegible]ий и уединенъ [illegible].

[illegible] Владимиръ, [illegible] своитѣ развратни [illegible]ость наченжтото [illegible], испълнено съ [illegible] Борисъ оста[illegible] [illegible]лъ го отъ прѣ[illegible] [illegible] мѣсто поставилъ [illegible].

Михаилъ-Борисъ умрѣлъ на 2 Май 907 г.

[illegible]тиянската вѣра у Българитѣ [illegible] Освѣнъ това, дѣто [illegible]ственно върху [illegible] на българската [illegible]ственно отноше[illegible]. [illegible]итѣ остатки отъ [illegible] и завардило по [illegible] въ Македо[illegible] опасность да [illegible] съ това и запад[illegible] [illegible]то езеро, цен[illegible] [illegible]то и съживило [illegible] само отъ бого[illegible] [illegible] и исторически.

ГЛАВА VI.

ЦАРЬ СИМЕОНЪ (888—927).

Характеръ на царь Симеона. — Войнитѣ му съ Византийцитѣ и неговитѣ кроежи за Цариградъ. — Царска титла и патриаршество. — Сърбски и хърватски отношения. — Най-голѣмото разширочаваньe на българското господарство. — Бѣгли погледъ. — Заключение върху царуваньето на Симеона.

Съ кръщаванието на Бориса-Михаила взаимнитѣ отношения на Византия и България станжли най-приятелски. Намѣсто по-напрѣшнитѣ войни и прѣпирни, въдворилъ се миръ. И въ двѣтѣ мѣста вниманието било обърнжто на вжтрѣшна мирна работа. Това време е било най-честитото въ всичката история на отношенията между двѣтѣ съсѣдни държави.

Въ едно и сжщото време въ България се въцарилъ Симеонъ, а въ Византия — Левъ Философъ.

Симеонъ е билъ тогазъ 25 годишенъ. Нъ въ учеността си той не е отстжпвалъ никакъ на своитѣ противници, Философа Льва и на неговий приемникъ Константина Багрянородний. Още осьмъ—годишенъ Симеонъ билъ испроводенъ въ Цариградъ на учение. Тамъ той прѣкаралъ своята младость, въ знаменитата Магнаурска школа, дѣто се е училъ и Св. Кириллъ. Додѣ билъ още момче той изучилъ Демостена и Аристотеля и толкозъ проникнжлъ въ знанието на грьцкий язикъ, щото съотечественницитѣ му го наричали полугрькъ. Николай Мистикъ, който е зналъ лично Симеона, казва за него: „Симеонъ по несравненното благородство на душата си, по здравий си разсждъкъ, по ума си — не е ималъ на себе еднакъвъ; той ненавиждалъ злото, отврыщавалъ се отъ несправедливостьта, билъ укра-

... Но тъзи строгость на нра-
... отъ аскетически теории,
... има време за голѣма умствен-
... които, споредъ думи-
... българската народность
... и ученъ управи-
... сражения и взе-
...

... и малко прѣди 888
... билъ прѣкъснатъ.
... философъ билъ
... далъ поводъ за
... избраньето на ми-
... които били спо-
... Българитѣ имали то-
... Цариградъ и Солунъ
... отношения.
... казанитѣ
... обърнато
... по своя-
... и важна по

... били разби-
... съ голѣ-
... на които
... Бесарабия
... степитѣ
... Турки.
... привик-
... се
... а на
... върху
... бѣгали
... се
... бѣгали.
... Ду-
... ране-
... не-

приятельтъ опустошавалъ господарството му до самий Прѣславъ. Скоро обаче Симеонъ се сближилъ съ Печенѣгитѣ, които се скитали въ степитѣ на долний Днѣпъръ и били враждебни на Маджаритѣ, та съ тѣхъ наедно нападнѫлъ въ 892 г. на Ателкуза, когато Маджаритѣ се бияли противъ Святополка и опустошавали Моравия и Панония. Челядитѣ имъ били едни истребени, други плѣнени.

Като се расправилъ съ Маджаритѣ, Симеонъ се обърнѫлъ къмъ Византийцитѣ, разбилъ ги при Болгарофигонъ (Ески-баба) и ги принудилъ да направятъ миръ (893). Този миръ билъ въ полза на Българското Господарство.

Настанѫло двадесетогодишно мирно време, прѣзъ което Симеонъ се потрудилъ да прѣмахне вредата отъ войната съ Маджари и Гърци. Види се, Симеонъ гледалъ да бѫде въ миръ съ Византийцитѣ по твърдѣ умни съображения. На Сѣверъ по него време вилнѣяли Маджаритѣ, които даже унищожили Велико-Моравското Княжество, нападнѫли на Италия и Германия и прѣзъ едно полустолѣтие тѣхнитѣ дружини били ужасъ за Европа. Симеонъ гледалъ да бѫде оздравенъ отъ Маджарско нападанье.

Въ това време Симеонъ доказалъ всичкото величие на своя умъ и всичката вѣщина въ своята дѣятелность. Той се постаралъ да укрѣпи господарството си и да го нареди отвѫтрѣ, да съедини въ едно цѣло всички славянски племена на полуострова. За това той отложилъ за по-честито време своя планъ да царува на брѣговетѣ на Босфора. Той почен̂ѫлъ да работи и въ литературното поле. Епископъ Константинъ, попъ Григорий, Иоанъ Екзархъ, монахъ Храбръ и други писатели подигнѫли книжнината прѣзъ едно полустолѣтие до такова стѫпало на процъвтѣние, щото въ черковно отношение тя вече не твърдѣ отстѫпвала на тогавашната латинска и грьцка книжнина. Съвременницитѣ на Симеона го сравнявали съ египетский царь Птоломей. Но за зла честь посоката на науката му и редътъ на образованието му били чужди за Българитѣ и не могли да оживятъ сърдцето или въображението на народа. Времето на Симеона, златата епоха на българската книжнина, нѣма никакъ поезия. Отъ това

...ъ да се ...
... Сърби и Ру...
Прѣславъ. ...

...царить се прѣкъсналъ. ...
...тайското правителство...
...ерата. Времето б...
..., Константинъ Б...
...знавали. ...
... Едни п...
...ть и
... че...

Но незапочнаний ми[illegible]
На другата година майката [illegible]
чена отъ двореца [illegible]
(914). Тя отдалечи [illegible]
отъ опекунството [illegible]
Симеона.

Прѣдстояла [illegible]
Византия нападн[illegible]
При рѣка Ахил[illegible]
пропадѣло [illegible]
и коньтъ му [illegible]
— командувалъ [illegible]
щожений [illegible]
та си. [illegible]
шять [illegible]
Симеона [illegible]
лица на Бъл[illegible]
тави Гърцит[illegible]
ужасено [illegible]
меону [illegible]
говоръ Симеонъ [illegible]

П[illegible]
Цариградъ. [illegible]
щерята на [illegible]
карали Сим[illegible]
грьцкий импер[illegible]
се стрѣми [illegible]
до патриарха [illegible]
въ Цариград [illegible]
шилъ. [illegible]
време се [illegible]
и на Гърцит[illegible]
на Българи [illegible]
времето на Симеона [illegible]
които [illegible]
сноредъ [illegible]
трѣбало [illegible]
ство [illegible]

[illegible] Византийцитѣ [illegible]

[illegible] Михаилъ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

. По [illegible]

[illegible]

[illegible]. Византийцитѣ [illegible]

[illegible] Симеонъ [illegible]

[illegible] къмъ Гърцитѣ [illegible]

[illegible]

[illegible] война [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] оржжията [illegible]

[illegible] въ Цариградъ.

[illegible] ду това Симеонъ [illegible] Византийцитѣ. [illegible] на Цариградъ [illegible] твърдѣ много помощь [illegible] направи. За това Симеонъ [illegible] арабский халифъ [illegible] тойзи съюзъ: арабитѣ [illegible] и царь Симеонъ [illegible] сушата съ голѣма сила [illegible] си раздѣлятъ [illegible] на България [illegible] проводени хора [illegible] съюзътъ. [illegible] което [illegible] Симеона. [illegible] войници [illegible] Цариградъ. Царь Романъ [illegible] за това [illegible]

[illegible]

на българскитѣ царье, царици, патриарси
XV стол.) читатъ се имената на
патриарси отъ времето на Симеона
Споредъ всѣка вѣроятность, Симеонъ
корона изъ Римъ отъ папата
причини.

Симеонъ направилъ не по-мал
Войската му била навредъ побѣдо
къмъ Тессалия, къмъ Аттика.
и бѣгали по островитѣ.

Византия заплела концитѣ.
и съправитель на императорътъ
ложилъ Симеону бракъ: или
ри да вземе за мжжь едного
или самъ Симеонъ да се ожени
отхвърлилъ това прѣдложени
обѣщалъ много земи и годиш
ворилъ, че той не иска
Императорътъ „да въскрьсн
лага приемливи условия:
да се свали, а Симеонъ да
нераторъ; това изисква той

Подиръ това още два
Цариградъ (921 и 922)
Съ императорътъ той се
не отговарялъ на писмата
отъ който искалъ да му
па и тържественъ входъ

Въ това време (923)
Римъ съ Византия, явлен
ради своето влияние на
взелъ да уговаря Симеона
сполучили, Папата и Виза
сенъ врагъ за България
Сърбитѣ. Хърватитѣ
цеговина. Но за да стан
тви както отъ папитѣ, та

Томиславъ Хърватск

ръ за миръ подъ самитѣ
миръ, такъвъ както българ-
обаче отстжпилъ пакъ отъ
необходимо да отложи окон-
своитѣ планове за едно по-
страна неговитѣ прѣговори съ
ради византийското злато, отъ
одсправи и съ нови неприятели,
часъ като се върнжлъ въ Бълга-
много войска противъ Срьбский
билъ неговъ вассалъ и го заплаш-
приближили Българитѣ, Захарий
жупанитѣ били строго наказани и
Отъ тамъ Българитѣ отишли въ
влазѣло въ съюза противъ Симео-
но разбити и отпждени.
ната съ Византийцитѣ не прѣставала.
отъ Македонски Славяни прѣд-
тунъ. Грьцкото крайбрѣжно населе-
ровитѣ, гдѣто си останжло до Симео-
здно патриархъ Николай се мжчилъ
клони Българский царь на миръ.
ъ срѣдъ приготовления за голѣми
7 Мая, 927 година. Ако погледнемъ
то царуванье, ний видимъ това: Бъл-
о при Симеона достигнжло такива раз-
ѣ вече едва ли могло да стигне. Той
о отъ Тракия, заловилъ Македонскитѣ
ги близо до стѣнитѣ на Солунъ,
часть на Тесалия, Епиръ съ Янина
по цѣлото Адриатическо крайбрѣжие
ма срѣщу Корфу до устието на Дри-
залъ всѣкога на Византийцитѣ. Бъл-
ъ къмъ Сърбия била съединений Дримъ,
ръ; отъ тукъ достигала до устията
Нови-Пазарь), Приштина, Липлянъ на
Браничево и Бѣлградъ били Бълга-

несмѣтна войска прѣдъ вратата п
жилъ своята главна квартира в
дворецъ. Тозъ-часъ той повикалъ
и нѣкои велможи, а когато се яви
ди самий императоръ Романа.
валъ за мирно съгласие и при
назначенний день Романъ наедно
твилъ въ влахернската святиня,
литви Богу, за да може да се срѣ
ний царь на Българитѣ. Но Си
день и накаралъ да го чака 4 д
той се явилъ на условенното мѣ
Златний Рогъ, при Космидионъ.
войска; тѣлохранителитѣ му им
копия и щитове и всички би
ризници (брони). Свижданьето с
щадката, дѣто се приближила им
меонъ, тогазъ шейсетгодишенъ с
напрѣдъ на своитѣ хора да ра
данче), да не би да има нѣкоя гр
той слѣзълъ отъ коня и се по
За разговора имъ ний знаемъ
сѫди патриархътъ за неговитѣ н
когато Николай патриархъ вз
тѣ молитви, Симеонъ го пр
твоитѣ молитви е убитъ мойт

Грьцкий императоръ Р
молилъ Симеону. Той му гов
ба да бѫде милостивъ, богоб
дѣй вече пролива кръвь, нап
нитѣ, не давай на едновѣрни
съ кръвьта едни на други. .
ти дамъ."

Неговитѣ молби умилости
било най-великъ день отъ
всичката българска история.
царь колѣнопрѣклонно лѣжали
наслѣдникътъ на кесаритѣ, и

й-високата степень на своето
оцнието на литературата въ
въ Западна Европа. Самий
Цариградъ, приемалъ дѣй-
ието на народа и въ разра-
Подъ неговото покровителство
оди и сборници отъ по-из-
Той самъ, между тѣжкитѣ
на военнитѣ прѣдприятия,
опенията на Ивана Златоуста:
кова е обичалъ испърво бъл-
народъ.
о да нарѣчемъ Симеоновото
на българский исторически

вървежътъ къмъ напрѣдъкъ,
ички завѣтни стрѣмления на
взиманьето на Цариградъ и
славянско просвѣщение били
въ което трѣбало всичко да
Симеоново царуванье не мог-
рството онова якко основание,
товременно величие и процъв-
на първий българский царь,
мата не обеспечили и не дали
олкова сила, щото то да стане
държава на Балканский полуос-
оли го полуубито, обезсилено и
равилъ пагубна погрѣшка къмъ
ито той не само не ги свързалъ
о докаралъ до положение да се
а отечеството му, съ Византий-
оната си наредба и славянското
е [illegible] твърдѣ лесно или да
Славянски племена, които [illegible]
трѣшно устройство, на полити-
съ [illegible] политика да създаде
една конфедерация, [illegible]

ВА [illegible]

[illegible]

[illegible]

рп [illegible]
ять [illegible]
та [illegible]
мать [illegible]
гъ [illegible]
Меня [illegible]
Н [illegible]
обеть [illegible]
въ [illegible]
Кругаль [illegible]
Между [illegible]
Петръ [illegible]
пгарить [illegible]
Петра [illegible]
нъ [illegible]
[illegible]

шески жаръ, съ слово и перо распространяватъ просвѣщението въ народа, каквото Климентъ, Иоанъ Екзархъ и При Петра въ духовенството се развила страсть къмъ лъкъ и раскошъ. Този нравственъ упадъкъ трѣбало да ика противодѣйствие.

Тогазъ се явили мѫжье, които се отдалечавали изъ цеството въ непристѫпни гори и дъбрави, за да житъ тамъ като най-строги аскети и които считали за пуработа да хванѫтъ перо въ рѫка. Най-забѣлѣжителни тѣзи пустинници е билъ Иоаннъ Рилский, родомъ изъ ино, въ Соф. окрѫгъ. Отъ овчарь той станѫлъ калуъ и се прѣбралъ въ Рила планина. Тамъ той прожиъ най-напрѣдъ около 20 години въ една пещера, послѣ едно дърво, най-подирь 7 години на една канара, въ ножието на която днесь се издига гордо Рилската тель. Царь Петръ посѣтилъ веднажь пустинникътъ. овременно съ Рилский подвижникъ живѣли още трима Македония, които сѫщо основали мънастири. Тѣзъ тели въ време на независимостьта били просвѣтителни лища, а въ време на турското робство и фанариотското дичество — пристанища на славянский духъ, язикъ книжнина.

Но не само между най-добритѣ елементи на духоството, но и въ народа се съставила силна опозиция тивъ черковницитѣ, особенно защото тѣ поддържали азнийтъ царь Петра и неговата Византийска политика, ото тѣ проповѣдвали че „цари и болѣри Богомъ суть авлени.“ Въ време на размирицитѣ въ народътъ всеече и повече се вкоренявала новата ересь, учението Богомилитѣ.

Основательтъ на Богомилската ересь е билъ попъ омилъ, инъкъ още наричанъ Иеремия. Собственгой не е основалъ ново учение, а прѣобразовалъ паккнското, което прѣминѫло отъ Арменцитѣ въ Бълга- и имало най-много привърженци въ околноститѣ на овдивъ. Новото учение на Богомила се утвърдявало ху старийтъ дуализмъ, сѫществуваньето въ свѣта двѣ начала: добро и зло, извѣстно още на Сирийци,

. Тѣ отхвърляли смъртното наказание и войната. било позволено да присѫтствуватъ на увеселения, нили само съ растителна храна. Съвършеннитѣ и имали сѫщитѣ обязаности. Но обикновеннитѣ живѣли както всички хора, само тѣ приемали ъ на жената, не се молили за умрѣлитѣ, защото ли въ чистилище, а мисляли че има само рай или не припознавали и възкресваньето на тѣлата.
эмилството раздѣлило България на двѣ силни ървата се опирала на господарственната и чер- асть, на силното болѣрство и духовенство: тя вителствената, официалната партия.
гата била силна поради своята многочисленность долимо постоянство: тя била партия народна или а, защото Богомилитѣ умѣли да вземать народна а насѫскать населението противъ болѣритѣ, про- скитѣ хора и духовенството.
963 год, когато България се раздѣлила на двѣ западно и источно, на византийский прѣстолъ Никифоръ Фока, който поченѫлъ редъ на Импе- които съ твърда рѫка управлявали сѫдбитѣ на ро- господарство. Скоро той щѣлъ да покаже своето и на слабото источно Българско царство, което царь все Петра.
ато Никифоръ се върнѫлъ отъ побѣдитѣ си въ я (966), въ столицата дошли български пратен- съберѫтъ обикновенното годишно даванье. Тогазъ въ присѫтствие на всички си дворяни извикалъ: к злочести Византийцитѣ, които, откакъ побѣдихѫ зои неприятели, сега, подобно на неволницитѣ и, да плащатъ данъ на Скититѣ, на този прѣзрѣнъ народъ!" Подирь това той порѫчалъ да биятъ и да ги испѫдятъ.
ака, четиредесетгодишний миръ билъ прѣкъснѫтъ ктъ отъ Византийцитѣ.
бието на войната било хвърлено и въ 966 г. била повикана на бой за животъ или смърть. ко че първата минута била благоприятна за Гър-

…нискитѣ господарства въ онова време. Свѣтославъ се …лъ помощникъ на Грьцитѣ за опропастяваньето на това господарство. Положението, което взелъ Свѣтославъ къмъ всички партии въ България, накарали Българитѣ да се съединятъ помежду си, да се съюзятъ съ Гърцитѣ за да се опрѫтъ на разрушителнитѣ стрѣмления на чужденеца.

Когато Свѣтославъ се върнѫлъ за кратко време въ Киевъ, то Византия, уплашена отъ бързийтъ напрѣдъкъ на Рускийтъ князь, се сближила съ Петра, и послѣ смъртьта му съ неговътъ прѣемникъ и синъ Бориса II. Въ това време умира царь Петръ; наслѣдницитѣ на прѣстола били въ Византия. Макаръ, че Давидъ, синъ на Шишмана, поискалъ да се въсползова отъ случая за да съедини двѣтѣ Българии, но Борисъ II го испрѣварилъ и съ помощьта на Византийцитѣ успѣлъ да залови бащиний си прѣстолъ.

Подиръ една година, въ 969 г. Свѣтославъ се върнѫлъ въ България, но не вече като съюзникъ на Византия, и не като помощникъ на българскитѣ патриоти, а като побѣдитель, който е дошелъ да владѣе добитото съ оржжие мѣсто. При всичко че на всѣкждѣ го срѣщало съпротивление, той скоро завладѣлъ България и нейний славенъ градъ великий Прѣславъ. Въ слѣдующата 970 г. той прѣминжлъ прѣзъ Балкана, прѣвзелъ Загорито, вземалъ съ пристжпъ Пловдивъ и прѣдложилъ на императора Цимисхия или да му заплати баснословенъ откупъ за Българскитѣ градища, или да остави Европа и да иде въ Азия.

Захванжла се отчаянна борба между хитрий Цимисхий и безусловно-храбрий Свѣтослава, който присъединилъ при своята дружина много Печенѣги и Маджари. Първото сблъскванье станжло есеньта въ сжщата година при Одринъ. Ако свършваньето на тойзи бой и да не било рѣшено, но есенното време накарало Свѣтослава да се върне на Дунава. Рѣшителната борба на другата година станжла не при еднакви условия. Цимисхий влѣзълъ въ България подъ булото на неинъ защитникъ и освободитель. Българскитѣ войски се съединили при неговитѣ; срѣдствата на мѣстото били оставени въ пълното му рас-

ГЛАВА

ЗАПАДН

Прѣ
Царь
вить. —
ба
Радим

вътрѣ
сѣверн
ва.
ната
то цар
прѣдъ
градъ
е пр
дирь
вителн
вите врагъ
резъ. Сам
крайбрѣжи на

Това

а конгломерат
войнишки
славянски
често Солунъ.
центрътъ на Мак
кове: Скопь. Прилѣпъ.

Царь Шишманъ

[illegible] 73

[illegible]

[illegible] 956 [illegible] на Мадиянитѣ. [illegible] на Българитѣ. [illegible] движение

то господарство и родо...
си избралъ за столица
лицата била прѣнесена
столицата на царя
патриарха.

Не е положителн...
царска корона: знае
Симеонъ и Петръ, сж
мрѣлъ подиръ едно
наслѣдилъ **Давидъ**,
се опиталъ да завлад...
на славний царь Пе...
мѣсвалъ вече въ ра...
калъ часа му. Давид...
но не много послѣ т...
устжпилъ го на п...
нжлъ калугеринъ.
се прѣнесли изъ ст...
бно Петру, билъ
святии.

Царь **Самуил**...
нието въ своята рж...
гия продължавалъ в...
заниматъ съ нея.

Въ това време
съ Варда Фока, ед...
Отъ своя страна Са...
китѣ провинции кра...
ското источно царст...
които царували всич...
свободното Българск...
се простирало до ус...
тѣ въ Цариградскит...
зували отъ този мом...
конье ги докарали д...
България, т. е. до
по-старий синъ, цар...
Въ гората ги срѣщн...

жицалъ все по-отблизо и по-отблизо обезсилен-
лово царство. Въодушевенни отъ енергията
ѣзната воля на своя господарь Самуила, Бѣл-
аче накарали Гърцитѣ да обливать съ кръвь
а нова крачка, която правили по тъзи отъ ста-
гарска земя. На 29 Юл. (1014) при гората
а, Гърцитѣ нападнжли отъ-задѣ Българитѣ. По-
лаяшно съпротивление всичка българска войска
щожена. Самуилъ съ трудъ се спасълъ въ При-
жицо били поразени българскитѣ войски при
. въ едно устье.
ашна сждба постигнжла 15,000 Българи, плѣне-
раженнето при Бѣласица. Василий II повѣлѣлъ
лятъ всичкитѣ, като оставять на всѣка стотина
ъ едноокъ, за водачь, и въ такъвъ видъ ги пе-
ъ Самуилу въ Прилѣпъ. Когато българский царь
своитѣ войници обезобразени и измжчени така,
нжлъ безъ чувства. Като подошелъ на себе си,
вода, но едвамъ пилъ нѣколко глътки, усѣ-
тѣжки въ сърдцето си, и подиръ два дни, (на 15
)14 г.) умрѣлъ слѣдъ 38 годишно царуванье.
гуилъ даже на смъртний си одъръ тържествувалъ
вдушний си противникъ: той билъ царь вели [illegible]
икого не е оспѣявалъ, нито тужилъ на [illegible]
а той наказалъ съ смърть брата си, но това по-
веденне бѣше извикало отъ [illegible]
бѣше пръвъ случай въ [illegible]
тогавашнитѣ обичаи бѣхъ [illegible]
нъ, мжжественъ и [illegible]
ъ побѣдитѣ си [illegible]
и височина, която [illegible]
ни той пр [illegible]
на византийцитѣ [illegible]
Когато тъзи [illegible]
ичката сила [illegible]
ата енергия и [illegible]
нуил въ [illegible]
нитѣ въ [illegible]

…стията което искала война, макаръ …а и водила отдѣлна борба въ горн… …о ниже.

…28 годишна война (991—1018) …орена отъ Византийцитѣ окончателно, …снувалъ до полуда отъ радость. Съ …ество празднували Гърцитѣ връщанье… …който достигналъ цѣльта си 64 го… …получилъ заслуженото название: Бъл… …на, украсена съ пера корона, той влѣ… …тѣ врата; прѣдъ него вървѣла царица …Самуилови и плѣннитѣ болѣри.

…първото българско господарство!

ГЛАВА IX.

БЪЛГАРИТѢ ПОДЪ ВИЗАНТИЯ.

Първото време на подчинението. — Измѣнение въ обхожданието на владѣтелитѣ къмъ побѣденитѣ. — Архиепископството. — Несполучени тѣ възстания на Петра Деляна (1040). Идванието на Кумани, Маджари, Печенѣги и пр. Народно и религиозно движение.

Въ грамотитѣ на покорительтъ на България се чете: „Макаръ страната на Българитѣ и да е била покорена отъ насъ, но ний не отмѣнихме правдинитѣ ѝ, но ги подтвърдихими съ наши хрисовули и сигилии.“

И наистина, въ завоеванната страна станжли малко промѣни. Дворянитѣ скоро се помирили съ положението си, защото тѣмъ били дадени голѣми прѣимущества, служби и управления. Даже Българскитѣ царевичи взели воеводски длъжности. Царскитѣ жени се почитали като штате—дами.

Господарственното управление сжщо така не се измѣнило: данъцитѣ се сбирали както по-напрѣдъ и самоуправлението на общинитѣ си останжло въ сила. Но всички укрѣпени мѣста и важни балкански проходи били въ ржцѣтѣ на Гърци.

Българската черкова си останжла сжщо така самостоятелна: само главата ѝ не трѣбало да се зове патриархъ, а архиепископъ. На мѣсто патриарха Давида, когото свалили, назначили за самостоятеленъ архиепископъ на България, Иоанна, игуменъ изъ Дибра. Императорътъ на 1020 г. въ три грамоти утвърдилъ всички права и прѣимущества на българската черкова и я възстановилъ въ онѣзи пространства и епархии, които били при царьетѣ Петра и Симеона. Тукъ влѣзвали не само България, Тракия и Македония, но и Албания, Босна, Сърбия.

Но скоро работитѣ трѣбало да се поизмѣнятъ. Подирѣ смъртьта на Василия дадենитѣ отъ него правдини и припознати прѣимущества били нарушени. Въ управлението се почнжли злоупотрѣбления; архиепископството минжло въ грьцки ржцѣ. Архиепископъ Теофилактъ (около 1085—1107) съ пълно право наричалъ императорскитѣ чиновници (нотариуси) сжщински разбойници.

Изъ неговитѣ записки ний узнавами твърдѣ много за живота и положението на охридскитѣ ахриепископи. Грьцкитѣ архипастири, какъвто билъ и самъ той, гледали съ призрѣние на варварското си паство, а за това и Българитѣ имъ отплащали съ голѣма ненависть. Архиепископътъ ималъ голѣми доходи, по цѣли денье си броялъ жълтицитѣ, ималъ селяни по черковнитѣ имущества и тѣ го ненавиждали.

Прѣзъ 168—годишното византийско господство учението на Богомилитѣ получило необикновенно развиванье. Това малоазиятско и арменско учение срѣщнжло съчувствие у Гърцитѣ, които сж имали голѣма ревность за богословски спорове. Всичка страна около Пловдивъ била испълнена съ Армени, Богомили и Павликяни. Но императоръ Алексий ги прѣслѣдвалъ ужасно. Това обаче никакъ не прѣчило на Богомилитѣ щото въ XIII столѣтие да иматъ цѣлъ редъ поселения по всичка южна Европа.

Естественно, неудоволствието на Българитѣ отъ Византийското правление трѣбало да се появи. Тѣ не се забавихж да се въсползоватъ отъ първий прѣдставенъ случай за да възстанжтъ, като се убѣдили отъ собственъ опитъ, че иначе не би имали сила и възможность за борба съ Византийцитѣ. Додѣто тѣзи послѣднитѣ управлявахж 168 години въ България жителитѣ ѝ отъ сърдце помагахж на Сърби, Норманни, Печенѣги и Кумани противъ Византийцитѣ. "Тебѣ е познато,„ пише Теофилактъ на единъ свой приятель, — "какво искатъ Българитѣ и къмъ какво се тѣ стрѣмятъ: всѣки смѣлъ человѣкъ, който търси скиптръ, би намѣрилъ у тѣхъ неуморими войници.„

Василий II умрѣлъ на 1025. Съ смъртьта на тогозъ енергиченъ господарь послѣдовало безначалие, което се прѣкратило чакъ слѣдъ повече отъ полувѣкъ когато на прѣстола се качили Комненитѣ. Продължителното царуванье на племенницата Василиева, Зоя и на тримата й мѫжье, подирь на сестра й Тодора било испълнено съ дългъ редъ интриги, слабости и безредия.

Отъ това разбъркано положение на империята се въсползували Араби, Печенѣги и Нормани. Тѣ нападали на империята и опустошавали градоветѣ й. Славянитѣ сѫщо така се въсползували отъ това състояние на работитѣ. Движението се почнѫло въ Черногория, дѣто любовьта къмъ свободата никога не е угасвала. Стефанъ Воиславъ махнѫлъ византийското иго и въ 1040 г. унищожилъ въ черногорскитѣ клисури грьцката войска.

Българитѣ сѫщо така се подигнѫли на двѣ мѣста. На Петра Деляна, на сина на злочестийтъ царь Гавриила, се удало да избѣгне изъ плѣнъ. Когато той, прѣзъ лѣтото на 1040 г., се появилъ въ Нишъ, народътъ съ ентусиазмъ го поздравилъ като царь. На чело на постоянно уголѣмявана войска той ударилъ къмъ Скопье; на всѣкждѣ Гърцитѣ били разбити. Въ сѫщото време Славянитѣ подигнѫли знамето на възстанието въ Драчь. Тѣ провъзгласили за царь храбрий воинъ Тихомира. Но на българский прѣстолъ нѣмало мѣсто за двама царье. Когато войната съ Византийцитѣ била почнѫта честито, трѣбвало да се рѣши кой ще остане на чело на народа: Делянъ или Тихомиръ. Войската и на двамата се срѣщнѫли; тогава Делянъ се обърнѫлъ къмъ народа и казалъ: „ както една шубърка неможе да храни двѣ птичета, така и една страна неможе да има двама царье. Единий отъ тѣхъ е длъженъ да се откаже отъ царството. Макаръ той като внукъ Самуиловъ и да има повече право, но ако народътъ желае той е готовъ да отстѫпи.“

При гръмливи викове народътъ заявилъ че иска да има за царь Деляна. Злочестийтъ Тихомиръ, избра[illegible] царь съвсѣмъ неожиданно, билъ убитъ съ камьнье. И така Делянъ станѫлъ еднодьржавенъ господарь.

звали още Половци и Узи. Тѣ сж надминжли Печенѣгитѣ по своитѣ жестокости. Малко послѣ се явяватъ Маджаритѣ и Норманнитѣ, подирь конто слѣдовало ново възстание на Българитѣ, поддържани отъ независимитѣ Сърби. Както Куманитѣ, така сжщо и Норрманнитѣ сж успѣвали въ късо време да завладѣятъ много мѣста отъ Полуостровътъ да го оплѣнятъ и опустошжтъ, благодарение на незадоволствието отъ Византийцитѣ и на помощьта на Българитѣ.

Нѣколко години по-послѣ балканскитѣ страни били обезпокоени отъ прѣминаваньето на Кръстоносцитѣ. Найнапрѣдъ тѣ се явили прѣзъ пролѣтьта на 1096 г. въ Бѣлградъ, отъ тукъ тѣ искали да идятъ за Цариградъ.

Тѣ били подъ прѣдводителството на рицаря Валтера и още въ околноститѣ на Бѣлградъ почнжли да грабятъ и обиратъ мирнитѣ жители. Селянитѣ съ оржжия въ ржцѣ наказали много отъ тѣхъ, и други избѣгнжли напрѣдъ.

Скоро подирь Валтера се явилъ Петръ Амиенский съ 40.000 души кръстоносци. Необузданностьта имъ е била причина на една катастрофа въ Нишъ. Населението възстанжло противъ тѣхъ. Много кръстоносци били удавени въ рѣката, много хвърлени отъ моста, а мнозина погинжли отъ мечоветѣ, копията и стрѣлитѣ на Българитѣ. Сражението се свършило съ съвършенното поразяванье на кръстоносната войска, распилѣна въ горитѣ и по джбравитѣ.

Въ вторий си походъ кръстоносцитѣ подъ началството на нѣмский краль Конрада безпрѣпятственно стигнжли до Тракия (1147); но по нататъкъ тѣ били длъжни да си прокарватъ пжть съ оржжие.

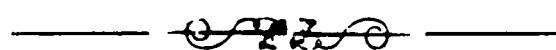

ГЛАВА X.

ОСНОВАНИЕ НА ВТОРОТО БЪЛГАРСКО ЦАРСТВО. АСѢНЬ И ПЕТРЪ. (1186—1234)

Състоянието на Византийската държава въ края на XII стол. — Състоянието на България въ културно и етнографическо отношение: Богомили, Арнаути, Власи и Арменци. — Асѣнь и Петръ: характеристика. — Въстанието на двамата братя (1186). — Войнитѣ съ Исаака за освобождението на България. — Участие на Сърби, Власи и Кумани. — Краятъ на тѣзи войни. — Новий Императоръ Алексѣй III. — Убиванието на Асѣня отъ Иванко. — Царь Петръ.

Византийската държава, която била много разстроена вжтрѣ, приближавала се къмъ своето пропаданье. Не се минавало ни година безъ да има нѣкоя несполучена война или нѣкое нашествие. Въ Край-дунавскитѣ области тършували хищнитѣ Кумани. Грьцкитѣ острови и брѣговетѣ на Егейско море се опустошавали отъ норманскитѣ и сарацински морски разбойници. Въ това сжщото време въ Мала-Азия се распространила силата на Селджукитѣ, които се укрѣпили въ Никея и въ Никомидия. Вече Византийцитѣ не били кадѫрни да си бранятъ отечеството; въ тѣхнитѣ войски имало: Нормани, Българи, Руси, Грузини, Черкези, Арменци, Араби, Кумани и други чужденци. Никой не обрьщалъ внимание, че държавата се търкуля къмъ пропастьта: всички повече се занимавали съ чудеса и съ тържества, отъ колкото съ сериозна работа. Бройтъ на мънастиритѣ и на калугеритѣ растялъ

[illegible] станжлъ сжщинска калугер-

[illegible] ванието на народътъ [illegible] твующата черква; а бо- [illegible] вѣрени срѣди Гърци и [illegible] тѣ, които тогава вла- [illegible] слабили падающето госпо- [illegible] феодализмъ (владѣние на [illegible] болѣри). Отъ друга [illegible] прѣминжла въ ржцѣтѣ [illegible] около Златний Рогъ; то [illegible] Амалфитяни, Пизанци, Генуезци и [illegible] отъ въодушевлението на [illegible] постепенно да укрѣпятъ свое- [illegible] и спокойно ожидали удобенъ [illegible] тѣзи прѣкрасни мѣста. [illegible] че въ 168-годишното визан- [illegible] Бѫлгария, еллинизацията направи- [illegible] Охридската черкова, която била [illegible] еллинизмътъ, се лишила отъ Бъл- [illegible] Иоанна Дибрский. Учението на [illegible] необикновенно развивание вврѣдъ [illegible] Българи и Грьци. Въ XI столѣ- [illegible] наводнено отъ Павликяни, Бого- [illegible] отъ Балканский полуостровъ богомил- [illegible] прѣминжло въ Италия и се распростра- [illegible] Европа, дѣто тѣ станжли извѣстни подъ названията Манахеи, Попликани, Патарени, Котари (въ Германия), Албигойци (въ Франция). Но за българското имъ произхождение не се забравило; отъ тамъ имената българска ересь, Bulgari, Bugri и французското укорително слово bougre.

Богомилството постепенно се очистяло отъ своитѣ по-напрѣшни крайности и се стараяло да се приближи къмъ християнството. Явила се партия, която имала дяволътъ не като първобитно сжщество, но за отпаднжлъ дяволъ. Съ една рѣчь противъ богомилский дуализмъ се породило ново направление.

Етнографическото …
и XII вѣкове било така …
обладающий. Въ Албания и …
въ долнитѣ Българи и …
банци и Власи. …
На Албанскитѣ гори …
последнитѣ борби …
възстанахъ Делянъ и …

Неможе въ това …
цитѣ между Българитѣ и …
че при устията на Дунава …
съ руский. Но Славянитѣ …
на Печенѣгитѣ и Половцитѣ …
ното отиванье въ Молдавия …
ни, а Ромъни: но и у тѣхъ …
нѣколко време господарствени.

Албанцитѣ, макаръ и …
луостровътъ, нийдѣ не се …
стол. Тѣ сами се зовяли Шкипетари …
на гората, а страната си Шкиперия …
за тѣхъ въ историческитѣ източници …
възстание на Маниака (1043). …
да слазятъ въ низкитѣ мѣста …
полека славянский елементъ. …
кони, обичаи и образъ на живѣене …
нови понятия. Забѣлѣжително е …
тѣ въ XIV стол. когато тѣ …
лада. Тѣ се подчинили на Турцитѣ …
тивление, и, понеже си приличали …
дѣжна подпорка на Дивана. Тѣ …
кога подчинени на Сърби, Българи …
не се пожелаввали да имъть свои …

Друго едно племе, което е било …
лий полуостровъ, както си е и днесь …
по-късно време наречени Цинцари …
и Куцовласи.

Въ срѣднитѣ вѣкове тѣ били … числе…
сега. Необикновенна прѣдприимчивостъ, разнолу…

своята собственна народность и при това упорита в
ность на своя роденъ язикъ — ето главнитѣ черти
характерътъ на Власитѣ. Макаръ тѣ и да принадлѣжх
на най-старитѣ обитатели на полуострова, като пот
ци на Тракийцитѣ, но и за тѣхъ се поменава първи п
едвамъококо 976 год. Хрисовулътъ на грьцкий им
раторъ Василия II подчинилъ на охридский архиеп
скопъ Власитѣ по всичка България. Центрътъ на нас
лението на Власитѣ билъ Тесалия, наричана Велик
Влахия въ XII—XV ст.

Тѣ живѣли твърдѣ много и въ Епиръ, въ Родопитѣ
пр. Както и сега, тѣ се занимавали съ скотовъдство.

Въ това време въ България е имало въ по-го
лѣмитѣ градове и Арменци, които се занимавали съ
търговия.

Казахми, че въ това време Българитѣ не прѣставали да помагжтъ на разнитѣ гости, които сж идвали да биятъ Византия. Нашитѣ се надѣвали по този начинъ да намѣрятъ възможность и така да се оттървжтъ отъ византийското иго. Но побѣдителнитѣ войни на Маджаритѣ подъ началството на Бела и на Норманнитѣ въ 1185 г. отчаяли Българитѣ. Тѣ видѣли, че Византийцитѣ правятъ, струватъ, най-подиръ се помиряватъ съ нападателитѣ и даже правятъ таквизъ мирни договори и сватовщини, които отлагатъ за дълго време съсипванието на Империята. Трѣбало прочее сами да си помогнжтъ. Послѣднийтъ Венгерско-византийски съюзъ билъ косвенна причина на новото българско възстание, което било по-сполучно, отъ опитванието на 1041 и 1073 год.

Възстанието се почнжло въ балканскитѣ непристжпни мѣста и крѣпости на които владѣлцитѣ, потомци на Симеоновитѣ юнаци били тако-рѣчи независими прѣзъ всичкото време на грьцкото владичество.

Тѣ били приятели съ Куманитѣ. На чело на недоволнитѣ се гудили двама братя Петръ или Тодоръ и Асѣнь или Бѣлгунъ, които били владѣтели на крѣпоститѣ Търново и Трапезица на Янтра.

Главнитѣ черти отъ характера на Асѣня били прѣд-

приимчивость и безстрашливость; по-голѣмий му братъ Петръ е билъ повече дипломатъ, отъ колкото воинъ.

Тѣхний родъ билъ отъ първитѣ български царье, а като императорски вассали всѣка година тѣ се явявали при византийский дворъ съ 600-700 конье. Селскитѣ жители били готови да вematъ страна на възстанжлитѣ, понеже грьцкий императоръ Исаакъ почеижлъ да взема много данъкъ и го събиралъ съ всѣкакви злоупотрѣбления и жестокости. За да иматъ прѣдлогъ за възстание, двамата братя отишле въ Кипсели (сега Ипсала, въ Южна Тракия) при императорский дворъ (1186) та искали да ги приемжтъ въ войската и да имъ се даде императорски хрисовулъ на нѣкой спорeнъ имотъ (имѣние) въ Балкана. И на двѣтѣ си искания двамата братия получили отказъ. Тогазъ тѣ взели да заплашватъ Гърцитѣ, че съотечественницитѣ имъ ще възстанжтъ, а Асѣнь особенно се изражавалъ така остро, щото му ударили една плесница. Ако не ги арестовали то било само за това, че Византийцитѣ ослѣпени отъ побѣдитѣ си надъ Норманнитѣ, не придавали никакво значение на поведението на двѣтѣ млади момчета.

Като се върнжли на родината си въ Търново двамата братия Петръ и Асѣнь повикали много болѣри, духовенъ и простъ народъ за да освѣтятъ църквата Св. Димитрий, която тѣ направили подъ Трапезица. Тукъ на освѣщението, Архиепископъ Василъ заявилъ открито, че стига вече толкозъ мжки и робство, че по Божия воля, Българитѣ трѣбва да отхвърлятъ многогодишното иго и да си повърнжтъ назадъ свободата. Срѣдъ много радостни викове, той коронясалъ по-старий братъ Петра съ злата корона, като царь на Българитѣ и на Гърцитѣ, облѣкълъ го въ багрѣница и обулъ въ червени обуща, като бѣлѣзи на царско достойнство. Архиепископъ Василъ останжлъ въ Търново като патриархъ на новото свободно провъзгласено господарство.

Расказватъ, че просяци, прѣправени на луди, ходили отъ мѣсто на мѣсто и побуждали всички на възстание. Тѣ говорили така: „дойде време да строшимъ хомотътъ на Византийцитѣ.; Св. Димитъръ ги е оставилъ и е до-

своята собственна народность и при това упорита вѣрность на своя роденъ язикъ — ето главнитѣ черти отъ характерътъ на Власитѣ. Макаръ тѣ и да принадлѣжжтъ на най-старитѣ обитатели на полуострова, като потомци на Тракийцитѣ, но и за тѣхъ се поменава първи пжть едвамъ около 976 год. Хрисовулътъ на грьцкий императоръ Василия II подчинилъ на охридский архиепископъ Власитѣ по всичка България. Центрътъ на населението на Власитѣ билъ Тесалия, наричана Велика Влахия въ XII—XV ст.

Тѣ живѣли твърдѣ много и въ Епиръ, въ Родопитѣ и пр. Както и сега, тѣ се занимавали съ скотовъдство.

Въ това време въ България е имало въ по-голѣмитѣ градове и Арменци, които се занимавали съ търговия.

Казахми, че въ това време Българитѣ не прѣставали да помагжтъ на разнитѣ гости, които сж идвали да биятъ Византия. Нашитѣ се надѣвали по този начинъ да намѣрятъ възможность и така да се оттървжтъ отъ византийското иго. Но побѣдителнитѣ войни на Маджаритѣ подъ началството на Бела и на Норманнитѣ въ 1185 г. отчаяли Българитѣ. Тѣ видѣли, че Византийцитѣ правятъ, струватъ, най-подирь се помиряватъ съ нападателитѣ и даже правятъ таквизъ мирни договори и сватовщини, които отлагатъ за дълго време съсипванието на Империята. Трѣбало прочее сами да си помогнжтъ. Послѣднийтъ Венгерско-византийски съюзъ билъ косвенна причина на новото българско възстание, което било по-сполучно, отъ опитванието на 1041 и 1073 год.

Възстанието се почнжло въ балканскитѣ непристжпни мѣста и крѣпости на които владѣлцитѣ, потомци на Симеоновитѣ юнаци били тако-рѣчи независими прѣзъ всичкото време на грьцкото владичество.

Тѣ били приятели съ Куманитѣ. На чело на недоволнитѣ се гудили двама братя Петръ или Тодоръ и Асѣнь или Бѣлгунъ, които били владѣтели на крѣпоститѣ Търново и Трапезица на Янтра.

Главнитѣ черти отъ характера на Асѣня били прѣд-

примчивость и безстрашливость; по-голѣмий му братъ Петръ е билъ повече дипломатъ, отъ колкото воинъ.

Тѣхний родъ билъ отъ първитѣ български царье, а като императорски вассали всѣка година тѣ се явявали при византийский дворъ съ 600-700 конье. Селскитѣ жители били готови да вематъ страна на възстанжлитѣ, понеже грьцкий императоръ Исаакъ поченжлъ да взема много данъкъ и го събиралъ съ всѣкакви злоупотрѣбления и жестокости. За да иматъ прѣдлогъ за възстание, двамата братя отишле въ Кипсели (сега Ипсала, въ Южна Тракия) при императорский дворъ (1186) та искали да ги приемжтъ въ войската и да имъ се даде императорски хрисовулъ на нѣкой споренъ имотъ (имѣние) въ Балкана. И на двѣтѣ си искания двамата братия получили отказъ. Тогазъ тѣ взели да заплашватъ Гърцитѣ, че съотечественницитѣ имъ ще възстанжтъ, а Асѣнь особенно се изражавалъ така остро, щото му ударили една плесница. Ако не ги арестовали то било само за това, че Византийцитѣ ослѣпени отъ побѣдитѣ си надъ Норманнитѣ, не придавали никакво значение на поведението на двѣтѣ млади момчета.

Като се върнжли на родината си въ Търново двамата братия Петръ и Асѣнь повикали много болѣри, духовенъ и простъ народъ за да освѣтятъ църквата Св. Димитрий, която тѣ направили подъ Трапезица. Тукъ на освѣщението, Архиепископъ Василъ заявилъ открито, че стига вече толкозъ мжки и робство, че по Божия воля, Българитѣ трѣбва да отхвърлятъ многогодишното иго и да си повърнжтъ назадъ свободата. Срѣдъ много радостни викове, той коронясалъ по-старий братъ Петра съ злата корона, като царь на Българитѣ и на Гърцитѣ, облѣкълъ го въ багрѣница и обулъ въ червени обуща, като бѣлѣзи на царско достойнство. Архиепископъ Василъ останжлъ въ Търново като патриархъ на новото свободно провъзгласено господарство.

Расказватъ, че просяци, прѣправени на луди, ходили отъ мѣсто на мѣсто и побуждали всички на възстание. Тѣ говорили така: „дойде време да строшимъ хомотътъ на Византийцитѣ.; Св. Димитъръ ги е оставилъ и е до-

своята собственна народность и при това упорита вѣрность на своя роденъ языкъ — ето главнитѣ черти отъ характеръть на Власитѣ. Макаръ тѣ и да принадлѣжѫтъ на най-старитѣ обитатели на полуострова, като потомци на Тракийцитѣ, но и за тѣхъ се поменава пьрви пѫть едвамъ около 976 год. Хрисовулътъ на грьцкий императоръ Василия II подчинилъ на охридский архиепископъ Власитѣ по всичка България. Центрътъ на населението на Власитѣ билъ Тесалия, наричана Велика Влахия въ XII—XV ст.

Тѣ живѣли твьрдѣ много и въ Епиръ, въ Родопитѣ и пр. Както и сега, тѣ се занимавали съ скотовъдство.

Въ това време въ България е имало въ по-голѣмитѣ градове и Арменци, които се занимавали съ търговия.

Казахми, че въ това време Българитѣ не прѣставали да помагѫтъ на разнитѣ гости, които сѫ идвали да биятъ Византия. Нашитѣ се надѣвали по този начинъ да намѣрятъ възможность и така да се оттьрвѫтъ отъ византийското иго. Но побѣдителнитѣ войни на Маджаритѣ подъ началството на Бела и на Норманитѣ въ 1185 г. отчаяли Българитѣ. Тѣ видѣли, че Византийцитѣ правятъ, струватъ, най-подирь се помиряватъ съ нападателитѣ и даже правятъ таквизъ мирни договори и сватовщини, които отлагатъ за дълго време съсипванието на Империята. Трѣбало прочее сами да си помогнѫтъ. Послѣднийтъ Венгерско-византийски съюзъ билъ косвенна причина на новото българско възстание, което било по-сполучно, отъ опитванието на 1041 и 1073 год.

Възстанието се почнѫло въ балканскитѣ непристѫпни мѣста и крѣпости на които владѣлцитѣ, потомци на Симеоновитѣ юнаци били тако-рѣчи независими прѣзъ всичкото време на грьцкото владичество.

Тѣ били приятели съ Куманитѣ. На чело на недоволнитѣ се чудили двама братя Петръ или Тодоръ и Асѣнь или Бѣлгунъ, които били владѣтели на крѣпоститѣ Търново и Трапезица на Янтра.

Главнитѣ черти отъ характера на Асѣня били прѣд-

прѣимчивость и безстрашливость; по-голѣмий му братъ Петръ е билъ повече дипломатъ, отъ колкото воинъ.

Тѣхний родъ билъ отъ първитѣ български царье, а като императорски вассали всѣка година тѣ се явявали при византийский дворъ съ 600-700 конье. Селскитѣ жители били готови да вземать страна на възстанжлитѣ, понеже грьцкий императоръ Исаакъ почнжлъ да взема много данъкъ и го събиралъ съ всѣкакви злоупотрѣбления и жестокости. За да иматъ прѣдлогъ за възстание, двамата братя отишле въ Кипсели (сега Ипсала, въ Южна Тракия) при императорский дворъ (1186) та искали да ги приемжтъ въ войската и да имъ се даде императорски хрисовулъ на нѣкой спорень имотъ (имѣние) въ Балкана. И на двѣтѣ си искания двамата братия получили отказъ. Тогазъ тѣ взели да заплашватъ Гърцитѣ, че съотечественницитѣ имъ ще възстанжтъ, а Асѣнь особенно се изражавалъ така остро, щото му ударили една плесница. Ако не ги арестовали то било само за това, че Византийцитѣ ослѣпени отъ побѣдитѣ си надъ Норманнитѣ, не придавали никакво значение на поведението на двѣтѣ млади момчета.

Като се върнжли на родината си въ Търново двамата братия Петръ и Асѣнь повикали много болѣри, духовенъ и простъ народъ за да освѣтятъ църквата Св. Димитрий, която тѣ направили подъ Трапезица. Тукъ на освѣщението, Архиепископъ Василъ заявилъ открито, че стига вече толкозъ мжки и робство, че по Божия воля, Българитѣ трѣбва да отхвърлятъ многогодишното иго и да си повърнжтъ назадъ свободата. Срѣдъ много радостни викове, той коронясалъ по-старий братъ Петра съ злата корона, като царь на Българитѣ и на Гърцитѣ, облѣкълъ го въ багрѣница и обулъ въ червени обуща, като бѣлѣзи на царско достойнство. Архиепископъ Василъ останжлъ въ Търново като патриархъ на новото свободно провъзгласено господарство.

Расказватъ, че просяци, прѣправени на луди, ходили отъ мѣсто на мѣсто и побуждали всички на възстание. Тѣ говорили така: „дойде време да строшимъ хомотътъ на Византийцитѣ.; Св. Димитъръ ги е оставилъ и е до-

своята собственна народность и при това упорита вѣрность на своя роденъ язикъ — ето главнитѣ черти отъ характерътъ на Власитѣ. Макаръ тѣ и да принадлѣжѫтъ на най-старитѣ обитатели на полуострова, като потомци на Тракийцитѣ, но и за тѣхъ се поменава първи пѫть едвамъ око 976 год. Хрисовулътъ на грьцкий императоръ Василия II подчинилъ на охридский архиепископъ Власитѣ по всичка България. Центрътъ на населението на Власитѣ билъ Тесалия, наричана Велика Влахия въ XII—XV ст.

Тѣ живѣли твърдѣ много и въ Епиръ, въ Родопитѣ и пр. Както и сега, тѣ се занимавали съ скотовъдство.

Въ това време въ България е имало въ по-голѣмитѣ градове и Арменци, които се занимавали съ търговия.

Казахми, че въ това време Българитѣ не прѣставали да помагѫтъ на разнитѣ гости, които сѫ идвали да биятъ Византия. Нашитѣ се надѣвали по този начинъ да намѣрятъ възможность и така да се оттървѫтъ отъ византийското иго. Но побѣдителнитѣ войни на Маджаритѣ подъ началството на Бела и на Норманнитѣ въ 1185 г. отчаяли Българитѣ. Тѣ видѣли, че Византийцитѣ правятъ, струватъ, най-подирь се помирявать съ нападателитѣ и даже правятъ таквизъ мирни договори и сватовщини, които отлагатъ за дълго време съсипванието на Империята. Трѣбало прочее сами да си помогнѫтъ. Послѣднийтъ Венгерско-византийски съюзъ билъ косвенна причина на новото българско възстание, което било по-сполучно, отъ опитванието на 1041 и 1073 год.

Възстанието се почнѫло въ балканскитѣ непристѫпни мѣста и крѣпости на които владѣлцитѣ, потомци на Симеоновитѣ юнаци били тако-рѣчи независими прѣзъ всичкото време на грьцкото владичество.

Тѣ били приятели съ Куманитѣ. На чело на недоволнитѣ се гудили двама братя Петръ или Тодоръ и Асѣнь или Бѣлгунъ, които били владѣтели на крѣпоститѣ Търново и Трапезица на Янтра.

Главнитѣ черти отъ характера на Асѣня били прѣд-

прилѣчивость и безстрашливость; по-голѣмий му братъ Петръ е билъ повече дипломатъ, отъ колкото воинъ.

Тѣхний родъ билъ отъ първитѣ български царье, а като императорски вассали всѣка година тѣ се явявали при византийский дворъ съ 600-700 конье. Селскитѣ жители били готови да вźематъ страна на възстанжлитѣ, понеже грьцкий императоръ Исаакъ почевжлъ да взема много данъкъ и го събиралъ съ всѣкакви злоупотрѣбления и жестокости. За да иматъ прѣдлогъ за възстание, двамата братя отишле въ Кипсели (сега Ипсала, въ Южна Тракия) при императорский дворъ (1186) та искали да ги приемжтъ въ войската и да имъ се даде императорски хрисовулъ на нѣкой спорень имотъ (имѣние) въ Балкана. И на двѣтѣ си искания двамата братия получили отказъ. Тогазъ тѣ взели да заплашватъ Гърцитѣ, че сънотечественницитѣ имъ ще възстанжтъ, а Асѣнь особенно се изражавалъ така остро, щото му ударили една плесница. Ако не ги арестовали то било само за това, че Византийцитѣ ослѣпени отъ побѣдитѣ си надъ Норманнитѣ, не придавали никакво значение на поведението на двѣтѣ млади момчета.

Като се върнжли на родината си въ Търново двамата братия Петръ и Асѣнь повикали много болѣри, духовенъ и простъ народъ за да освѣтятъ църквата Св. Димитрий, която тѣ направили подъ Трапезица. Тукъ на освѣщението, Архиепископъ Василъ заявилъ открито, че стига вече толкозъ мжки и робство, че по Божия воля, Българитѣ трѣбва да отхвърлятъ многогодишното иго и да си повърнжтъ назадъ свободата. Срѣдъ много радостни викове, той коронясалъ по-старий братъ Петра съ злата корона, като царь на Българитѣ и на Гърцитѣ, облѣкълъ го въ багрѣница и обулъ въ червени обуща, като бѣлѣзи на царско достойнство. Архиепископъ Василъ останжлъ въ Търново като патриархъ на новото свободно провъзгласено господарство.

Расказватъ, че просяци, прѣправени на луди, ходили отъ мѣсто на мѣсто и побуждали всички на възстание. Тѣ говорили така: „дойде време да строшимъ хомотътъ на Византийцитѣ.; Св. Димитъръ ги е оставилъ и е до-

[illegible] борбата за освободя[illegible] али да се вдигнемъ [illegible] Византийцитѣ и да ги ис[illegible] въстанието намѣ[illegible] на населението.

[illegible] Търново, въстанието [illegible] но тъй като видѣли, [illegible] съ обсадата му, тѣ [illegible] тръгнжлъ на срѣ[illegible] той сполучилъ да [illegible] Българитѣ въ [illegible] проходи. Прѣдводителитѣ на въстаналитѣ [illegible] отъ разбитата си войска побѣгнали прѣзъ Дунавъ при Куманитѣ въ Влашко. Възстанието се распространило само по източний Балканъ.

Между това Исаакъ мислилъ, че всичко е свършено, не рачилъ да иска заложници и да завземе крѣпоститѣ, а само изгорилъ житото по нивята и се завърнжлъ съ триумфъ въ столицата (прѣзъ лѣтото на 1186 год.)

Прѣзъ зимата Асѣнь се появилъ пакъ, но тозъ пжть не самичъкъ, а съ Куманитѣ. Трѣбва да кажемъ, че Куманитѣ сж били отъ турско происхождение и живѣли въ днешно Влашко. Скоро Асѣнь завзелъ страната между Дунавъ и Балканътъ. Послѣ се впустнжлъ въ Тракия, и на открито поле билъ разбитъ отъ Иоанна Севастократора. Но макаръ Асѣнь и да билъ принуденъ да се отдалечи въ горитѣ, честьта му тозъ пжть поработила. Византийский царь заподозрилъ Севастократорътъ, че мисли да посѣгни срѣщу прѣстолътъ му и го повикалъ назадъ. Неговийтъ прѣемникъ, слѣпий Иванъ Кантакузенъ, непрѣдпазливо се расположилъ въ единъ укрѣпенъ станъ като мислилъ, че Асѣнь е побѣгнжлъ отъ страхъ въ горитѣ. Въ една тъмна нощь Българитѣ, въсползовани отъ невниманието му, нападнжли на грьцкий станъ и го разбили.

Сърбский князь Немания билъ естественъ съюзникъ на Асѣня въ въстанието му противъ Гърцитѣ. Додѣ Сърбитѣ разрушавали западнитѣ крѣпости на Византийцитѣ, [illegible] Българи съ [illegible] на Влас[illegible] [illegible] борбата за [illegible] по всичкж [illegible]

Подирь тъзи побѣда. Българитѣ се дигнжли къмъ укрѣпенитѣ градове, прѣвзели съ пристжпъ Варна и оградили Анхиалъ. Прѣзъ есеньта Исаакъ още единъ пжть тръгнжлъ противъ Българитѣ за да ги подчини себѣ си. Това било петий пжть: дошелъ до Пловдивъ, той отблъснжлъ неприятеля си и се обърнжлъ къмъ Сърбитѣ, които били разрушили София, Перникъ, Кюстендилъ, Скопье и Призренъ. Неманя билъ надвитъ при Морава и принуденъ да заключи миръ съ Византия. Това било последнето посѣщение на византийски войници по тѣзи мѣста; послѣденъ пжть тѣ видѣли Дунава, и вече никога подирь [illegible] не сж имали нито случай, нито възможность да се приближавать къмъ [illegible] славянски Дунавъ.

На [illegible] Исаакъ назначилъ братовчеда си [illegible] за началникъ на [illegible]. Но тъзи благо[illegible] [illegible] гдѣто му [illegible] Българитѣ [illegible] гледали [illegible] византийска [illegible] [illegible] Богу да имъ [illegible] дошли [illegible] въ 1194 г. Со[illegible] Иванъ Рилский [illegible] [illegible] тѣлото [illegible] [illegible]

[illegible] Българитѣ [illegible] [illegible] и запад[illegible] [illegible] III. [illegible] войната. [illegible] [illegible]

Между това, на побѣдоносний животъ на освободительтъ и основательтъ на новото царство, на Асѣня билъ положенъ край насилствено. Отъ приближенитѣ му имало единъ болѣринъ на име Иванко, който билъ страстенъ, честолюбивъ и много хитъръ человѣкъ. Той се турилъ на чело на нѣколко недоволни отъ Асѣня болѣри и влѣзълъ въ прѣговори съ плѣнника Исаака Комнена, зеть на византийский царь. Твърдѣ е възможно да е билъ подбутнжтъ и отъ византийскитѣ интриганти, които всѣкога употрѣбявали вѣроломство тамъ, гдѣто виждали, че не могли да успѣятъ съ честни, откровенни срѣдства. Една нощь Асѣнь повикалъ Иванко при себе; но Иванко като се сѣтилъ, че Царьтъ ще е узналъ за намѣрението му, прѣди да иде, сдумалъ се съ приятелитѣ си и съ роднинитѣ си да стори така: ако се отнесе царьтъ добрѣ съ него, да му поиска прошка; ако ли не, то да го прободе съ ножътъ, който скрилъ подъ дрѣхата си. — Като влѣзълъ Иванко, яросанитѣ тъ вънъ отъ мѣрката Асѣнь поржчалъ да му подадатъ по-скоро саблята, но прѣди още да замахне, Иванко успѣлъ да прободе царя съ мечътъ си. Така загина Иванъ Асѣнь I. възстановительтъ на [illegible] царството, въ своя дворецъ въ Тър[illegible] (1196) [illegible] деветгодишно побѣдоносно царуване.

Още въ сжщата нощь Иван[illegible] ловили Търново; но [illegible] та се расчуло, че царътъ [illegible] който управляваль [illegible] славъ и Овечъ [illegible] убийца Иванко [illegible] а Търново се прѣдалъ [illegible]

Управлението [illegible] Петръ, мalкий си братъ [illegible] бивъ человѣкъ [illegible] скоро [illegible] убитъ. Неговъ [illegible] Иванъ.

И така Асѣнь [illegible] България, прѣди [illegible]

[illegible] гражданска независимость.

[illegible] между [illegible]ърът и при[illegible] византийски разврать [illegible] на държавата.

[illegible]

... не е закачалъ Богомилитѣ ... Папата ... зълъ ... въ приятелски сношения. ... на Византийцитѣ той научилъ ... Като станалъ царь, всѣка година ... на Тракия и Македония.

Въ това време, въ Македония ... Българско царство. Боляринътъ Добромиръ Стрѣзъ, отъ родътъ на Асѣновци прѣминалъ ... Византийцитѣ и имъ помагалъ съ 500 конници противъ Асѣна. ... тѣ го назначили да бѫде комендантинъ на ... Струмица и да пази Македония отъ Калояна ... грцката служба и си избралъ за ... Прос...

[illegible] Византийский
[illegible] свой проти
[illegible] Македония и м
[illegible]
[illegible] на отъ бр
[illegible] освобожд
[illegible] й отъ [illegible]

[illegible] ата II
[illegible] прели [illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible] Българии [illegible] а [illegible] да [illegible] [illegible]

[illegible] Българь [illegible] въ разсъждение [illegible] чески [illegible] да се [illegible] твърдение [illegible] Бугата и той [illegible] протубе [illegible] царства корона и на [illegible] да [illegible]

[illegible] Ако [illegible] и ако самостоятелно [illegible] ограничава [illegible] сать [illegible] скоръ [illegible] царъ се [illegible] Василь въ [illegible] пасть въ [illegible] че това [illegible] формали [illegible] въсдали [illegible]

[illegible]

Б. Жетрат. Бобчев.

който билъ останжлъ безъ войска. Византийский цар Алексий, като не можалъ да подчини тозъ свой противник принудилъ се да му отстжпи горня Македония и му дал за жена братовчедка си (1198).

Калоянъ продължилъ войната, подкачена отъ братия му противъ Византия за окончателното освобождаванѣ на Българската земя и за очистваньето й отъ грьци скакалци.

Трѣба да обадимъ и това, че цареубийцата Иванко като побѣгнжлъ въ Цариградъ, Гърцитѣ го приели добрѣ дали му да началствува надъ една войска и го провс дили противъ съотечественицитѣ му, Българитѣ. Иванк мжжественно се билъ, отблъсквалъ Българитѣ при Плог дивъ. но слабостьта на Византийската Империя и примѣ рътъ на Стрѣза, който станжлъ независимъ Князь, били из мамливи. Иванко възстанжлъ противъ Византия и се присъе динилъ пакъ при Българский царь. Той се прославилъ в това време съ неустрашимитѣ си постжпки, като достигнжл въ походитѣ си до Егейско море; но най-подирь той бил хванжтъ робъ измѣннически и закаранъ въ Цариградъ (1199

Скоро Византийцитѣ заключили миръ съ Калоян Това било. когато Българский царь подирь отчаянно съ противление взелъ съ пристжпъ Варна (24 Марта 1201 г Така се свършила шестнадесет-годишната освободителн българско-грьцка война. Всичкитѣ области, които Калоян прѣвзелъ станжли негови. Царството му се простирал отъ Бѣлградъ до долня Марица и до Агатополъ на Чер но-море, отъ устието на Дунавъ до Стримона и до горни Вардаръ. Бѣлградъ и Браничево били въ властьта в Българитѣ. Призрѣнъ, Скопье и Кюстендилъ съ всичк тѣхни епархии сжщо принадлѣжали на бълг. царство.

Калоянъ съгледвалъ, че е необходимо да има мир съ Византия. Въ това време Юго-Източна Европа се на мѣрвала въ най-размирни времена; Кръстоносцитѣ, съ прѣ минваньето си нѣколко пжти прѣзъ България, страшно опустошили; Византийската държава не слѣдъ мног паднжла въ ржцѣтѣ на Западнитѣ Рицари Кръстоносци папата това и гледалъ какъ да распространява повеч

католическото учение и да печали певече паство; той билъ първий двигатель на тѣзи крьстоносни походи. Въ България тоже партиитѣ и размирицитѣ не се уталожили окончателно. Куманитѣ вече нерачили да воюватъ съ него, а отъ друга страна Венгерскитѣ владѣтели се опитвали да го нападнжтъ отъ къмъ Сѣверъ. Въ това си положение той усѣтилъ необходимостьта да се сближи съ Римский папа и да иска укрѣпяваньето на своята царска титла.

Въ това отношение и въобще въ вънкашната политика на този български князь сж важни неговитѣ сношения съ папа Инокентия VIII. Послѣ Симеона, българскитѣ царье сами се коронясвали съ императорски вѣнци и обявлявали себе си за царье (кесари, императори). Калоянъ усѣтилъ нужда отъ потвържденнето на римский първосвященникъ за да има титлата му еднакво политическо значение съ маджарскийтъ краль най-опаснийтъ неговъ съперникъ. За това той правилъ нѣколко пжти опити да се сближи съ римската курия и да си испроси това подтвърждение, но Византия и Маджаритѣ му разваляли работата и той неможалъ да се прѣпиши даже съ него и проумѣе. Най-подирь самъ папата узналъ и исказалъ Калояну желание да се сближи съ него. Тогазъ той му далъ царска корона и на Търновский архиепископъ позволилъ да носи званието примасъ.

Но въ това сжщо време българскийтъ князь билъ длъженъ да припознае папата за глава на черковата. Ако проводената отъ Римъ корона и да била кралевска и ако самостоятелностьта на българската черкова и да се ограничавала само съ примаство, но Калоянъ се короняcалъ дѣйствително за императоръ, а Търновский архиепископъ билъ обявенъ за патриархъ. Отъ тогазъ българский царь се наричалъ формално императоръ, а архиепископъ Василъ въ писмото си благодарилъ папата, че го посвѣтилъ въ патриаршеско достоинство. Може да се полага, че това сближаванье съ Римската черкова е било само формално, вънкашно; Българитѣ си останжли пакъ православни както по-напрѣдъ.

Едно отъ най-важнитѣ събития на Кало-Ивановото ца-

рушанье е неговата борба съ Латинитѣ. Латинитѣ отишли да прѣвзематъ Божигробъ отъ Турцитѣ, но тѣ не го считали за голѣмъ грѣхъ да оплѣнятъ и источнитѣ христиани и дору да прѣвзематъ тѣхнитѣ мѣста. Графъ Балдуинъ Фландрский, който билъ отваженъ юнакъ, макаръ и не добъръ политикъ, съ 30.000 Крьстоносци нападналъ на Византия на 1203 г. Той дошелъ на 300 кораби отъ къмъ море и почналъ правилна обсада. Боятъ се продължавалъ цѣли деветь мѣсеца. Въ обсадений Цариградъ императоритѣ се промѣнявали единъ слѣдъ други. Три пжти Крьстоносцитѣ Латини запалвали хубавата столица. Най-подиръ на другата година (13 апр. 1204) Балдуинъ прѣвзелъ градътъ и се овѣнчалъ за Византийски императоръ въ Св. София. Войницитѣ му произвели такава резня и опустошение, каквито Цариградъ не запомнилъ никога и каквито не произвѣли даже, когато отпослѣ го прѣвзели Азиятскитѣ Турци.

Латинскитѣ завоеватели рѣшили да растурятъ Византийската държава и за това нѣщо имъ било доволно около една година. Всичка часть на държавата останала въ власть на Франкитѣ, освѣнь Трапезундъ, Епиръ и Никей, дѣто всичкитѣ бѣжанци се събрали около царь Теодора I Ласкара. Единъ отъ Крьстоносцитѣ Бонефаций, Маркграфъ Монферратский, основалъ полунезависимо кралство въ Солунъ.

Българский царь усѣщалъ нуждата да живѣе мирно съ новий владѣтель на Византия. Той сжщата година се обърналъ къмъ Балдуина съ прѣдложение за приятелски съюзъ, но неполитичний и безтактенъ Латинецъ отхвърлилъ прѣдложението на Калояна като казалъ, че българский царь не трѣба да се отнася къмъ него като съ равенъ, а като съ свой господарь, защото той си е присвоилъ властьта надъ земя, прѣвзета отъ Гърцитѣ. Това поведение на Балдуина накарало царь Калояна да се ядоса ужасно и да влѣзе въ сношение съ възстаналитѣ Византийци при Марица. Сблъсканьето на Българи съ Франки било неизбѣжно.

Щомъ Византийцитѣ се позамогнали, то и рѣшили

да ударятъ на Латинитѣ; тѣ повикали на помощь и Калояна. Латинитѣ били занимати въ Мала-Азия, когато покаяний български царь подкачилъ дѣлото си. Най-напрѣдъ самитѣ граждани въ Дидимотихонъ избили Франкитѣ, които подплашени оставили и Одринъ. Слѣдъ единъ мѣсецъ Балдуинъ пристигнѫлъ съ голѣма войска подъ стѣнитѣ на Одринъ, но на неговитѣ стѣни и кули вече се развѣвали български прѣпорци. Латинитѣ обсадили града. Въ това време на помощь на Одринъ пристига и Калоянъ съ силна войска. Станѫла рѣшителна битка (въ Четвъртъкъ на 14 Априлия). —Българитѣ обиколили Франкитѣ, като роякъ пчели; отъ всички страни хвърчели стрѣли и копия. Латинскитѣ рицари, облѣчени въ тежки желѣзни брони, едвамъ могли да вървятъ и падали на пластове. Балдуинъ разпалено се впуснѫлъ да помогне на свойтѣ, юначно се бранилъ съ сѣкирата си, но изведнажъ се загубилъ въ боя. Графъ Блуасский, 300 рицари и безброй войници паднѫли въ този сѫщи бой. Колкото Франки останѫли живи побѣгнѫли прѣзъ нощь къмъ морето и царь Калоянъ ги гонилъ до Родосто.

Казватъ, че Балдуинъ билъ заробенъ живъ, заведенъ въ Търново и хвърленъ въ тъмница; а послѣ когато Гърцитѣ се отмѣтнѫли и минѫли на Латинска страна, ядосаний Калоянъ не можалъ да се стърпи, заповѣдалъ да извадятъ изъ тъмницата Балдуина, да му отсѣкѫтъ рѫцѣтѣ и нозѣтѣ и да го блъснѫтъ въ една яма, дѣто Латинский царь умрѣлъ на третий день съ голѣма мѫка. Казватъ, че и изъ Балдуиновата глава, както изъ Никифоровата, направили чаша, обкована съ металъ, съ която царь Калоянъ или Иваница пиялъ на голѣми дни. На овдовѣлата държава за правитель билъ избранъ Балдуиновий братъ, Хенрихъ. Така до една година отъ всичка Латинска държава на Балканский полуостровъ останѫли само Цариградъ, Родосто и Силиврия.

Напраздно се мѫчилъ и папата да примири Калояна съ новий Латински правитель, Хенриха. Калоянъ се съединилъ съ Византийцитѣ въ Мала Азия, противъ Латинитѣ, но Селджукскитѣ Турци развалили тоя съюзъ. Меж-

руванье е неговата борба съ Латинитѣ. Латинитѣ отиш
да прѣвзематъ Божигробъ отъ Турцитѣ, но тѣ не
считали за голѣмъ грѣхъ да оплѣнятъ и источнитѣ хр
стиани и дору да прѣвзематъ тѣхнитѣ мѣста. Графъ Ба
дуинъ Фландрский, който билъ отваженъ юнакъ, мака
и не добъръ политикъ, съ 30,000 Крьстоносци напа
нжлъ на Византия на 1203 г. Той дошелъ на 300 к
раби отъ къмъ море и поченжлъ правилна обсада. Бой
се продължавалъ цѣли деветь мѣсеца. Въ обсадений Ц
риградъ, императоритѣ се промѣнявали единъ слѣдъ др
ги. Три пжти Крьстоноситѣ Латини запалвали хубава
столица. Най-подирь на другата година (13 апр. 120
Балдуинъ прѣвзелъ градътъ и се овѣнчалъ за Византийс
императоръ въ Св. София. Войницитѣ му произвели така
резня и опустошение, каквито Цариградъ не запомни
никога и каквито не произлѣзли даже, когато отпослѣ
прѣвзели Азиятскитѣ Турци.

Латинскитѣ завоеватели рѣшили да растурятъ В
зантйската държава и за това нѣщо имъ било довол
около една година. Всичка часть на държавата ост
нжла въ власть на Франкитѣ, освѣнь Трапезундъ, Епи
и Никей, дѣто всичкитѣ бѣжанци се събрали около ца
Теодора I Ласкара. Единъ отъ Крьстоносцитѣ Бонеф
ций, Маркграфъ Монофратский, основалъ полунезависи
кралство въ Солунъ.

Българскй царь усѣщалъ нуждата да живѣе мир
съ новий владѣлецъ на Византия. Той сжщата година
обърнжлъ къмъ Балдуина съ прѣдложение за приятелс
съюзъ, но неполитичний и безтактенъ Латинецъ отхвъ
лилъ прѣдложението на Калояна като казалъ, че бълга
ский царь не трѣба да се отнася къмъ него като съ р
венъ, а кото съ свой господарь, защото той си е пр
своилъ властьта надъ земя, присвоена отъ Гърцитѣ. То
поведение на Балдуина накарало царь Калояна да се
доса ужасно и да влѣзе въ сношение съ възстанжли
Византийци при Марица. Сблъсванието на Българи
Франки било неизбѣжно.

Щомъ Византийцитѣ се позамогнжли, то и рѣши

да ударятъ на Латинитѣ; тѣ повикали на помощь и Калояна. Латинитѣ били занимати въ Мала-Азия, когато показений българский царь подкачилъ дѣлото си. Най-напрѣдъ самитѣ граждани въ Дидимотихонъ избили Франкитѣ, които подплашени оставили и Одринъ. Слѣдъ единъ мѣсецъ Балдуинъ пристигнѫлъ съ голѣма войска подъ стѣнитѣ на Одринъ, но на неговитѣ стѣни и кули вече се развѣвали български прѣпорци. Латинитѣ обсадили града. Въ това време на помощь на Одринъ пристига и Калоянъ съ силна войска. Станѫла рѣшителна битка (въ Четвъртъкъ на 14 Априлия). —Българитѣ обиколили Франкитѣ, като роякъ пчели; отъ всички страни хвърчели стрѣли и копия. Латинскитѣ рицари, облѣчени въ тежки желѣзни брони, едвамъ могли да вървятъ и падали на пластове. Балдуинъ разпалено се впуснѫлъ да помогне на свойтѣ, юначно се бранилъ съ сѣкирата си, но изведнажъ се загубилъ въ боя. Графъ Блуасский, 300 рицари и безброй войници паднѫли въ този сѫщи бой. Колкото Франки останѫли живи побѣгнѫли прѣзъ нощь къмъ морето и царь Калоянъ ги гонилъ до Родосто.

Казватъ, че Балдуинъ билъ заробенъ живъ, заведенъ въ Търново и хвърленъ въ тъмница; а послѣ когато Гърцитѣ се отмѣтнѫли и минѫли на Латинска страна, ядосаний Калоянъ не можалъ да се стърпи, заповѣдалъ да извадятъ изъ тъмницата Балдуина, да му отсѣкѫтъ рѫцѣтѣ и нозѣтѣ и да го блъснѫтъ въ една яма, дѣто Латинский царь умрѣлъ на третий день съ голѣма мѫка. Казватъ, че и изъ Балдуиновата глава, както изъ Никифоровата, направили чаша, обкована съ металъ, съ която царь Калоянъ или Иваница пиялъ на голѣми дни. На овдовѣлата държава за правитель билъ избранъ Балдуиновий братъ, Хенрихъ. Така до една година отъ всичка Латинска държава на Балканский полуостровъ останѫли само Цариградъ, Родосто и Силиврия.

Напраздно се мѫчилъ и папата да примири Калояна съ новий Латински правитель, Хенриха. Калоянъ се съединилъ съ Византийцитѣ въ Мала Азия, противъ Латинитѣ, но Селджукскитѣ Турци развалили тоя съюзъ. Меж-

ду това Бонифаций латински вассалъ, въ Солунъ билъ убитъ отъ единъ Българинъ. На Бонифациево мѣсто сѣднжлъ малолѣтний му синъ Димитрий.

Царь Калоянъ отишелъ къмъ Солунъ съ цѣль да съсипи вассалното Латинско кралство, но тукъ ненадѣйно го стигнжла смърть. Жена му която не била Българка, побудила воеводата Манастрасъ да умъртви Калояна. Една нощь Куманътъ Манастрасъ влѣзълъ въ царската палатка (сѣнникъ), ударилъ съ копие спящий и изчезнжлъ. Когато тежко раненйй взелъ да вика на помощь, Манастрасъ се притекълъ пакъ изъ съсѣдната палатка и се показалъ слисанъ и натжженъ за станжлото, но царьтъ го обвинилъ въ убийството. Манастрасъ увѣрявалъ, че това трѣба да бжде простъ сънь.

На другий день вечерьта Калоянъ умрѣлъ въ страшни мжки. Скоро се распрьснжлъ слухъ, който поддьржатъ грьцкитѣ лѣтиписци, че самси Св. Димитрий, Солунский покровитель, съ собственната си ржка поразилъ страшний царь.

Така се свършило царуваньето на Калояна, който билъ опасенъ врагъ за Византийцитѣ и за което тѣ го нарѣкли Скило-Иоанъ (Иванъ-кучето), но който дѣйствително билъ единъ отъ най-великитѣ български царье. Всичкото пространство на Тракия до Димотика той присъединилъ на второто българско царство. Той завладѣлъ и Македония, до Верея: само на Сѣверо-западъ той изгубилъ малка часть отъ владѣнията си въ несполучената битка съ Маджарскийтъ кралъ; намѣсто до Бѣлградъ и Сава, българскитѣ прѣдѣли сега се простирали само до Морава.

Послѣ почнжло едно злочесто разслабванье на българското государство. Прѣстолътъ грабнжлъ Борилъ, единъ отъ участницитѣ въ прѣстжплението подъ Солунъ, който се уплашилъ още отъ това, че Борилъ побързалъ да се ожени за Калояновица. Младий синъ на първи Асѣнь, съ брата си Александра побѣгнали въ Россия.

По [illegible] (отъ 1207—до 1221 г.) [illegible] Борила III, България изгубила

по-голѣмата часть отъ владѣнията си въ Македония по причина на вѫтрѣшнитѣ размирици. Борилъ се прочулъ най-много по своитѣ строги гонения противъ Богомилитѣ. Той се оженилъ за Мария, дъщерята на Хенриха, императоръ Латинский въ Цариградъ, съ цѣль да се укрѣпи на българский прѣстолъ. Но скоро Хенрихъ умрѣлъ (1216) и единичката подпорка Борилова изчезнѫла. Законний наслѣдникъ на прѣстолътъ Иванъ Асѣнь II се върнѫлъ отъ Руссия съ една дружина, разбилъ Борила и го накаралъ да се затвори въ Търново. Слѣдъ една дълговременна обсада, Борилъ се опиталъ да побѣгне, но гонителитѣ му го стигнѫли и ослѣпили (1218).

ГЛАВА XII.

ЦАРЬ ИВАНЪ АСѢНЬ II.

Характеристика и първи дѣла на Асѣня. — Разцъвтяванието на Бълг. Царство при Асѣня II. (1218—1241). — Битва при Клокотница и прѣвземанье на Тракия и Македония. — Вжтрѣшното продиганье на България. — Столица Търново. — Българо-грьцки съюзъ противъ Латинитѣ. — Възстановление на Българската патриаршия. — Общи погледъ върху Асѣнювото царуванье.

Иванъ Асѣнь II, „синъ стараго Асѣнѣ царѣ", най-великий отъ Асѣнювцитѣ, ако и да приелъ царството въ съсипано състояние, разширилъ го до таквизъ размѣри, каквито то нѣмало нѣколко вѣка и отпослѣ вече недостигнжло.

Асѣнь II залѣгалъ повече за вжтрѣшното добро урежданье на своята държава. Въспоминанието за него не е омрачено съ никаква жестокость: той билъ високо-человѣколюбивъ и мекъ управитель. Безименний Български монахъ пише за него така: „Иванъ Асѣнь, великий и благочестивий царь, синъ на старий царь Асѣнь, угоднилъ любовьта на българското царство къмъ Бога, повече отъ всички негови прѣдшественници; той е правилъ мънастири и ги украсявалъ съ злато, съ бисери, и съ безцѣнни камьни, дарилъ на светитѣ Божии черкови многобройни подарки и проявилъ относително тѣхъ голѣма щедрость; всѣки чинъ духовни, отъ архиереи, иереи и до прости дякони, той покривалъ съ много почести и най-послѣ той подновилъ патриаршеството на българското царство." Това патриаршество, както знаемъ, ако и подно-

вено отъ Калояна, не бѣше още законно отъ православно каноническа точка зрѣние и имаше само съгласието на папата. Единадесеть и повече години Асѣнъ II не e залавя никаква съ никого война, и [illegible] да уреди колкото се може по-добрѣ вътрѣшн[illegible]

Въ това време въ [illegible] ново царство: то било Епир[illegible] царство наслѣдилъ Т[illegible] лимъ войникъ. Въ [illegible] Прилѣпъ и П[illegible] Драча и дори [illegible] Одринъ отъ Иванъ [illegible] се простиралъ [illegible] заливъ до Марица. [illegible] нясанъ отъ [illegible] и взелъ да [illegible]

Най-напр[illegible] съ Тодора [illegible] да. Невѣрн[illegible] нилъ дружбата [illegible] Франк[illegible] ядосалъ [illegible] дѣтель [illegible] противъ [illegible] диня. [illegible] приятел[illegible] битката. [illegible] на коня [illegible] Куман[illegible] вѣр[illegible] жена [illegible] тѣ. [illegible]

Раз[illegible] всички [illegible] н[illegible] [illegible] вътр[illegible] [illegible]

Подирь това Асѣнь се втурнжлъ въ Тодоровото царство и съ кроткото си поведение взелъ на своя страна селянитѣ, които били повечето Българи. Безъ бой той взелъ най-напрѣдъ Одринъ, сетнѣ всичка Македония и Албания до Драча (Дурацо). Той не налагалъ нови данъци на населението, освѣнь обикновеннитѣ. Асѣнь знаялъ найдобрѣ, че нищо не е толкозъ тежко на народътъ, колкото многото и злѣсъбиранитѣ данъци.

Отъ времето на царь Самуила българскитѣ Славяни въ тѣзи мѣста сега първи пжтъ се съединили подъ единъ скиптръ. Царството на Асѣня допирало до тритѣ морета: Адриатическо, Бѣло и Черно море.

Когато се завърнжлъ въ столицата си, Търново, Асѣнь построилъ съборна черкова въ името на Св. 40 Мжченици, отпослѣ прѣобърнжта въ джамия, въ която единъ надписъ гласи така: „Въ 6748 г. (т. е. 1230 III индикта). Азъ, Иванъ Асѣнь въ Христа Бога благовѣрний царь и самодържецъ българский, синъ на старий Асѣнь, сградихъ отъ самото основание този свѣтѣйший храмъ и го исписахъ въ честь на 40 Мжченици, на които съ помощьта, и въ 12-та година отъ моето царуванье, когато вече храмътъ бѣше украсенъ, тръгнжхъ на бой въ Романия, разбихъ грьцката войска и взехъ въ плѣнъ самий царь киръ Тодора Комнина съ всичкитѣ му болѣри. Азъ прѣвзехъ всичкитѣ земи отъ Одринъ до Драча, грьцката, послѣ албанската и срьбската страни. Фржзитѣ (Франкитѣ) удържахж само градоветѣ около Цариградъ, но и тѣ се покорихж подъ дѣсницата на моето царство, защото нѣмахж други царь освѣнь мене и живѣяхж въ моя власть по Божието повелѣние. Защото безъ него нищо не се върши и не се казва ни дума. Слава нему во вѣки. Аминь."

Както се види изъ тойзи достовѣренъ паметникъ, царь Асѣнь говори, че билъ даже царь на Фржзитѣ (Франкитѣ или Латинитѣ) въ Цариградъ. И наистина, понеже на 1228 година латинский царь въ Цариградъ умрѣлъ и на негово мѣсто останжлъ довстгодишний му братъ Балдуинъ II, то Латинитѣ избрали за патронъ на младото царче Асѣня.

Въ житието на св. Петка, което е писано отъ Търновский патриархъ Ефтимий, се споменява за това нѣщо слѣдующето:

„Благочестивий царь българский Иванъ Асѣнь, синъ на старий Асѣнь, станѫ юнашки та прѣвзе всичка Македония, съ Сѣръ, съ Свята-Гора и съ славний Солунъ, и съ тѣхъ наедно прѣвзе и Тесалия, Трикала, Далмация, и Арбанаската (Албанската) държава въ Драчь, въ която постави свѣтли и благочестиви митрополити и епископия, както свидѣтелствуватъ неговитѣ свѣтли хрисовули (грамоти) въ славната лавра на Свята Гора.“

Подирь това лѣтописецътъ казва, че Асѣнь покорилъ и си подчинилъ и самитѣ Фрѫзи.

Царь Асѣнь II спомогнѫлъ най-много за украсяванието на столичний си градъ Търново. Въ българскитѣ паметници, според византийскитѣ обичаи ний срѣщами да се отдаватъ на Търново голѣми титли, каквото: „Цариградъ Трновъ, богоспасаеми Цариградъ, царь на градищата, царственний прѣславний градъ, напетина втори подирь Константинополь.“ Кога е било основано Търново не се знае: споредъ едни то било сградено отъ великани, споредъ други отъ царь Крума. Но основание на блестящето състояние на Търново сѫ положили двамата братия Асѣнь и Петръ, които го избрали и най-напрѣдъ за столица: тукъ е било тѣхната дѣдовска крѣпость. Въ днешно време отъ прѣкрасно построеннитѣ дворци на старославно Търново сѫ останѫли „само развалени стѣни, обрасли съ бурянакъ, палати срутени съ земята уравнени, и зарити гробища.“

Търново най-напрѣдъ е състояло отъ два акрополи (рѫта). Сѫщото Търново е било полуостровътъ образуванъ отъ лакатушкитѣ на Янтра. Върхътъ, дѣто сѫ били царйовитѣ дворове, се наричалъ Хисаръ (царювецъ), дѣто сѫ живѣли Асѣновци, Тертеровци и Шишмановци. Срѣщу царювецъ на дѣсний брѣгъ на Янтра, се издига Трапезица, старовременна славна крѣпость, дѣто Иванъ Асѣнь I сградилъ черкова на св. Ивана Рилский и дѣто тоже трѣбва да е имало царски двори.

[illegible]

[illegible] Б[illegible]

[illegible] В[illegible]

[illegible] 1235

като отнелъ отъ противницитѣ [illegible] Калиполь. Двамата царье, Византийский и Българский [illegible] съ женитѣ си дошли въ [illegible]. И [illegible]-то, на азиятский брѣгъ на Хелеспонтъ [illegible] била празднувана годявката на двамата [illegible] синъ Ватацесовъ, Тодора, съ [illegible] Асѣнева дъщеря Елена.

Тука именно е била припозната [illegible] и независимостьта на българската патриаршия отъ византийский патриархъ Германа съ съгласието на патриарситѣ Иерусалимский, Антиохийский и Александрийский. Тогазь Иоакимъ Архиепископъ Търновский въ присѫтствието на много грьцки и български епископи и монаси, билъ тържественно възведенъ на чинъ патриархъ.

Въ единъ старъ рѫкописъ на единъ безименъ български монахъ се говори слѣдующото за тойзи случай: „Грьцкий царь съ патриархътъ си (като приели писма и отъ другитѣ патриарси за припознаваньето на българский патриархъ и на българската черкова), събра отъ всичкото си царство митрополититѣ, архиепископитѣ, епископитѣ, и честнитѣ монаси отъ Св. Гора, та съ источний царь Кало-Ивана на Понтийското море, наименувахѫ патриархъ Иоакима, който бѣше мѫжь благоговѣинъ и святъ въ дѣлата си и свѣтълъ въ постнический си животъ, и не само съ думи, но и съ рѫкописание отъ Германа патриарха и съ подписъ отъ всички источни епископи. Рѫкописанието се подпечата и се даде на благочестивий царь (Българский) и на новоосвещений патриархъ Иоакимъ за вѣчно неотемлено поменнавание.“.

Подирь това споразумѣние Българитѣ и Гърцитѣ взели да опустошаватъ Тракия, до Цариградъ: долия Марица била назначена като прѣдѣлъ за завоеванията отъ двѣтѣ страни. Съюзницитѣ още сѫщата година обиколили Цариградъ. Между това по пѫтя, Асѣнь прѣвзелъ Пловдивъ, гдѣто Франкитѣ се били утвърдили още отъ онова време, кога побѣдили Борила. Правителътъ (Латинецъ) на Цариградъ взелъ всички мѣрки да отблъсне нападателитѣ. Той обезоружилъ всички Гърци и тѣхните [illegible]

[illegible] за Бълга-

[illegible] за да [illegible] най-[illegible] отъ [illegible] Асѣнь и [illegible] билъ [illegible] не [illegible] Балдуина [illegible] краль [illegible] се [illegible] Иванъ Асѣнь го [illegible] билъ

[illegible] за Цвѣна, [illegible] сестра си [illegible] Ма-[illegible] управлението [illegible]

[illegible] Иванъ Асень II [illegible] Тракия. освѣнь Цари-[illegible] градове. — Македония [illegible] Св. Гора. Тесалия. Алба-[illegible] заедно съ Бѣлградъ.

[illegible] (Юний 1241) и могжщество-[illegible] се свършило.

[illegible] II [illegible] билъ най-великий отъ Асѣнювцитѣ и наедно съ Симеона най-личний отъ всички български царье. Той. синъ на възстановительтъ на второто царство, прѣ-

харалъ е младиният [illegible]
бащиний си прѣстолъ [illegible]
При крайтъ на живота [illegible]
бодна българска черква [illegible]
религиозна свобода и [illegible]
и општенъ настѫпилъ [illegible]
гнило до голѣма [illegible]
китѣ събития [illegible]

ГЛАВА XIII.

ПРѢЕМНИЦИТѢ НА АСѢНЯ II; ИВАНЪ АСѢНЬ III И ТАТАРИТѢ ВЪ БЪЛГАРИЯ.

Редъ отъ слаби царье: Калиманъ I, — Михаилъ I. — Калиянъ II. — Константинъ, сомозванъ Асѣнь. — Съюзъ противъ Византийцитѣ. — Интригитѣ на царица Мария. — Възстание на болѣритѣ: Ивайло Бърдоква (Лахана). (1277—1279). — Византийский сънскатель Иванъ Асѣнь III. — Георги Тертеръ (1280—1292), основатель на нова династия. — Идваньето и опустошенията на Татаритѣ: тѣхний Ханъ Ногай; смъртьта му. — Царь Смилецъ. татарски вассалъ или данникъ. — Ханъ Чока. — Свѣтославъ. освободительтъ на отечеството (1294).

Прѣемникътъ на Асѣнь III билъ деветгодишний му синъ **Калиманъ** I. Въ време на неговото царуванье Ватацесъ рѣшилъ да нападне на България. която виждалъ безъ силна глава. и да прѣвземе нѣкои земи. които по напрѣдъ Асень бѣше завладѣлъ отъ Латинитѣ. За нѣколко недѣли Ватацесъ успѣлъ да присвои безъ голѣми трудове цѣлъ Доспатъ съ Цѣпина и Станимака, всичка Македония и Овчеполе. — Епирский деспотъ Михаилъ II се въсползовалъ отъ тѣзи бъркотии и размирни времена. та завладѣлъ Албания съ западна Македония наедно.

Така. въ три мѣсеца слабо царуванье на Калимана *I*, били изгубени почти всички земи. които билъ завоювалъ царь Асѣнь II.

Подирь смъртьта на Калимана. на прѣстола стъпилъ малкий му братъ **Михаилъ** I. наричанъ и Мицо. На мѣсто него управлявала майка му Ирина.

стантинополь безъ кръвь. Балдуинъ II, латинский цар побѣгнѫлъ въ Евбей. Въ това време Константинъ поди смъртьта на Ирина се оженилъ за Мария, внука на М хаила Палеолога. Тъзи жена е играла доволно лич роль въ царуваньето. Когато мѫжь ѝ си счупилъ кракътъ, управлявала на мѣсто него съ малолѣтний си синъ М хаила Багрянородний и съ интригитѣ си правила гол ми злини на България. Тя мамила и лъгала, ѝ болѣр тѣ, и управителитѣ, и всички лични хора на царство а въ това време на нейни интриги земята била остав на на произвольтъ на разбойнически Татари.

Константинъ царувалъ около двадесеть години (от 1258 до 1277), водилъ война съ Маджаритѣ и посл съ Гърцитѣ ту съ сполука, ту съ загуба, загубилъ по-г лѣмата часть отъ владѣнията си въ Тракия и неможил да прѣкрати вѫтрѣшнитѣ вълнения въ България.

Днитѣ на Константина се прѣкъснѫли отъ единъ смѣл хайдукъ **Ивайло**, който носилъ прѣкорътъ Бърдокв (грьцки Лаханасъ). Той билъ овчарь; но въ смѣлитѣ си замисли почнѫлъ да проповѣдва народу, че се разговарялъ съ святии и ангели, и че тѣ му порѫчвали да свърши велики святи работи. Около Ивайло се набралъ доволно много въоруженъ народъ и той взелъ да се облича като князь. Бърдоква ударилъ най-напрѣдъ срѣщу Татаритѣ, разбилъ ги два пѫти, чрѣзъ което направилъ щото цѣли области и много болѣри се обърнѫли къмъ него.

Царь Константинъ, който, поради интригитѣ на жена си, билъ загубилъ любовьта на своитѣ болѣри и почти на всички свои привърженци, съ трудъ събралъ една малка войска и се сразилъ съ Ивайла. Царьтъ билъ разбитъ отъ яростнитѣ противници и убитъ на своята каляска (прѣзъ зимата на 1277 год.).

Тогава всичкийтъ народъ прѣминѫлъ на страна на храбрийтъ юнакъ, който билъ прѣвъзгласенъ отъ войската си за български царь.

Въ Византия тѣзи събития направили голѣми вълнения. Тамъ взели да се плашятъ да не би смѣлий и юначенъ прѣстолограбитель да поднови войнитѣ на царь

Асѣня I и на Калоивана. Византийский императоръ Михаилъ взелъ да му обмисля каква мѣрка да земе. Найнапрѣдъ той побързалъ да дойде въ Одринъ за да е поблизо до прѣдѣлитѣ. Поискалъ да се сдобри съ Ивайло, но послѣ дошло му на умъ да извади съискатель на българский прѣстолъ нѣкого Ивана отъ Асѣновий родъ, по име царь Иванъ Асѣнь III, когото той оженилъ за своята дъщеря Ирина.

Подирь това Михаилъ проводилъ войска противъ Иванко и противъ царица Мария, която още се държала въ Търново. Благодарение на много дарове и обѣщания половина отъ болѣритѣ се обърнжли на страна на Иванъ Асѣнь III, претендентинътъ, когото поставилъ Грьцкийтъ императоръ. Интригантката Мария, която била заплашвана отъ своитѣ отъ вжтрѣ собственни болѣри, а отъ вънъ отъ Ивайло и отъ византийската войска, рѣшила да прѣхитри всички, да си остане пакъ царица и да задържи прѣстола за сина си. Тя пуснжла въ Търново войската на царя хайдука, вѣнчала се съ него и се умирила (1278). Но грубий юнакъ скоро намразилъ изнѣженната царица. Той никакъ не можелъ да живѣе съ нея. Между това отъ двѣтѣ му страни надошли върху Търново неприятели: Византийци и Татари. Кръвь се проливала изобилно и всѣкога Българитѣ отбивали юнашки неприятелскитѣ нападения. Съ ужасъ влазѣли грьцкитѣ войници въ боя, защото Ивайло не знаялъ милость. Макаръ че Търново било заобиколено отъ всѣкждѣ съ Гърци, но войната се продължавала безконечно.

Въ началото на 1279 г. въ Търново се распространилъ слухъ че Ивайло паднжлъ въ едно сражение противъ Татаритѣ. Тогазъ гражданитѣ на Търново незабавно отворили вратата, дали на Гърцитѣ царица Мария и сина ѝ и съ радость поздравили новийтъ царь Ивана Асѣня III, подирь когото скоро стигнжла и жена му. Трудната отъ Ивайло царица Мария била испроводена въ Одринъ като на заточение.

Иванъ Асѣнь III, человѣкъ съ несамостоятеленъ характеръ, неможелъ да се удържи на прѣстола за дъл-

стантинопол безъ кръвь. Балдуинъ II. латинский царь, побѣгнжлъ въ Евбей. Въ това време Константинъ подирь смъртьта на Ирина се оженилъ за Мария, внука на Михаила Палеолога. Тъзи жена е играла доволно лична роль въ царуваньето. Когато мжжь ѝ си счупилъ кракътъ, тя управлявала на мѣсто него съ малолѣтний си синъ Михаила Багрянородний и съ интригитѣ си правила голѣми злини на България. Тя мамила и лъгала, ѝ болѣритѣ, и управителитѣ, и всички лични хора на царството, а въ това време на нейни интриги земята била оставена на произвольтъ на разбойнически Татари.

Константинъ царувалъ около двадесеть години (отъ 1258 до 1277), водилъ война съ Маджаритѣ и послѣ съ Гърцитѣ ту съ сполука, ту съ загуба, загубилъ по-голѣмата часть отъ владѣнията си въ Тракия и неможилъ да прѣкрати вжтрѣшнитѣ вълнения въ България.

Днитѣ на Константина се прѣкъснжли отъ единъ смѣла хайдукъ **Ивайло**, който носилъ прѣкорътъ Бърдоква (грьцки Лаханасъ). Той билъ овчарь; но въ смѣлитѣ си замисли поченжлъ да проповѣдва народу, че се разговарялъ съ святии и ангели, и че тѣ му поржчвали да свърши велики святи работи. Около Ивайло се набралъ доволно много въоруженъ народъ и той взелъ да се облича като князь. Бърдоква ударилъ най-напрѣдъ срѣщу Татаритѣ, разбилъ ги два пжти, чрѣзъ което направилъ щото цѣли области и много болѣри се обърнжли къмъ него.

Царь Константинъ, който, поради интригитѣ на жена си, билъ загубилъ любовьта на своитѣ болѣри и почти на всички свои привърженци, съ трудъ събралъ една малка войска и се сразилъ съ Ивайла. Царьтъ билъ разбитъ отъ яростнитѣ противници и убитъ на своята каляска (прѣзъ зимата на 1277 год.).

Тогава всичкийтъ народъ прѣминжлъ на страна на храбрийтъ юнакъ, който билъ прѣвъзгласенъ отъ войската си за български царь.

Въ Византия тѣзи събития направили голѣми вълнения. Тамъ взели да се плашятъ да не би смѣлий и юначенъ прѣстолограбитель да поднови войнитѣ на царь

Асѣня I и на Калоивана. Византийский императоръ Михаилъ взелъ да му обмисля каква мѣрка да земе. Найнапрѣдъ той побързалъ да дойде въ Одринъ за да е по-близо до прѣдѣлитѣ. Поискалъ да се сдобри съ Ивайло, но послѣ дошло му на умъ да извади съискатель на българский прѣстолъ нѣкого Ивана отъ Асѣновий родъ, по име царь Иванъ Асѣнь III, когото той оженилъ за своята дъщеря Ирина.

Подирь това Михаилъ проводилъ войска противъ Иванко и противъ царица Мария, която още се държала въ Търново. Благодарение на много дарове и обѣщания мнозина отъ болѣритѣ се обърнали на страна на Иванъ Асѣнь III, претендентинътъ, когото поставилъ Грьцкийтъ императоръ. Интригантката Мария, която била заплашвана отъ своитѣ отъ вѫтрѣ собственни болѣри, а отъ вънъ отъ Ивайло и отъ византийската войска, рѣшила да прѣхитри всички, да си остане пакъ царица и да задържи прѣстола за сина си. Тя пуснѫла въ Търново войската на царя хайдука, вѣнчала се съ него и се умирила (1278). Но грубий юнакъ скоро намразилъ изнѣженната царица. Той никакъ не можелъ да живѣе съ нея. Между това отъ двѣтѣ му страни надошли върху Търново неприятели: Византийци и Татари. Кръвь се проливала изобилно и всѣкога Българитѣ отбивали юнашки неприятелскитѣ нападения. Съ ужасъ влазѣли грьцкитѣ войници въ боя, защото Ивайло не знаялъ милость. Макаръ че Търново било заобиколено отъ всѣкждѣ съ Гърци, но войната се продължавала безконечно.

Въ началото на 1279 г. въ Търново се распространилъ слухъ че Ивайло паднѫлъ въ едно сражение противъ Татаритѣ. Тогазъ гражданитѣ на Търново незабавно отворили вратата, дали на Гърцитѣ царица Мария и сина ѝ и съ радость поздравили новийтъ царь Ивана Асѣня III, подирь когото скоро стигнѫла и жена му. Трудната отъ Ивайло царица Мария била испроводена въ Одринъ като на заточение.

Иванъ Асѣнь III, человѣкъ съ несамостоятеленъ характеръ, неможелъ да се удържи на прѣстола за дъл-

стантинополь безъ кръвь. Балдуинъ II, латинский царь, побѣгнжлъ въ Евбей. Въ това време Константинъ подирь смъртьта на Ирина се оженилъ за Мария, внука на Михаила Палеолога. Тъзи жена е играла доволно лична роль въ царуваньето. Когато мжжь ѝ си счупилъ кракътъ, тя управлявала на мѣсто него съ малолѣтний си синъ Михаила Багрянородний и съ интригитѣ си правила голѣми злини на България. Тя мамила и лъгала, ѝ болѣритѣ, и управителитѣ, и всички лични хора на царството, а въ това време на нейни интриги земята била оставена на произвольтъ на разбойнически Татари.

Константинъ царувалъ около двадесеть години (отъ 1258 до 1277), водилъ война съ Маджаритѣ и послѣ съ Гърцитѣ ту съ сполука, ту съ загуба, загубилъ по-голѣмата часть отъ владѣнията си въ Тракия и неможилъ да прѣкрати вжтрѣшнитѣ вълнения въ България.

Днитѣ на Константина се прѣкъснжли отъ единъ смѣлъ хайдукъ **Ивайло**, който носилъ прѣкорътъ Бърдоква (грьцки Лаханасъ). Той билъ овчарь; но въ смѣлитѣ си замисли почен͏жлъ да проповѣдва народу, че се разговарялъ съ святии и ангели, и че тѣ му поржчвали да свърши велики святи работи. Около Ивайло се набралъ доволно много въоруженъ народъ и той взелъ да се облича като князь. Бърдоква ударилъ най-напрѣдъ срѣщу Татаритѣ, разбилъ ги два пжти, чрѣзъ което направилъ щото цѣли области и много болѣри се обърнжли къмъ него.

Царь Константинъ, който, поради интригитѣ на жена си, билъ загубилъ любовьта на своитѣ болѣри и почти на всички свои привърженци, съ трудъ събралъ една малка войска и се сразилъ съ Ивайла. Царьтъ билъ разбитъ отъ яростнитѣ противници и убитъ на своята каляска (прѣзъ зимата на 1277 год.).

Тогава всичкийтъ народъ прѣминжлъ на страна на храбрийтъ юнакъ, който билъ прѣвъзгласенъ отъ войската си за български царь.

Въ Византия тѣзи събития направили голѣми вълнения. Тамъ взели да се плашятъ да не би смѣлий и юначенъ прѣстолограбитель да поднови войнитѣ на царь

Асѣня I и на Калоивана. Византийский императоръ Михаилъ взелъ да му обмисля каква мѣрка даземе. Най-напрѣдъ той побързалъ да дойде въ Одринъ за да е по-близо до прѣдѣлитѣ. Поискалъ да се сдобри съ Ивайло, по послѣ дошло му на умъ да извади съискатель на българский прѣстолъ нѣкого Ивана отъ Асѣновий родъ, по име царь Иванъ Асѣнь III, когото той оженилъ за своята дъщеря Ирина.

Подирь това Михаилъ проводилъ войска противъ Иванко и противъ царица Мария, която още се държала въ Търново. Благодарение на много дарове и обѣщания мнозина отъ болѣритѣ се обърнѫли на страна на Иванъ Асѣнь III, претендентинътъ, когото поставилъ Грьцкийтъ императоръ. Интригантката Мария, която била заплашвана отъ своитѣ отъ вжтрѣ собственни болѣри, а отъ вънъ отъ Ивайло и отъ византийската войска, рѣшила да прѣхитри всички, да си остане пакъ царица и да задържи прѣстола за сина си. Тя пуснѫла въ Търново войската на царя хайдука, вѣнчала се съ него и се умирила (1278). Но грубий юнакъ скоро намразилъ изнѣженната царица. Той никакъ не можелъ да живѣе съ нея. Между това отъ двѣтѣ му страни надошли върху Търново неприятели: Византийци и Татари. Кръвь се проливала изобилно и всѣкога Българитѣ отбивали юнашки неприятелскитѣ нападения. Съ ужасъ влазѣли грьцкитѣ войници въ боя, защото Ивайло не знаялъ милость. Макаръ че Търново било заобиколено отъ всѣкждѣ съ Гърци, но войната се продължавала безконечно.

Въ началото на 1279 г. въ Търново се распространилъ слухъ че Ивайло паднѫлъ въ едно сражение противъ Татаритѣ. Тогазъ гражданитѣ на Търново незабавно отворили вратата, дали на Гърцитѣ царица Мария и сина ѝ и съ радость поздравили новийтъ царь Ивана Асѣня III, подирь когото скоро стигнѫла и жена му. Трудната отъ Ивайло царица Мария била испроводена въ Одринъ като на заточение.

Иванъ Асѣнь III, человѣкъ съ несамостоятеленъ характеръ, неможелъ да се удържи на прѣстола за дъл-

стантинополь безъ кръвь. Балдуинъ II, латинский царь, побѣгнжлъ въ Евбей. Въ това време Константинъ подиръ смъртьта на Ирина се оженилъ за Мария, внука на Михаила Палеолога. Тъзи жена е играла доволно лична роль въ царуваньето. Когато мжжь ѝ си счупилъ кракътъ, тя управлявала на мѣсто него съ малолѣтний си синъ Михаила Багрянородний и съ интригитѣ си правила голѣми злини на България. Тя мамила и лъгала, и болѣритѣ, и управителитѣ, и всички лични хора на царството, а въ това време на нейни интриги земята била оставена на произвольтъ на разбойнически Татари.

Константинъ царувалъ около двадесеть години (отъ 1258 до 1277), водилъ война съ Маджаритѣ и послѣ съ Гърцитѣ ту съ сполука, ту съ загуба, загубилъ по-голѣмата часть отъ владѣнията си въ Тракия и неможилъ да прѣкрати вжтрѣшнитѣ вълнения въ България.

Днитѣ на Константина се прѣкъснжли отъ единъ смѣла хайдукъ **Ивайло**, който носилъ прѣкорътъ Бърдоква (грьцки Лаханасъ). Той билъ овчарь; но въ смѣлитѣ си замисли почен҄жлъ да проповѣдва народу, че се разговарялъ съ святии и ангели, и че тѣ му поржчвали да свърши велики святи работи. Около Ивайло се набралъ доволно много въоруженъ народъ и той взелъ да се облича като князь. Бърдоква ударилъ най-напрѣдъ срѣщу Татаритѣ, разбилъ ги два пжти, чрѣзъ което направилъ щото цѣли области и много болѣри се обърнжли къмъ него.

Царь Константинъ, който, поради интригитѣ на жена си, билъ загубилъ любовьта на своитѣ болѣри и почти на всички свои привърженци, съ трудъ събралъ една малка войска и се сразилъ съ Ивайла. Царьтъ билъ разбитъ отъ яростнитѣ противници и убитъ на своята каляска (прѣзъ зимата на 1277 год.).

Тогава всичкийтъ народъ прѣминжлъ на страна на храбрийтъ юнакъ, който билъ прѣвъзгласенъ отъ войската си за български царь.

Въ Византия тѣзи събития направили голѣми вълнения. Тамъ взели да се плашятъ да не би смѣлий и юначенъ прѣстолограбитель да поднови войнитѣ на царь

Асѣня I и на Калоивана. Византийский императоръ Михаилъ взелъ да му обмисля каква мѣрка да земе. Най-напрѣдъ той побързалъ да дойде въ Одринъ за да е по-близо до прѣдѣлитѣ. Поискалъ да се сдобри съ Ивайло, но послѣ дошло му на умъ да извади съискатель на българский прѣстолъ нѣкого Ивана отъ Асѣновий родъ, по име царь Иванъ Асѣнь III, когото той оженилъ за своята дъщеря Ирина.

Подирь това Михаилъ проводилъ войска противъ Иванко и противъ царица Мария, която още се държала въ Търново. Благодарение на много дарове и обѣщания мнозина отъ болѣритѣ се обърнжли на страна на Иванъ Асѣнь III, претендентинътъ, когото поставилъ Грьцкийтъ императоръ. Интригантката Мария, която била заплашвана отъ своитѣ отъ вжтрѣ собственни болѣри, а отъ вънъ отъ Ивайло и отъ византийската войска, рѣшила да прѣхитри всички, да си остане пакъ царица и да задържи прѣстола за сина си. Тя пуснжла въ Търново войската на царя хайдука, вѣнчала се съ него и се умирила (1278). Но грубий юнакъ скоро намразилъ изнѣженната царица. Той никакъ не можелъ да живѣе съ нея. Между това отъ двѣтѣ му страни надошли върху Търново неприятели: Византийци и Татари. Кръвь се проливала изобилно и всѣкога Българитѣ отбивали юнашки неприятелскитѣ нападения. Съ ужасъ влазѣли грьцкитѣ войници въ боя, защото Ивайло не зналъ милость. Макаръ че Търново било заобиколено отъ всѣкждѣ съ Гърци, но войната се продължавала безконечно.

Въ началото на 1279 г. въ Търново се распространилъ слухъ че Ивайло паднжлъ въ едно сражение противъ Татаритѣ. Тогазъ гражданитѣ на Търново незабавно отворили вратата, дали на Гърцитѣ царица Мария и сина ѝ и съ радость поздравили новийтъ царь Ивана Асѣня III, подирь когото скоро стигнжла и жена му. Трудната отъ Ивайло царица Мария била испроводена въ Одринъ като на заточение.

Иванъ Асѣнь III, човѣкъ съ несамостоятеленъ характеръ, неможелъ да се удържи на прѣстола за дъл-

стантинополь безъ кръвь. Балдуинъ II, латинский царь, побѣгнжлъ въ Евбей. Въ това време Константинъ подирь смъртьта на Ирина се оженилъ за Мария, внука на Михаила Палеолога. Тъзи жена е играла доволно лична роль въ царуваньето. Когато мжжь ѝ си счупилъ кракътъ, тя управлявала на мѣсто него съ малолѣтний си синъ Михаила Багрянородний и съ интригитѣ си правила голѣми злини на България. Тя мамила и лъгала, ѝ болѣритѣ, и управителитѣ, и всички лични хора на царството, а въ това време на нейни интриги земята била оставена на произвольтъ на разбойнически Татари.

Константинъ царувалъ около двадесеть години (отъ 1258 до 1277), водилъ война съ Маджаритѣ и послѣ съ Гърцитѣ ту съ сполука, ту съ загуба, загубилъ по-голѣмата часть отъ владѣнията си въ Тракия и неможилъ да прѣкрати вжтрѣшнитѣ вълнения въ България.

Днитѣ на Константина се прѣкъснжли отъ единъ смѣла хайдукъ **Ивайло**, който носилъ прѣкорътъ Бърдоква (грьцки Лаханасъ). Той билъ овчарь; но въ смѣлитѣ си замисли почен жлъ да проповѣдва народу, че се разговарялъ съ святии и ангели, и че тѣ му поржчвали да свърши велики святи работи. Около Ивайло се набралъ доволно много въоруженъ народъ и той взелъ да се облича като князь. Бърдоква ударилъ най-напрѣдъ срѣщу Татаритѣ, разбилъ ги два пжти, чрѣзъ което направилъ щото цѣли области и много болѣри се обърнжли къмъ него.

Царь Константинъ, който, поради интригитѣ на жена си, билъ загубилъ любовьта на своитѣ болѣри и почти на всички свои привърженци, съ трудъ събралъ една малка войска и се сразилъ съ Ивайла. Царьтъ билъ разбитъ отъ яростнитѣ противници и убитъ на своята каляска (прѣзъ зимата на 1277 год.).

Тогава всичкийтъ народъ прѣминжлъ на страна на храбрийтъ юнакъ, който билъ прѣвъзгласенъ отъ войската си за български царь.

Въ Византия тѣзи събития направили голѣми вълнения. Тамъ взели да се плашятъ да не би смѣлий и юначенъ прѣстолограбитель да поднови войнитѣ на царь

Асѣня I и на Калоивана. Византийский императоръ Михаилъ взелъ да му обмисля каква мѣрка да земе. Найнапрѣдъ той побързалъ да дойде въ Одринъ за да е поблизо до прѣдѣлитѣ. Поискалъ да се сдобри съ Ивайло, но послѣ дошло му на умъ да извади съискатель на българский прѣстолъ нѣкого Ивана отъ Асѣновий родъ, по име царь Иванъ Асѣнь III, когото той оженилъ за своята дъщеря Ирина.

Подирь това Михаилъ проводилъ войска противъ Иванко и противъ царица Мария, която още се държала въ Търново. Благодарение на много дарове и обѣщания мнозина отъ болѣритѣ се обърнѫли на страна на Иванъ Асѣнь III, претендентинътъ, когото поставилъ Грьцкийтъ императоръ. Интригантката Мария, която била заплашвана отъ своитѣ отъ вѫтрѣ собственни болѣри, а отъ вънъ отъ Ивайло и отъ византийската войска, рѣшила да прѣхитри всички, да си остане пакъ царица и да задържи прѣстола за сина си. Тя пуснѫла въ Търново войската на царя хайдука, вѣнчала се съ него и се умирила (1278). Но грубий юнакъ скоро намразилъ изнѣженната царица. Той никакъ не можелъ да живѣе съ нея. Между това отъ двѣтѣ му страни надошли върху Търново неприятели: Византийци и Татари. Кръвь се проливала изобилно и всѣкога Българитѣ отбивали юнашки неприятелскитѣ нападения. Съ ужасъ влазѣли грьцкитѣ войници въ боя, защото Ивайло не зналъ милость. Макаръ че Търново било заобиколено отъ всѣкждѣ съ Гърци, но войната се продължавала безконечно.

Въ началото на 1279 г. въ Търново се распространилъ слухъ че Ивайло паднѫлъ въ едно сражение противъ Татаритѣ. Тогазъ гражданитѣ на Търново незабавно отворили вратата, дали на Гърцитѣ царица Мария и сина ѝ и съ радость поздравили новийтъ царь Ивана Асѣня III, подирь когото скоро стигнѫла и жена му. Трудната отъ Ивайло царица Мария била испроводена въ Одринъ като на заточение.

Иванъ Асѣнь III, человѣкъ съ несамостоятеленъ характеръ, неможелъ да се удържи на прѣстола за дъл-

го време. Най-много привърженци можилъ да добие между съискателитѣ на българский прѣстолъ Георгий Тертеръ, който произлазѣлъ изъ дворянски родъ и когото много обичали поради ума му и юначеството му. Асѣнь, който виждалъ въ него опасенъ съперникъ, искалъ да се свърже съ него чрѣзъ сродяванье; той го назначилъ за деспотъ и му далъ сестра си за жена; своята по-напрѣжна жена Българка и сина си Свѣтослава Тертеръ испроводилъ въ Никея като заложници у Гърцитѣ.

Въ това време подъ стѣнитѣ на Търново неожидано се явилъ считанний за умрѣлъ Ивайло. Той идялъ съ много татарска войска. Императоръ Михаилъ побързалъ да испроводи помощь на зетя си, но първитѣ 10,000, както и вторитѣ 5,000 били разбити отъ юначний Ивайло.

При таквизъ обстоятелства Тертеръ е могълъ твърдѣ лесно да отвлѣче болѣритѣ и войската отъ неблагоразумний царь и да ги склони на своя страна. Иванъ Асѣнь III не се считалъ за безопасенъ въ Търново и тайно побѣгнжлъ въ Цариградъ, като испразднилъ по-напрѣдъ хазната. Туй малодушно постжпванье на Ивана страшно ядосало дѣда му Михаила и вече той не искалъ да чуе за врьзка съ Българитѣ.

При голѣми ликувания и радости на народа **Георгий Тертеръ I** билъ коронясанъ за царь (въ края на 1280 г). Той основалъ новата българска династия на Тертеровцитѣ.

Подирь въскачваньето на Тертера, Ивайло Бърдоквата разбралъ, че силитѣ му сж недостатъчни за да си повърне прѣстолътъ и се отправилъ да иска помощь у Ногая, стари татарски ханъ, който въ XIII столѣтие царувалъ надъ Южна Россия и който не малко е вьрлувалъ въ Россия, Литва, Венгрия и България. При дворътъ на хана Ногая Ивайло намѣрилъ врагътъ си Иванъ Асѣнь III. И двамата съперници искали помощь противъ Тертера. Ногай ги срѣщнжлъ еднакво любезно, приелъ и даровете имъ, много имъ се обѣщалъ и нищо не испълнилъ. Той ги взелъ съ себе си и ги развеждалъ въ своитѣ походи. Най-подирь, въ време на едно

угощение пияний Ногай повелѣлъ неожиданно да се прѣрѣже гърлото на Ивайло. Между това Асѣнь III сполучилъ да избѣгне изъ примката.

Така свършилъ животътъ си забѣлѣжителний царь, овчарь и селенинъ Ивайло! Името му се ползовало съ голѣмо уважение между народа. Когато въ 1294 год. се появилъ Лъжко-Бардоква (псевдо-Лаханъ), той сжщо така можилъ да измами подирѣ си много хора, но скоро загинжлъ и той въ Византийска тъмница.

Тертеръ I не билъ приятель на Византийцитѣ.

Първото му дѣло е било да влѣзе въ съюза на Неаполитанский Карлъ I, който наедно съ Сърбитѣ искалъ да поднови латинското владичество на истокъ. Но опитътъ не успѣлъ и изъ този съюзъ извлѣкли най-много полза Сърбитѣ. Милютинъ и братъ му Драгутинъ успѣли въ течението на 40 години да присвоятъ толкозъ мѣста въ Македония, Босна и Албания, да добиятъ таквозъ силно влияние, щото сждбитѣ на полуострова не се вече рѣшавали въ Търново или Византия, а при Сърбский дворъ.

Между това могуществото на Ногая вземало заплашителни размѣри. Въ 1285 г. Татаритѣ се впуснжли едновремено въ Венгрия и Българитѣ прѣминжли Балкана и опустошили Тракия и Македония. Въ това време византийцитѣ прѣселили въ Азия много влашки овчери отъ страхъ да не би тѣ да се присъединятъ къмъ Татаритѣ. Тертеръ не можилъ никакъ да противостои на натиска на тѣзи варварски чети, които нападали на своитѣ малки конье като скакалци, опустошавали голѣми страни въ нѣколко дена. За да се удържи на прѣстолътъ си той е билъ принуденъ да даде своята дъщеря за Ногаева синъ Чока.

Между това, господарството взело да се распада. Въ Видинъ и въ цѣла Западна България се появилъ и управлявалъ самостоятелно князь Шишманъ, родоначалникъ на послѣдната българска династия, който билъ роднина, както и Тертеровци, съ новодошлото куманско дворянство. На чело на българскитѣ и татарски пълчища Шишманъ изведнажъ нападнжлъ на Сърбия и проникнжлъ до

го време. Най-много привърженци можилъ да добе между съискателитѣ на българский прѣстолъ Георги Тертеръ, който произлазѣлъ изъ дворянски родъ и когото много обичали поради ума му и юначеството му. Асѣнъ който виждалъ въ него опасенъ съперникъ, искалъ да се свърже съ него чрѣзъ сродяванье; той го назначилъ за деспотъ и му далъ сестра си за жена; своята по-напрѣжна жена Българка и сина си Свѣтослава Тертеръ испроводилъ въ Никея като заложници у Гърцитѣ.

Въ това време подъ стѣнитѣ на Търново неожидано се явилъ считанний за умрѣлъ Ивайло. Той идялъ съ много татарска войска. Императоръ Михаилъ побързалъ да испроводи помощь на зетя си, но първитѣ 10,000, както и вторитѣ 5,000 били разбити отъ юначний Ивайло.

При таквизъ обстоятелства Тертеръ е могълъ твърдѣ лесно да отвлѣче болѣритѣ и войската отъ неблагоразумний царь и да ги склони на своя страна. Иванъ Асѣнь III не се считалъ за безопасенъ въ Търново и тайно побѣгнжлъ въ Цариградъ, като испразднилъ по-напрѣдъ хазната. Туй малодушно постжпванье на Ивана страшно ядосало дѣда му Михаила и вече той не искалъ да чуе за връзка съ Българитѣ.

При голѣми ликувания и радости на народа **Георгий Тертеръ I** билъ коронясанъ за царь (въ края на 1280 г). Той основалъ новата българска династия на Тертеровцитѣ.

Подирь въскачваньето на Тертера, Ивайло Бърдоквата разбралъ, че силитѣ му сж недостатъчни за да си повърне прѣстолътъ и се отправилъ да иска помощь у Ногая, стари татарски ханъ, който въ XIII столѣтие царувалъ надъ Южна Россия и който не малко е върлувалъ въ Россия, Литва, Венгрия и България. При дворътъ на хана Ногая Ивайло намѣрилъ врагътъ си Иванъ Асѣнь III. И двамата съперници искали помощь противъ Тертера. Ногай ги срѣщнжлъ еднакво любезно, приелъ и даровете имъ, много имъ се обѣщалъ и нищо не испълнилъ. Той ги взелъ съ себе си и ги развеждалъ въ своитѣ походи. Най-подирь, въ време на едно

угощение пияний Ногай повелѣлъ неожиданно да се прѣрѣже гърлото на Ивайло. Между това Асѣнь III сполучилъ да избѣгне изъ примката.

Така свършилъ животътъ си забѣлѣжителний царь, овчарь и селенинъ Ивайло! Името му се ползовало съ голѣмо уважение между народа. Когато въ 1294 год. се появилъ Лъжко-Бардоква (псевдо-Лаханъ), той сжщо така можилъ да измами подирѣ си много хора, но скоро загинжлъ и той въ Вазантийска тъмница.

Тертеръ I не билъ приятель на Византийцитѣ.

Първото му дѣло е било да влѣзе въ съюза на Неаполитанский Карлъ I, който наедно съ Сърбитѣ искалъ да поднови латинското владичество на истокъ. Но опитътъ не успѣлъ и изъ този съюзъ извлѣкли най-много полза Сърбитѣ. Милютинъ и братъ му Драгутинъ успѣли въ течението на 40 години да присвоятъ толкозъ мѣста въ Македония, Босна и Албания, да добиятъ таквозъ силно влияние, щото сждбитѣ на полуострова не се вече рѣшавали въ Търново или Византия, а при Сърбский дворъ.

Между това могуществото на Ногая вземало заплашителни размѣри. Въ 1285 г. Татаритѣ се впуснжли едновремено въ Венгрия и Българитѣ прѣминжли Балкана и опустошили Тракия и Македония. Въ това време византийцитѣ прѣселили въ Азия много влашки овчери отъ страхъ да не би тѣ да се присъединятъ къмъ Татаритѣ. Тертеръ не можилъ никакъ да противостои на натиска на тѣзи варварски чети, които нападали на своитѣ малки коньe като скакалци, опустошавали голѣми страни въ нѣколко дена. За да се удържи на прѣстолътъ си той е билъ принуденъ да даде своята дъщеря за Ногаева синъ Чока.

Между това, господарството взело да се распада. Въ Видинъ и въ цѣла Западна България се появилъ и управлявалъ самостоятелно князь Шишманъ, родоначалникъ на послѣдната българска династия, който билъ роднина, както и Тертеровци, съ новодошлото куманско дворянство. На чело на българскитѣ и татарски пълчища Шишманъ изведнажъ нападнжлъ на Сърбия и проникнжлъ до

Хьосна. Но скоро той билъ длъженъ да бѣга прѣзъ Дунава подгоненъ отъ Милутина, който завзелъ Видинъ. Споредъ единъ миренъ договоръ, той получилъ назадъ своитѣ земи и се оженилъ за дъщерята на срьбский жупанъ Драгоша.

Заплашванията на татарский ханъ накарали Тертера да бѣга скоро изъ своята опустошена земя. Той се обърнѫлъ къмъ Византійцитѣ, но Андроникъ се отказалъ да го приеме като се боялъ отъ гнѣва на Ногая. Злочестнйтъ царь се скрилъ около Одринъ, додѣ го заточили Византійцитѣ.

Тогазъ татарский ханъ гудилъ на Българский прѣстолъ (ок. 1292) въ качеството на царь свой данникъ (вассалинъ) болѣрина **Смилеца**.

Имѣнията на тойзи болѣринъ били при Тополница, гдѣто сега още при селото Акѫджа, между Т. Пазарджикъ и Ихтиманъ може да се видятъ развалинитѣ на **Смилецовий мънастиръ**. Тойзи мънастиръ билъ построенъ, споредъ надписа който се нахожда още тамъ, отъ князь Смилеца въ 1296 г. въ времето на царя Георгия Тертера.

Сѫщата участь Ногай готвилъ и за Сърбитѣ, но краль Милутинъ прѣварилъ това зло, като се принудилъ да даде Ногаю заложници сина си Стефана и нѣколко болѣри. Между това Ногай умрѣлъ (1293), а синъ му Чока дошелъ въ България и свалилъ Смилеца отъ прѣстола.

Свѣтославъ, шурей на Чока, който знаялъ, че Татаринътъ иска да завладѣе българский прѣстолъ, употрѣбилъ всички срѣдства, събралъ войска голѣма, ударилъ върху Чока, нанесълъ му силно поражение, уловилъ го, хвърлилъ въ тъмница и повелѣлъ на еврейски палачи да го заколятъ. Смѣлий Свѣтославъ хванѫлъ и патриархътъ Иоакима III и порѫчалъ да го хвърлятъ отъ една урва въ Търново, затова, гдѣто той извършвалъ прѣдателства за своето отечество.

Подиръ този свой рѣшителенъ постѫпъкъ Свѣтославъ (Свѣтславъ), вече освободитель на отечеството отъ Азиятскитѣ нападатели, отъ Ногаевитѣ Татари, стѫпилъ на прѣстола на Асѣновцитѣ, като продължитель на Тертеровската династия.

[illegible]

Свѣтославъ [illegible] чень, [illegible] Татаре [illegible] вит [illegible] болѣрит [illegible] да [illegible] той хубавъ [illegible]

Свѣтославъ [illegible] вниманіе вѣрх [illegible] твърдѣ много [illegible] тели. Той [illegible] сѣднитѣ [illegible] държавата [illegible] жѣмо нещастие [illegible] да испълни желанието и [illegible].

Византия, [illegible] е старала да въвежда смути и безредия въ България, и така да прѣпятствува на сполучний възвежъ и на развитието на господарството. Византия, казвами, неможала да гледа съ равнодушие Свѣтославовото въскачванье на прѣстольтъ. Случава се

това време, че нѣколко болѣри, противни Свѣтосла[ву] а приятели на Грьцитѣ, провъзгласили за вторий ц[арь] Михаила, който билъ синъ на самозванний Констант[ина] Асѣня и на Мария. Михаилъ съ грьцка войска се вмук[]нжлъ въ България, но самъ себе си посрамилъ. Отъ дру[]га страна, братътъ на Смилеца, по име Радославъ сжщ[о] дошелъ изъ Солунъ, провожданъ за пакость отъ импе[ра]тора Андроника II, но билъ разбитъ отъ Тертеровий брат[ъ] Елтимира. Тогазъ билъ освободенъ и Тертерий I, ба[щата] на Свѣтослава, който бѣше заточенъ отъ Византийцит[ѣ], но правлението не му било прѣдадено, а само му би[ли] назначени градове, дѣто той прѣкарвалъ спокойно ост[а]нжлата часть отъ животътъ си.

Свѣтославъ се въсползувалъ отъ единъ случай въ ск[о]ро време да обяви война Андронику. Когато сестра му би[ла] прогонена отъ мжжа си Милутина, князь сьрбски, тя взе[ла] за мжжь деспота Михаила Дука Кутрула (1301). Грьцкий императоръ заточилъ послѣдний, защото ужь билъ госпо[]дарственъ измѣнникъ; това именно и послужило Свѣтослав[у] като поводъ за война. Но сжщинската причина трѣба д[а] бжде стѣснителното положение, въ което се е намѣрвалъ Андроникъ, тогазъ нападнжтъ отъ Турцитѣ въ Мала-Азия. Въ съюзъ съ чича си Елтимира, Свѣтославъ прѣвзелъ градовeтѣ и замъцитѣ, които лѣжжтъ прѣдъ Балкана отъ Тунджа до морето, Диамполъ (Ямболъ), Месемврия, Анхиалъ и Созополь. Три години траяла тъзи война съ измѣнливо щастие, ту за Българитѣ, ту за Грьцитѣ. Макаръ че Византийцитѣ сполучили да скаратъ Елтимира съ Свѣтослава, но туй имъ помогнжло твърдѣ малко.

А въ това време въ Азия, на мѣстото на Селджуцитѣ, се появява нова държава, която за нѣколко години станжла първа по силата си на Истокъ. **Ертогрулъ**, главатарь на една малка дружинка турски скиталци, основалъ въ Витания едно малко господарство, което при сина му **Османа** (1288—1327) скоро се разширило чрѣзъ завоевателна война, та стигнжло дору до крайбрѣжията на Черно море. Така е поникнжло Османското господарство, и все повечето на гърбъ на Византия. Та-

души войска. Въ това сжщото време болѣритѣ се съб
ли и избрали за царь **Михаила**, деспота Бдин
(1323—1330).

Отъ тогози царя се почевна третийтъ и послѣд
царски родъ на Търновското царство; този цар
родъ билъ видинскитѣ Шишмановци.

Новий царь Михаилъ Шишманъ събралъ тозъ ч
войска. съ помощьта на Татари и Румжни, които б
много засилени при воеводата Иванко Басараба, ш
могли да отнематъ отъ Маджаритѣ сѣверинский Бан
Най-напрѣдъ Михаилъ прѣвзелъ прѣдбалканскитѣ гра
ве. Въ Пловдивъ било испроводено подкрѣпление.
когато Иванъ съ своитѣ хора поздравилъ прѣдъ гр
приближающитѣ се, то грьцкитѣ граждани затворили
вратата. и впустнжли византийскитѣ войници отъ д
гата страна. Горский князь Войсилъ се опиралъ цѣла
дина на Михаила, додѣ недоволствието на народа и
маньето на храна го накарали да бѣга въ Царигр
(прѣзъ пролѣтьта, на 1324) дѣто той постжпилъ на гр
ка служба. Подирь това царь Михаилъ опустошилъ цѣ
Тракия до развалинитѣ на старий Траянополь при усти
та на Марица. Когато най-подирь Гърцитѣ се рѣш
ли да обявятъ на Българитѣ война, то въ Царигра
се явили двама посланници. които заявили, че българск
царь прогонилъ дьщерята на Милутина. Анна, и се-оз
нилъ за вдовицата на Свѣтослава. дьщерята на млад
Андроника и че Шишманъ искалъ миръ.

Съ радость посрѣщнжли въ Цариградъ прѣдложени
отъ посланницитѣ миръ. Това поведение на Михаила да
поводъ за едно охладяване между Сърбия и Българ
но временно прѣпирнята била угладена.

Въ този сжщото време Цариградъ билъ надвѣсе
надъ пропастьта си. Още въ 1321 г. се почевнжло гра
данска борба между младия Андроника и дѣда му Анд
ника стария, борба, която нанела послѣдний смърте
ударъ на Византийската империя и отворила пжть
идванието на Турцитѣ.

Въ 1327 г. тази борба се подновява съ нови,

голѣми сили. На Южнитѣ Славяни този раздоръ понесълъ твърдѣ много. Българский царь взелъ да помага на Андроника младий, а Срьбский на старий, всѣки съ надѣжда да си присвои нѣкой византийски късъ: градъ или твърдиня. Царь Михаилъ даже отишелъ въ Чрноменъ (по турски Чирменъ) дѣто се срѣщнжлъ съ Андроника младий и съ него заключилъ нападателенъ и отбранителенъ съюзъ, обьрнжтъ на право противъ Сърбитѣ.

Въ западната часть на империята Андроникъ младий ималъ успѣшна робота: той сполучилъ да прѣвземе Солунъ, всичка Южна Македония, Тесалия и даже Епиръ и Албанцитѣ. Но слѣдъ тѣзи побѣди [illegible] го поразило извѣстието, че Михаилъ го оставилъ и прѣминалъ къмъ дѣда му (1327 г.)

Какво е накарало Михаила да прѣмине на страна на старий Андроника, не се знае. Знае се само това, че той се приготвилъ съ [illegible], както ималъ едно време Симеонъ или Асѣнъ II. Той [illegible] съ своитѣ български и татарски дружини въ Ямболъ, а пълководецътъ си Ивана Руский [illegible] испроводилъ въ Цариградъ. [illegible] Младийтъ императоръ [illegible] ломството на българский царь, [illegible] къмъ Цариградъ. [illegible] лилъ да не пуща Българитѣ [illegible] взема прѣдпазителни [illegible] само съ грьцки [illegible] дата се вдигнали [illegible] съ нѣколко [illegible] Цариградъ. Самъ Михаилъ [illegible] това Андроникъ младий [illegible] неожидания [illegible] и се помирилъ съ [illegible]

Въ тая [illegible] Българня и за Сърбия [illegible] 1330 година [illegible] рѣши [illegible] за тъзи [illegible]

[illegible] Бъл[illegible] [illegible] Сърбскии кралъ [illegible] [illegible] [illegible] Къдрѣ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] Бесарабія [illegible] Въ Търново [illegible] Руманц, Татари [illegible] въ Македонія, сърбъ [illegible] Българитѣ за [illegible]

[illegible] кралъ Стефанъ Урошъ III билъ [illegible] [illegible] Въ Търново [illegible] бълъ въ сила да се [illegible] сърбскийтъ кра[illegible] [illegible] единого; [illegible] Най-напрѣдъ той се пригот[illegible] [illegible] заедно [illegible] Македони[illegible] [illegible] изведна[illegible] [illegible] 15 [illegible] българский царь про[illegible] [illegible] на Кюстендилъ и рас[illegible] [illegible] лагерьтъ си при прѣдѣлний срьбски замък[illegible] Землянъ, на който развалинитѣ се виждатъ и до сега.

Четире дни наредъ българский царь опустошвал[illegible] околноститѣ, заповѣдвалъ даже да се унищожатъ плодо[illegible] вититѣ дървета. Сърбитѣ си настанили лагерьтъ при Каме[illegible] нецъ, до Кюстендилъ. Два, три дни се распровапждал[illegible] вѣстиници (хаберджии) отъ едина въ другия лаге[illegible] Србский кралъ се бавилъ нарочно въ прѣговоритѣ и [illegible] вилъ нѣколко свои окъснѣли отряди. А въ това [illegible] българската войска, която нѣмала достатъчно [illegible] се расприснжала да търси паша, като си [illegible]

ѣговоритѣ сж истински и може да приведжтъ
ъ.

ъ сжббота на 28 Юлий 1330 г. въ сърбскийтъ
се подкачили енергически приготовления за голѣ-
а. Михаилъ никакъ не очаквалъ това, измаменъ
дължаваннитѣ прѣговори. По пладня изведнжжь
се появили въ пълно военно обрѫжение. Ризни-
ове и орѫжие блѣщѣли на слънцето; въздухътъ
пералъ отъ хахаризанието на коньетѣ и отъ трѫб-
кове; сърбскийтъ краль ходилъ на конь между
си и ги насърдчвалъ съ личното си присжт-

ко това произвело въ редоветѣ на Българитѣ
ущение. Царь Михаилъ се мжчилъ да успокои
да введе колко-годѣ редъ, но вече било късно.
плашванье можеше да се размахне твърдѣ мжчно.
да се обади и това, че двамата неприятели,
чили бойтъ се сражавали твърдѣ юнашки съ
ове и стрѣли; вълнитѣ на Струма, на брѣго-
о произлѣзла най-голѣмата борба, се обагри-
. На чело на единъ отбранъ отрядъ се билъ
царь. Душанъ, който отпослѣ е добилъ
еликий. Нашитѣ били принудени да бѣгатъ.
на царь Михаила се спотъкнжлъ, самъ той
емята, силно се натъртилъ, и, като не можилъ
убитъ на мѣстото си отъ Сърбитѣ, които го
тъ му донесли на краль Стефана.
йтъ лагерь билъ завзетъ, болѣритѣ били
роститѣ войници само обезорѫжени и от-
. Испроводенитѣ по наша Българи, като
работата, търтили да бѣгатъ прѣзъ най-близ-
алѣзванието на слънцето полето било покри-
погребението имъ не било лесна работа.
когато съмнжло, при краль Стефана до-
ѣ бойни коньe, богатитѣ съкровища на
ь и болѣритѣ. Тѣзи послѣднитѣ още не
ать, че царьтъ имъ е убитъ; но кога
му, тѣ нестърпѣли и заплакали съ

ГЛАВА [illegible]

ЦАРЬ ИВАНЪ АЛЕКСАНДРЪ [illegible]

Съюзъ между [illegible] — **Приближаванието** [illegible] — **Най-голѣмата** [illegible] **мана (13**[illegible] — [illegible] **въ Европа** [illegible] **ложението** [illegible]

Не [illegible] **въ Бъгария** [illegible] **къмъ** [illegible] **царь** [illegible] **на** [illegible]

[illegible]

Александръ [illegible]

[illegible]

Въ това [illegible]

гласъ. На това мѣсто гдѣто била палатката на кральтъ, Сърбитѣ въздигнжли черкова Св. Възнесение. Михаила погребли въ Нагоричинский мънастиръ.

Отъ полето на битвата Стефанъ незабавно отишелъ на вжтрѣ въ България, като взелъ съ себе си болѣритѣ за да завземе така замкитѣ имъ. Той узналъ, че раскахърений Андроникъ се върнжлъ въ Одринъ. Въ това време обаче само Нишъ се паднжлъ на Сърбитѣ и друга часть отъ българското царство Стефанъ не можилъ да вземе. Кральтъ сърбский се върнжлъ така въ Сърбия, испроводилъ единъ отрядъ въ Търново, гдѣто обратно довели царица Анна, до тогазъ нѣкждѣ затворена въ България, и гдѣто синъ ѝ Стефанъ или Шишманъ II билъ прогласенъ за български царь. Съперницата и Гъркинята Анна се избавила съ бързо бѣгство.

Като се върнжли побѣдоносно изъ България, Сърбитѣ подиръ къса отпочивка се впустнжли въ Македония, гдѣто завзели Велесъ, Просѣкъ и Щипъ.

Българско-грьцкий съюзъ билъ свършенъ; могжществото на българската държава било за винжги поразено. Отъ това време главната роля на полуострова взели да играятъ повечето Сърбитѣ.

Колкото за Стефана Уроша той се радвалъ всичко нѣколко мѣсеци на побѣдитѣ си въ България. Воинственнитѣ му болѣри, недоволни отъ неговийтъ миролюбивъ характеръ, го свалили отъ прѣстола и за сърбски кральтъ прогласили горѣщийтъ и военнолюбивий Душанъ, комуто сждбината приготвила да играе една отъ най-голѣмитѣ роли между южно-славянский свѣтъ.

ГЛАВА XVII.

ЦАРЬ ИВАНЪ АЛЕКСАНДРЪ. (1331—1355).

Съюзъ между Българи, Сърби и Ромжни. — Приближавньето на Турцитѣ къмъ Цариградъ. — Най-голѣмата сила и слава на Сърбия подъ Душана (1331—1355). — Прѣминаванье на Турцитѣ въ Европа (1353); Сюлейманъ и Орханъ. — Положението на Византия въ това време: Палеологъ и Кантакузенъ.

Не дълго царувалъ младийтъ Шишманъ II. Безпорядкитѣ въ България не се забавили да прогонятъ майка му къмъ Сърбия, а самаго него при Татаритѣ. Тогазъ за царь билъ избранъ племенника на царь Михаила и зеть на Румжнский князь Бесараба, Иванъ Александръ, който си прибавилъ и титла Асѣнь.

Понеже Александръ далъ сестра си на Сърбский краль и така му станжлъ своякъ (шурей), а отъ друга страна понеже той билъ зеть на Бесараба, то естественно се образувалъ единъ съюзъ между тѣхъ противъ Маджаритѣ и Гърцитѣ. Бесараба заловилъ бой съ Маджаритѣ и одържалъ надъ тѣхъ юнашка побѣда въ 1330 г.

Александръ макаръ че ималъ у дома си борба съ дѣда си Бѣлгуна, нападнжлъ Византийцитѣ и въ една побѣда при Айтосъ накаралъ ги да искатъ миръ, който и станжлъ твърдѣ благоприятенъ за България. Ямболъ и останжлитѣ градове се повърнжли Александру, а по-сѣтнѣ мирътъ билъ подтвърденъ съ свадбата на сина му Михаила Асѣня съ дъщерята на Андроника, Мария.

Въ това сжщото време успѣхитѣ на Сърбский краль били непрѣодолими. Въ продължение на десеть години

[illegible] отъ Византийците [illegible] Македония и Алба-ния. [illegible] на [illegible] власть въ Албания [illegible] Епирското управ-[illegible] рацѣ. Всички [illegible] на владѣтель [illegible] Душанъ нахлѣзълъ [illegible] положение напустнали [illegible] черкова и се при-[illegible]

[illegible] на византийската империя били въ [illegible] на Петовъ империята [illegible] толкозъ падала и [illegible] подъ Султанъ [illegible] и понтийски Турци. [illegible] още на [illegible] Цариградъ.

[illegible] по-благоприятно [illegible] на византийската дър-жава. [illegible] на Турци-[illegible]

[illegible] правлението [illegible] подъ опека-[illegible] Цариградъ [illegible] пра-[illegible] человѣкъ искалъ [illegible] на придвор-[illegible] Едното на-[illegible] всички вра-[illegible] Солунъ. Але-[illegible] Шишмана II., [illegible] благоприятно време.

[illegible] събърквания [illegible] Въ тѣзи битви [illegible] и до сега въс-[illegible] пѣсни.

[illegible] който се [illegible] повикалъ на [illegible] Той на-

надвилъ на най-опасний си противникъ Момчила при Буру-Кале. Турцитѣ и Гърцитѣ обиколили момчиловитѣ юнаци съ [illegible]; почен̂ала се кръвопролитна борба. Четирехъ хиляди всадници на Момчила се били като лъвове, додѣто се държалъ Момчило, но щомъ той падналъ, тѣ се отчаяли и сложили орѫжие.

Силата и властьта на сърбското кралство бърже се развивало: Стефанъ Душанъ прѣвзелъ Сѣрезъ, вѣнчалъ се въ Скопье за царь на Сърбитѣ и Гърцитѣ, а сина си назначилъ за краль. Съ позволението на българскитѣ патриарси въ Охридъ и Търново, той поставилъ сърбский архиепископъ Иоанникия за сърбски патриархъ. Това разсърдило Византия; но и Душанъ се приготвилъ да удари срѣщу ѝ, само не можалъ да склони своитѣ приятели Венециянцитѣ.

При Душана сърбското господарство достигнало най-високата стъпень на своето развиванье и могѫщество. Отъ Арта до Бѣлградъ и отъ далматинскитѣ брѣгове до Места се простирало могѫществото му. Въ Македония — Сърбитѣ имали до Солунъ. Той взелъ да се нарича единодържавний царь на Сърби, Гърци, Българи и Албанци.

Една отъ неоцѣненитѣ услуги на Стефана Душана е тъзи дѣто той съставилъ З а к о н н и к ъ (1343) изъ старитѣ правила на народното право и отъ постановленията на прѣднитѣ кралье. Това е било една кодификация, не твърдѣ извѣстна въ него време даже на европейскитѣ държави. Може да се каже, че и Александръ до нѣкждѣ е билъ подъ влиянието на Душана; сестра му била съпруга на сърбский краль; братъ му губернаторъ сърбски въ Албания.

Между това, столицата на Византийскитѣ Императори, Цариградъ, била окончателно на събаряние. Кантакузенъ викалъ на помощь едни Турци, Императрица Анна други, които прѣврьщали страната на пустиня. Хората, стадата и посѣвитѣ изчезвали. За доходитѣ нѣмало и що да се говори; сиромашия била поразителна. Търговията на Цариградъ тоже пропаднжла поради осемгодишната борба на Венециянцитѣ съ Генуезцитѣ. Освѣнь това се попива и

зараза отъ която погинжли повечето отъ населението. Кантакузенъ като втори Императоръ наистина влѣзълъ побѣдоносно въ Цариградъ (1347), но побѣдата му била твърдѣ печална. Палеологъ билъ изгоненъ, дошелъ въ Еносъ при устието на Марица за да продължава отъ тамъ борбата противъ прѣстолограбителя.

Веднжжь прѣзъ нощьта на 1353 год. синътъ на Султанъ Орхана, Сюлейманъ, прѣминжлъ съ малка четица прѣзъ Хелеспонтъ (Чанак-кале) и нападнжлъ на прибрѣжний замъкъ Цимба (Джеменликъ), на два часа отъ Калиполь. Тукъ Турцитѣ испървѣнъ се укрѣпили въ Европа и вече подирь това никой неможалъ да ги изгони.

Скоро се случило и едно землетрѣсение, отъ което Турцитѣ се въсползували да прѣвземжтъ и Калиполь, ключьтъ на Цариградъ, Трапезундъ и Каффа. Прѣминжло не много време и османското владичество се разширило до брѣговетѣ на Марица. Опустѣлитѣ села се заселвали съ азиятски колонисти, а градоветѣ — съ турски болѣри. Цариградъ билъ напълненъ съ бѣглеци, които ходяли по улицитѣ и просяли късче хлѣбъ; ужасъ, смущение, отчаяние обзело всички въ силно растроеното господарство на Палеолозитѣ.

Скоро Палеологъ си отнѣлъ Цариградъ, а Кантакузинъ се покалугерилъ (1355).

Основательтъ на османската държава въ Европа се счита Султанъ Орханъ († 1362), синъ и наслѣдникъ на Османа I, суровъ, щедъръ и неуморимъ человѣкъ. Още на втората година отъ царуваньето си той отнелъ отъ Гърцитѣ Цурулонъ и Люле-Бургасъ. Синъ му Мурадъ се опжтилъ къмъ Одринъ и твърдѣ лесно завзелъ втората столица на Византийцитѣ подирь Цариградъ, на която нападанието и до сега се въспѣва въ народнитѣ пѣсни. Така лесно станжлъ първа османска раскошна столица въ Европа тойзи Адрианополъ, за който цѣли 800 години сж се прѣпирали единъ съ други Българии Гърци. Тукъ Мурадъ приемалъ поздравленията отъ всичкий тогазъ неголѣмъ

мюсулмански свѣтъ; отъ тукъ той прѣдписвалъ основата за миръ както на Европейскитѣ господарства, така и на безсилний грьцки императоръ.

Тозъ часъ подирь тѣзи успѣхи Турцитѣ нападнжли и на България и по-послѣ на Сърбия. Днитѣ на тѣзи двѣ могжществении държави били прѣчетени.

Настанжлъ най-тежкий периодъ въ историята на Българитѣ въ частность и на южнитѣ Славяни изобщо. Но положителната история на тѣзи кървави години, въ които се исправили исполинскитѣ образи на Марка кралевича, на Милошь Обилича и други, е толкозь тьмна, щото възстановлението на едно систематическо изложение отъ станжлитѣ въ онова време дѣла е твърдѣ мъчно.

Както Българското, така и Сърбското господарства били по това време станжли мѣсто на междуусобия и на кръвопролитни фамилни раздори. Скоро-подигнжтото Душаново господарство подирь не много години отъ смъртьта му се разпаднжло. Прѣемникътъ му Урошъ V нѣмалъ ни капка отъ енергията на своя прѣдшественикъ.

България не била по-добрѣ отъ Сърбия. Макаръ, че Александръ доволно спомогнжлъ да се посъбере Българското царство, но то все пакъ обемало много отдѣлни, независими господари, които, по своя глава, владѣли разни области. Таквизъ били Балика въ Карбона, Добротичь или Добротица въ мѣстото което сега носи името му Добруджа и пр. — Но по-малко нещастие е било за България и [illegible] [illegible] на династията.

ГЛАВА XVIII.

ПОСЛѢДНИТѢ БЪЛГАРСКИ ЦАРЬЕ

Иванъ Шишманъ, Страшимиръ и Асѣнь IV. — Раздѣлѣнието на Българското господарство. — Борба съ Маджаритѣ. — Вассалното подчинен[redacted] ие на Шишмана (1365 — 1239). — Мара или Тама[redacted] рь — Послѣдни опитвания на Византийцитѣ. — С[redacted] ажение при Марица: Вълкашинъ (1371). — Крали Марко и Константинъ.

Още прѣзъ животътъ си (той умрѣлъ на 1365 г.) Александръ взелъ та раздѣлилъ царството си между с[redacted] ои-тѣ синове, Ивана Страшимира, синъ отъ румънката му жена и Ивана Шишмана, синъ отъ хубавата му Евре[redacted]ка. Асѣня и Добрича. За хатърътъ на тая послѣднята той далъ Шишману по-голѣмата часть отъ царството си и не-го назначилъ за наслѣдникъ на прѣстола, макаръ че той билъ по-младъ.

Иванъ Шишманъ избралъ за своя столица Търново и неговото царство било извѣстно подъ името: Търнов-ско. Напротивъ Ивану Страшимиру се паднало да се доволствува съ Видинъ и съ долината на Тимокъ. [redacted] западна България дѣто той се наричалъ „благовѣрн[redacted] царь на Българитѣ.“ Именно неговото царство се [redacted]рѣкло Видинско.

Освѣнь това на другитѣ си синове Асѣня и Ал-ександра Александръ оставилъ Прѣслава съ принадлѣжащ[redacted]тѣ му части, а на Добрича — Добруджа.

Така раскжсана на три царства България нѣма[redacted] възможность за противодѣйствие, нито на Турци, нито [redacted] Маджари, нито на Гърци. Маджарский краль Людовик[redacted] Анжуйский прѣзъ лѣтото (на 1365) завзелъ Видинъ

взелъ въ плѣнъ царя, Ивана Страшимира съ жена му, и го запрѣлъ въ почетенъ плѣнъ четири години въ Гулникъ, Хърватско. Маджарский князь намислилъ да покатоличи страната и поискалъ 2,000 калугери, но дошли само 8. Около 200,000 души Българи тогазъ приели католичеството.

Иванъ Шишманъ се мжчилъ дълго време да изгони Маджаритѣ изъ Видинъ и за това даже той правилъ съюзъ съ Турцитѣ. Но той сполучилъ това едвамъ на 1369 година наедно съ Влади̇слава, бивши съюзникъ на Венгритѣ. Страшимиръ се върнжлъ въ Видинъ и станжлъ пакъ владѣтель на видинското царство.

Въ това време Турцитѣ вече сполучили да направятъ голѣми успѣхи. Пълководецътъ Лала-Шахинъ, завоевательтъ на Одринъ, прѣвзелъ Ески-Загра и по-сѣтнѣ Пловдивъ (1344), дѣто той се поселилъ като първий румелийски бейлеръ-бегъ.

Отъ Пловдивъ Турцитѣ рѣшили да прѣвземжтъ околнитѣ Български замки и крѣпости въ Родопитѣ и Цепина. Цѣли мѣсеци се държали тѣзи мѣста. Цѣпина се прѣдала само подъ условие, че жителитѣ намѣсто да даватъ харачъ отъ 20—35 години ще отиватъ войници и ще запазятъ черковната си автономия. Така е положено основанието на войницитѣ (войникъ-аскери), които отпослѣ се прѣродили и измѣнили, като имъ наложили съвсѣмъ други занятия.

Положението на Ивана Шишмана станжло повече лошо, отъ когато той веднжжъ заключилъ съюзъ съ Турцитѣ противъ Маджаритѣ (1366); отъ тогазъ той станжлъ като турски вассалъ и въ залогъ на вѣрность билъ длъженъ да даде Мураду сестра си: Тамарь или Мара, въспоминание за която се опазило и до сега въ български-тѣ пѣсни.

Безъ да гледатъ на всички договори, Турцитѣ не ѣставали да распространяватъ своитѣ завоевания изъ ринъ къмъ всички страни. Между годинитѣ 1365 — 370 тѣ прѣвзели всичка Тракия. Щомъ видѣлъ, че сланский съюзъ е вече невъзможенъ, Мурадъ I раздѣлилъ йскитѣ си на три отдѣления. Съ едното той лично отиелъ и покорилъ всичко пространство на Югъ отъ Емине-

...ршенно списани ...
...а се обърнали ...
...ть съюзъ у ...
...кала надъ Сърбит...
... Иоанъ V Пале...
...ъ Италия и Фр...
... голи обѣщани...
..., на 18 Окт. 1...
... Иоанъ намѣр...
...а управлява вре...
...приготовления на ...
... наслѣдникъ ...

... Вълкашинъ, деспотъ на ...
...ст вярали да изгонятъ Тур...
...али 60,000 отборъ в ...
... народности на ...
... билъ занятъ въ А...
... Лала-Шахинъ издѣбнялъ ...
...ченний на издирванье Ха...
...дателитѣ безгрижно пирували
... мoста на Марица. напад...
..., т. е. съ войска петнадесеть
...хвърлили отъ всички страни въ
... смущение и ужасно кръво-

Съ тържества и пѣсни се върнжлъ Хаджи-Илбеки ъ Одринъ, но тамъ завистливий Лала-Шахинъ го отровилъ. [до сега това поле на сражение се зове сжрбъ-сжнджгж . е. гибель на Сърбитѣ.

Тозъ-часъ подирь това Турцитѣ се спуснжли въ Македония. Най-много пострадала областьта Угленъ; ужасътъ а тамошнитѣ опустошения е описанъ отъ старий монахъ ъ Сѣрезъ. Исаия. Подобно на небеснитѣ птици. Исмаилянитѣ се распрьснжли по всичката страна и, непрѣстанно мьртвявали и земали въ плѣнъ населението. Гладътъ, еизбѣженъ при опустошенията на населението и страната е лишила отъ добитъкъ, хора и полски плодове. Оставжлитѣ живи хора справедливо завиждали на умрѣлитѣ.

Турцитѣ прѣвзели тогазъ Кавала, Драма, Сѣрезъ, Букунь; отишли до Албания и Сърбия. Сърбскитѣ и български владѣтели въ Македония били длъжни да станжтъ поданни на Турцитѣ. За двама отъ тѣхъ ний срѣщами подробни въспоминания въ южнославянскитѣ, български и сърбски земи: то сж Марко крали или кралевичь и Константинъ.

Марко крали, синъ на Вълкашина, ималъ своята столица въ Прилѣпъ, дѣто и до днесь се вижда замъкътъ му нареченъ: Маркуви кули. Намѣрватъ се и до сега монети съ надписъ: во Христа Бога благовѣрний краль Марко. Господарството на Марка се е простирало отъ Шаръ до границата на Тесалия.

Слѣдователно, ний можемъ нарѣчи Марко Крали южнославянски националенъ юнакъ. Отъ Истрия до Цариградъ едва ли би се намѣрилъ человѣкъ, който да не знае името му. Наврѣдъ показватъ на слѣди отъ негова- а исполинска сила. Мрачнитѣ устия — той просичалъ съ сабята си: голѣмитѣ бърда му били намѣсто чадъри; ѣли канари той хвърлялъ отъ планинитѣ като игр:чка; показватъ на стжпкитѣ отъ копитата на неговий конь Марко, на банитѣ, пещеритѣ, кулитѣ на Марко. На Стамбулъ-Капия въ Видинъ надъ вратата се виждали зжбитѣ на Крали Марка; въ Балканский проходъ на Шипка и при Трояновитѣ врата се намѣрватъ замкитѣ на М... въ Плов-

ГЛАВА XIX.

ПОКОРЯВАНЬЕ НА БЪЛГАРИЯ ОТЪ ТУРЦИТѢ.

Послѣдни усилия на южнитѣ Славяни противъ Турското нашествие. — Юго-Славянската конфедерация при краль Стефана Твърдко. — Първа и послѣдня побѣда надъ Турцитѣ. — при Топлица (1387). — Мурадъ въ България: прѣдаванье на Търново и подчинение на Шишмана. — Сражение на Косово поле (1389). — Второ дохожданье на Турцитѣ въ България. — Прѣвзиманьето на Търново, паданьето на Бълг. царство и на народната черкова (1393). Участьта на царя Шишмана. — Сражението на Ровинското поле и смърть на крали Марка. — Сражение при Никополъ (1396). — Край на царя Страшимира (1398). — Цѣла България и цѣлий полуостровъ подъ Турцитѣ. — Единъ исторически погледъ назадъ. — Причинитѣ за паданьето на Българското царство

Прѣзъ двадесеть и петь годишно време Турцитѣ произвели на цѣлий полуостровъ громаденъ прѣвратъ.

Въ Тракия—побѣдителитѣ се въдворили и настанили така добрѣ, като у дома си. Отъ къмъ Византия, България, Македония, Албания и Еллада нѣмало за тѣхъ никаква опасность, никакво противодѣйствие; оставали само Сърбитѣ едно, като по-отстрани, а друго и като по-силни въ тритѣ свои господарства: Босна, Сърбия и Зета (Черна-Гора). Заплашвани отпрѣдъ отъ Византийцитѣ, отдирѣ отъ Маджаритѣ, южнитѣ славяни виждали че бурята се приближава и къмъ тѣхъ всѣка година все повече и повече. Тогазъ станжло едно общо опитванье да се възстановятъ и да се впуснжтъ на исполинска борба за животъ или

смърть. Тъй като сама Сърбия не била твърдѣ уредена, и заможна за едно такова прѣдприятие то Стефанъ Твърдко, зеть на Страшимира Видински, рѣшилъ да се обърне къмъ единъ славянски съюзъ. Той билъ, подъ покровителството на Маджаритѣ, банъ на Босна, за това най-напрѣдъ отхвърлилъ отъ себе върховната власть на Маджарско и въ 1376 г., коронясълъ се за краль на Сърбия и Босна, при морската и западна земя.

Цѣльта на политиката на Твърдко била да учрѣди голѣмо юго-славянско господарство отъ Адрия до Дунавъ и Дрина. Той поддържалъ Хърватитѣ и завоевалъ Далмация. По тойзи начинъ той ималъ единъ силенъ съюзъ отъ Бошнаци, Сърби и Хървати противъ Маджаритѣ и Турцитѣ. При него се присъединилъ и Балшъ, който владѣлъ всички земи отъ Дубровникъ до Валона и билъ заключилъ съюзъ още съ сърбский князь Лазаря. Не се знае какво положение сѫ държали въ този съюзъ двамата български царье: видинский и търновский, отъ които Страшимиръ билъ тесть на Твърдка, — а Шишманъ зеть на Лазаря. Познато е само това, че Страшимиръ по това време не прѣставалъ да се намѣрва въ вражда съ брата си, ималъ даже кървави сблъсквания и се отдѣлилъ отъ търновский патриархатъ, като подчинилъ своитѣ земи на цариградската черкова. Страшимиръ билъ поддържанъ въ боеветѣ си отъ влашкий князь Дана, противъ когото Шишманъ отворилъ война и го убилъ. Подирь Дана влашкий прѣстолъ наслѣдвалъ Иванъ Мирчо, който подчинилъ влашката черкова на охридский патриархатъ.

Скоро южно-славянский съюзъ трѣбало да обърне вниманието си къмъ събитията въ България и Албания. Отдавно вече бейлеръ-бегъ Лала-Шехинъ се мѫчилъ да прѣвземе София, но напраздно неговитѣ отряди се промъквали по прѣкрасната долина между Витоша и Балкана, по картината на рая. Турцитѣ разказватъ, че най-подирь Инже Балабанъ-бей прѣвзелъ София на 1382, кото употрѣбилъ вѣроломна хитрость. Едно младо Турче дошло при бана Янку, който управлявалъ Срѣдецъ, приело християнската вѣра и му станжло като съвѣтникъ.

Шишману било сѫдено да падне най-напрѣдъ. За жалость ний нѣмами подробности за боеветѣ между Българский царь и Турцитѣ, освѣнь нѣкои по-къси по време турски раскази. Споредъ тѣзи раскази везирьтъ Али-паша прѣминалъ балкана при Айтосъ, повелѣлъ на Якши-бей да прѣвземе нощѣ Правадия и овладѣлъ Шуменъ наедно съ всичкитѣ околни замки (крѣпости); напротивъ опитванието на съюзникътъ му Иванка да вземе Варна не сполучило. Търново се прѣдало съ капитулация (условни договоръ) подирь не дълго опиранье. Шишманъ, който се запрѣлъ въ укрѣпений и снабденъ съ храна Никополь, принудилъ Али да повика на помощь самаго Мурада, понеже не било възможно да се прѣвземе градътъ съ гладъ.

Мурадъ дошелъ изъ Одринъ съ войска, която като наводнение нахлула навредъ, така щото Шишману оставало да иска да заключи миръ. Мурадъ приелъ съ условие, че Българский царь ще заплати данъкътъ, що му дължелъ за нѣколко години и ще му прѣдаде Силистра. Но щомъ се отдалечилъ Султанътъ, Шишманъ се рѣшилъ да се опира отчаянно и отказалъ да прѣдаде Силистра. Тогазъ великий везирь, който още държалъ Шуменъ и устията взелъ съ пристѫпъ не само Силистра, но и всички градища и замкове на длъжь на Дунавъ и втори пѫтъ обсадилъ Шишмана въ Никополь.

Злочестий българский царь, споредъ нѣкои, тукъ съ жена си и дѣцата си молилъ коленичкомъ везирьтъ Али да му иска помилваньето отъ Султанътъ. Шишмана наедно съ челядьта му испроводили въ Таусла, въ лагерьтъ на Мурада (мѣсто непознато), дѣто той е билъ не само помилванъ, но и оставенъ на българский прѣстолъ (1388). Този пѫть България била изново унизена но не и съвсѣмъ поробена.

Подирь тойзи турски походъ, ако ли не по-рано и царь Страшимиръ Видински е билъ длъженъ да се подчини на турската власть. Неговото господарство било тогазъ поле на ужасна борба.

Скоро по това време прѣдстояла една отъ онѣзи битки, които рѣшаватъ сѫдбината и бѫдящето на-

цѣли народи: то било знаменитата битка на Косово поле.

Било Видовъ-день, 15 Юлий, 1389 година. Тамъ Косово поле, отъ двѣтѣ страни на рѣка Лаба, блѣщяло отъ свѣтлитѣ орѫжия. Приближавалъ часътъ, сѣтнинитѣ на който и до нинѣ се усѣщатъ. Турцитѣ подъ командата на великий везирь Али паша и съ самий Султанъ Мурадъ на чело дошли побѣдоносно прѣзъ Ихтиманъ, като прѣвзимали безъ опиранье всичко по пѫтьтъ си. На нападателитѣ противозастанѫли Сърбитѣ съ храбрийтъ и благочестивъ царь Лазаря. Бошняцитѣ подъ началството на воеводата си Владко Хранича и наедно съ тѣхъ се сражавали хърватский банъ Иванъ Хорватъ още и много Българи и Ромѫни; послѣднитѣ били съ воеводата си Мирчо.

Противъ Христианитѣ сѫ стояли не само Османци, но още и Христиани съ вассалнитѣ си князове; таквизъ сѫ били Константинъ, може би, и Крали Марко.

На разсъмванье Милошь Обиличь масторски се вмъкнѫлъ въ чадѫра на Султанъ Мурада и го заклалъ, като е искалъ така да снеме отъ себе си обвинението въ вѣроломство. Подирь това Обиличь самъ се отрепалъ и загинѫлъ.

Началството надъ Турцитѣ взелъ Мурадовий синъ Баязидъ, отпослѣ нарѣченъ Илдѫрѫмъ (мълния). Най-напрѣдъ побѣдата клонила все къмъ Сърбитѣ, но изведнѫжь военното щастие имъ измѣнило. Лазарь паднѫлъ въ плѣнъ и него наедно съ много болѣри заклали надъ Мурадовий трупъ. Загубитѣ отъ двѣтѣ страни били громадни. Смъртьта на двамата царье прѣдводители, — Лазаря и Мурада, — ознаменовала още повече тозъ день.

Баязидъ обаче билъ напълно побѣдитель. Той почелѫлъ съ тойзи блѣскавъ успѣхъ царуваньето си и се върнѫлъ въ Одринъ. Наслѣдникътъ на Лазаря, Стефанъ, му станѫлъ вассалъ.

Съ свѣткавична бързина се распространили навредъ забѣлѣжителни приказки за великата битка, съста-

[illegible] се [illegible] и скоро не било възможно да се [illegible] [illegible] отъ [illegible]. Историческийтъ ходъ на [illegible] [illegible] събития въ сърдната борба на [illegible] [illegible] [illegible] съ непроникваемъ мракъ.

Баязитъ билъ опоенъ отъ блѣскавата си побѣда. Той ставалъ главенъ посрѣдникъ на славянскитѣ, [illegible] [illegible] и [illegible] господари на истокъ; [illegible] [illegible] [illegible] турското царство се простирало до [illegible] [illegible] и до Сава. Той ударилъ на Мирча въ Добрудж[illegible], и го направилъ тоже свой васалъ (1391). Слѣдующ[illegible] година Турцитѣ се [illegible] съ Маджаритѣ.

[illegible] това билъ нанесенъ и послѣдний ударъ на България. Причината за това били, види [illegible], тайнитѣ [illegible] между Шишмана и Венгрия. [illegible] Турцитѣ нападнали Търново, прѣзъ пролѣт[illegible] на 1393 година. Неочаквано тѣ обиколили тоя град[illegible] отъ [illegible]. Турцитѣ заплашвали жителитѣ съ ог[illegible], [illegible] не се [illegible]. Обсадительтъ Челеби, синъ Ба[illegible] [illegible] [illegible] три мѣсеци около славната и хуба[illegible] столица и [illegible] съ пристапъ (юрюшъ) отъ къмъ [illegible] [illegible] на 17 Юлий 1393 г. „Този часъ, казва Георги Ц[illegible] [illegible] търновчанинъ — изъ черковитѣ б[illegible] [illegible] свещенницитѣ, и на тѣхно мѣсто били назначе[illegible] [illegible] на [illegible] (ходжи). Въ рѫцѣтѣ на чуж[illegible] [illegible] Завѣта и тайнствата б[illegible] [illegible] на [illegible]." Патриаршеската черкова Возне[illegible] [illegible] била [illegible]; останалитѣ черкови пост[illegible] [illegible] часть ида пъкъ били обърнати на бани [illegible]. [illegible] на свѣтиитѣ били расхвърлени и изгор[illegible]. [illegible] Гранична съ дворцитѣ и черковата би[illegible] [illegible] и [illegible].

[illegible] на царскитѣ дворци въ Ц[illegible] [illegible] и [illegible] (кули) имъ да се [illegible] до XVII [illegible]. Главното лице въ Търново [illegible] билъ Ефтимий патриархъ, защото [illegible]. Както той така и всички болѣри били [illegible] въ тъмница, а мнозина и заклани. По една [illegible] на Баязита останалитѣ болѣри и повече-

ични хора изъ Търново били прѣселени въ Азия.
зъ и Ефтимий слѣдъ своитѣ изгонени съграждани
вилъ Търново и отишелъ тоже на заточение въ Тра-
и Македония, дѣто е доживѣлъ послѣднитѣ дни отъ
животъ. Изгоненитѣ изъ столицата на Асѣнювцитѣ
знѫли безслѣдно въ вѫтрѣшнитѣ части на Мала-Азия.
анѫлитѣ пъкъ въ Търново жители сѫ били свидѣтели
съвършенното опустошаванье на градътъ.

Българското царство подпаднѫло съвършенно съ па-
ьето на неговата столица; а българската черкова за-
ла независимостьта си съ заточението на патриархътъ
имий. Въ 1402 г. (въ 1395 споредъ Дринова), вече
Търново е имало митрополитъ, който зависялъ отъ ви-
ийский патриархъ. Има обаче и такива прѣдания, спо-
ъ които унищожението на Търновската патриаршия
ѫло по-късно, а именно въ XVII вѣкъ. Но тѣзи разно-
ни свѣдѣния никога не вредятъ на главното основа-
, а то е, че грьцкий патриархъ, слѣдъ паданьето на
гария, взелъ вече да се мѣсе въ нашитѣ черковни работи
а влияе гибелно на нашата народность. И така, госпо-
ството паднѫло въ турски, а черковата ни — въ грьц-
рѫцѣ.

Толкозъ знаемъ ний за паданьето на Търново. Кол-
о за участьта на послѣдний български царь, Ивана
шмана III, тя е още покрита съ приказниченъ мракъ.
стни извѣстия нѣма. Споредъ турскитѣ пъкъ извѣстия,
и казватъ, че той билъ хвърленъ въ Пловдивската тъм-
а дѣто билъ и наказанъ; други—че той билъ помил-
ъ. Лѣтописитѣ, руски и ромѫнски, казватъ, че той
ъ само плѣненъ. Синътъ на Шишмана, Александръ, за
се спасе приелъ ислямътъ, и билъ назначенъ на-
тникъ въ Самсунъ, въ Мала-Азия.

Съвсѣмъ друго ни расправятъ обаче българскитѣ прѣ-
ия. Споредъ тѣхъ, послѣдний български царь е ум-
ъ отъ юнашка смърть на полето на битвата. И до сега
ѣе старата прѣкрасна пѣсень, която ний заемами отъ
авата сбирка на Любена Каравелова:*)

*) Нова Пѣснопойка, Търново, 1878 г.

Отъ [illegible] мила моя майко ле, зора зазорила.
Отъ [illegible] мила моя майко ле, войска прѣвървѣла.
Коня [illegible] мила моя майко ле, познавъ до юнака:
Сабята [illegible] мила моя майко ле, като ясно слънце.
[illegible] мила моя майко ле, прѣзъ гора зелена!
В [illegible] мила моя майко ле, самъ царь Ив. Шишманъ.
Отъ [illegible] мила моя майко ле, самъ царь Ив. Шишманъ.
„Боже мили, мила моя майко ле, Боже Създателю.
Помогни ни, мила моя майко ле, съсъ сила юнашка.
Ще се биемъ, мила моя майко ле, на Софийско поле.
Кръвь ще лѣемъ, мила моя майко ле, за Христово име.
Ще прославимъ, мила моя майко ле, Христианска вѣра.

Братия Миладиновци привождатъ единъ разказъ [illegible] Самоковъ за послѣдната битка на царь Шишмана: „Ту[illegible]цитѣ стояли при Костенецъ, при изворитѣ на Мари[illegible] Българитѣ — при Самоковъ, около кладенецътъ на[illegible]ченъ сеферъ-чешмеси баири (рътъ на бой[illegible] чучуръ). Шишманъ билъ седемь пъти раненъ на мѣстото, дѣто сега извиратъ седемь извори (на ¼ часа отъ Самоковъ). Тежко ранений българский царь отстъпилъ въ за[illegible]мъкъ, на който развалинитѣ и до днесь се виждатъ [illegible] тамъ свършилъ живота си: една камара камьни дъл[illegible] шесть лакти — е неговийтъ гробъ. Турцитѣ наричатъ [illegible]стото Касъмъ ефенди т. е. Св. Димитрий, почита[illegible] гробътъ, като свитъ и съ го посѣщавали често: Поне[illegible] битвата била по Димитровъ-день, Турцитѣ вѣрвали, [illegible] Св. Димитрий (Касъмъ ефенди) имъ далъ побѣда.“

При всичко, че това е единъ расказъ по прѣдани[illegible] има други обстоятелства, които му даватъ голѣма вѣроя[illegible]ность. Между прочимъ, то се подтвърдява отъ царственни[illegible] на незабравимий отца Паисия (1762).

Прѣзъ есеньта 1394 год. Баязидъ прѣминълъ [illegible]навъ; съ него сега въ походитѣ му отивали, макаръ и бе[illegible]да щътъ, Стефанъ Лазаревичь, Марко Крали и Конста[illegible]тинъ. На 10 Октом. Мирчо воевода, на полето Рови[illegible] нанесълъ на Турцитѣ едно таквозъ поражение, щото об[illegible]

лакъ отъ стрѣли омрачилъ небето. Много паши и войводи паднали въ този день и между тѣхъ исторический Крали Марко и съ него Константинъ. Споредъ расказванието на единъ съвременникъ, Марко прѣдъ сражението казалъ Константиту: „моля Бога да помогне на християнитѣ азъ първи да падна въ това сражение." — Но споредъ народнитѣ прѣдания Крали Марко не е умрѣлъ; той се скрилъ въ една пещера и чака пакъ да види бѣлъ свѣтъ и свободна земята си. Баязидъ заключилъ съ Мирча миръ.

Подиръ това, цѣлий полуостровъ е трѣбвало да почувствува ржката на побѣдоносний завоеватель. Византия и Маджарско трепнали; и понятно. Турцитѣ били на вратата на тѣхнитѣ кжщи. Една битва, знаменита въ историята, рѣшила обаче и тойзи въпросъ. То била битвата на Сигизмунда Маджарски, съ много съюзници християни, французски и италиянски рицари, влашки отряди и пр. Съюзната войска имала до 60,000 души. Най-подиръ тѣ обсадили Видинъ, гдѣто още се държалъ Страшимиръ като турски вассалъ. Подиръ малко опиранье, той се прѣдалъ съ градътъ, войската и Турцитѣ. Но главната битка на европейскитѣ съюзници съ Азиятскитѣ Турци станжла подъ Никополь. Тъзи твърдина се защищавала цѣли 15 дни додѣ дошелъ изъ Търново самъ „свѣткавицата" Баязидъ. На 28 Септ. великото сражение пламнжло на равнищата на юго-истокъ, между долината на Осъмъ и Дунавскитѣ блата, на двѣ мили отъ крѣпостьта. Подиръ распалена борба, бойтъ се свършилъ съ погинванието на християнската войска. Сръбский князь Стефанъ Лазаревичъ се отличавалъ въ редоветѣ на Турцитѣ. Кланьето било безмилостно; много рицари се удавили въ Дунавъ, много били плѣнени; Сигизмундъ едвамъ можалъ да избѣгне. Въ числото на плѣненитѣ билъ и Страшимиръ видинский; Страшимировийтъ синъ побѣгнжлъ въ Австрия, отъ тамъ въ Бѣлградъ, дѣто и умрѣлъ на 1422.

Подиръ паданьето на Видинъ всичка България отъ Варна до Тимока била подчинена на азиятскитѣ варвари. Много отъ градищата, които се опирали, били разрушени; много получили нѣкакви права и прѣимущества.

Болѣритѣ били заточени въ Азия, или пъкъ исклани, една часть приела исляма. Страната опустѣла отъ разруш нията на Азиятцитѣ. Жителитѣ намѣрвали спасение в непристжпнитѣ гори и балканскитѣ долини, дѣто тѣ основавали нови села и колиби. Много пъкъ духовенст и лични хора побѣгнжли въ Влашко, Маджарско и Сръби Помацитѣ водятъ своето происхождение отъ тога особенно тѣзи около Ловечь. Тѣ се потурчили в време на завоеванието или малко по-късно.

За Турцитѣ сега оставало да направятъ още едно да прѣвземжтъ гордата и славна Византия, Цариградъ, гр дътъ на Константина Великий. Това довършилъ Мухамед II, синъ на Мурада въ 1453, проницателенъ, образованъ славолюбивъ момъкъ. Той си поставилъ за задача на ж вотътъ: унищожаваньето на источнитѣ християнски госп дарства. На 29 Май 1453 г. паднжлъ и Цариградъ п дирь една юначна защита на Константина XI Драгош Славянинъ по майка си, внукъ на Константина Македонск Той погинжлъ въ столицата си геройски, съ ножь въ ржк

Завоевателитѣ не обьрнжли Цариградъ на прахъ пепель, както нѣкога Римлянитѣ Картагенъ. Султани настанили своя тронъ на Босфора, и Стамбулъ станжл центъръ на тѣхното свѣтско (мирско) царство. Византи ското влияние незабавно взело да се промъква къмъ п бѣдителитѣ. Но и славянското влияние въ първо време у пѣло да си намѣри пристжпъ. Изъ канцелариитѣ на Су танитѣ дълго време излазяли чисто славянски и българ ски хрисовули (фирмани.)

Подирь това едно подирь друго паднж Пелопонез Епиръ (1449), Атинското воеводство (1456). Сърбия одържала още малко само въ Бѣлградъ. Послѣдня от южно-славянскитѣ господарства паднжла Босна (1463

Българското царство вече не сжществувало и са нѣкои дружини като „хайдути отъ войници и въ оружени жители“ продължавали да се криятъ изъ горит да нападатъ на Турцитѣ и да търсятъ мщение. Но то сж били таквизъ опирания, за които историята не ни ра

казва нищо и за която ний знаемъ що-годѣ изъ народнитѣ прѣдания и хубавитѣ народни пѣсни, за жалость, не събрани още изъ устата на народа.

Така се свършило независимото сѫществуванье на българското господарство. То имало два периода на политически животъ; и въ двата то се дигало бърже, а падало още пò-бърже. Въ третийтъ вѣкъ на своето сѫществуванье, когато въ Европа другитѣ господарства едвамъ почевали да живѣятъ исторически животъ, България достигала своето високо развитие; но когато отъ славното и просвѣтено царуванье на Симеона се ожидалъ още по-голѣмъ блѣсъкъ, България била при края на пропаданьето си. — Втори пѫть се възродило българското царство при Асѣнювци и въ половина вѣкъ то успѣло да обигради токо рѣчи цѣлий полуостровъ, но и тогава Българското господарство най-явно прѣдставило, че то е изградено безъ здраво основание, защото при първото поклатванье отъ вънъ то се зарастуряло. Като се обърнемъ назадъ и прѣзъ ума си прѣкарами дългий редъ измѣнливи събития, които сѫ привождали въ движение българский народъ, ний получавами една картина отъ твърдѣ мраченъ цвѣтъ. Прѣзъ толкозъ много столѣтия Българитѣ не давали покой на цѣлий полуостровъ, прѣдали своята книжнина и своята култура на останѫлий славянски свѣтъ и съ учението на домашната си секта (богомилството) потресли цѣлий Югъ на Европа. А какъвъ е билъ резултатътъ на всички тѣзи усилия или тъзи борба!

Политически, тъзи нѣкога толкозъ силна и толкозъ страшна страна, подпаднѫла подъ игото на Турцитѣ, а духовно — подъ владичеството на Гърцитѣ. Тя стоя въ това поробено състояние цѣли вѣкове до гдѣто въ послѣдно време доказа най-ясно, че нейната историческа задача още не е свършена.

Династиитѣ на Асѣнювцитѣ, Тертеровцитѣ и Шишмановцитѣ прѣдставляватъ не малко мѫжье, които сѫ съединявали политическата мѫдрость съ голѣма военна опитность. Асѣнювцитѣ отъ еднажь разбрали и се проникнѫли отъ мисьльта на великий Симеона и ясно проявили, като

приели титлата „царь на Българитѣ и на Гърцитѣ,“ своето намерѣние да построятъ на развалинитѣ на византийската империя голѣма славянска монархая. — Иванъ Асѣнь II билъ близо до сбждваньето на това, а юначкий Михаилъ Шишманъ малко останжло да вземе неожиданно Цариградъ. Но нещастието стояло въ това, че прѣемницитѣ на тѣзи велики мжжье били слаби хора, неспособни да приведжтъ плана имъ въ испълнение.

Защо падиж България подъ турско иго? Кои сж причинитѣ? — въпросъ толкозъ важенъ, колкото и труденъ, толкозъ повече, че подробности отъ великата борба, която упостоши българската земя въ XIV ст. ни сж познати само по откъслеци.

Но споредъ мнѣнието на г. Иричека слѣдующитѣ три обстоятелства сж могли да бждатъ най-близкитѣ причини за паданьето на търновското царство.

Първата причина е византизмътъ. Българитѣ, като взели отъ прѣстарѣлитѣ Византийци законитѣ и книжнината, нравитѣ и пороцитѣ имъ, били увлѣчени отъ своитѣ учители въ общата пропасть. Първитѣ Асѣнювци били още освободени отъ византийското влияние; но щомъ дошла първата грьцка царица, то Гърцитѣ взели да се вмъкватъ въ България. Послѣ византийското господаруванье въ България въ XI и XII вѣкъ приготвило най-много почвата за грьцкото влияние. Но пакъ само привилегированитѣ класове, болѣритѣ, духовенството и градоветѣ били досѣгнжти най-много отъ грьцката цивилизация: селското население си останжло непокжтнато.

Друга причина, която не малко спомогнжла за развалата на стара България е богомилството. Мрачното религиозно учение унищожило любовьта къмъ отечеството, внесло раздвоявание въ всички класове на народа и най-подирь привело деморализация. Когато Турцитѣ се появили на полуострова, угнетяваннитѣ Богомили ги срѣщали повече като освободители, отъ колкото като притѣснители. Почечето даже приели ислямизмътъ.

Третата причина е срѣдновѣковний феодолизъмъ. Управлението се намѣрвало въ ржцѣтѣ на егоистическа кастоа

то бѣше отъ болѣри и духовенство, подъ византийско
яние. Вредъ въ България, Сърбия и Босна болѣ-
тѣ се мжчили да иматъ отдѣлни независими управ-
ия и мразяли царьетѣ. Много народъ е билъ въ
вободно състояние, зависѣлъ отъ болѣритѣ, които вла-
или земята, на която проститѣ селяни били прикрѣпе-
Между болѣритѣ и народътъ имало разединение, ако
и да не е било колкото въ Босна. Че простий народъ
е билъ съвсѣмъ умаломощенъ и съсипанъ, ами и
еи е можалъ да вземе оржжие и да иде противъ вж-
шнитѣ си и вжншни врагове, показва ни историята на
тирский и селски царь Ивайло.

При тѣзи бѣлѣжки на учений историкъ Чехъ, ний
можемъ да не приведемъ не по-малко основателнитѣ
еждения на г. Бобрикова: „Както първий пжть, така
торий въ България не се образовало онова вжтрѣшно
чение на народътъ, което се заключава въ обедине-
ето на нравственитѣ и материялни интереси и на кое-
принадлѣжи всичката сила при обезпечението на едно
аво господарственно сжществувание. Освѣнь това само
трѣшната организация е имала сила да отблъсне енер-
чески всѣко външно нападание, което би се досѣг-
ло до България. Българското господарство именно въ
на отношение е израсло при най-неблагоприятнитѣ условия.

„То съединило славянскитѣ племена, които били раз-
инени между себе съ широка пропасть отъ чуждитѣ
ементи и които били распрьснжти по широкото про-
ранство на Балканский полуостровъ, а тъзи земя е
рѣзана съ високи стрьмни планини. То било длъжно
а води борба за своето сжществуванье съ Гърцитѣ:
щото тий успѣли вече да подѣйствоватъ злѣ на Сла-
нитѣ. — Неблагоприятното влияние на етнографиче-
китѣ и типографически условия се отразило и на ис-
орията на българското царство, защото ний не видимъ
ъ него едновременно вжтрѣшно развитие, централизован-
а власть и общи усилия въ началата, както при дости-
ането на политическитѣ цѣли, така и по-подирь, при
ропжждането на общий врагъ.“

ГЛАВА XX.

ВЖТРѢШНОТО СЪСТОЯНИЕ НА ТЪРНОВСКОТО ЦАРСТВО.

Названията на българското царство. — Гр ници (прѣдѣли). — Раздѣление на господа ството.—Населението и неговата народнос — Господарственно и международно пра — прѣстолонаслѣдието. — Господарствен и придворни длъжности. — Царь, Царица придворенъ животъ. — Съсловия: болѣри. Черкова и патриаршество. — Мънастири тѣхнитѣ прѣимущества. — Градове. — Ст ро-българското крѣпостничество (тлъкаш ство): парики, отроки и тѣхнитари.

Това което е най-мжчно въ историята на бълга скийтъ народъ, то е да се възстанови една цѣла карт на за вжтрѣшното състояние на царството. Подобно ед описание има голѣма важность; изучваньето на господа ственно—общественнитѣ наредби и на вжтрѣшний животъ най-интересната и поучителната часть въ исторически трудове. Тамъ е именно науката история, за това н ще се ползуваме отъ издиреното за да поговоримъ м каръ въ кратки чьрти за вжтрѣшното състояние на Тъ новското царство, като хвьрлями бѣгли погледи и на отдалеченитѣ епохи.

1. Названието на царството.

То е било различно. По славянски се е нарича Българска страна, или просто, по славянский с собъ на изражението, Българи. Гърцитѣ сж казва

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] Асѣня II на Дубровчанитѣ. Въ тойзи списъкъ [illegible] Бѣлградъ, Браничево, Бдинъ. Търново, Прѣ[illegible] [illegible] Баничъ). Кръмска хора (око[illegible] [illegible] хора (Боруя. Веррея, сега [illegible].

[illegible] владѣнията, спечелени подиръ [illegible] (1230): Одринъ. Димотъ. Ско[illegible] [illegible] хора и „земя Арбанска".

[illegible] Земя. На срѣднитѣ вѣ[illegible] [illegible] распространявали името Маке[illegible] и на Тракия. [illegible] отъ най-старо време сж на[illegible] [illegible] (отъ това днесь Романья), какт[illegible] на Асѣня II.

4. Населението и неговата народность.

Има сигурни доказателства, че Стара България е била гъсто населена. Въ отдѣлното княжество на царя Срацимира Видински въ 1365 г. третята часть отъ населението е била повече отъ 200.000. Което ще каже, че само Видинската държава на Срацимира е имала повече отъ половина милионъ население.

Изъ сличаванието на старитѣ памятници съ нинѣшнитѣ отношения излазя, че изобщо на полуостровътъ сж истрѣбени безъ дирка много срѣдновѣковни жители. Главний елементъ на населението, разбира се, били Българскитѣ Славяни. Между тѣхъ самъ-тамъ, повече въ градоветѣ, отъ колкото въ селата, живѣли чужденци отъ деветь народности, между които най-главнитѣ сж били Гърцитѣ и Куманитѣ.

Гърцитѣ живѣли отъ незапомнени времена въ пристанищата и други търговски градове. Тѣхното влияние на България е било много голѣмо; повечето византийска черковна и свѣтска (мирска) терминология била прѣнесена въ България. Въ грамотитѣ на XIII и XIV столѣтия явно може да се съгледа какъ мѣстнитѣ названия устжпватъ на Гърцкитѣ: хора, оризмо, кефалиа, дивато, periволъ и пр.

Куманитѣ, турский народъ, сжщо сж имали забѣлѣжително влияние върху животътъ на Венгритѣ и Българитѣ. Додѣ се скитали отсамъ Дунава, тѣ били най-вѣрнитѣ съюзници на Асѣнювци противъ Гърцитѣ. Но когато Татаритѣ ги изгонили изъ Влашко, тѣ прѣминжли въ Маджарско, дѣто били приети много добрѣ отъ краль Бела IV. Друга часть отъ тѣхъ се заселили въ България, дѣто куманското болѣрство се свързало съ Българското до толкозъ, щото куманский болѣринъ Тертеръ можалъ да сѣдне на прѣстола (1280). Въ Македония и до сега сжществуватъ остатки отъ куманска память: градъ Куманово, село Куманичево, въ Кастория, а въ Трѣвненско има колиби Куманитѣ.

Нѣкой си считатъ Гагаузитѣ живущи около Варна, за потомци на Куманитѣ, тъй като тѣ и до сега не говорятъ други освѣнь турский язикъ. Хаммеръ иска да докаже, че Гагаузитѣ сж турски прѣселенци изъ Азия; но той не се подкрѣпява отъ никого.

Единъ отъ най-старитѣ елементи сж били Римлянитѣ или Власитѣ. Още въ 1164 г. тѣ се поминоватъ покрай Черно-море. Относлѣ тѣ се загубватъ отъ балканскитѣ земи и оттатькъ Дунава основаватъ румжнско господарство.

Въ градоветѣ имало италиянски търговци, и твърдѣ малко Евреи.

Новъ елементъ сж били Циганитѣ (арийский народъ) дошли изъ Индия въ V в. въ Персия, а въ IX в. въ Византийската империя, на азиятската страна. Въ Европа тѣ се явили най-напрѣдъ въ Гърция (въ XIV ст.), отъ дѣто послѣ се распръснжли по полуостровътъ. Дълго време тѣ живѣли между Гърцитѣ, Славянитѣ и, споредъ Миклошича, заели много грьцки и славянски думи, които и до сега се срѣщатъ въ язика на Циганитѣ, които сж распространени по цѣлъ свѣтъ.

5. Господарственно и международно право.

Господарьтъ на България носилъ името царь, което е равно съ грьцкото βασιλεύς и латинското imperator.

не се срѣща на срѣдновѣковнитѣ монети и не-
но съществуваньето му е доказано отъ по-послѣ,
но отъ извѣстията на XVII столѣтие.

ѣъ тържественни случаи, каквото, на болѣрскитѣ
[illegible], царьтъ се явявалъ облѣченъ въ пурпурна дрѣха,
на багреница (порфира). Това е било пъстро зла-
но облѣкло, съ нанизи отъ бисерь и скѫпи камъни
[illegible] шията, на рѫкавитѣ и на долнята пола. Отъ
[illegible] и бисерь блѣщѣлъ поясътъ, на който крайтъ се
тъ малко отъ лѣва рѫка.

сѣнь II надъ багреницата носялъ широка, раскош-
шта мантия, на която прѣдницата се испълнявала
ѣма линия. Царското облѣкло било заето изъ грьц-
мператорски дрѣхи.

олкото се касае до прѣстолонаслѣдието, то въ
ия, ни въ първото царство (до 1010 г.), нито въ
на второто — никакъ не е ималъ сила старославян-
обичай за да се избира единъ отъ всичкий
родъ, а се гледало правото на първородството,
ва е и днесь въ Россия. Ако царьтъ умиралъ без-
то му наслѣдовалъ най-старий братъ, както на-
Михаилъ Асѣнь на Калимана I.

оредъ византийский обичай царскийтъ синъ, на-
наслѣдникъ на прѣстола, сѫщо се зовялъ царь и
гледали като на съправитель. Такъвъ се явилъ
стантина синъ му Михаилъ багренородний, при
ра — тримата му синове, единъ слѣдъ други, при
ира — младий царь Константинъ.

время на малолѣтството на царя управлявала
[illegible]. Ако се прѣсичала мѫжската линия, то болѣри-
али едного испомежду си. Така на пр. подирь
ьето на Асѣнювий родъ избрали Сърбинътъ
а, който като двуроденъ братъ на Сърбский краль
а, зеть на Асѣня, билъ роднина на старата
дядь. Отвънка били избрани двама: Асѣнь III
ѣ, Смилецъ отъ Татаритѣ.

то поколение било исключено отъ прѣстоло-
Но избранний царь се женилъ за нѣкоя

княгина отъ старъ родъ за да придаде на царуваньето наслѣдствено право; така направилъ Сърбинътъ Конст[illegible] тинъ и Михаилъ. Сѫщо така направили и прѣстолог[illegible] бителитѣ Борилъ, Калиманъ II и Ивайло, които се п[illegible] вѣнчали за вдовицитѣ на убититѣ си прѣдшественни[illegible]

Българитѣ имали международни отношения Византийцитѣ, Венгритѣ, Сърбитѣ, източнитѣ Фран[illegible] Неаполитанцитѣ, Генуезцитѣ и Венециянцитѣ. Търнов[illegible] тѣ царье имали свързка и съ азиятскитѣ султани.

Единъ важенъ въпросъ по господарственното право сѫ притязанията на Венгерската корона върху Българското кралство, като на прѣдишна часть отъ Венгерско. Тѣзи притязания водятъ своето начало отъ Бела IV, който въ походитѣ си противъ византийцитѣ прѣминѫ прѣзъ българската моравска область, прѣвзе Бѣлградъ, Браничево и др. Подирь него нѣколко маджарски кралье сѫ имали война съ Българитѣ, но все безуспѣшно. Стефанъ V ималъ петь нападания, прѣвзелъ, държалъ нѣколко време Видинъ и взелъ титлата краль на България (rex Bulgariae). Тъзи титла отъ тогазъ останѫла въ венгерското кралство, макаръ безъ фактическо основание.

6. Господарственнитѣ длъжности.

Тѣ били исключително прѣимущество на болѣритѣ, и, както въ Сърбия били наредени, по византийски образецъ.

Най-високото звание въ господарството било званието деспотъ, жената на когото се зовяла деспотица и деспина. Въ Византия тъзи титла давали обикновенно на императорскитѣ родственници: по-късно така се наричали владѣтелнитѣ князове на Епиръ, Морея, Сърбия и пр.

Слѣдующата степень по редъ занимава севастократорътъ, съ която се именувалъ царский братъ или близский му роднина.

Думата банъ не се срѣща въ старобългарскитѣ паметници. Но въ турскитѣ източници отъ времето на покоряваньето се срѣща банъ на София и на Цѣпина. Тъзи

титла трѣба да е прѣминжла въ България отъ Сѣверинъ, Хърватско, Босна, дѣто банове се зовяли намѣстницитѣ на венгерскитѣ кралье.

Господарственний канцлеръ (първий министръ) и министръ на финанцинтѣ се звалъ логотетъ.

Другитѣ български чиновници на които числото и иерархическій редъ не сж познати били: протовестиаръ, протосевастъ, протокелиатинъ (първи камергеръ), протостраторъ, великий примикуръ, епикерний. Въ грамотитѣ срѣщами още страторъ, и комисъ съ коне.

При дворътъ на румжнскитѣ князье въ XV ст. се срѣщатъ слѣдующитѣ названия: велики дворникъ, велики постелникъ, велики перникъ, вел. логотетъ, вел. весткаръ, вел. статаръ, вел. столникъ, велики комисъ и ключерь. Има мнѣние, че тѣзи названия сж заети изъ българский дворъ.

7 Царьтъ, царицата и придворний животъ.

На българский царь, както въ Византия сж правили комахай божески почети, при всичко че властьта му била ограничена отъ болѣритѣ.

Удивителна е купчината отъ титли, що му се давали:

Наричали го: благовѣрний, благородний, христолюбивий, прѣвисокий, прѣкрасний, прѣславний, самодържавний, благочестивѣйший, православний, великий и силний.

Царицата въ памятницитѣ се нарича сжщо благочестива царица. Отъ 21 търновски царици били 8 Грькини, 5 Българки, 3 Сърбки, 2 Ромжнки, 1 Куманка, 1 Венгерка и 1 Еврейка. Куманката, съпруга на Калояна, както се подозрѣва, убила мжжа си на едно съ Борила, царски племенникъ, на когото станжла жена. Венгерката, жена на Асѣня II и Ромжнката, жена на Срацимира били католички.

Но отъ всичкитѣ чужденки най-голѣми злочестини наносяли на цѣлото царство Грькинитѣ. Най-срамотна память си оставила Мария, жена на Константина, а сетнѣ на Ивайла, която била майсторка на най-удивителни интриги.

Много дъщери на българскитѣ царье се оженили за чужденци князье и царье.

Подиръ приемваньето на христианството Българското царство се управлявало отъ династии.

Старийтъ, първоначално неславянский родъ, на Омортагитѣ, къмъ край удивително отслабнжлъ.

Между македонскитѣ Шишмановци (Мокри) срѣщатъ се твърдѣ енергически личности, които си имали своитѣ сѣдалища въ Охрида и Преспа (263—1018).

Въ Търновското царство сж господствували три царски рода: търновскитѣ Асѣнювци, потомци на старитѣ царье (1280—1323) и видинскитѣ Шишмановци (1323—1393). Всички сж били съ страшенъ и войнственъ характеръ. Гръцитѣ сж ги обвинявали въ свирѣпость и вѣроломство, качества, съ които се отличавалъ наистина само Калоянъ „гръкоубийца.“

Лошавото било това, че мѣняваньето на царскитѣ родове не дало на Българитѣ да се укрѣпятъ и развиятъ, както трѣбвало въ господарственно отношение.

За домашнитѣ отношения при дворътъ може да се каже само, че много царье били женени дважь, Асѣнь II и Константинъ-трижь. Нѣкои си станжли виновни въ двоеженство: Константинъ, Тертеръ и Михаилъ, които испроводили славянкитѣ си жени въ Византия зáложници, а сами се оженили за Гръкинки.

Има и нѣкои романтически епизоди въ историята на безъ вѣсть пропаднжли изъ двореца въ Търново царици; такива сж любовьта на Асѣня II за Ирина, бракътъ на Святослава съ търговската дъщеря Панталеона и любовьта на Александра къмъ еврейската дѣвица.

За вжтрѣшното устройство на палатитѣ нищо не се знае; сжщо и за царското ковчежничество (казначейство).

Гостоприемството на царьетѣ било голѣмо; и за дворцовитѣ (сарайски) тържества ний срѣщами описания у Акрополита, който на 1260 год. дошелъ като посланникъ отъ Михаила VIII при царь Константина.

Колкото за свадбитѣ, споредъ Роберта де Клари, вѣнчаваньето на българската княгиня Мария, Борилова

дъщеря за императора Хенриха, баща ѝ натоварилъ зестра 60 товарни животни съ злато, сребро, копринени и други скжпи работи; всяко животно било покрито съ червено кадифе, което се влачало подирь него нѣколко стжпки.

Когато въ 1337 г. се вѣнчалъ българский царь Михаилъ за дъщерята на Андроника III, вънъ отъ Одринъ, при Тунджа на Коменовата лжка пирували 8 дни весело. На деветий день Българитѣ си отишли у дома, придружавани отъ много грьцки болѣри, отъ които нѣкои си останжли въ новото отечество на младата царица.

Интересни сж подаркитѣ, които правили българскитѣ царье. Калоянъ проводилъ на папата съ архиепископа Василия злато, копринени материи, восъкъ, срѣбро, конье и катжри. Подирь коронясваньето си българский царь испроводилъ на папата, освѣнь подобни нѣща, една камила. Южнославянскитѣ господари отдавали голѣми цѣни на опитоменнитѣ животни.

Главното удоволствие на българскитѣ царье, както и вредъ, билъ ловътъ. По ловъ ходили съ соколи, кучета, хрътки и загари (едри кучета). Надзорътъ на ловътъ се поржчвалъ на псари или песяци. Соколникътъ по български се звалъ крагуяръ (отъ крагуй, соколъ).

8. Съсловия.

Както въ съсѣдната Сърбия, вжтрѣшнитѣ отношения на която сж твърдѣ добрѣ извѣстни, и въ България властьта е била въ ржцѣтѣ на дворянството. При това сжществувало силно градско съсловие.

Колкото за селското население то било прикрѣпено (обвързано) о земята.

Българитѣ имали два класса болѣри: голѣми и малки. Названието болѣринъ прѣминжло у Ромжнитѣ (бояръ), Албанцитѣ и Русситѣ; въ Сърбия и Босния тѣ се зовяли властелини или властели.

Болѣритѣ се събирали на събори, рѣшавали тамъ много дѣла и занимавали всички длъжности.

Царьтъ, койтоималъ всѣкога около си царски съвѣтъ отъ болѣри, билъ въ сжщность това което първитѣ римски царье, т. е. първи между по-личнитѣ хора на страната си.

За отношенията на болѣритѣ къмъ царя, подобно на сръбскитѣ, ний срѣщами нѣщо у Данаила. Подирь битвата при Велбуждъ поникнжло прѣпирня между тѣзи които били почетени отъ царьтъ на Българитѣ съ велики почести и славни титли, които имали пълна власть надъ земитѣ и замкитѣ въ тъзи страна намѣсто господарь, съ когото тѣ бѣхж като братия (яко творима братия).

На друго мѣсто сжщий говори, че тѣ сж били като братия, дѣца или любими другари на царя.

Стефанъ Урошь III, кога се върнжлъ въ България, водилъ окованитѣ въ вериги болѣри за да му покажжтъ земитѣ си, градоветѣ и всички страни, ако не щѣли да ги мжчи. Като гудилъ на тронъ Шишмана II, той подтвърдилъ на болѣритѣ всичкитѣ имъ „достойнства (санъ) и титли“.

Болѣритѣ въудушевени отъ честолюбие често сж си добивали пълна независимость, както видѣхми да направихж това Стрѣзъ въ Македония (ок. 1200 г.) и Иванко убиецътъ на Асѣня въ Родопитѣ. Видинъ, като отдѣлна крѣпость, скоро е ставалъ срѣдище на нѣкой независимъ князь; въ време на татарското нахлуванье въ България тамъ господарувалъ князь Шишманъ, на когото синътъ Михаилъ се качилъ на прѣстолътъ; по-послѣ — царь Срацимиръ или Страшимиръ.

Голѣмо е било могжществото на куманскитѣ болѣри Тертеровци, отъ които едни били царье въ Търново, а други, каквото Елтемиръ и Войсилъ, основали си свои княжества въ Балкана.

Болѣритѣ живѣли отчасти въ Търново, отчасти въ своитѣ държави (чифлици). Въ Търново и до сега има болярската махала, въ Видинъ — болярска улица.

Въ България, както и въ Сърбия, пжтникътъ често забѣлѣжва на височинитѣ и скалитѣ развалини отъ срѣдневѣковни замъци (кули), които сж направени отчасти на римски фундаменти; тѣхнитѣ укрѣпления и части още

сж издирени и изучени систематически: а изъ тѣхъ бихми узнали не малко за животътъ на болѣритѣ.

По-малкото болѣрство, сжщий товаръ за здравото иванье на господарството, е било, по вcase вѣроятъ и въ България така многобройно както въ Хърско, Маджарско, Полша, въ Руссия и до тридесетгодишь война въ Чехия. Като общо правило, малкитѣ болѣри ѣли въ дървени крѣпости и дворци (палати), така о ний не можемъ да си прѣдставимъ животътъ на стаѣ болѣри въ нѣкой идеаленъ блѣсъкъ. За историята, жавитѣ и развиваньето на отдѣлнитѣ болѣрски челяди ознато твърдѣ малко. Извѣстни сж само нѣколко челяди, то живѣли въ Западна България и подирь прѣвземаго на България отъ Турцитѣ, отдалечили се въ Кипецъ, въ Балкана, и по-късно се прѣселили въ Авия. Таквизь сж Парчевичи, Кнежевичи и Пеаѣичи, потомци отъ които и до сега живѣяли въ Хърко и Словония.

„Днесь, казва учений историкъ, г Иречекъ, изъ то ний черпимъ своитѣ свѣдѣния, днесь въ България а християнска аристокрация. Впрочемъ възможно е, орбаджиитѣ (патрицитѣ, архонтитѣ) въ нѣкои а, каквото въ Елена, да происхождатъ отъ малкитѣ ѣри. Много болѣрски челяди подирь завоеванието се рчили. Тѣзи турски аристократи владѣятъ многобройпергаментни грамоти, на които обнародванието би могда хвърли не малко свѣтлина върху минжлото на бълкий народъ.“

9. Черквата.

Народната черква на българското царство, една православнитѣ черкови, е била самостоятелна и номна. Понеже споредъ тогавашнитѣ погледи на ратѣ, царство немогло да бжде безъ патриархатъ, за а ний виждами, че българскитѣ царье сж залѣгали го щото висшийтъ прѣдставитель на духовната власть България да носи патриаршеска титла.

Затова именно и Сърбинътъ Душанъ, като се коро-

няса за царь, и качи сръбската черкова на патриаршеско стжпало.

Старий, основанъ отъ Симеона, патриархатъ въ X столѣтие билъ пренесенъ въ Охрида, дѣто той е билъ лишенъ въ всѣки случай отъ своя народенъ характеръ. Въ дунавска България силистренската митрополия, съ своитѣ петима епископи, подирь паданьето на българското царство подъ Византийцитѣ (въ 1018 г.) била подчинена на цариградский патриархатъ.

Подирь освобожденьето отъ Византийцитѣ, въ Търново била учрѣдена автокефална (самостоятелна) епископия. За 20 годишното управление на първий архиепископъ знаемъ, че (въ 1204 г.) папата го назначи примасъ на България, но въ сжщность Василий се нарѣче патриархъ.

Едвамъ на 1235 г. търновский патриархатъ билъ припознатъ тържествено отъ вселенската черкова въ Лампсакъ. По-подирь Гърцитѣ се каяли за тъзи си мѣрка, но било вече късно. Даже византийскийтъ патриархъ Каллистъ писалъ (1355) на търновското духовенство, че макаръ дѣйствително търновский епископъ и да е получилъ нѣкога титла на патриархъ, но съ това още той не е уравненъ съ останжлитѣ патриарси. За това Каллистъ искалъ, щото търновский патриархъ да поменава въ своитѣ молитви византийский патриархъ. Скоро подирь това търновската черкова се ограничила твърдѣ много, като се присъединили къмъ Византия Добротичь и Срацимиръ. Изъ византийската хроника на 1391 г. става ясно, че въ Цариградъ още помняли лампсакското признаванье на автономията на търновский патриархатъ. Но при всичко това, три години по-послѣ, Гърцитѣ успѣли подирь паданьето на Търново да грабнжтъ българската черкова и да я владѣятъ до послѣднитѣ години.

Святата и божественна черкова на българското царство (свята и божественна црковь царства блгарскаго) се наричала още съборна цръковъ.

Областьта на търновский патриархатъ обнемала слѣдующитѣ митрополии:

1). Великий Прѣславъ, митрополитътъ на който билъ ототронъ (първопрѣстоленъ));
2). Дрстеръ (Силистра);
3). Овечь (Провадия);
4). Ловечь;
5). Чрвенъ (Русчукъ);
6). Бъдинъ (Видинъ);
7). Срѣдецъ (София).

При тѣхъ се присъединявали въ разни времена и уги митрополии и епископства, каквото месемврийската, липополската, а при Асѣнювцитѣ и много други на падъ.

Доходътъ на епископатитѣ съставлявали внасянията духовенството. — Доходътъ отъ поповетѣ съалъ екзархъ, епископски пратенникъ, комуто се появало и духовний надзоръ. Наедно съ екзархитѣ, доътъ отъ селското духовенство сѫ сбирали и протоповетѣ.

Колкото се касае до отношенията къмъ папата, то ди всичко трѣбва да поменемъ за унията на Калояна. и уния, понеже е била сторена просто и чисто съ итическа цѣль, то се распаднѫла тозъ часъ подиръ онясваньето. Безплодни сѫ останѫли папскитѣ увѣщания, обърнѫти къмъ Асѣня II, Калимана I, Тертера I лександра. Покатоличваньето на видинската областъ 1365 г.) станѫло съ насилие и за това не траяло ирь отдалечаваньето на маджарскитѣ притѣснители. и всичко това, Католицитѣ сѫ търпѣли, живѣли споно въ страната, както и до сега, и се радвали на на религиозна свобода.

Голѣмъ и важенъ религиозенъ и политически елетъ сѫ били въ България Богомилитѣ. Въ XI ст. се распространили твърдѣ много и не единъ пѫть се или да изгонятъ Гърцитѣ, та и възстанието на 1186 не се е свършило безъ тѣхното участие. При Ивана ѣня II тѣ попълнили цѣлото царство, а въ 1365 г. занимавали почти всичка видинска областъ.

Интересната история на Богомилитѣ е станѫла ясна

едвамъ въ послѣдно време, а отъ по-нататъшнитѣ изди
ния на славянскитѣ историци, можемъ да очаквами
по-голѣми резултати. Послѣднитѣ дирки отъ богомил
се съглеждатъ едвамъ въ XVII ст. Трѣбва да оба
само, че още и днесь въ Босна има Христиани, к
не търпятъ у себе ни патери, ни попове, ни имами и
то се управляватъ по своитѣ стари традиции, що
минаватъ отъ старитѣ къмъ по-младитѣ.

10. Мънастири.

Мънастирски обители имало по-малко и тѣ се
зовали не само съ голѣмо уважение, но и съ значи
правдини и богати доходи. Въ единъ документъ (1
обителитѣ се дѣлятъ на святи лаври и малки мъна

Най-голѣмийтъ българский мънастиръ е билъ
Ивана Рилский, който е владѣлъ съ хрис
всички околни гори съ 23 села. Годината на осн
на Рилский мънастиръ е непозната. Иванъ Асѣнь
другитѣ подирь него царье го надарили щедро. И
още рилската обитель прѣдставлява великолѣпна с
посрѣдъ раскошната горня пустиня между първоби
лѣсове и горнитѣ лъки; на мънастирскийтъ дворъ,
коленъ съ портики (стрѣхи съ стълбове), се надиг
лѣма черкова съ петь купола (кубета).

Отъ свѣтогорскитѣ мънастири най-много се п
валъ съ щедростьта на нашитѣ царье Зографский
настиръ на Св. Георгия; сжщо — и Протато
Лавра, които имали хрисовули отъ Асѣня II.

Въ България, при Витоша, въ софийското по
имало свой Атонъ, който се много уважавалъ отъ
гарскитѣ царье и дѣто още и до сега има 14 мъна

Въ околноститѣ на столицата Търново има 8 м
стири; често поменавать лавра Свети Четиредесеть
ченици, която е била прѣвърнята въ джамия.

Но още нѣма основателно издирвание върху
гарскитѣ мънастири и върху тѣхната история; а
важно и необходимо, защото ще пролѣе много свѣ
върху тѣхното устройство.

Старобългарскитѣ монахи не сѫ били такива тѫпи и необразовани, както сега сѫ повечето калугери. Трѣбва да имъ се припознае тъзи заслуга, че тѣ сѫ били единственнитѣ работници по наукитѣ и искуствата. Старобългарскитѣ рѫкописи, които дѣйствително не сѫ били малко, почти всички сѫ писани отъ рѫцѣтѣ на монахитѣ. Трѣба да обадимъ при това, че мънастирскитѣ братия не сѫ имали друга наука, освѣнь византийската.

Мънастиритѣ сѫ били отървани отъ всѣкакви обществении тяготии. Отъ поповетѣ имъ нито черковното, нито свѣтското управление е имало право да събира нѣкакви данъци. Царьетѣ и болѣритѣ правили подарки и завѣщания на мънастиритѣ и така уголѣмявали държавитѣ имъ, а нѣкой бѣдни хора като стѫпвали въ мънастирътъ, отдавали своето имущество за постригъ. Селата, метохътъ и панаирътъ около мънастирътъ давали доходъ. Мънастирскитѣ хора живѣли сѫщо въ градоветѣ (София, Скопье и пр.) Въ деньтъ на мънастирский патронъ-светецъ въ мънастирътъ се стичало всичкото околно население и се веселило при мънастирскитѣ врата, въ горитѣ и ливадитѣ. Често се е распрьсвалъ слухъ за нѣкое чудо, станѫло въ мънастирътъ, и тогазъ калугеритѣ едвамъ успѣвали да посрѣщатъ народътъ.

12. Градове (градища).

Славянитѣ, както Келтитѣ и Германитѣ, се научили на градски животъ само по-сетнѣ у културнитѣ народи, които живѣли около Срѣдиземно-море. Югославянскитѣ народи, когато дошли на полуостровътъ, вече намѣрили римски и грьцки градища, искарали отъ тамъ старитѣ имъ жители и сами ги завладѣли. По-голѣмата часть отъ нинѣшнитѣ градове въ тѣзи страни стои на антични основи.

Много градове сѫ поникнѫли отпослѣ и то отъ приградове, които обикновенно се правяли близо до нѣкоя крѣпость, принадлѣжаща на жупи и болѣри.

Градоветѣ, като центръ на жупитѣ или областитѣ,

млевладѣлецъ, и тѣ неможали по волята си да оставятъ и идѫтъ, дѣ искатъ; но и землевладѣлецътъ не е моалъ кога и какъ му скимне да испѫди селянитѣ.

По-послѣ голѣмитѣ данъци накарали и свободнитѣ -дребни землевладѣлци сами да се подчинятъ на едри землевладѣлци господари.

Въ Мизия развитието на прикрѣплението о земята приготвило отъ господаруваньето на финскитѣ Бълри. Въ България ангарията (тлъката) за въ полза на лѣритѣ е сѫществувала още въ 894 год., което ще каже това време, когато другитѣ славянски племена знаяли мо земски работи. Въ X ст. Богомилитѣ проповѣдвали ободолюбивото учение, че човѣкъ не е длъженъ да боти на своя господарь и силно възставали противъ ангарийтѣ".

Подирь паданьето на България подъ Византийцитѣ 1018 г. византийскитѣ наредби скоро се вгнѣздили уасъ; но пакъ въ XIII в. въ южно-славянскитѣ земи имало мносвободни людье, които по волята си могли да си прѣмѣстъ жителството дѣто щѫтъ. Тогазъ земята била населена ърдѣ рѣдко; за това свѣтскитѣ и духовни владѣлци се араяли не само да си намѣрятъ жители за имѣнията, и да ги привържатъ о земята.

Скоро и самитѣ князове взели да даватъ на мънаритѣ и на болѣритѣ села наедно съ жителитѣ; житетѣ, макаръ и да се заселвали подъ извѣстни условия доброволно, но отпослѣ не могли да проявятъ никакво противление.

Въ българскитѣ рѫкописи четемъ, че, напр. въ 1247 Орѣховский мънастиръ придобилъ земний участъкъ нано съ жителѫтѣ, и че царь Шишманъ (1378) въ село адечница подарилъ на Рилский мънастиръ попъ Тудора дѣцата му и всичкий му родъ и Петра Теодосова съ брата му.

Сѫщото било и въ Сърбия.

И така, на длъжь и на ширъ по цѣлий полуостровъ лъ сила законникътъ на Юстинияна, до дѣто Турѣ приведохѫ въ дѣйствие Корана, който незнае други

различия освѣнъ правовѣрни (мюслюмани) и невѣрни (всички други).

Между парикътъ и отрокътъ не може да се състави едно ясно различие. Но че парикъ е грьцка дума (парикосъ) нѣма никакво съмнѣние, а за значението на думитѣ парикъ и отрокъ и до сега не е съставено единогласно мнѣние. Даничичь счита отрокъ като общо изражение за всички несвободни классове.

Византийский, българский и сърбский обвързанъ (крѣпостенъ) народъ никакъ не е билъ робъ; той е ималъ свое собственно имущество и своя земя; само той нѣмалъ право да я остави, той билъ само вързанъ о земята. Въ XIV ст. хванжтий бѣглецъ въ Сърбия наказвали като му удряли по една дамга на лицето. Парикътъ продавали, дарили, отпущали но непрѣмѣнно съ единъ участъкъ земля на която е той живѣлъ, както това е било и въ старата Россия до Петрово време.

Колкото за длъжноститѣ на обвързаний къмъ неговий господарь, той билъ длъженъ да му работи нѣколко работни дни, или да му заплати нѣкакви данъци, споредъ правовитѣ обичаи, договори или закони. Въ Сърбия селянинътъ (обвързанъ) ималъ право да тегли на сждъ своя господарь, ако той искалъ отъ него повече отъ законното.

Нито духовний чинъ, нито военното звание не освобождавали крѣпостнийтѣ. Макаръ ржкоположенъ священникътъ крѣпостний е билъ собственность на своя господинъ, съ прѣдположението, че тойзи послѣдний е длъженъ пакъ да му дава прехранване; само епископскийтѣ сами давали пълна свобода. Въ България ний срѣщаме много попове, подвластни на кънастирски имѣния въ Вирошина, Орѣхово и Рила.

Технитари, по Орѣховский документъ сж ремесленници (занаятчии), които се наричали въ стара Сърбия майстори. Още тогазъ на Балканский полуостровъ е имало население, което сж се занимавали исключително съ занаяти.

У Южнитѣ Славяни е имало и роби (старославянский рабъ, ж. р. раба или рабиня); въ Сърбия напри-

мѣръ, военноплѣннитѣ Татари ставали робье Албания и Далмация още въ 1459 г. испроваждали робоветѣ въ Италия.

Въ България, както и въ Византия, наедно съ крѣпостнитѣ имало е и свободни жители селяни най-много на балканскитѣ и родопски височини.

ГЛАВА XXI.

ВЖТРѢШНИТѢ НАРЕДБИ НА СТАРОТО БЪЛГАРСКОТО ЦАРСТВО.

Областно управление: чиновници. — Събори. — Право и закони; наказания и глоби; — граммоти; — сборници. — Финансии: данъци. — Монетата — работа. — Военно управление: войска; оржжие, военни машини; начинъ на бой; правото на военната Иванъ Русский. — Животъ и характеръ на народа; облѣкло, пѣсни и искуство. — Занятия: земледѣлие, скотовъдство, търговия и пасбища. — Книжнина.

1. Областно управление.

Както казахми по-напрѣдъ, Българското царство въ разни времена състояло отъ разни земни пространства и имало различни граници. Съ измѣняваньето на границитѣ, измѣнявало се и числото на областитѣ, които се управлявали отъ началници по право и повечето били наслѣдственни.

Старославянското жупно устройство се удържало въ България, но разбира се съ грьцки названия, до падането на старото търновско царство.

Именно царството било раздѣлено на окржзи, нарѣчени жупи; всяки окржгъ ималъ своя центръ, градъ или замъкъ дѣто живѣяли управляющитѣ, чиновницитѣ и духовенството. Но въ XIII и XIV стол. окржгътъ не се наричалъ жупа, както въ Сърбия, Чехско и Хърват-ско, а область, или по грьцки хора.

Леунклавий расказва, че, споредъ турскитѣ источ-ци, въ царството на Шишмана е имало 30 или пов

кове и укрѣпени градове; но били ли сж тѣ въ сж-
то време централни пунктове на области, — не може
се рѣши.

Най-първийтъ чиновникъ въ жупата се е наричалъ
Българитѣ, както у Сърбитѣ, Чехитѣ и други Славяни,
панъ; това старо название било измѣстено отъ грьцкото
фалия (капитанъ, глава). Въ една грамота отъ 1347 г.
фалиитѣ се наричатъ хорита дука. Кефалията билъ
икновенно болѣринъ, и, въ качеството си на царски
ѣдставитель, извършвалъ сждебната властъ и се гри-
ъ за обществената безопасность.

Чиновницитѣ на жупата се зовѣли или владящи или
то въ Сърбия и Босна владалци. Грамотитѣ отъ XIV
поменаватъ „вьсѣхъ болѣръ и работникъ царства ми, ве-
ихъ и малихъ," на които царьтъ прѣдавалъ събиранье-
на данъцитѣ и управлението (съдържати въсѣкыя рабо-
царства ми). Въ четиритѣ спазени мънастирски доку
ги поменаватъ се 20 чиновнишки мѣста, които носятъ
асти славянски, отчасти грьцки названия.

Кастрофилактъ, както, безъ съмнѣние, и ка-
анътъ или капетанътъ е билъ главатаръ на крѣ-
ний гарнизонъ. Другитѣ военни лица сж били: при-
кюръ, алагаторъ (ескадронний началникъ) и де-
никъ.

По сждебната работа едно отъ главнитѣ лица е било,
то въ Сърбия, севастътъ; думата сждии се поме-
а по-късно въ 1378 г.

Виршинската грамота поменава князь. Въ Сърбия
зь сж наричали или селский старѣй, или търговскийтъ
никъ, или бирникътъ.

Ватахъ и топштъкалъ (?), които се срѣщатъ,
управлявали сждебни и финансови работи. Между чи-
ницитѣ, които сж имали въ свое вѣдомство данъцитѣ
оито при Шишмана III се зовѣли перпираке, пър-
мѣсто въ Сърбия и България сж занимавали прах-
ътъ; данъцитѣ въ натура събирали житари, ви-
ри и десеткари, (десетната часть отъ медъ,
и и свинье), сѣнари, митари и, може би, подо-

хотари. Писцитѣ сѫ държали описъ на земитѣ съ цѣль да събиратъ налози.

Въ XIV столѣтие се явили още слѣдующитѣ чиновници: гончие или находници (посланници), побирчии (бирницитѣ), градари (градинари) и повари или варничи, варари.

Народътъ билъ длъженъ да служи за двора, и за общината (земството). За общинскитѣ повинности дава ни нѣкои свѣдѣния вирпинскийтъ хрисовулъ. Всичкийтъ народъ въ града и околноститѣ му е билъ длъженъ градъ зидати (да гради крѣпость) и темница блюсти (да пази тъмници).

За да си обяснимъ въ какво е състояла общинската длъжность „градъ зидати,“ тяжесть, която се срѣща и у другитѣ Славяни, достатъчно е да приведемъ слѣдующето изъ душановский законникъ.

„Гдѣ се градъ обори или кули, да га направѣ граждаııъ тогази града и жупа, што есть прѣдѣлъ того града.“

Постоянното пазянье на жупната крѣпость денѣ и нощѣ ний срѣщами и въ Сърбия (градо-блюдение и цаконство) и въ други славянски мѣста. Освѣнъ това жителитѣ на жупата още плащали приплата (сръбски: жубски приплати).

Мънастирскитѣ людье били освободени отъ тѣзи служби.

Придворната служба (повинность) е тежка и многообразна у всички Славяни. Когато царьтъ обхождалъ страната, то болѣритѣ и калугеритѣ, гражданитѣ и селянитѣ били длъжни да го придружаватъ отъ мѣсто на друго и да му даватъ нему и на всичката му свита храна и квартира. Нощувката (мѣсто за нощуванье) въ Сърбия и България се зовѣла приселица. Прѣминаваньето на многобройната царска свита, на псаритѣ, соколницитѣ и орѫженосцитѣ, които искали хлѣбъ, храна, вино, зобъ и пр. било голѣма тежкотия. Зарадъ това даже въ Чехия назвището на царската свита холота получило значение на ругателна думи (сволочь).

Друга дворцова служба е била работата въ царскитѣ земи (имѣния). Споредъ виршинската граммота людьетѣ (простий народъ) сж били длъжни да оржтъ, косятъ и разработватъ лозята. — Рилский хрисовулъ запрѣщава на чиновницитѣ да вbelievеmaтъ на работи мънастирскитѣ людье, работницитѣ, коньетѣ или воловетѣ имъ. Сърбскитѣ грамоти сжщо така говорятъ за ораньe, жетва, вършѣяньe, сѣнокосъ, като за царска работа.

2. Събори.

Ний имами малко свѣдѣния за българскитѣ събори. Това, което знаемъ е, че голѣмитѣ и малки болѣри, духовенството съ патриархътъ на чело, епископитѣ и игуменитѣ се събирали, подъ прѣдсѣдателството на царя и на князьетѣ, на „съборъ“. Такива главни събори, за които срѣщами нѣкои подробности въ историческитѣ памятници, ставали съ цѣль или да се избере царь, или да се искоренятъ ереситѣ.

Ако сждимъ по аналогия на сърбскитѣ „сбори“, можемъ да направимъ заключението, че българскийтъ съборъ е издавалъ сжщо така закони, нареждалъ е епископитѣ, избиралъ е епископитѣ и други таквизъ.

Точни свѣдѣния ний имаме само за три събора, които се сбирали за сжденье Богомилитѣ и другитѣ еретици: единъ въ 1211 год. и два около 1350—1355 г. Отъ съборитѣ сж били избрани царьетѣ: Константинъ, Михаилъ Видинский и Александръ.

3. Право и закони.

Ако има нѣщо по вжтрѣшната наредба на старото българско царство, което за насъ е покрито съ най тъмнийтъ мракъ, то е юридическийтъ битъ, то сж законитѣ, по които се е управлявала страната.

До сега още не се е намѣрилъ нѣкой български законникъ, както законникътъ на сърбский царь Душана, Хърватский Винодолски статутъ, Русската Правда, Польскийтъ

вислицки статутъ или Чехский Юсъ Конради (конрадова правда). Ний знаемъ за юридический строй на българското царство само това, което намѣрвами въ документитѣ, а още по нѣкои дирки отъ старославянски правови (юридически) обичаи, които и до сега още се употрѣбляватъ.

Старъ славянски обичай е билъ солидарната отвѣтственность на селото за всички свършени въ окрѫгътъ му прѣстѫпления, когато самий виновенъ не се намѣрвалъ. Това се зовяло крѫгова порѫка у Руситѣ. Земений по тозъ начинъ штрафъ отъ селото на сърбски и български се зовялъ глоба. Забѣлѣжително е ограничаванието на това учрѣждение въ вирпинската грамота: „глобитѣ не трѣба да се зематъ отъ селата, а отъ виновницитѣ и то само чрѣзъ сѫдебенъ редъ.“ Тукъ привнесений, римско-византийски погледъ измѣстилъ старославянскийтъ правни обичай. Но да ли това е било само редъ за вирпинский мънастирь, или е станѫло обичай распространенъ въ Македония, достѫпна на византийскитѣ погледи на правото, това е въпросъ, който за съжалѣние, трѣба да си остане нерѣшенъ.

Тъзи крѫгова порѫка (единъ за други кефилъ) е прѣминѫла у Турцитѣ и се е спазила и до сега.

Въ България наказанията се извършвали чрѣзъ штрафови: вражда (штрафъ) за убийство, (по чески глава), която въ XIII в. сѫ наричали по грьцки фунъ; послѣ разбой за грабежь, свършенъ вѫтрѣ въ общината; подирь това — земали штрафъ за кражба на конь, рогатъ добитъкъ, който штрафъ се наричалъ, както и въ Сърбия, конска кражба (въ XIII в.) и конский татъ (въ XIV). За тѣлесни наказания не ни е познато нищо. Но види се, у Славянитѣ тѣлеснитѣ наказания въобще се избѣгвали. При всичко, напримѣръ, че въ Русската Правда се срѣща въ по-старо време кърваво отмъстяванье (кръвь за кръвь), но по сетнѣ синоветѣ на Ярослава унищожили това право и го замѣнили съ вира (глоба).

Спорѣдъ Ярославовитѣ закони за убийство на свободенъ человѣкъ се земало 40 гривни (за болѣрина двой-

но, 80, а за жената половина 20); за ударянье съ тояга 12 гривни, за отсичанье ржка 20 и т. н. Ако убийцата се скриялъ, то вирата (глоба) плащала вервьта (общината), въ която е билъ намѣренъ убитийтъ; таквазъ вира носила особенно название: дикавира.

Макаръ май тьмно, но види се, че е имало особенна глоба за тѣзи, които изваждали изъ гробъ трупъ или го изгорятъ; тогазъ сж вземали отъ селото зидарство.

Всички тѣзи углавни глоби се вземали отъ севаститѣ и прахторитѣ.

Други юридически терминъ се срѣща въ вирпинската грамота: потка (сжщо и по-старо сърбски), т. е. наказание за нарушение на владѣнието, за повреда на нива отъ чужди добитъкъ. Това е било терминътъ на глобата за всички наказания по владѣлческитѣ искове.

На единъ редъ съ това неписано, обичайно право, сжществували още ясни правила и положения, а именно въ договоритѣ съ иностранци и въ прѣимуществата на болѣритѣ и на мънастиритѣ. Ний можемъ да поизучимъ нашето старо право все по чужди документи, сърбски, босненски и пр. издадени отъ Миклошича въ особенъ сборникъ. Вѣроятно, имало е и български документи; но до сега сж обнародвани само седемь.

Архимандритътъ на Вирпинскийтъ мънастирь прѣдставилъ на царь Константина цѣлъ архифъ отъ хрисовули на българскитѣ царье Романа, Петра, Калояна, на грьцкитѣ императори, Диогена, Никифора Ватацеса и пр. и на сърбски — великий жупанъ Неманя. Сега тойзи мънастирь изчезнжлъ съ всичкийтъ си старъ архивъ. Царь Шишманъ III видѣлъ въ Рилский мънастирь много грамоти отъ Асѣнь II, Калимана I и отъ всички български царье, свои прадѣди, дѣди и родители. Сега тамъ се намѣрва само грамотата на Шишмана. Въ сърбскитѣ мънастири основнитѣ грамоти се пишяли като надписи на стѣнитѣ; въ България не е открито до сега нѣщо подобно.

Грамотата (фирманътъ) на български канцеларски язикъ се наричала хрисовулъ или златопечатлѣнное

[illegible] — [illegible]. Най-[illegible] привилегия на [illegible] отличава съ твър-[illegible] записани [illegible] хрисовулъ из [illegible]. [illegible] тържествен-[illegible] на царовете и прав-[illegible] най-страшните заплаш-[illegible] царье, който би дързналъ [illegible] на тежки божиитѣ [illegible] Божия Майка, на Апостолитѣ, [illegible] трѣбва да се гледа еднакво [illegible] на царя е испълненъ отъ [illegible] и се пишатъ съ червено мастило. [illegible] сребъренъ, но позла-[illegible] страна е изобразенъ царьтъ, на дру-[illegible] Иванъ [illegible].

[illegible] въ България сборници по черков-[illegible] заключавали въ себе си много поста-[illegible] гражданско право. Тъй като тѣ сж [illegible] византийско происхождание, то за употрѣблението [illegible] бѣли снабдени съ вставки; за това тѣхно-[illegible] заслужва най-точно изучвание и прѣдир-[illegible].

Най-старъ такъвъ сборникъ е Българската Корм-[illegible] по Номоканона на Ивана Схоластика, [illegible] съ участието на Методия. Ржкописътъ на тойзи сборникъ се пази въ румянцовскийтъ музей въ Москва. Юж-[illegible] славяни сж знаяли и свѣтскитѣ византийски закони, [illegible]. компилляцията (съставлението) изъ еклогитѣ на императоритѣ Льва и Константина.

4. Финанси.

Данъцитѣ, които плащало българското население въ старина състояли отъ земни произведения и добитъкъ. Рѣдко се е плащало и пари.

Въ първо време царьетѣ не сж имали нужда отъ

лѣми сумми тъй като не сѫ плащали на своитѣ служа-
и, воеводи и управители; всѣки управитель събиралъ въ
оята область данъкъ въ натура и по тойзи начинъ
й се издържалъ.

При царь Самуила, българский земледѣлецъ, който
алъ два вола, плащалъ всѣка година качка просо,
чка пшенница и кърчагъ (бакрачъ) вино. Грьцкий им-
раторъ Василий, като прѣвзелъ първото българско цар-
во, оставилъ този видъ данъкъ. И ний виждаме че кога-
) византийскитѣ жедни за пари бирници поискали да
ърнѫтъ тъзи натурална дань на срѣбро, въ България
оизлазя извѣстната революция на Петра Деляна.

Често даньта се плащала отъ цѣли общини скупомъ,
кто напр. въ XV ст. Сагудититѣ и Драговичитѣ въ Солунъ
адѣли земята изобщо и си я распрѣдѣляли отъ време
време съ цѣль да си градятъ кѫщи и други здания.

Виршинскийтъ хрисовулъ показва на слѣдующитѣ
нъци: волуберщина отъ всѣки чифтъ волове, ко-
арщина, може би еднаква съ сърбската травнина — пла-
за ползувание отъ общинскитѣ пастбища; димина —
алогъ за всѣка кѫща, наметъкъ — отъ хлѣба, вино-
и меда. Всичкитѣ мънастирски хрисовули отъ XIII
XIV стол. поменаватъ за десетъкътъ отъ свини, овци
медъ, които се срѣщатъ сѫщо въ Сърбия, Влашко и
рьцко.

Пограничний данъкъ (митото) се наричало кумеркъ
commercium), както у Гърцитѣ. Дубровчанитѣ не пла-
али нищо. Венициянцитѣ и Генуезцитѣ, които имали
лѣма търговия, плащали споредъ договоритѣ си и за
возванье и за извозванье на стоки.

Въ виршинскийтъ хрисовулъ между налозитѣ ний
рѣщами мостнина и броднина (по грьцки диавато).
ѣзи данъци се взимали — първий за прѣминваньето
мостъ, а вторий — прѣзъ бродъ. Плащали още за
азарнитѣ мѣста.

Углавнитѣ глоби били сѫщо доволно голѣми.

5. Монетнитѣ работи.

Както за другитѣ учрѣждения на старото българско царство, така сѫщо и за монетнитѣ работи ний-можемъ да знаемъ само това, което намѣрваме въ нѣкои-си договори съ чужденцитѣ или въ други нѣкои тогавашни паметници.

По-подробно изложение за това ний-намѣрвами въ търговский договоръ на Венециянцитѣ съ царь Александра 1352 г. Тукъ ний срѣщами между другото да се говори и за нѣкои монети: таквизъ сѫ перпера, златица, грошъ.

Перпера е била златна монета мѣрка отъ $16^2/_3$ крата; златицата, вѣроятно, е имала сѫщата стойность.

Обикновенната срѣбърна монета се наричала грошъ и се дѣлила на 6 асперн (аспри): една перпера имала 6 гроша и 5 асперн.

Имало е и мѣдни пари, повечето вгѫнѫти. На[illegible] не е позната ни една монета, която да се отнася [illegible]о 1018 г.

Монетитѣ на търновскитѣ царье сѫ сѣчени по ви[illegible]зантийски образи, като исключимъ паритѣ на Михаи[illegible] Асѣня, които сѫ изведъ изъ венициянскитѣ и носили [illegible] [illegible]ански надписи. Надписитѣ съдържатъ повечето [illegible] трудно прочитани монограмми. Отъ 12 царье, какво[illegible] Калояна, Константина и Александра, които, трѣба да б[illegible] бѣлѣжимъ, сѫ управлявали дълго време, до сега не е изн[illegible] намѣрена ни една монета.

[illegible] самитѣ още не бѣше до с[illegible]га обърнато внимание на събирането на монетитѣ. Въ по[illegible]слѣдне време обаче както въ София така и въ Пловди[illegible] управленията на просвѣщението [illegible] сѫ взели [illegible] [illegible] Както [illegible] и други събирач[illegible] [illegible] часть.

6. Военното управление.

[illegible] така и Бъл-[illegible]

трѣби постоянна войска, въ днешното значение на думата.

Военнитѣ сили на царството състояли една часть отъ контингенти, доставени отъ болѣритѣ, които били длъжни да испровождатъ въ случай на нужда извѣстенъ брой обржжени на тѣхна смѣтка людьо; другата часть била наемници на царя.

Числото на военнитѣ сили на България не е било постоянно. Може да се каже че въобще това число не е било голѣмо. Ний срѣщами въ разни битви отъ 20 хил. до 100,000 души войска и това число 100,000 се е считало като извънредно голѣмо. Само Турцитѣ сж почeнжли да ходятъ на бой съ голѣми масси.

Въ българската войска е имало и чужденци; такива ний знаемъ като наемници Франкитѣ и други варварски скиталци; първитѣ цѣнили поради тѣхната опитность въ военната работа, вторитѣ за смѣлость и искуството имъ да стрѣлятъ изъ лжкъ. Въ войскитѣ на Асѣновци е имало и много Кумани. У Шишмановци служили татарски стрѣлци.

Интересни свѣдѣния за въоружението на войницитѣ ни даватъ рисункитѣ на единъ ватикански ржкописъ. Той се отнася на XIV столѣтие. Шишмановцитѣ или сж имали видъ на [illegible] и сж били украсени съ пера на темето или сж покривали главата отъ темето до [illegible] щитѣ, като сж оставяли [illegible] само лицето, или пъкъ подиръ, сж земали формата на [illegible] или островърхи [illegible].

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible], щото въ смъртоносната борба на Българитѣ с Турцитѣ да се е употрѣбявало [illegible] оружи[illegible] (пушки, топове и пр.). За пръвий пътъ на полуостровът[illegible] [illegible] 1383 г. Тога[illegible] Венециянцитѣ [illegible] на Б[illegible] Твърдка ка[illegible] [illegible].

И Българитѣ учѣли да правятъ военни машин[illegible]. Това [illegible] отъ Византийцитѣ, които при[illegible] [illegible] староримско[illegible] военно [illegible]. Когато Византийцитѣ са [illegible] Стр[illegible] за въ [illegible] и метате[illegible] ни [illegible]. Тия машинитѣ управлявалъ [illegible] майстор[illegible] [illegible] страна и [illegible] по [illegible] не билъ получ[illegible] валъ [illegible] плата.

Отъ [illegible] най-внимателенъ къ[illegible] военнитѣ [illegible] царь Калоянъ. С[illegible] една [illegible] Варна. При шту[illegible] мътъ [illegible] уйѣлъ [illegible] отвѣсъ [illegible] Въ 120[illegible] г. Калоянъ де[illegible] и [illegible] и каллята [illegible] Одринъ [illegible] и кули[illegible] [illegible] искуство С[illegible] калъ [illegible] осъж[illegible] Българитѣ [illegible] градоветѣ.

[illegible] Българитѣ [illegible] въ горски[illegible] войни [illegible]. Тѣсни[illegible] проходи на [illegible] са погълта[illegible] [illegible] и с[illegible] [illegible] е умѣ[illegible] [illegible] държа[illegible] въ [illegible] чрѣ[illegible] [illegible]. Ако кога[illegible] [illegible] като С[illegible] [illegible]

[illegible] примѣнемъ [illegible]. Византи[illegible] [illegible] махнъ. С[illegible]

редъ който неможали кого да е да зематъ въ плѣнъ или да го убиятъ вънъ отъ битвата; но дозволено било само да се граби неприятелското имущество. Асѣнь II отпустилъ при Клокотница (1230) всички прости военноплѣнни, като задържалъ само тѣхнитѣ воеводи. Подирь битвата при рѣка Скафида (1306). Воисилъ, братъ на Смилеца, като разбилъ царя Свѣтослава отпустилъ тозъ-часъ на свобода всички военно-плѣнни, освѣнъ болѣритѣ, които задържалъ.

Сжщо така и Сърбитѣ, подирь сражението при Вельбуджъ (1330) отпустнжли всички плѣнни Българи, като тѣхни едновѣрци и еднoплеменници, като задържали поличнитѣ хора. Инъкъ постжпвали язическитѣ Кумани, Татаритѣ и др. Грабежитѣ въ българско-грьцкитѣ войни били жестоки. „Българска плячка“ станжло у Гърцитѣ поговорка. Византийцитѣ изгаряли даже жътвата на нивитѣ, унищожавали градинитѣ, опустошавали селата и откарвали стадата. Българитѣ и съюзницитѣ имъ върху това отплащали на Гърцитѣ съ избитъкъ, особенно при военнолюбивий царь Калояна.

Отъ българскитѣ пълководци за най-прочутъ се проявява Иванъ Русский, енергически и опитенъ человѣкъ. Въ 1323 година, той е билъ началникъ на пловдивский гарнизонъ, който състоялъ отъ 1000 български и „алански“ (татарски) конници и 2000 облѣчени въ ризници пѣши. Неговитѣ подчинени официри сж били Аланитѣ, Итилисъ и Темиръ и Маджаринътъ Инасъ. Когато по неожиданната смърть на младий Тертеръ II въ България настанжло време на анархия, Андроникъ младший съ князь Воисила държали Пловдивъ въ обсада четире мѣсеци (1323). Единъ нѣмски строитель на обсадната машина направилъ за Византийцитѣ една дървена кжща на 15 колела, която съдържала 100 обржжени войници; кжщата имала петь-катна кула, всѣка за осемь войници. При гласътъ на тржбитѣ тойзи колосъ се мръднжлъ и всичката войска тръгнжла къмъ стѣнитѣ. Вече машината била до самитѣ стѣни и обсадителитѣ били принудени отъ дъждъ стрѣли да бѣгать, когато тя ударила върху старото, покрито съ изгнили и обрасли въ трѣва

дъски, водохранилище (щерна), и съ страшно гръмванье строполила. Подирь това императорътъ снелъ обсадат Въ 1328 г. Ивану било поржчано отъ българский ца да нападне неочаквано на Цариградъ. Въ 1333 годин подирь побѣдата на Росокастронъ той направилъ ми съ разбитий Андроникъ III.

7 Животътъ и характерътъ на народътъ.

Войнственностьта е била главната чърта отъ хара тера на старитѣ Българи, чърта която бѣше изглад съвьршенно отъ столѣтното иго, но която се поднови о време на нашето движение за освобождаванье

Български наемни войници ний-срѣщами даже византийскитѣ войски, както въ Азия, така и въ Евро у Франкитѣ, Неаполитанцитѣ и пр. Понятно нѣщо е, безпрѣстаннитѣ войни не сж могли да облагородятъ ρактерътъ на народа, да го омегчжтъ и истьнчжтъ.

Ний малко знаемъ за това, какъ сж се обличали с ритѣ Българи, макаръ съ нѣкаква увѣренность може се полага, че по-голѣмата часть отъ нинѣшнитѣ нац нални костюми е сжщата, неизмѣнена чрѣзъ цѣли с лѣтия.

Въ това отношение има громадна важность ед миниятюръ (малка картинка), въ една грьцка книга, писана по заповѣдь на императора Василия II (967 - 1025).

Отъ тримата исписани тамъ Българи двамата сж бе бради, третийтъ носи околчеста брада. Облѣклото на вcтоящий е гугла (калпакъ) отъ вълняста кожа, обши съ кожи кафтань съ тѣсни ракави и опнжти панталон (берневеци). Кафтаньтъ е застѣгнжтъ (закопчанъ) с осемъ гайтанчета, както то се вглежда и по старитѣ рус ски изображения, както и до сега е у Хърватитѣ. Бъл гаритѣ и Полякитѣ. Отъ посха надолу виси ножъ съ ба лта му, както и до сега носятъ въ много мѣста.

Представенийтъ на дѣсно исписанъ носи сжщо та кафтанъ закопчанъ и украсенъ съ шити цвѣтове: вси

ѫтъ се намѣрва врѣдъ два едносрѣдищни (концентрики) кржга, които сѫ така голѣми щото двата сѫ доспъчни, за да се напълни пространството между шията пояса, ржкавитѣ също сѫ покрити съ подобни кржгове.

Срѣднийтъ е въ костюмъ украсенъ съ шестолистни ѣтове. И тримата държѫтъ въ ржка по единъ мечь.

На монетитѣ и на печатитѣ на царьетѣ ний видимъ зечето брадати хора; сегашнийтъ обичай на полуострогъ, споредъ който всички мѫжье, освѣнь попове, носѣ само мустаки и избѣгватъ брадитѣ, е приетъ отъ емето на Турцитѣ. Въ 1326 г. Никифоръ Григора вилъ въ Струмица български стражници въ черни кожани вълняни дрѣхи, въоружени съ копия и сѣкири.

Изображенията на болѣрски челяди въ пъстри облѣкса случаватъ на стѣнитѣ на многочисленни опустѣли рковни.

Никифоръ видѣлъ въ Струмица на Троица, че момата и момичетата играли на хора и слушалъ ги като ли стари юнашки пѣсни. Въобще въ това време на прѣкъсвани междуособия и войни българскийтъ епосъ, всѣка вѣроятность, е билъ въ пълнийтъ си цвѣтъ; насъ сѫ дошле само отривки.

Има много извѣстия за остаткитѣ на язичеството и вѣрията. Царь Михаилъ подарилъ въ 1328 год. на цкий посланникъ простъ металический кръстъ, когото лгаритѣ почитали твърдѣ много за чудесата, които той авилъ още въ времето на баща си царя, князя Шишна Видински.

За старо-българското искуство ний имами твърдѣ ѣко паметници. Нѣма обаче никакво съмнѣние, че то е появило подирь приеманьето на християнството. Каквъ другитѣ християнски мѣста, така и у насъ живоиството е било най-напрѣдъ иконописание за украсяваньето на храмоветѣ.

Черковнитѣ и замковни сгради не сѫ уцѣлели у насъ както въ Сърбия. Прѣкрасно свидѣтелство за живописството, което е било обикновенна работа въ мънастиритѣ, ни даватъ миниатюритѣ на ватиканский кодексъ. Григо-

[illegible]

[illegible]

[illegible] Царь [illegible] въ [illegible] въ

[illegible]

[illegible] отъ [illegible]

[illegible] на-

[illegible] въ 1206 [illegible]

стири пасѣли по стотини кобили, които принадлѣжали на сърбскитѣ мънастири.

Заграденитѣ кории се зовѣли забѣли; думата бранище е означавало, както и сега, гора, която се сѣче за дървета и дърва.

9. Търговия.

Както у всички Славянски народи така и у Българитѣ иностраннитѣ търговци се наричали гостие. Това название се срѣща още у Римлянитѣ, които съ сжщото име наричали иностранцитѣ търговци, което означавало врази, неприятели, понеже народътъ на всички чужденци гледалъ както на вънкашни врази.

Най много сж посѣщавали България Дубровчанитѣ (жителитѣ на Рагуза) които се ползували въ Сърбия и Босна съ голѣмо влияние и имущество. Голѣми привиллегии получили тѣ отъ Асѣня II и отъ сина му Михаила Асѣня.

Сжщо имали дружественни и търговски сношения съ Българитѣ Венецианцитѣ и Генуезцитѣ, които господствували въ Кримъ и на Черно море.

Търговцитѣ на тия три народности, всички католици, сж имали въ всички голѣми градове свои лоджи (лоджи) и черкови и сж живѣли тамъ съ своитѣ челяди.

Тѣхнитѣ прѣдставители прѣдъ властитѣ, на мѣсто тѣхъ сждници, се наричали още тогазъ консули; венецианский консулъ живѣлъ въ Варна, генуезскитѣ въ други пристанищни градове.

Колкото за правоотношенията на купцитѣ, то въ договоритѣ съ Венецианцитѣ и Генуезцитѣ било наредено, че нито синътъ отговаря за бащата, нито обратно. Ако нѣкой Добровчанинъ умиралъ безъ завѣщание или не, имуществото му се запазвало отъ българскитѣ чиновници и се прѣдавало на посланника на Рагузский князь. Така сжщо ставало и съ наслѣдството на Венецианеца.

За българскитѣ търговци сж останали твърдѣ малко извѣстия. Тѣ тоже отивали на чужбина, имали право да

живѣятъ въ Рагуза, безъ да плащатъ мита нито при вратата, нито при моста и на брода, и извозвали най-много злато срѣбро, дрѣхи, златотъкани материи (златни платове) и въобще всякакви стоки. Рилскийтъ хрисовулъ дава на мънастирскитѣ хора право да търгуватъ на всякждѣ изъ царството безъ да плащатъ данъци.

Пжтищата не били твърдѣ първобитни, защото Римлянитѣ били ги направили и оставили. Най-много обработенний пжть е билъ тойзи, който отива отъ Цариградъ къмъ Одринъ, Пловдивъ, София, Нишъ до Бѣлградъ. Главний балканский проходъ въ време на търновското царство е билъ Шипчанский.

Пжтуванията ставали съ не еднаква бързина, както въ XIII, така и въ XVII столѣтия отъ Цариградъ до Пловдивъ се отивало за 9 деня.

Стокитѣ прѣнасяли на товарни животни; за кервани се говори въ добровницкитѣ акти (1398 г.)

10 Книжнина.

Въ християнский периодъ на българското царство ако и да се срѣщали нѣкои начини на изражение мисъльта (ръбоши, черти и рѣзи споредъ Храбра) книжнина не е имало.

Тя се появява на едно съ християнството и ний говорихми на-късо за това въ главата си за Симеоновото царуванье и покрьщаваньето на Българитѣ.

Трѣба да обадимъ и това, че българската писменность е прѣминжла у другитѣ славянски народи и е послужила за основанье на сръбската, хърватската и русската литератури.

Писменний язикъ е билъ развитъ на грьцкий образецъ и, може-би, значително насиленъ. Ако отъ една страна, филологътъ може да се възхищава отъ богатството на благодаренъ материялъ, историкътъ, като хвърли погледъ върху останжлитѣ български паметници, не може да не се натжжи.

Тъзи богата книжнина е лишена отъ жизненно, ори-

гинално и народно съдържание; тя дава твърдѣ малко свѣдѣния за историята, характерътъ и животътъ на народътъ.

При това тя е била притѣжание само на духовенството, което е било почти единственното развито, граммотно съсловие. Отъ по-личнитѣ списатели трѣба да поменемъ, освѣнъ Кирилла, Методия и Свѣтитѣ седмочисленници, Ивана Екзарха, личенъ приятель Симеоновъ, Храбра и патриарха Евтимия.

Искуственна поезия Българитѣ нѣмали; а народътъ не повлиялъ никакъ на книжнината съ своето безискуственно творчество.

ГЛАВА XXII.

СЪСТОЯНИЕТО НА БЪЛГАРИЯ ПОДЪ ТУРСКОТО ИГО.

Отсѫтствие на свѣдѣния за тойзи периодъ. — Първитѣ времена на турското владичество; прѣимущества. — Войници и пр. — Организацията на общественний животъ: разница между побѣдителитѣ и побѣденитѣ. — Данъцитѣ и военнитѣ повинности. — Раздѣлението на областьта споредъ канунъ-намето. — Фанариотското владичество. — Война на християнскитѣ съперници съ Турция (1679). — Хайдутитѣ.

Най-нечалний и най-мѫченъ за изучванье периодъ на българската история е времето подъ турското иго—отъ кра[illegible] на петнадесето столѣтие до началото на нашето възраждань[illegible]

Въ 1393 год. падна Търново, подирь неть год[illegible] (1398) прѣдаде се и послѣдний българский свобод[illegible]ъ градъ Видинъ, а въ 1444 стана и послѣдното опитванье [illegible]на християнскитѣ европейски господари да испѫдятъ Т[illegible]р-ция отъ Европа, което опитванье се свърши съ пора[illegible]я-ванието при Варна.

Подирь покоряванието на Влашко, Молдава, Сърб[illegible]я, Босна, Унгария и Седмиградско, Българитѣ вече се на[illegible]ва-ха въ самата вѫтрѣшность на обширното турско царс[illegible]во. Но военнийтъ и самостоятеленъ български духъ за [illegible]о-го още години неугаснѫ.

Турцитѣ се утвърдили въ страната, едни град[illegible]ща изниквали, други загинвали, гръцкий елементъ взелъ вър[illegible]хъ въ българскитѣ черкови и училища, а народнийтъ хар[illegible]к-теръ изъ войнственъ се прѣобърналъ въ противопо[illegible]о-женъ. Но за сѫщемъ обстоятелствено това време, н[illegible]й

не можемъ, защото свѣдѣнията ни сж много оскждни. Великото движение на европейската мисъль, която се появила въ Европа отъ XV-то столѣтие не могло да досѣгне твърдѣ заградената и поробена България. Иностранцитѣ не могли да проникнжтъ въ България за да видятъ що става тамъ. Турскитѣ архиви и до сега сж скрити за изслѣдователя, а домашнитѣ сж рѣдки и загубени.

Отъ начало Турцитѣ оставихж на нашитѣ много правдини и прѣимущества въ нѣкои села, нарѣчени войнишки и находящи се въ планинитѣ; таквизъ сж били: Копривщица, Панагюрище, Котелъ, Трѣвна, Ямболъ, Сливенъ, Цѣпина, Бѣлево.

Жителитѣ на тѣзи села живѣяли независимо подъ управлението на своитѣ воеводи или князье, не плащали почти никакви данъци, били свободни отъ всякакви повинности и имали право да носятъ пъстри и разноцвѣтни облѣкла. Но за това, тѣ давали всяка година по нѣколко хиляди войници, които не получвали плата, често обржжени съ копия и боздогани придружавали колята, копали шанци, гледали коньетѣ, сѣчели дърва и испълнявали други работи; нѣкои даже отивали въ Цариградъ да гледатъ султанскитѣ коньe.

Тѣзи наредба на войникството живѣла до 100 год. Била учрѣдена отъ Мурада I и привилегиитѣ му сж ложени въ Войникъ канун-намеси. Забѣлѣжително е, и до днесь въ нѣкои вакуфски мѣста посвѣщението става тамъ дѣто се почева войнишката бащнина. то войницитѣ още били привелигировани мартолоситѣ граничари,) и соколницитѣ (доганджии).

При Мухамеда II всички земи на старото българско царство влазяли въ административний окржгъ на Румелийский беглеръ-бегъ, който е ималь своето сѣдалище въ София. Названието Румили, развалено отъ Романия, значавало въ тойзи периодъ цѣлий полуостровъ, освѣнь Босна, която била ввѣрена на други бейлеръ-бегъ. Румелия била раздѣлена на 26 санджака, които се управлявали отъ санджакъ бейове. Къмъ края на XV вѣкъ числото на санджацитѣ достигнжло до 62. Всичката земя

се считала за принадлѣжность на господарственната (сул-
танова) хазна; ето защо щомъ се прѣвземало едно мѣс-
то, то ставало господарственна придобивка, часть се по-
свѣтявала на нѣкои джамии (вакуфи), друга часть се
раздавала на побѣдителитѣ или оставала на побѣденитѣ,
а останжлата била сжщински господарственна.

Страната имала феодаленъ характеръ и много паши наслѣдственно владѣли цѣли области (Шкодра, Скопье, Т. Пазарджикъ). Голѣмитѣ спахилъци се зовѣли спаменти, а малкитѣ тимаръ. Много християнски болѣри станжли таквизъ спахии, като се потурчили. Освѣнь това повече села станжли собственность на голѣмитѣ землевладѣлци спахии, на които плащали третя часть отъ доходитѣ си. Въ по-послѣдно време спахиитѣ се мжчили да прѣобърнжтъ владѣнията си на чифлици.

Въ XV вѣкъ военната повинность (даванье войска) въ Турция се съставяла тъй: всѣки тимариотинъ, който получавалъ всѣка година доходъ отъ 3000 аспри,*) билъ длъженъ да извади единъ спахия т. е. една гайфа въоружена хора. Който тимариотинъ приемалъ 5000 аспри — двама и т. н. на всѣки 500 аспри се прибавяли единъ спахия. При такъва нарѣдба Европейска Турция давала до 80,000, а Азия до 50,000 спахии. Всичк[illegible] [illegible] взема[illegible] отъ самото турско население, още съ прибавенитѣ и [illegible] хора. Султанътъ [illegible] разполо[illegible] 300,000 души. [illegible] Цариградъ Мухамедъ II е имадъ 258,000 души [illegible] войска отъ [illegible] си [illegible].

[illegible]

* [illegible]

[illegible]
ата [illegible]
ше [illegible]
ватели [illegible]
тво характе [illegible]
а Христиа [illegible]
От [illegible]
[illegible]

жива, градоветѣ богати, занаятитѣ цвѣтущи, пжтищата доволно добри и зданията великолѣпни. Господствующийтъ турски народъ не билъ тогазъ, разбира се, толкозъ остарѣлъ, изроденъ и развален, както сега. Черковната и общинната автономия не била тогазъ нарушена.

Въ XVI в. България се е намѣрвала въ слѣдующето състояние. Тя имала три части: Добруджа, Дели-Орманъ и Герилово. Срѣдня Добруджа съставили турски прѣселенци; крайбрѣжнето било обитавано исключително съ Християни, които се отличавали съ храбростъ, но всичкото имъ оржжие се заключавало въ една сабля и лжкъ съ стрѣли. Тамошнитѣ жители се лишавали отъ годнизо и вода.

Горнетийтъ Дели-Орманъ е ималъ плодородна земя и е изобиловалъ съ лови. Населението му е било тогазъ повечето българско.

Герилово било по-населено и по-богато. Неговата земя била плодородна съ всѣкакъвъ видъ храни. Повечето му жители сж били Християни. Въ околноститѣ на Търново сж лежали около 260 чисти български села, отъ които всѣко е имало отъ 200 до 300 кжщи. Тукъ сж били [illegible] Албански преселенци, на които числото се е простирало до 7000. Голѣмийтъ и богатъ градъ Ловечъ е билъ населенъ отъ Мохамедани и Българи. На [illegible] се намѣрвали 260 нови села отъ Турци. [illegible] Добруджа. Дели-Орманъ и Герилово [illegible] на три [illegible] силистренски [illegible]. Нашитѣ [illegible] да извадятъ до [illegible] и [illegible] до 10000 войника.

[illegible] България [illegible] намѣрвами [illegible] на Павла Гедрова [illegible] Бат [illegible] Бъ[illegible] Бъ[illegible]

храбри Българи. Колкото за Турцитѣ стига да
даде плячка и ще ги има на страната си. Мол-
Влашко, така сжщо и България, сж били житница
градъ.

й-ясна картина на тогавашнитѣ времена ний срѣ-
румелийский Канунъ-наме (законникъ). Раз-
асти се управлявали разнообразно: мѣркитѣ не
вредъ едни и названията на управителитѣ сжщо.
юво до скоро турский началникъ се е наричалъ
а. Притѣсненото християнско дворянство изчезвало
Славянитѣ и Бошняцитѣ особенно си прокарвали
ьмъ най-високитѣ длъжности въ господарството.
ъ тѣ занимавали длъжности на бейлеръ-бея,
паши (адмирали) и губернатори. Споредъ свидѣ-
на Павла Йовия и други (1531), почти цѣ-
ничерски корпусъ говорили по славянски. Много
танитѣ знаяли български и актитѣ имъ се пишали
языкъ.

, ако турското правителство не е преслѣдвало
и народността на побѣденитѣ, то тѣзи двѣ
ни нѣща намѣрили своитѣ още по-вьрли гони-
анариотитѣ. Още Мухамедъ II назначилъ патриар-
религиозенъ и свѣтски глава на грьцката право-
бщина (румъ милети) и далъ му право да я управ-
основание на каноническитѣ закони, Патриахъ мо-
събира господарственнитѣ данъци и да взема нало-
жтрѣнното управление на общината; да сжди граж-
ѣ работи, освѣнь смѣсенитѣ, които сж принадлѣжали
ламанский сждъ; най-послѣ да налага и наказа-
ва пълновластие на цариградскитѣ патриарси имъ
ло отпослѣ за еллинизация на полуостровътъ.
онова време, когато България била поробена отъ
, тя е имала три самостоятелни български черкови:
ката патриаршия, Ипекската и Охридската архи-
ии. Независимостьта на Търновската патриаршия била
ена тутакси послѣ прѣвземаньето на Търново.
та и Охридската просжществували още около двѣ
и били подчинени на Цариградската вселенская

[illegible] първата въ 1766 г., а [illegible] И така въ втората [illegible] управление [illegible] съвсѣмъ [illegible] сърѣдоточило [illegible] патриарси — фанар[illegible] [illegible] архие[illegible] [illegible] срѣдлевъ, който ги [illegible] имъ: но когато [illegible] отъ лукавитѣ фанар[illegible] [illegible] на жители по [illegible] [illegible] турски поданници и [illegible]

П[illegible] работи по-послѣ станжло по[illegible]. В[illegible] отъ патриаршеский до свѣ[illegible] [illegible]. Санътъ на вселенский патриархъ [illegible] само чрѣзъ интригитѣ на [illegible] велможи или чуждитѣ по[illegible]. За [illegible] 140 патриарси сменявали единъ [illegible]. Когато [illegible] въ епархията си епископътъ най-напрѣдъ се залавялъ да събере платената за ржкополаганьето си сума. Той не гледалъ на това какъ ще излѣзе. Въ митрополититѣ человѣкъ виждалъ колья, саби, лжкове и стрѣли, но книги ни една. Одринский митрополитъ се боялъ да подпише името си, като казвалъ, че писаньето не е негова работа. Долнитѣ духовни лица и калугери били сжщо така безграмотни и гледали как да съберѫтъ повече пари за да си купятъ епископски чинъ. Съ грьцкитѣ епископи появили се по черквитѣ и грьцки книги. Лека-по-лека славянский языкъ билъ из мѣненъ и замѣненъ съ елинский. Училищата имъ били затворени съвсѣмъ или пъкъ, дѣто останжли, тамъ се изучвали по гречески. Но отъ унищожението и на послѣднитѣ самостоятелни български цьркви: охридската и ипекската се почензло такова енергическо поелинчване на полуостровътъ, каквото до тогазъ не се е и помислювало. Градското население се подчинило на грьцкото влияние най-много; жителитѣ лека-по-лека отстжпвали отъ своята народность и языкъ, защото виждали че „българ-

ското се гони и подиграва, а елинското е било бабъ и добрѣ приeто. Би помислилъ нѣкой че е настанжлъ часътъ за истрѣбвание на българщината на полуостровътъ.

Колкото се касае за военнитѣ събития на това време, то трѣба да обадимъ, че дълго време се е опазило въспоминание за старо-българската самостоятелность и не е малко числото на опитванията за нейното възстановление. Първи пжть подиръ сто и петдесеть години християнското оржжие изново се появило при Долний Дунавъ Това било при края на XVI вѣкъ, когато младий Седмиградский князь Сигизмундъ Баторий, Влашкий князь Михаилъ Витязь разбихж нѣколко пжти Турцитѣ; тогазъ цѣлий полуостровъ отъ Чернагора до Черно море се разшава. Българитѣ възстанххж въ старата царска столица Търново, но противъ громаднитѣ турски сили не можахж да сторятъ нищо.

Въ XVII столѣтие нѣколко пжти се възбунтувахж горскитѣ градове въ Западний Балканъ. Сжщо така и Охридскитѣ архиепископи не веднжжь влазяхж въ прѣговори съ чуждитѣ царье за помощь противъ Турцитѣ, именно съ Италия, която тогазъ владѣеше Неополь и съ Римский Папа.

Кждѣ края на XVII столѣтие Турцитѣ се опитахж да прѣвземжтъ Виена. Тогава се съединяватъ противъ тѣхъ Австрия, Полша и Венеция и се прогласили священна война противъ общий европейски врагъ (1683). — Австрийцитѣ изгонихж изъ Маджарско Турцитѣ и навлѣзохж въ Сърбия. Подиръ много стотини години сега първи пжть християнитѣ на вжтрѣшната часть на полуострова видѣхж християнски войски. Въ 1689 год. маркграфъ Людовикъ Баденский спечели при Нишъ блѣстяща побѣда надъ Турцитѣ; Нишъ, Видинъ и Прищина се захванххж отъ австрийскитѣ войски; нѣкои отдѣлешия се приближихж даже до София, а други прѣзъ Косово-поле — дори до Скопье въ Македония на Вардаръ. Но всичко това на слѣдующата година пакъ се изгуби. Тѣзи събития дадохж голѣмо одушевление на християнското население. Помислихж, че днитѣ на Турското цар-

ство въ Европа сѫ прѣчетени: но подиръ несполуката на Австрийскитѣ войски, християнитѣ, които бѣхѫ възстанѫли или [illegible] да възстанѫтъ, бѣхѫ принудени да се прѣселятъ въ Австрия за да се отърватъ отъ отмъщаванието на [illegible] и свирѣпи свои господари.

[illegible] се заселихѫ въ Седмиград[illegible] и отъ други горски мѣста на [illegible] царь Леополдъ I подтвърди [illegible] бѣхѫ дадени отъ българ[illegible] Австрия, чрѣзъ побѣдитѣ [illegible] на Пожаравецкий прѣзъ [illegible] отъ днешното Сърбско [illegible] Алута, тогазъ опще [illegible] да се освобо[illegible] Българскитѣ колонии [illegible] 26.000 души. Въ [illegible] за на[illegible] военното [illegible] че Ав[illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] на Бъ[illegible]

тѣ четници продължавали да се опиратъ. По
сж били патриоти, които оставили кжщитѣ си
лѣвали да проливатъ кръвьта си противъ народ-
итѣснители, т. е. противъ турскитѣ паши и че-
противъ онѣзи български чорбаджии, които би-
о съ агитѣ народни притѣснители.
йдутитѣ сж били витѣзи, юнаци, покровители и за-
на страждущитѣ, както ги прѣдставятъ народнитѣ
. Четитѣ имъ отъ по 20—50 души се крияли
нитѣ на Балкана.
повечето били озлобени противъ Турцитѣ; на
урцитѣ убили майка му или баща му; на дру-
асиловали или откраднжли сестра му; на трети
или кжщата му или го обрали по пжтя и пр.
эгали отъ тъмницитѣ, а имало е и таквизъ, кои-
авали хайдути отъ нещастна любовь или отъ ро-
клѣтва. Бѣглецътъ или самъ събиралъ чета или
единявалъ при нѣкоя. Въ четитѣ се приемали
ръ-юнаци. Тѣ стрували клѣтва единъ другиму
ъ вѣрни и да не се дѣлятъ. Оржжието имъ е
отъ „дълга пушка бойлия, чифте пищове на поясъ
сабя френгия“. Дрѣхитѣ имъ били кафтани
ъ сжрмени гайтани. Отдѣлнитѣ хайдути се зо-
сърбски момци, по български момчета, а въ-
аци. Най-опитний и най-храбъръ се избиралъ
ода; а воеводата си назначавалъ единого отъ
а за байрактарь, който носялъ зелено или
знаме. Щомъ узнаяли, че нѣкой турски бей, спа-
аенинъ (мютесарифинъ) се е отнесълъ звѣрски
сиромахъ, то хайдуцитѣ налитали въ кжщата на при-
ътъ, обрьщали я на пепель и безъ съжаление из-
сичкитѣ ѝ обитатели. Да нападнжтъ изневидѣно
ненитѣ турски чиновници и заптии, да разгра-
ската хазна и да отърватъ закованитѣ въ син-
обове, да си отмъстятъ на всяки турски звѣрь
извършени отъ него мрьсотии и безобразия —
ило посланието, цѣльта на вързитѣ юнаци.
топрѣбиваньето на хайдутитѣ били високитѣ го-

ри на Балканътъ, Родопитѣ, Срѣдня-Гора, Сакеръ-Планина, Странджа и Шаръ; но най-много тѣ се държали около тѣснинитѣ на планинскитѣ пжтеки. Тѣ прѣзирали онѣзи разбойници, които имали за цѣль само грабежъ или убийство: таквизъ тѣ наричали съ позорното име кокошари.

Хайдутинътъ прѣслѣдвали на всѣки часъ безбройни опасности и трудности. Подирь него постоянно сж отивали турски потери, пандури, гавази, и сеймени. Често Турцитѣ сж карали селянитѣ да дигатъ потеря, да обикалятъ и разгледватъ горитѣ. Главитѣ на паднжлитѣ хайдути се побивали на колъ за показъ въ градищата на найличнитѣ мѣста.

Звѣздното небе е било покривъ за хайдутина; той е билъ безъ защита отъ вѣтрове, бури и проливни дъждове. За своята безопасность той е билъ длъженъ да прѣминава отъ едно непрѣстжпно мѣсто на друго. Селянитѣ всякога прѣгледвали тѣзи юнаци-мжченици като имъ давали ястие и питие и ги укривали отъ турски очи. Но по нѣкога тѣ сж гладували ужасно, ядяли сухи коренье, черна земя и пияли сокътъ на листата. Ако билъ неприятельтъ близо, тѣ прѣдприимали сами да се убиятъ отъ колкото да му паднжтъ живи въ ржцѣтѣ.

Разгоряваньето на хайдутската дѣятелность е била лѣтѣ; почевала тя по Георгйевъ-день, когато се растопи снѣгътъ, гората се зашуми и лѣстовичкитѣ надоджтъ. По Крьстовъ-день юнацитѣ се разотивали, като се съгласявали за мѣстото, дѣто пакъ ще се сбержтъ. Тѣ скривали оржжията си въ земята и гуждали бѣлѣзи. Зимата хайдутитѣ прѣкарвали въ селата у своитѣ приятели въ работи и пѣсни.

У насъ още никой не се е потрудилъ да прослѣди съ точность историята на хайдутството, както това сж направили нашитѣ съсѣдни братия Сърбитѣ, дѣто народний епосъ намѣрва своето подтвърдяванье и въ писменнитѣ документи. Отъ XVI до XVIII столѣтия ний имами цѣлъ редъ воеводи, между които най-лични сж: Манушъ и Страшилъ воевода въ Перинъ-Планина и Стоянъ воево-

да изъ Търново въ Македония, Чавдаръ въ Рила и пр. Между хайдутитѣ имало и дѣвици, които даже ставали воеводки: таквизъ били Елена, Тодорка и Сирма, въспѣвани въ българскитѣ пѣсни, които масторски владѣли оржжието, носили саби и съ хитрость нападали турцитѣ.

Хайдутитѣ сж били и първитѣ практически начинатели на българското ново революционно движение за освобождението.

ГЛАВА XXIII.

ВОЙНИТѢ НА РОССИЯ СЪ ТУРЦИЯ.

Сношение на Южнитѣ Славяни съ Россия. — Първи сблъсквания на Россия съ Султанитѣ. Петръ Великий и Екатерина. — Александръ Благословенний. — Тилзитско свиждание съ Наполеона и договорътъ. — Гръцкого движение. — Акерманский договоръ. Войнитѣ на 1828 и Одринский трактатъ. — Кр[illegible] и Парижский трактатъ 1856.

[illegible] Западъ нѣма [illegible]

[illegible] въ [illegible] въ Ро[illegible] [illegible] Българии. Сър[illegible]

вянската идея, извѣстна подъ извърнжтото и злѣ тълано название: панславизмъ. Списанията на Крижича, както въ най-ново време е доказано за положино, били познати на царьетѣ Алѣксѣя и Тодора, а бенно на Петра Великий. Още въ 1671 год. Султанъ Ѫамедъ IV, като покорилъ Полянитѣ, поискалъ отъ я Алѣксѣя Михаиловича, бащата на Петръ Великий да даде Украйна; въ своето писмо той нарича рускии ъ „Господарь" на Християнитѣ", а себе си „монархъ вселенната." Оскърбений царь отговорилъ така: „Азъ ъмь се родилъ за да се подчиня на турско куче, и ъ мечь не е по-доленъ отъ сабята на Османа." Тѣзи а сѫ могли да послужжтъ за прѣдсказванье на бѫдѫщето.

И наистина подирь петь години се започва първата а между Русси и Турци. Въ царуваньето на Тодора ксѣевича, братъ на Петра (1676) Турцитѣ прѣвзематъ ъ градъ въ Украйна; послѣ това се почва една война, о траяла до 1681 год. и била много полезна за руско оржжие. Султанътъ се отказалъ отъ Украйна. ...ицитѣ дали на Турцитѣ твърдѣ добри уроци.

Освѣнь това, херцеговскитѣ, черногорски и далма...ки прѣселенци въ Россия, графъ Владиславлевичь, ...е-адмиралъ Змаевичь, полковникъ Милорадевичь и ка...анъ Лукачовичь съ своитѣ извѣстия пробудихѫ у Пе...а Велики идеята за освобожденьето на Балканский ...уостровъ. Още на 1701 год. Петръ испроводилъ пър... постоянни русски посланникъ Петра Толстой въ Ца...радъ. Прѣбиваньето на Толстой тамъ много плашило ...рцитѣ. Приближаваньето при него на Християнитѣ било ...рѣтено и стража отъ еничери пазяла на вратата му не би християнскитѣ подданници на Портата да го ...сѣщаватъ. Страхували се и отъ тайнитѣ агитации на ...оссия срѣди подвластнитѣ християнски народи на Турция. ...ъ 1711 год. Россия направи съ Черна-гора съюзъ, ...йто отъ това време и до сега трае непрѣкъснжто. То...зъ се и поченжла първата война на Петра Великий съ ...урцитѣ. Но прѣди да се почене войната на полуостро...ътъ, трѣбвало е да се порази силата на кр...

тари, отъ конто започеніжлъ Петръ. Той получилъ много писма отъ Сърби, Българи, Румжни и Гърци; всички ожидавали освобожденнето си и били готови да се присъединіжтъ при него. Петръ настоялъ тогазъ, щото войската му да пристжпи по-скоро къмъ Дунава, за да може да избухне възстанието на Християнитѣ. Но катастрофата при Прутъ побъркала да се осжществи желанието му.

Но при всичко това Петръ обърнжлъ внимание на онѣзи источници, които се запознавали съ животътъ на южнитѣ Славяни и заповѣдалъ да се прѣведжтъ на руска Барониевата лѣтопись и съчиненнето на Мавроурбина т. е. направилъ тѣзи автори достжпни и за самитѣ насъ.

Катерина II, нарѣчена Велика, която е вървѣла и тя по стжпкитѣ на славний прѣобразователь на Россия, Петра, чрѣзъ своитѣ сблъсквания съ Турция накарала Българитѣ да промѣнятъ мнѣнието си за своитѣ побѣдители. Могжществото и силата на Османлиитѣ били сказани отъ единовѣрнитѣ Руси и мисъльта за непобѣдимостьта на Мохамеданитѣ се разклатила. Всеизвѣстенъ е планътъ на тази руска царица за [illegible] на Турция и за [illegible] на нѣйни [illegible] християнски [illegible].

Въ 1773 [illegible] въ България [illegible] русскитѣ [illegible] на графа Румянцова-[illegible]. На [illegible] прочутийтъ Кайнарджийский [illegible] 1774 [illegible] Русия добила [illegible] живущи въ Турция [illegible] Царигр[illegible] въ [illegible] и Молдава: [illegible] и Бгъ.

[illegible]

[illegible]

всичко време на неговото царуванье; именно отъ въ политиката на Руссия вече не се съгледва онъзи ость и непрѣдпазливость, които сж били обикновенни при прѣдшественницитѣ му. Тѣзи послѣднитѣ безъ за-яки се стрѣмяхж да въдворятъ русското знаме на Бос-да заловятъ Черно море и Архипелага, да унищожжтъ ция или да я напъдятъ въ Азия. Сега се почевва тика по-умѣренна, обмисленна и внимателна.

Александръ I и неговитѣ прѣемници ожидатъ удо-случай; Екатерина не е правяла това. Програм-на Петра и Екатерина не е изгубена изъ видъ, икой не мисли за нейното изведнжжь осжществение. работи се полека, съ надѣжда по-вѣрно да се дос-цѣльта.

Особенно войнитѣ, които е ималъ съ Наполеона Бо-рта не сж дали на Александра да обърне своитѣ по-на югъ, къмъ Дунава и Босфора. При Тилзитско-иждание (1807) раздѣлянието на Европа било рѣшено у Наполеона и Алаксандра: единийтъ има предъ видъ дъ, а другий — истокъ. Императорътъ на Французитѣ оставилъ на русский императоръ всичка Европейска ция, но безъ Цариградъ, който трѣбало да стане сво-нъ градъ. „Нищо не може да се стори съ тѣзи вар-, казвалъ той, като говорилъ за Турцитѣ, ний сми ни да имъ видимъ работата." — Царьтъ билъ на-о съгласенъ съ Наполеона. Царь Алекасадръ I е ъ нѣколко боеве съ Турцитѣ каквито на 1793 год. 1809 год. когато побѣдителитѣ сѣверни братия командата на графъ Кутузова стигатъ до самий Бал-, унищожватъ на Дунавъ турската флотица и ге-лъ Каменски прѣвзелъ твърдинята Видинъ. Но ско-пакъ станжлъ миръ въ Букурещъ (1812), споредъ о Мухамедъ II устжпваше на русский царь Бессарабия, ограничната линия на русската държава, намѣсто търъ става Прутъ и Дунавъ. Първи пжть русската рия досѣга до рѣка, която дава възможность да сношение съ Черно-море всичката срѣдня Европа.

Подирь Парижский и Вѣнски трактати, Александръ

[illegible] не. Той не рачилъ [illegible] Ипсиланти, грьцки па-[illegible] ние, и не рачилъ да [illegible] ждало твърдѣ рево-[illegible] и това, че втората [illegible] Александра Благословенний [illegible] енергическа и рефор-[illegible] първата половина.

[illegible] най-подиръ [illegible] Александра да [illegible] освобождение. Първий [illegible] било кланьето, което Турцитѣ [illegible] Хиосъ (1822), гдѣто 25000 [illegible] на общественно по-ложение. [illegible] отъ Турцитѣ, а 45000 жени [illegible] въ робство.

[illegible] приготвилъ за бой; смъртьта [illegible] прѣдприятието, което трѣбало да [illegible] Николай (1825).

[illegible] отъ царуваньето си, Николай I [illegible] договоръ, съ който се о-[illegible] на Сърбитѣ. Въ 1828 год. [illegible] война, която първа е размърдала Българитѣ най-много отъ онова равнодушно състояние, [illegible] сънь, отъ който отдавна вече бѣха се [illegible] тѣхнитѣ съсѣди: Гърци, Сърби, Власи. Въ [illegible] бѣстятеленъ походъ, въ време на който се отличили Винхещетейнъ и Меншиковъ, русскитѣ войски прѣвзели съ бой по-голѣмата часть отъ България, стигнали до Одринъ и го прѣвзели (Августъ 1829). Цариградъ билъ въ опасность да падне въ ржцѣтѣ на побѣдителитѣ. Този пжть Руситѣ могли най-добрѣ да се запознаять, и може би, за първи пжть съ Българитѣ; по тойзи случай се възродила най-много симпатията между двата съплеменни и единовѣрни Славянски народа. Додѣто Дибичь, нарѣченъ забалканский се приближавалъ къмъ Цариградъ, Паскевичь, който добилъ название Ериванский, взелъ Ерзерумъ и Байрутъ въ Мала-Азия и тоже отивалъ къмъ Босфора. Но нещастия и истребителни бол-

стигнжли руската войска и Николай билъ принуденъ да спрѣ. Завързалъ се Одринский договоръ (1829 год.) редъ който Россия прѣпечалва правото за свободно плаванье прѣзъ Дарданелский проливъ и свободно плаванье по Черно море, освѣнь това и устията на Дунавъ ватъ русски. — Портата въ добавъкъ припознала зависимостьта на Гърция, Сърбия и Придунавскитѣ няжества.

Россия въ тойзи си бой не е търсила да добива и или други ползи, а се е ржководила отъ безкористжелание да улучши животътъ на страждущитѣ християи еднородни братия Славяни. Даже и самитѣ Българи ѣзи пжтъ се разшавали, надѣждитѣ имъ възкръснжли и тѣ истина вѣрвали, че деньтъ на тѣхното освобождение станжлъ. Рѣдко имало българска кжща, въ която да билъ покаченъ портретътъ на царь Николая. Но това би тозъ пжть и помѣнжхми защо.

Не се минжло обаче дълго време (всичко 23 годи) и императоръ Николай се рѣшилъ на смѣло прѣдпятие: да смаже властьта на Султана въ самий Цариадъ и да даде окончателно свобода на балканскитѣ авяни. Трѣба да кажемъ и това, че 1853 година се итала и отъ русскитѣ народни пророчества за край на рското владичество въ Европа. Меншиковъ се явява въ риградъ испроводенъ да види какъ отиватъ турскитѣ боти. Недоволенъ отъ двоемисленното и тайнствено поженние на Меншикова, Абдулъ Меджидъ веднжжь се отзалъ да приеме посланникътъ на русский царь. На 21 мя той оставилъ Цариградъ, на 3 Юлий русската войа минава Прутъ. Приближавала се онъзи война, която си название кржмска компания и въ която европейитѣ западни сили (Англия, Франция и Сардиния) се озорихж съ своето участие въ полза на полусецътъ противътъ кръстътъ. На 4 Окт. Високата Пор- обявила войната сама и въ манифеста си казва, че е се грижи за защитата на православната вѣра на стокъ. — Ний не ще г[illegible] за тъзи война и за йнитѣ подробности, [illegible] стието на Англия и

Франция, които направихѫ да се свърши съ унищожаванъето на русский флотъ при Севастополь и съ изгубваньето на нашата надѣжда за скоро освобождение. Ще помѣнемъ само за парижский трактатъ, който се сключи между Россия и съединенитѣ ѝ противници на 30 Марта 1856 г. Споредъ този трактатъ Черното море станѫло неутрално и свободно за всички европейски кораби; Россия и Турция се задължаватъ да не държѫтъ никакви военни флоти; Россия губи границата си на Дунавъ и часть — на Прутъ; устъпенната территория се присъединява на Влашко и Молдава, тъй щото между Турция и Европа се гудила една чужда брѣзна.

Но това положение на работитѣ пакъ не е могло да трае, при всичкото желание и пригодѣванье на европейскитѣ велики сили.

ГЛАВА XXIV.

КѪРДЖАЛИЙСКИТѢ ВРЕМЕНА.

Постьпенното ослабванье на турската власть. Причини на отпаданьето: вѫтрѣшни размирици, войни съ Австрия и Россия. — Стрѣмлението на областитѣ къмъ независимость, — Появение на Кѫрджалиитѣ: характеристика, прѣдводители и животъ тѣхенъ. — Опустошенията на Кѫрджалиитѣ. — Пазваноглу Османъ и негова характеристика. — Реформи.

Додѣ Султанитѣ сѫ били хора дѣятелни и енергически, додѣ тѣ разбирали значението на господарственний механизъмъ и въ вѫтрѣшната политика сѫ рѫководили по примѣрътъ на Мухамеда II, то подчиненитѣ имъ страни сѫ били спокойни, приносяли сѫ търпеливо османското иго, което макаръ тѣжко и горделиво, но все пакъ не е било поне чакъ до тамъ несправедливо и обременително. Войната поддържала безкористнийтъ типъ на Османлиитѣ.

Но когато Султанитѣ промѣнили военнитѣ прѣдприятия съ удоволствията на сарая, коньтъ и ятаганътъ — съ истънчений развратъ и бойний лагерь — съ всѣкакви удоволствия, то всичката система на господарственното управление се заразила съ користолюбие, съ насилия и несправедливость

Разбира се, че това измѣнение е станѫло не изведнѫжь, а постьпенно. Всичкий седемнадесетий вѣкъ е билъ испълненъ съ такива размирици и вѫтрѣшни неуредби, щото отслабваньето на държавата вече се почнѫло. И ако мусулманското орѫжие и да достигнѫло до върха на могѫществото си и, при Султанъ Мухамеда IV, уплашило

и сама Виена, но вжтрѣшното разлаганье било такво
щото по-нататъшнитѣ побѣди станжли невъзможни.

Отъ началото на XVIII столѣтие обаче несъкруш
мото турско владичество взело да пада неудържимо по
натискътъ на побѣдоноснитѣ русски и австрийски во
ски. Високата Порта, както видѣхми, била принудена вс
война съ Россия да искупува съ скжпи отстжпки.
това време се появили и цѣлъ редъ други историчес
причини, които докарали началото и постепенното раз
гание на мировото (всесвѣтското) отоманско царство.

Старийтъ войнственъ духъ на турскийтъ народъ
испарилъ. Наистина еничеритѣ сжществували, но защо?
Въ полкътъ имъ вече постжпяли не отбори прѣсни христия
ски, потурчени сили, ами всѣкакви мазници, хора о
колъ и конопецъ, които не обичали никакъвъ редъ.
вѣнь това, тѣ взели вече да се женятъ, да се занимава
съ разни занаяти и така отслабнжлъ и по-напрѣшн
воененъ духъ, който ги отличавалъ. Много било опас
могжществото на улемитѣ, които възбуждали еничеритѣ
цариградското простолюдие, когато ищѣли и се опира
на волята на Султана. Въ провинциитѣ били испроводе
хора неспособни, некжджрни, които съсипвали населен
то съ своитѣ данъци, така що земледѣлието и общ
ственната безопасность дошли до окончателенъ упадъ
плодороднитѣ области опустѣли и населението отъ годи
на година взело да се умалява. Господарственнитѣ ка
отдавна вече били пусти.

Трѣба да обадимъ и друго нѣщо, което е било ед
отъ главнитѣ причини за отслабваньето на Турция. То
било стрѣмлението на провинциитѣ къмъ самостоятелнос

Отъ 1780 година грьцкий проектъ на Екатери
Велика, да се раздѣли Турция, възбуждалъ общо вниман
въ Европа. Австрия щѣла да вземе Босна и Сърбия, — Ру
сия Кржмъ и Очаковъ. Въ Турция и Архипелагъ щѣ
да се основе конституция, на която главата щѣлъ да ста
русский великий князь Константинъ. Влашко и Молдо
щѣли да добиятъ независимо управление съ самост
теленъ православенъ господарь. Въ войната, подиръ то

(1791—92) Турция загубила и направила унизителенъ за себе миръ.

Подиръ това дошла французската революция, която произвела прѣвратъ въ цѣла Европа и която намѣрила отзивъ и въ Европейска Турция.

Напраздно обаче Селимъ III и Махмудъ II (1789—1826) правили сериозни опитвания за да възродятъ турското владичество. Първий заплатилъ съ живота си за опитванията си, а вторий ако и да унищожилъ еничеритѣ и ввелъ редовна войска, времето вече било късно.

Султанитѣ, които сѫ управлявали господарството, станали машини въ рѫцѣтѣ на първенцитѣ паши, и на привилигированитѣ еничери, които, по своя собственна воля, сваляли и качвали на прѣстолътъ султанитѣ. До кърмилото на управлението стоѣли развратенитѣ, умственно и нравственно, фанариоти, които бързѣ добили силна власть и си играли съ волята на Султанитѣ и съ назначението на чиновницитѣ. Господарственното управление се обърнѫло на откритъ грабежь. Всички служби се давали съ откупъ, всѣко едно право се купувало съ злато.

Въ това време въ Шкодра се въздигнѫлъ Махмудъ Бушатли, въ Албания, Епиръ и Тесалия — знаменитий Тепеленски Али-паша, а въ Видинъ — хитрий Бошнакъ Пазвантоолу; заловила се за орѫжие Черногория, въ Сърбия произлѣло кипѣние. Колкото за България (включително Тракия и Македония) тя била наводнена отъ остаткитѣ на еничери, кърджалии и други разбойнически чети, каквито всѣкога се явяватъ, тамъ дѣто правителството е слабо и дѣто нѣма оправия. Въ Азия въ с. Жан-д' Акръ нѣколко години вече управлявалъ независимий тиранинъ Джезаиръ паша, въ Дамаскъ—Абдалла; изъ дълбочината на Арабия излѣзли фанатическитѣ Вахабити, а въ Египетъ, подиръ остѫпваньето на Французитѣ, албанский Мехмедъ-Али основалъ трайно господарство. На вврѣдъ се виждало разлаганье и разрушение; сѣкашъ днитѣ на османската държава били прѣчетени.

Най-страшний бичъ за Българитѣ въ днитѣ на Селимъ III сѫ били Кърджалиитѣ, които сѫ се зовѣли

и сама Виена, но вжтрѣшното разлаганье било такво щото по-нататъшнитѣ побѣди станжли невъзможни.

Отъ началото на XVIII столѣтие обаче несъкру мото турско владичество взело да пада неудържимо по натискътъ на побѣдоностнитѣ русски и австрийски в ски. Високата Порта, както видѣхми, била принудена вс война съ Россия да искупува съ скжпи отстжпки. това време се появили и цѣлъ редъ други историче причини, които докарали началото и постепенното раз гание на мировото (всесвѣтското) отоманско царство.

Старийтъ войнственъ духъ на турскийтъ народъ испарилъ. Наистина еничеритѣ сжществували, но защо? Въ полкътъ имъ вече постжпяли не отбори прѣсни христи ски, потурчени сили, ами всѣкакви мазници, хора колъ и конопецъ, които не обичали никакъвъ редъ. вѣнь това, тѣ взели вече да се женятъ, да се занимава съ разни занаяти и така отслабнжлъ и по-напрѣш воененъ духъ, който ги отличавалъ. Много било опа могжществото на улемитѣ, които възбуждали еничерит цариградското простолюдие, когато ищѣли и се опира на волята на Султана. Въ провинциитѣ били испроводе хора неспособни, некждърни, които съсипвали населен то съ своитѣ данъци, така що земледѣлието и об ственната безопасность дошли до окончателенъ упадъ плодороднитѣ области опустѣли и населението отъ год на година взело да се умалява. Господарственнитѣ ка отдавна вече били пусти.

Трѣба да обадимъ и друго нѣщо, което е било е отъ главнитѣ причини за отслабваньето на Турция. То било стрѣмлението на провинциитѣ къмъ самостоятелнос

Отъ 1780 година грьцкий проектъ на Екатер Велика, да се раздѣли Турция, възбуждалъ общо внима въ Европа. Австрия щѣла да вземе Босна и Сърбия, — Ру сия Кржмъ и Очаковъ. Въ Турция и Архипелагъ щ да се основе конституция, на която главата щѣлъ да ст русский великий князь Константинъ. Влашко и Молд щѣли да добиятъ независимо управление съ самост теленъ православенъ господарь. Въ войната, подиръ то

(1791—92) Турция загубила и направила унизителенъ за себе миръ.

Подиръ това дошла французската революция, която произвела прѣвратъ въ цѣла Европа и която намѣрила отзивъ и въ Европейска Турция.

Напраздно обаче Селимъ III и Махмудъ II (1789—1826) правили сериозни опитвания за да възродятъ турското владичество. Първий заплатилъ съ живота си за опитванията си, а вторий ако и да унищожилъ еничеритѣ и ввелъ редовна войска, времето вече било късно.

Султанитѣ, които сѫ управлявали господарството, станѫли машини въ рѫцѣтѣ на първенцитѣ паши, и на привилигированитѣ еничери, които, по своя собственна воля, сваляли и качвали на прѣстолътъ султанитѣ. До кърмилото на управлението стоѣли развратенитѣ, умственно и нравственно, фанариоти, които бързѣ добили сила власть и си играли съ волята на Султанитѣ и съ назначението на чиновницитѣ. Господарственното управление се обърнѫло на откритъ грабежъ. Всички служби се давали съ откупъ, всѣко едно право се купувало съ злато.

Въ това време въ Шкодра се въздигнѫлъ Махмудъ Бушатли, въ Албания, Епиръ и Тесалия — знаменитий Тепеленски Али-паша, а въ Видинъ — хитрий Бошнакъ Пазвантоолу; заловила се за орѫжие Черногория, въ Сърбия произлѣло кипѣние. Колкото за България (включително Тракия и Македония) тя била наводнена отъ остаткитѣ на еничери, кърджалии и други разбойнически чети, каквито всѣкога се явяватъ, тамъ дѣто правителството е слабо и дѣто нѣма оправия. Въ Азия въ с. Жан-д' Акръ нѣколко години вече управлявалъ независимий тиранинъ Джезаиръ паша, въ Дамаскъ—Абдалла; изъ дълбочината на Арабия излѣзли фанатическитѣ Вахабити, а въ Египетъ, подиръ отстѫпваньето на Французитѣ, албанский Мехмедъ-Али основалъ трайно господарство. Наввредъ се виждало разлаганье и разрушение; сѣкашъ днитѣ на османската държава били прѣчетени.

Най-страшний бичъ за Българитѣ въ днитѣ на Селимъ III сѫ били Кърджалиитѣ, които сѫ се зовѣли

по-просто дагли или хайдути. И до сеги е жива паметьта, която сж оставили подирь себе си тѣзи оплѣнители на България. Цѣли дванадесеть години тѣ извършвали непрѣстанни грабежи и плячки, и противъ тѣхъ нищо не могло да направи нито слабото правителство, нито безорѫжнийтъ народъ. Най-напрѣдъ кърджалиитѣ се появили въ подножията на Родопитѣ; тамъ тѣ се събрали около Еминъ-дагъ и поченжли своитѣ безчинства. Скоро числото имъ станжло колкото една войска; тѣ се броили до 25 хиляди и повече. При тѣхъ се стичали не само Турци, Татари и Албанци, но още Българи и Бошнаци, тъй като тѣхъ съединявала една обща цѣль: грабежьтъ. Тѣ си имали своята наредба, свой билюкъ-башия и нападали съ шайки върху градоветѣ и селата, ограбвали ги, по нѣкога изгаряли и, пълни съ плячки, отдалечавали се въ Балкана и Родопитѣ. Всичкитѣ били конни, въоружени съ саби, пищови и дълги пушки даалийки; топове тѣ нѣмали. Въ лагерьтъ си имали много прѣкрасни жени, които наричали гевендийи (по турски любезни). Особенно съ готовность отивали при тѣхъ много Циганкитѣ, които били също въоружени и на конье често участвували въ походитѣ на своитѣ другари. Тѣзи изверги Циганки откарвали много момичета и жени, които въ тѣжко робство били принудени да удовлетворяватъ необузданнитѣ имъ страсти. Споредъ турскийтъ и албански обичаи тѣ грабяли още млади момчета (олани и кйочецп) и имали по-голѣмо удоволствие да гледатъ людскитѣ страданния.

Най-личний прѣдводителъ на Кърджалиитѣ е билъ Кара-Феизъ, потурченъ Българинъ, изъ Брѣзникъ, въ Софийско. Наедно съ него трѣбва да се помѣне Дели-Кадъра, Токатчи-оглу, Гушанцъ-Али, Кара-Манафъ-Ибрахимъ. Освѣнь тѣзи Турци, голѣма слава е добилъ въспѣванний въ българскитѣ пѣсни Инджевоевода, родомъ Българинъ отъ Сливенъ. Той имал[illegible] 500 души конници и се прочулъ споредъ своето добр[illegible] отнасянье съ сиромаситѣ. Своята жена, дъщеря [illegible] священникъ изъ Сливенъ, той водялъ съ себе си. Н[illegible]говъ байряктарь билъ Кара-Колю, изъ Омарчово.

Войскитѣ, които [illegible] за да усмирятъ карджалиитѣ, [illegible] отъ неуредени еничери [illegible] при самитѣ карджалии [illegible] дать свободни разбойници [illegible] И така, [illegible] размѣри. Съ пер[illegible] тѣхнитѣ злодѣйства [illegible] Въ дванадесетъ дни [illegible] разрушили цѣлъ [illegible] бånаси, Станимака, [illegible] Калоферъ и много [illegible]

При нѣмание [illegible] тѣ Турци и Българи [illegible] отъ заплашающата [illegible] наедно съ Турцитѣ. [illegible] башии, захванали [illegible] шайкитѣ до [illegible] противъ карджалиитѣ, [illegible] Никола изъ П[illegible].

Силна и [illegible] карджалиитѣ станалъ Пазванoглу (Пазвантоглу [illegible] Пазванджия, въ своето време [illegible] Бошнякъ Мюсулманинъ. [illegible] въ далгамия и въ [illegible] Омаръ [illegible] чилъ въ войнитѣ съ Австрийцитѣ и [illegible] села при Видинъ. [illegible] Омаръ [illegible] що никога невлазилъ [illegible] тели и безъ [illegible] на тогавашний Видински паша Мелека. Той се рѣшилъ да се отърве отъ [illegible] и хваналъ убийци за тъзи цѣль. Но [illegible] убийца се уплашилъ и, намѣсто да испълни поръчката, обадилъ Омару. Той пламналъ отъ желание да си отмъсти. Занесѣдали му да остави Видинъ, а той отговорилъ, че никой нѣма право и че той отъ никого се не бои; публично той проклелъ и законъ, и пророкъ. Тогазъ улемитѣ го осъдили на смърть. Като получилъ за това извѣстие, той се запрѣлъ въ дворецътъ

си и се защищавалъ додѣто пламъкъ отъ вредъ го ох... а-тилъ. Най-подирь той билъ хванжтъ, доведенъ при ... а-шата и наказанъ.

Синъ му Османъ, сжщий Пазвантоглу (роденъ ... на 1758 г.) се спасълъ съ бѣганье въ Албания при Гег... ѣ. Въ войнитѣ обаче на 1782 г. на Портата съ Австр... ия той се отличилъ, влѣзълъ изново въ милость при С... л-тана и получилъ часть отъ бащиното си имѣние при ... и-динъ. Като знаменитъ воинъ, той намѣрилъ много прив... р-женци между агитѣ на видинский санджакъ, събралъ 10... 00 души Арнаути, Кърджалии и еничери, прѣвзелъ всич... ки земи на баща си и разбилъ на глава Видинский па... па прѣдъ вратата на града (1794). Сѣтнѣ той влѣзълъ ... въ Видинъ, запрѣлъ пашата въ сарайтъ и билъ провъзг... а-сенъ отъ агитѣ за аенинъ на санджака. Блокадата ... на сарая се продължавала почти цѣла година; но нѣкога ... на пашата се дозволявало отъ милость да се расходи ... по града и давали му се храни.

Всичкитѣ писменни съвѣтвания на Селима били пр... а-вени напраздно. Най-подирь пашата сѣднжлъ на лод... ка и отишелъ на Русчукъ. Тогава привърженцитѣ на Пазва... на го прогласили за паша срѣди гърмежи отъ топове; не... о-вийтъ помощникъ Кара-Мустафа станжлъ аенинъ.

Пазвантоглу се заготвилъ за бой, събралъ отбор... на войска и се укрѣпилъ много добрѣ въ Видинъ. Съ свои... тѣ прокламации противъ Стамбулскитѣ реформи и проти... въ новитѣ налози той умѣялъ да привлича къмъ себе си мн... о-жество недоволни.

Най-вѣрна картина на това време ни даватъ запи... с-китѣ на епископа Софрония врачански, единъ от... ъ първитѣ български патриоти. Пасвантоглу не се пока... з-валъ най-напрѣдъ, че работи противъ Султана, а срѣщ... у неговитѣ съвѣтници и чиновници. Той въ манифести... ѣ си говорилъ за свобода и справедливость. Неговитѣ пла... -нове отивали много на далечь, и, ако не се наелъ д... а прѣвземе Влашко и Молдова, то е било само по страх... ь отъ Россия и Австрия; той искалъ да иде въ Цариград... , да свали Султана и да възстанови стария блѣсъкъ н...

анското име. Въ своитѣ области той сѣчалъ пари, рас-
рялъ и събиралъ данъци и плащалъ добрѣ на хората си.
ичната войска на Пазвантоглу състояла отъ Албанци,
эци и Българи: послѣднитѣ съставяли конницата му;
ъ неговитѣ знамена сѫ шетали прочутитѣ хайдути Кон-
Корчо, които отпослѣ сѫ употрѣбили опитностьта си
зъ освободителнитѣ борби на Сърбия и Гърция.

Противъ Пазвантооглу на 1726 год. тръгнѫлъ Ру-
ийский бейлеръ-бегъ Мустафа-паша съ 40,000 души и
ѣзълъ при Видинъ, но билъ отблъснѫтъ. Тогазъ опо-
отъ побѣдата си, Пазванъ събралъ 80,000 и уда-
ъ да разширява могѫществото си. Вратца, Никополь,
щовъ, Руссе, София, Нишъ и Кладово паднѫли въ
ѣтѣ на Пазванджийтъ, който скоро стигнѫлъ до Варна
илѣнявалъ Бѣлградъ и Влашко. Диванътъ билъ при-
енъ да влѣзе съ него въ прѣговори. Султанътъ му се
щалъ да го прости и направи трибончуженъ паша ако
уснялъ 6000 свои еничери въ Бѣлградъ. Но кога Паз-
ъ поискалъ да се запише въ реда на еничеритѣ.
възстанѫли и искали да идѫтъ да го погубятъ. Отъ
азъ прѣговоритѣ се прѣкъснѫли.

Цѣла зима Портата се готвила да накаже коренно
окорний Пазванъ. За това била приготвена 150 хи-
и войска. На 1798 год. прѣзъ марта походътъ про-
ъ видинский бунтовникъ тръгнѫлъ; на вредъ отгдѣто
ѫла, войската извършвала ужаси безкрайни. Въ тойзи
чай било опустошено Арбанасе, гдѣто е била кѫщата
отца Софрония. Прѣзъ априлий Видинъ билъ за-
оленъ отъ всѣкѫдѣ. На 13 часове стоѣли 120 хиледи
танска войска; послѣдний пѫть капитанъ-паша прѣдло-
ъ на Пазвана да се прѣдаде, ако иска да му се по-
ва живота, свободата и достойнствата. Но Пазванъ отго-
илъ, че не го е страхъ, и че той би можилъ да събере
100 хиляди войска, но прѣдпочита да побѣди съ 10
. И наистина тозъ пѫть той побѣдилъ. Обсадата се про-
жавала мѣсеци. Пристѫпитѣ на султановата войска би-
и отбити, а флотилията, дошла на Дунава, още въ на-
ото била разбита. Болѣститѣ, лишенията и дезертирство-

то унищожавали силата на обсадителитѣ. Най-послѣ прѣзъ есеньта тѣ направили послѣдно усилие да взематъ Видинъ. Станжло страшно кръвопролитие и Турцитѣ се разбѣгали, гонени отъ Пазваноoглу. Така се свършилъ първий походъ на турската войска, която по числото си, била толкозъ голѣма щото беевеѣтѣ говорили, че само съ кундуритѣ си ще унищожжтъ Видинъ.

Ужасно е било положението на раята, когато Турцитѣ ударили на бѣгъ назадъ.

Султанската войска взела да си върши всичко по волята и угодата, впуснжла се на плѣчка и въ нищо не се отличавала отъ кърджалиитѣ. „Моята епархия бѣше опустошена, селата изчезнжли, изгорени отъ кърджалиитѣ и Пазвановитѣ хайти; народътъ бѣше разсѣянъ по Влашко и другадѣ“ казва отецъ Софроний. Това е било общата картина на работитѣ и живота въ Европейска Турция прѣ[зъ] 80 години. Това се подтвърждава и отъ свидѣтелствата [на] иностранцитѣ, които сж пжтували тогава прѣдрѣшени и пжтя си срѣщнжли черепе отъ хорски глави, остатки о[тъ] разбойнишки угощения, изгорени кжщи; гробна тиши[на] царувала на вредъ въ неразработенитѣ полета.

Пазваноглу поченжлъ скоро да събира плодове[тѣ] отъ побѣдата си; той завзелъ българскитѣ градове [съ] шайкитѣ си. Австрия му се показала твърдѣ наклон[на] испроводила му опитни хора за да му поправятъ твър[]динитѣ и да му уредятъ кавалерията.

И сжщитѣ кърджалии станжли хора високомѣр[ни]. Тѣхний воевода Кара-Феизъ взелъ да се държи к[] покровитель на турската държава.

Той обявилъ за изворъ на всички злочестини Юс[] всемогущий Капу-кехая на султанката-Валиде. Кара-Ф[] ударилъ на Юсуфа къмъ Родосто, а татарский сул[] отъ рода на гераитѣ ударилъ на Шуменъ. Казватъ, че [] който ималъ обиталището си въ Върбица, стжпилъ в[] говоръ съ Пазвана за да стане сами Султанъ. Т[] отъ Цариградъ дошли нѣколко паши съ войска и [] се удало да отмахнжтъ опасностьта.

Третий пжть Турцитѣ нападнжли на Вид[]

мврий 1800 г. Но и тойзи трети пжть Пазванъ подлъ на портата голѣмъ урокъ, отъ когото много се ило и близкото Влашко. Пазвановитѣ войски, подъ -Мустафа, се распръснжли по страната и взели Чер-, Крайова, Кладово и стигнжли дори до политѣ влашкитѣ Карпати. Румжнитѣ се поразили отъ съ и бѣгали въ Семиградската областъ. Но скоро нето оставило Пазваноглу, щомъ въ Влашко, по нето на Руссия и Турция, се назначилъ за во- Константинъ Ипсиланти.

Отъ лична ненависть всички румелийски бейове се ласили противъ упоритий паша. На чело на противтѣ застанжлъ Мустафа байряктарь, повече пов подъ названието Трестенеклията. Пазвановий оводецъ Манафъ Ибрахимъ се прѣдалъ подъ благотни условия на русчукскийтъ Мустафа-паша; но той края на 1803 г.) измѣннически на единъ пиръ го ъ съ всичката му свита. Въ това време кърджалиивъ Тракия отивали по-добрѣ, отъ колкото събра- имъ на Дунава. Като се набрали голѣми срѣди много слава, тѣ добили и всемогжще влияние въ на и сарая; говорили, че самъ Юсуфъ-паша, на когосички министри били креатури, билъ подкупенъ отъ да не имъ бърка на приготовленията. Къмъ тѣзи твия се присъединили и раздоритѣ на румелийѣ бейове, отъ които най-много понесло на кърпитѣ.

Къмъ 1807 год. повечето кърджалии се приближили Пазвана и постжпили у него на служба. Тѣ вижда- че златното имъ време минжло, че отъ вврѣдъ про- тѣхъ се дигатъ гонения и че за да имъ противоъ необходима е една таквазъ можна и прѣдводителржка, каквато е била Пазвановата. Кърджалиитѣ поѣ се явяватъ въ срьбското и други възстания на полуовътъ. Какъ се свършили отдѣлнитѣ чети и прѣдводина кърджалиитѣ — не ни е познато. Но за смъртьта на ке-войвода се пѣе и расказва твърдѣ много. Споредъ пѣѣ, подирь едно угощение, на което взели участие Кара-

тя била вече заплетена въ други работи, граждански войни и прѣпирни съ Русси и Англичани. Въ това именно време Русситѣ завзели Влашко, унищожили турский флотъ при Тенедосъ, а въ Цариградъ избухнжлъ бунтътъ на еничеритѣ противъ Султана реформатора — Селима III. На 31 Мая той билъ свалень и замѣненъ съ Мустафа IV.

Между това на Сѣверъ въ Тилзитъ рѣшавали сждбината на Турция. Наполеонъ и царь Александръ се съгласили да си раздѣлятъ османското царство. Тѣ не знаяли за народитѣ на полуостровътъ и за тѣхнитѣ желания нищо положително; тѣ мисляли да ги отървжтъ отъ Турчина и толкозъ. За Цариградъ станжли дълги прѣпирни; най-послѣ въ тилзитский договоръ влѣзълъ този членъ: „Франция и Россия ще извадятъ изъ подъ игото и тиранията на Турцитѣ всички области на османското царство въ Европа, като се исключи Цариградъ и Румелия“. Тайната на тилзитский договоръ не се укрила; въ Цариградъ узнали за това скоро, испоплашили се и не знаяли що да правятъ. Ако наистина Наполеонъ би нападнжлъ тогазъ на Европ. Турция, той можеше да основе „новата латинска империя.“

Въ 1818 год. Стамбулъ билъ поприще на ужасни сцѣни. Трестениклията дошелъ въ столицата съ отбрана войска и съ цѣль да освободи Селима; но противницитѣ му го удушили. Трестениклията свалилъ Мустафа IV и на негово мѣсто качилъ Махмуда II, комуто станжлъ и великъ везирь. Прѣзъ Октомврий станжло съвѣщание за реформи: тукъ присжтствували всички паши, нѣщо не виждано до тогазъ. Рѣшили да се унищожи еничерский корпусъ и да се введе низами-джедидъ. Когато обаче се пристжпило къмъ работи, избухнжло силно възстание. Бѣсненьето на еничеритѣ, било ужасно; тѣ запалили Цариградъ отъ вредъ — колѣли, грабяли и събаряли всичко по пжтя си. Султанъ Махмудъ отложилъ за друго време своитѣ реформи, които той дѣйствително извършилъ, но отъ една страна късно, а отъ друга съ онъзи неприготвенна почва, безъ която всички реформи принасятъ дѣйствително нѣкоя полза, но водятъ слѣдъ себе си и голѣми вреди за господарственний животъ

ГЛАВА XXV.

[illegible]БОЖДЕНИЕ ПОЛИТИЧЕСКО И ЦЕРКОВНО.

[illegible]свѣстяване [illegible]. — [illegible] отецъ Паисий и [illegible] на историята му [illegible] епископъ врачански [illegible] повѣди. — Българ[illegible] заслуги. — [illegible] движение и освоб[illegible] на Россия на 1827 [illegible] договоръ. — Кап[illegible] [illegible]внически [illegible] монастирь. — [illegible] български списатели [illegible] [illegible]явление на чер[illegible] [illegible].

[illegible] което въ XVIII [illegible] и славянскитѣ [illegible] [illegible] и Поляцитѣ. [illegible] най-забравени [illegible] Бъ[illegible] наший вѣкъ трѣ[illegible] [illegible]-ници, каквот[illegible] [illegible]чанката ме[illegible]

[illegible]хми, отъ [illegible] тарѣлийтъ [illegible] [illegible] и простота. М[illegible] [illegible] да бликнатъ. [illegible] [illegible] почнатъ новъ [illegible]. [illegible] отишли на [illegible]

ѫа, които взели починътъ и дали възможность да се ɛкачи народното движение.

И то се подкачило отъ първата българска книга. ɔенната причина на постепенний и тихъ прѣвратъ лѣжи стрѣмлението къмъ образованието, което можеше да ɛе удовлетворено само съ помощьта на роднийтъ языкъ.

Малко книги трѣбало за да се пробуди старийтъ ›оденъ духъ изъ дълбоката литаргия; скоро поникнѫли ꙇдочки отъ забравенната книжнина, наистина на първо ›ме неокастрени, но съ жизненность и благонадеждность. забѣлѣжително явление е това, че това движение занало само долнитѣ пластове; въ горнитѣ, по-болѣр-итѣ, слоеве проникнѫло много по-късно и постепенно.

Ний нѣмаме още достатъчни и положителни свидѣ-ɛства за началото на нашето народно свѣстяванье и ɔбужданье, но може съ достовѣрность да се прѣдпола-че неговото начало се е положило отъ първийтъ рат-къ, приснопаметний отца Паисия, който живѣлъ въ рвата половина на минѫлото столѣтие.

Въ вѣчно зеленитѣ дѫбрави на Атонската Свѣта ра българскийтъ отецъ **Паисий** свършилъ въ 1762 дина своята мъничка книжка; История славяно-лгарска о народахъ, о царѣхъ и о свѣтихъ ›лгарскихъ. *)

Появлението на тъзи книжка е било исходната точка българското национално движение.

Тукъ трѣба да кажемъ, че у другитѣ Славяни пър-й потикъ къмъ новъ животъ и движение е дало изуч-нието на отечественната имъ история. И това е било ко-рѣчи едновременно съ нашето възражданье.

Кой е билъ Паисий и какво го е подбудило за да стави своята славяно-болгарска история? За съжалѣние, шийтъ отговоръ на тойзи въпросъ по необходимость › бѫде твърдѣ непъленъ, защото ний знаемъ само това, ето Паисий е писалъ самъ за себе.

Паисий се е родилъ около 1720 г. въ самоковска-

---

*) Първото название на книгата е било О царѣхъ и святихъ лгарскихъ и о всѣхъ дѣяній б[illegible]скихъ.

[illegible] той билъ [illegible] въ Атонъ, дѣто ста- [illegible] въ Хи- [illegible] съ рѣдко [illegible] за цѣль [illegible] монастирскитѣ [illegible] не му се позволило [illegible]

[illegible] Пълнитѣ [illegible] неумо- [illegible] накарали мла- [illegible] нѣщо подобно за [illegible] бѣлѣжки на [illegible] Българитѣ нѣматъ история, [illegible] въ това негово рѣшение. Цѣ- [illegible] материяли въ Атонъ и Българии: [illegible] въ Нѣмско. По-послѣ той [illegible] мънастирь, дѣто при нови пособия и источници, той доврьшилъ трудътъ си (1762).

Какво е станжлъ по-послѣ Паисия, ний неможемъ да знаемъ положително. Знаемъ само това, че той обиколилъ България и давалъ навредъ да прѣписватъ своята хроника: а слѣдъ три години (1765 г.), ний го намѣрвами въ Котелъ.

Книгата му не е била критически издирвания на историята ни: но тя е имала неоцѣнимо значение за най-новото развитие на българскийтъ народъ.

Всѣка страница отъ историята на Паисия дише съ пламенни патриотизмъ. Патриотътъ монахъ напомнюва на своитѣ сънародници, че и тѣ сж имали славни дни въ минжлото си, че и тѣ сж имали царье и патриарси, че и тѣ сж били познати и уважаеми. Той сериозно осжжда Гърцитѣ, дѣто даватъ на Българитѣ само фанариотски епископи, дѣто никакъ не се грижатъ за основанието на български училища, оставятъ народътъ въ простотия и невѣжество и съ помощьта на турското насилие, противъ всички черковни закони и евангелски правила, вършжтъ ужасни неправди! Затова той побуждава

своитѣ съотечественници да не търпятъ вече тѣзи безобразия така, като овци. Въ името на своята история прѣди всичко трѣбва да се стараятъ да изучватъ свойтъ язикъ. Остро поучение получаватъ отъ него онѣзи български дйонмета (ренегати), които напущатъ бащинийтъ си язикъ и изучватъ само грьцкийтъ.

Проститѣ, но дълбоко прочувствуванитѣ думи на Паисия сѫ имали широкъ отзивъ по всички български земи. Искрата хвърлена отъ него не угаснѫла; напротивъ малко по малко тя запали священнийтъ огънь на народното чувство и самосъзнание въ сърдцата на много избранни Българи, които станѫхѫ негови ученици и послѣдователи. Скоро той намѣрилъ послѣдователи, които правили много добавки на неговата знаменита книга, въ която били изброени всички български градове (144). Въ 1844 год. Христаки Павловичь, единъ отъ първитѣ учители напечаталъ тъзи книга въ Офенъ, макаръ доволно измѣнена подъ название: Царственникъ или история българска.

Кога билъ въ Котелъ Паисий се запозналъ съ единъ младъ момъкъ, който отпослѣ станѫлъ най-добрийтъ му ученикъ. Той билъ **Стойко Владиславовъ**, нарѣченъ по-подирѣ, кога станѫлъ владика (епископъ), **врачанский Софроний.** Прѣосвященний Софроний е обезсмъртилъ своето име не само съ своитѣ бащински залѣгания и учителски трудове, които е полагалъ прѣзъ животътъ си за полза на народътъ, но още и съ драгоцѣннитѣ си записки и списания той ни е далъ високополезни паметници за своето време. То сѫ паметници за народното житие, битие, за домашнийтъ ни животъ, за теглилата и надѣждитѣ на народътъ въ неговото страшно, размирно (кърджалийско) време, за своитѣ (Софрониеви) теглила и усилия за народното добро, както и за мѫчнотиитѣ и прѣчкитѣ, които той срѣщалъ въ дѣятелностьта си. Стойко се родилъ на 1739 г. въ Котелъ, останѫлъ сиракъ, билъ принуденъ да стане занаятчия, оженилъ се, а по-послѣ станѫлъ попъ (1762). На младийтъ попъ прѣминѫли прѣзъ главата много случаи; прѣзъ русската война на 1768—1774 г. той пишалъ квар-

... турски войски. занятие,

... като
... дякони и
... родината си,
... умрѣла. Той оти-
... предѣлъ дру-

... голѣма
... Софроний и
... не станжлъ
... време;
... у-
... тоже го
... на спрѣ
... принудилъ
... въ 1815

... печатена
... праздъ-
... занима-
... на живо-
... му е
... слогъ.
... мѣста
... другитѣ
... важ-
... може
... книжки

на своитѣ прѣдшественници. Ний можемъ да изброимъ единъ дългъ редъ отъ тѣзи обезсмъртени дѣятели,

Но истина е, че при тѣзи плодотворни сѣмена на първитѣ труженици трѣбало е да се приложѫтъ и други обстоятелства за да може да се даде на възродителното дѣло единъ по-голѣмъ потикъ. Този потикъ извършили събитията, които се случихѫ на полуостровътъ при края на миналото и въ началото на сегашното столѣтие.

Войнитѣ на Руссия (отъ 1768 година), за които ний говорихми, намѣрили България съвсѣмъ неприготвена; ний Българитѣ не можихми да се ползувами даже отъ онова размирно време, когато Турция бѣше расклатена и на окончателно пропадание, когато на всѣкѫдѣ върлувахѫ разни дере-бейове и кърджалии.

Но всичкитѣ тѣзи събитя бѣхѫ за голѣма полза на дѣлото. Както войнитѣ така сѫщо и размирицитѣ, ако и да съсипвахѫ материялно народътъ, но тѣ го въ сѫщото време и поразмърдахѫ, оживихѫ надеждитѣ му, накарахѫ Българитѣ да взиматъ участие въ нѣкои войни, да се прѣселятъ, да милѣятъ за родината си и да търсятъ срѣдство за нейното духовно и политическо продиганье.

Българската емиграция се е поченѫла още отъ Яшский миръ, когато Руссия добила Бессарабия (1792), и се е продължавала прѣзъ всичко кърджалийско време; въ русскитѣ губернии Херсонска, Таврическа се появили 9 Български колонии. Въ 1821 г. въ Бессарабия вече имало 7735 челяди, 18,623 души. Най-напрѣдъ бессарабскитѣ и ромѫнски чокои и болѣри сѫ мислѣли да вземѫтъ прѣселенцитѣ като крѣпостни роби; но отъ 1819 г. колониститѣ на южна Руссия станѫли свободни хора съ голѣми привелигии.

Възстанията на Сърбитѣ и Гърцитѣ докарахѫ голѣмо движение въ България, но нѣмахѫ никакво практическо слѣдствие, освѣнь гдѣто много хайдути отидохѫ въ Сърбия и въ Епиръ. Друга полза е била само тъзи, че въ градоветѣ, гдѣто гърцкитѣ агитатори успѣли да спечелятъ много привърженци, щомъ избухвало нѣкое възстание, беззащитнитѣ и невинни хора били изклавани отъ побѣснѣлитѣ Т

Отъ друга страна въстание въ сжща България по онова време бѣше почти невъзможно; по причина на меж-ду усобнитѣ турски войни, на вьрлуванието на Кърджа-лиитѣ и на русската война страната била съвсѣмъ истощена, а така сжщо и твърдѣ уединена. Сърбитѣ има-хж задъ себе си Австрия, многобройни граничарски офи-цери се бияхж въ тѣхнитѣ редове и сърбскитѣ воеводи се изучихж отчасти въ онѣзи доброволнически дружини, които Австрия устрои, когато по времето на Иосифа II имаше война съ Турция.

На Гърцитѣ спомогнжло твърдѣ много морето и тѣх-нитѣ многобройни търговски ладии, снабдени съ разни оржжия и дору съ топове за да се бранятъ противъ сѣверо-африканскитѣ диваци; не по-малка подпорка има-хж тѣ въ симпатиитѣ на образованна Европа, изучена върху классическитѣ произведения на грьцкитѣ даровити поети и историци.

България не е имала ни едно отъ тѣзи прѣиму-щества. Влашко и Молдава немогли да бждатъ полезни за едно българско въстание по много причини, и това става ясно отъ движението на 1821 год. когато се подвигнжхж въ тѣзи земи злочеститѣ хитрости (грьцки бунтовнически комитети и дружинни) т. е. завѣраджи Както е познато, главатарьтъ на Влашката завѣра билъ Александръ Ипсиланти и въ нея сж взели участ много Българи; даже между прѣдводителитѣ е имало мноз Сънародници. Това движение се потжпкало наввредъ огънь, ножь и разорение. Най-много пострадала и тоз България, прѣзъ която е трѣбало да се минава и на и напрѣдъ въ време на ужаснитѣ дни. Въстанието грьцкий патриотъ поченжто въ Влашко прѣминжл скоро у Еллада.

Напраздно Българитѣ очаквахж своето освобожд въ време на срьбската революция и въ тогавашната война, която се свърши съ Букурещский миръ. К лиитѣ се загубили, но намѣсто тѣхъ отъ село и ходяли тълпи конни Дели-башии, съ калпаци дълги д аршинъ; това били все пакъ старитѣ Кърджалии в

блѣкло и ужъ съ друга цѣль т. е. да защищавать населението отъ грабителитѣ. Отъ Кърджалиитѣ тѣ се отличавали само съ това, че не изгорявали селата, а само ги грабили. Въ всѣко мѣсто тѣ сѫ хранили даромъ и освѣнь това изисквали още да имъ плащать разни данъци. Най-забѣлѣжителний отъ тѣзи данъцѝ е билъ дишъ-хакѫ (зѫбно право) т. е. плата за това, че трѣпали зѫбитѣ си на чужди хлѣбъ.

Рѣшителенъ прѣвратъ въ сѫдбата на България настанѫ едвамъ отъ Одринскийтъ миръ.

Когато революцията въ Елада избухна и се продължаваше, Русия отвори нова война противъ Портата. Въ 1828 г., [illegible] Руситѣ прѣминаха Добруджа и Варна [illegible]. [illegible] Дибича, тѣ [illegible] Одринъ, [illegible]-Бургасъ и Чорлу. Въ Одринъ Руситѣ имаха [illegible] 20,000, а въ Цариградъ [illegible] [illegible] 000.

Българитѣ [illegible] на руситѣ [illegible] помощь, [illegible] Иван [illegible] Георги [illegible] Мамарчевъ [illegible] Котелъ [illegible] 1828 г. [illegible] себе [illegible]. Мамарчевъ [illegible] че е [illegible] освобождението на Българи [illegible] отъ руситѣ окупацията [illegible] 500 [illegible] [illegible] Търново [illegible] Цара Българи.

Българитѣ [illegible] готови [illegible] Сливенъ [illegible] Каварна [illegible] [illegible]

[illegible] Дибича [illegible]

страданията на съплеменийтъ и едновѣренъ на Руситѣ български народъ. Тѣ се молили при това да се освободи Мамарчовъ и да му се дозволи да води съ Турцитѣ борба за свобода съ собствени сили.

Между това (на 2 Септ. 1829) вече билъ заключенъ Одринский миръ. Дибичь приелъ дружественно българската депутация: но било късно: той исказалъ съжалението си, дѣто вече нищо неможе да се направи за България, особенно за политическото ѝ освободяванье и я призовалъ на миръ и тишина. „Сега, казалъ той, въ помирителний договоръ ний говоримъ за Сърбитѣ и за Ромжнитѣ, по-послѣ ще дойде редъ и за Българитѣ.“ При това той помѣнжлъ, че споредъ 13 § отъ Одринский трактатъ е изработена амнистия (прошка) за всички, които сж вземали участие въ войната и че се дозволява на турско-поданнитѣ прѣзъ 18 мѣсеци да се прѣселятъ въ Россия, като продадхтъ своята земя. Въ Сливенъ било учрѣдено руско консулато, но само временно.

Руската войска се приготвила да излѣзе изъ страната. Отчаянието овладѣло населението на балканскитѣ области. Подъ ржководството на генерала Рота, захванжло се второ прѣселванье въ Бессарабия. Тогазъ се прѣселели, споредъ едни 3900 челяди, а споредъ други 25,000 души. Въ 1830 година въ 83 мѣста на Бессарабия имало около 70,000 прѣселенци Българи. Шуменъ, Сливенъ и Провадия загубили почти половината отъ своето население. Румжнскитѣ градове Браила, Галацъ, Букурещъ, Крайова (отъ Видинъ и Тетевенъ) и Плоещъ (отъ Сливенъ) се испълнили съ български търговци. На Сѣверъ отъ Зимничь понякнжлъ единъ новъ градъ отъ чисти Българи, прѣимуществено заселени съ Свищовци.

И числото на хайдутитѣ, които сж вземали участие въ тѣзи война, е било твърдѣ голѣмо. Отъ времето на кърджалиитѣ и сърбскийтъ бунтъ хайдушкитѣ чети въ още се умножили значително.

Въ началото на нинѣшното столѣтие живѣли Ал...нъ-Стоянъ изъ Котелъ, Кара-Танасъ изъ Жеравна, които съ десеть бѣ...и въ мунтяри другари жи-

вели въ Балкана и Златйо Кокарчо-оглу изъ Сливенъ, силенъ пехливанинъ съ черни косми и голѣми мустаки, погинжлъ въ 1810 год. при Сливенъ въ една отчаяна битка. Разказватъ, че той свалилъ до 25 души, додѣто най-послѣ се запалила торбичката му съ барутъ и погинжлъ отъ това.

Но по-личенъ отъ тѣзи тримата билъ Колйо, изъ Драгуново, брадатийтъ войвода, който е живѣлъ въ Балкана отъ 1810 г. до 1825 г.; макаръ че той ималъ повече отъ сто сражения съ Турцитѣ, но той загубилъ само двамина отъ своитѣ; умрѣлъ той въ Букурещъ.

Неговийтъ ученикъ билъ Бойчо воевода изъ Цепаране, въ Търновско, който на 1829 г. постжпилъ на русска служба. Подирь заключваньето на миръть, русский комендантъ въ Силистра му заповѣдалъ да распусне своята чета. Бойчо се опиталъ да иде въ Балкана, но билъ хванжтъ и съ двамата си братия проводенъ въ Сибирь. Но тамъ той сполучилъ да побѣгне даже изъ крѣпостната тъмница, като прѣскочилъ високитѣ стѣни. Единъ отъ братията му счупилъ си кракътъ и Бойчо, за да се отърве, взелъ та го заклалъ. Останжлитѣ двама стигнжли до Цариградъ пѣшкомъ, а отъ тамъ прѣминжли въ Балкана дѣто Бойчо цѣли 21 години систематически ималъ хайдушки животъ. Въ Балкана и Странжа, казватъ, нѣма мѣсто, което да не е било посѣтено отъ енергичний и смѣлъ войвода. Прѣдрешенъ той прѣспокойно прѣкарвалъ зимата въ Провадия, Варна и Цариградъ, прѣдъ очитѣ на Турцитѣ. Той паднжлъ въ сражение съ Зийнелъ-паша. Тотйо воевода е единъ отъ ученицитѣ му.

Но най-едрий и личний юнакъ отъ всички български хайдути е билъ Дончо Ватахътъ изъ Копривщица, вѣроятно, другарь на Дѣдо Никола въ гоненьето на кжрджалиитѣ. Той живѣлъ ту по височинитѣ на Балкана и Родопитѣ, ту по устията на Марица, и постоянно гонилъ турскитѣ грабители, султанскийтъ низамъ и българскитѣ чорбаджии. Грабнжтитѣ пари Дончо воевода раздавалъ на бѣднитѣ, както Християни, така и Муслумани;

логъ, че трѣба да си иде въ Елена и да се приготви: но не това направилъ той на дѣло. Напротивъ той отишелъ въ Търново и расказалъ за всичко, що узналъ и видѣлъ въ мънастирьтъ, на фанариотский митрополитъ Илариона.

Злобнийтъ Гъркъ побързалъ да иде тозъ-часъ при турскийтъ паша, обадилъ му всичко и го подбудилъ да вземе по-скоро нуждннитѣ прѣдпазителни мѣрки. Въ сжщата още нощь тълпа турски суварии (конници) обиколили мънастирьтъ, но намѣрила въ него само игумена Сергия Мамарчова. При едно освѣщение съ факели (машалли) мънастирьтъ билъ ограбенъ, черковата осквернена, а на иконитѣ на свѣтцитѣ били извадени очитѣ. Другитѣ завѣраджии, повечето богати и почтенни хора, били хванжти, испроводени въ Търново и тамъ обѣсени безъ никакъвъ сждъ. Игуменътъ Сергий умрѣлъ въ страшни мжки, като сжщинский мжченикъ. Измѣнникътъ Хаджи Йорданъ билъ награденъ отъ Турцитѣ: но съгражданитѣ и отечественницитѣ му го прѣзирали до самата му смърть, която е била за него единъ видъ наказание: той умрѣ като се видѣ прѣдварително разоренъ, обранъ отъ своитѣ.

Хванжли и капитана Мамарчова, който носялъ още русска мундирь и го испроводили въ Цариградъ. Като бунтовникъ го прѣпратили на заточение въ Коня. Той ималъ право да носи тамъ оржжие, да се расхожда на конь и си получавалъ добра мѣсечна плата. Подирь нѣколко години жена му изработила прошка съ условие да иде, гдѣто ще, освѣнь въ България. Той поискалъ да иде въ Влашко, но поради фанариотски интриги, пакъ го задържали и испроводили на заточение въ Самосъ. Тамъ той и умрѣлъ шейсеть-годишенъ старецъ, на 1846 година съ надѣжда че, хж днесь хж утрѣ, ще настане и за него бѣлъ день, че ще види България свободна.

Между това захванжтото отъ Паисия и Софрония дѣло на народното свѣстяванье намѣрило още по-силна почва въ просвѣтителнитѣ стрѣмления на народа. Голѣма заслуга въ това принадлѣжи на българскитѣ търговци и емигранти, които като имали не голѣми срѣдства, ловпли се най-напрѣдь съ наредбата на училищата.

той имъ купувалъ во
Поради това той спечо
население, българско.
не било възможно да
тивъ него испроводил
отъ които само 60 д
чиновницитѣ турски
ли за него, че той
сили, толкозъ повече
Узун-Кюприйский мо
говорили, че на тѣ
съ самодивитѣ. Турс
испълненъ съ суевѣр
че Дончо е нерани
дали какъ отъ него
пень всичко миришал
види се отъ това, ч
Турчинъ, освободилъ
при него Дончо, пок
храбъръ герой. Смър

До съвършеннот
трибуцията споредъ о
вали крѣпость Силист
тамъ градски кметъ,
планове. Щомъ като
за въ мънастирьтъ С
ский, на пѫтя отъ Тъ

Между това, въ
приготвено за единъ
селение на градецътъ
товность, съ каквато
български градища, гдѣ
ственъ развратъ не би

Душата на еленс
Брадата. Той искалъ д
дийтъ Хаджи Йорданъ,
стѫпилъ въ числото
дийтъ Хаджи Йорданъ

Но Венелинъ, ако и станжлъ лѣкарь, бѣше дѣйствително торикъ. Той написа такова съчинение за насъ: Стари и нинѣшнитѣ Българи (появено въ 1829 г.), което ложи краеъгълний камъкъ въ научното изслѣдванье на торическата сждба на Българитѣ. Той умрѣлъ на 1829 тридесеть и седемь годишенъ, откакъ обиколилъ сѣвер- България. На гробътъ му въ Москва е написано на мрарна плоча: „Юрию Ивановичу Венелину, Одесскитѣ ългари 1841 г. Напомнилъ на свѣта за забравеното нѣкога и славно и могжщо племе Българи и пламенжелалъ да види нѣговото възражданье.“

Нѣма ни единъ Българинъ, който да не знае Венена и дѣлата му и това е доказателство за неговото влияние.

Когато грьцкитѣ владици видѣли това широко стрѣмние на Българитѣ къмъ образованието, тѣмъ изведнажъ прѣдставило тѣхното отживѣло минжло и настжпающе ършванье. Тѣ не можали да не видятъ, че мечтитѣ великата идея, посланията на носителитѣ на елнизацията въ полуостровътъ оставатъ пусто-звънни ду-. По тѣхно настояванье почежло се гонение върху роднитѣ учители.

Но прѣслѣдванията, гоненията, не принесли никавъ вредъ на самото дѣло. Мнозина пострадали и изгубли се отъ сцѣната; но на мѣсто тѣхъ се явявали и друпо-неуморими борци, които подкачали дѣлото съ многпо-голѣмъ жаръ.

Реакцията на фанариотското духовенство възбудило ускорило появаванието на черковнийтъ въпросъ или грьцко-българската распря.

Като видѣли, че грьцкитѣ владици гонятъ българий язикъ, българското учение, българскитѣ просвѣти-, борцитѣ за народното свѣстяванье, рѣшили да се ърватъ отъ подобни пастири.

Пьрвийтъ, който подигнжлъ отворено знамето на надната ни иерархия е билъ архимандритъ Неофитъ звели изъ Котелъ, распаленъ и буенъ патриотъ, неѣклоненъ человѣкъ, който съ св [illegible] ини думи ѣлъ да агитира между народа, [illegible] ч има съ

Имената на многозаслуживши хора сѫ не малко и ний ще поменемъ само по-главнитѣ, каквито сѫ братия Мустакови въ Букурещъ, Иванъ Добревъ Бакалоглу, списательтъ Анастасъ Стояновичь изъ Кипилово при Котелъ, Петръ Беровичъ или Беронъ изъ Котелъ, ученъ Българинъ и издатель на първийтъ български Букварь, въ 1814 год. съ помощьта на тамошнийтъ купецъ Антона Ивановича. Освѣнь азбуката тъзи книжка обема много полѣзни нѣща върху природнитѣ науки и физиката съ много картинки, поради които и е станжла общеизвѣстна подъ названието „Рибний букварь." Беронъ е прѣпорѫчвалъ да се введе ланкастерската метода на прѣподаванье (взаимноучитела система), която се приела и распространила навредъ въ българско.

Подирь появяваньето на Бероновийтъ Рибни букварь българската книжина се видѣла на пѫтя къмъ развиваньето. Други книги не се забавили да се появѫтъ. Беровичь напечатилъ въ 1825 г. библейската священна история и на слѣдующата година букварь. Въ Букурещъ самъ той отворилъ славянско народно училище, което обаче скоро се затворило, когато той станжлъ адвокатинъ при влашкийтъ диванъ (1831).

Сапуновъ изъ Габрово прѣвелъ съ монаха Серафима отъ Ески-Загра Новийтъ-завѣтъ и го издалъ на 1828 год. съ помощьта на влашкий митрополитъ Григорий.

Скоро били приготвени нѣкой и други рѫководства по историята и др. съ цѣль да се распространи елементарното образование между съотечественницитѣ ни.

Но рѣшително ново направление и великъ прѣвратъ въ умственното състояние на наший народъ е направилъ **Юрий Ивановичъ Венелинъ** (род. на 1801), карпатски Малоросъ, който бѣше свършилъ своето учение въ Львовский университетъ. Първи пѫть той се запозналъ съ Българитѣ въ Кишиневъ въ време на гърцката революция. На 1825 год. той отишелъ въ Москва и свършва медицинский факултетъ.

Но Венелинъ, ако и станжлъ лѣкарь, бѣше дѣйствително историкъ. Той написа такова съчинение за насъ: Старитѣ и нинѣшнитѣ Българи (появено въ 1829 г.), което положи краежгълний камькъ въ научното изслѣдванье на историческата сждба на Българитѣ. Той умрѣлъ на 1829 г. тридесеть и седемь годишенъ, откакъ обиколилъ сѣверна България. На гробътъ му въ Москва е написано на мраморна плоча: „Юрию Ивановичу Венелину, Одесскитѣ Българи 1841 г. Напомнилъ на свѣта за забравеното но нѣкога и славно и могжщо племе Българи и пламенно желалъ да види нѣговото възражданье."

Нѣма ни единъ Българинъ, който да не знае Венелина и дѣлата му и това е доказателство за неговото влияние.

Когато грьцкитѣ владици видѣли това широко стрѣмление на Българитѣ къмъ образованието, тѣмъ изведнажь се прѣдставило тѣхното отживѣло минжло и настжпающе свършванье. Тѣ не можали да не видятъ, че мечтитѣ на великата идея, посланията на носителитѣ на елинизацията въ полуостровътъ оставатъ пусто-звънни думи. По тѣхно настояванье почемжло се гонение върху народнитѣ учители.

Но прѣслѣдванията, гоненията, не принесли никакъвъ вредъ на самото дѣло. Мнозина пострадали и изгубвали се отъ сцѣната; но на мѣсто тѣхъ се явявали и други по-неуморими борци, които подкачали дѣлото съ много по-голѣмъ жаръ.

Реакцията на фанариотското духовенство възбудило и ускорило появаванието на черковнийтъ въпросъ или на грьцко-българската распря.

Като видѣли, че грьцкитѣ владици гонятъ българскій язикъ, българското учение, българскитѣ просвѣтили, борцитѣ за народното свѣстяванье, рѣшили да се отърватъ отъ подобни пастири.

Първийтъ, който подигнжлъ отворено знамето на народната ни иерархия е билъ архимандритъ Неофитъ Бозвели изъ Котелъ, распаленъ и буенъ патриотъ, непрѣклоненъ человѣкъ, който съ своитѣ пламенни думи умѣлъ да агитира между народа, да го увлѣче и има съ

себе си. Той е билъ единъ отъ най-добритѣ на времето си учитель. Той учителствувалъ въ Свищовъ съ Васкидовича и съставилъ школна енциклопедия въ 6 томове.

Дѣятелностьта на първитѣ поборници за народното свѣстяванье скоро намѣрило своитѣ продължители. Ний виждами че на вськждѣ въ българско се явяватъ хора съ самоотверженость, които при голѣмитѣ мжчнотии, се посвѣтили на учителското поприще. Подирь Отца Паисия иде една върволица почтенни лица и дѣятели, на които имената ний поменуваме съ уважение. Таквизъ сж били: двамата Неофитовци, Бозвели и Рилский, отъ които първий издалъ енциклопедия, а вторий първа българска граматика. Райно Поповичь изъ Жеравна, учитель въ Котелъ и Карлово. Иванъ Момчиловъ изъ Елена. Христаки Павловичь изъ Дупница и Еммануилъ Васкидовичь изъ Мелникъ: двамата послѣдни сж живѣли и учителствували въ Свищовъ, и сж написали много популярни съчинения. Отъ живитѣ още народни учители, които тьй много сж съдѣйствували за изважданьето на голѣмо число ученици ний трѣба да поменемъ: Найденъ Герова, Якима Груева и П. Р. Славейкова.

ГЛАВА XXVI.

БЪЛГАРСКИЙТЪ ЧЕРКОВЕНЪ ВЪПРОСЪ И НЕГОВИТѢ ГЛАВНИ ДѢЯТЕЛИ.

Характеръ на борбата за черковни правдини. — Хатти-шерифътъ и Танзиматътъ, (1839 г.) като исходни точки за подиганьето и явното подкачанье на борбата. — Неофитъ Бозвели и Иларионъ Макариополски. — Влиянието на кримската война (1854). — Исхвърлянието на патриарховото име отъ да се поменува въ черкова (1860 г.). — Гонение владицитѣ и повсемѣстното движение. — Седемьтѣ точки и 15-тѣ обѣщания. — Осемьтѣ точки и патриаршеский съборъ (1864). — Борбата въ Македония и братия Миладинови: Димитъръ и Костантинъ. — Влиянието на въстанията и на тайнитѣ комитети за рѣшаванието на въпросътъ. — Завѣщанието на Фуадъ паша (1864). — Али-пашовото участие. — Учреждение на българский екзархатъ съ султански фирманъ (1870). — Първий българский екзархъ. — Българската схизма и нейнийтъ същински характерь.

Въ историята на нашето възраждание и политическо развиванье борбата ни за черковни правдини играе една важна роль. Тъзи борба е била първото най-сериозно явление на новобългарската история; отъ нея се е породило и политическата идея у насъ. Тя приготви народътъ ни за послѣдующитѣ домогвания и стрѣмления. Черковнийтъ ни въпросъ не билъ споръ за догмати, не бѣше вѣроисповѣденъ въпросъ, а просто и чисто борба

[illegible]

[illegible] Христианитѣ и [illegible] симпатии врѣдъ на[illegible] [illegible]. Покойний Абдулъ-[illegible] на своя министръ [illegible] провъзгласилъ [illegible] за [illegible] като конституция: [illegible] Хатти-шерифъ, въ който Христианитѣ [illegible] съ Мусулманитѣ.

Г[illegible] Хатти-шерифъ давалъ на всички [illegible] поданници въ държавата: гаранция и пълна [illegible] въ животътъ имъ; по-правилно [illegible]лагание и събиранье на данъцитѣ: рекрутскийтъ наборъ (редифството) и времето на военната служба сж турили по-правилни начала: опрѣдѣлила се заплата на всички чиновници: било запрѣтено да се продаватъ службитѣ: унищожила се вредната продажба на събиранье данъци (илтизамъ) и други подобни реформи, до сега още неизпълнени. Впрочемъ, трѣбва да знаемъ и това, че учрѣжденнието на областнитѣ съвѣти (меджлиси 1845 г.) бѣхж и единъ видъ прогресъ, доволно значителенъ, защото на единъ редъ съ Турцитѣ засѣдавали и Христианитѣ, които обаче въ повечето случаи не сж[illegible]

ъ мнѣние и се задоволявали съ кжсото: еветъ
ı димъ!

Споредъ тойзи Хатти-шерифъ Диванътъ изработилъ
редъ устави подъ общото име Танзиматъ. Тан-
ътъ отъ 1844 г. състоялъ отъ 4 части, изъ конто
.та говори за правителството, опрѣдѣлява по-
ıнето на Султана и на високитѣ учрѣждения въ
ıвата: сжщо втората е посвятена за администра-
ıото дѣление на господарството и опрѣдѣлява
вътъ на гражданската и на финанциалната часть на
титѣ; третята нарежда сждебнитѣ учрѣждения,
, областни и търговски; най-послѣ четвъртата се за-
за съ наредбата на войската.

Ако Танзиматътъ и да поизглаждалъ малко голѣми-
бѣщания на Хатти-шерифътъ, все пакъ той
едно важно доказателство, какво правителството
.ва, че не прави разлика между Турци и не Турци.
напомнювалъ, че и Християнитѣ могжтъ да иматъ
бра наредба отъ сжществующитѣ. Това напомнюва-
възбудило духоветѣ, дало поводъ да се размърда
ньта и да се изказватъ нуждитѣ и желанията.

Българитѣ този пжть се задоволили само съ едно:
скатъ да не имъ се прѣслѣдва язикътъ, да имъ се
оли да иматъ български владици и да се чете по
арски въ черковитѣ имъ. Първитѣ искания на на-
итѣ ни работници били неможе по-скромни.

Това исканье се подкрѣпило и исказало особенно
търговцитѣ, конто бѣхж ходили на чужбина и конто
видѣли и други черковни порядки, освѣнь фана-
скитѣ. Първата стжпка била сторена около 1833 го-
, отъ жителитѣ на Самоковъ и Скопия, конто подиръ
аньето на своитѣ неспособни епископи, сж замогнж-
дано имъ се назначжтъ двам отечественни кандидати;
Вселенский́тъ патриархъ въ Цариградъ, отъ любовь на
итѣ святи правдини на черковата, отхвърлилъ тѣзи
истиви желания на Българитѣ и пакъ имъ испро-
лъ двама Гърци, свои мекерета.

Въ Видинъ на 1840 г., Портата по исканьето на

населението и по рекомендацията на валията Хюсеина искала да постави за епископъ дякона Дионисия, родомъ изъ Котелъ; но злочестийтъ, щомъ стигнжлъ въ Цариградъ, Гърцитѣ намѣрили възможность да го отровятъ.

Ний помѣнжхме, че главнийтъ борецъ, който най-енергически подигнжлъ въпросътъ за български владици, билъ Неофитъ Бозвели, родомъ изъ Котелъ, учитель въ Габрово. По неговото залѣгание, Българитѣ взели да даватъ Султану жалби противъ несноснитѣ и гнусни постжпки на грьцкото духовенство и да искатъ да имъ се пращатъ народни епископи.

По личнитѣ цариградски Българи, даже и нѣкои Турци, взели присьрдце тъзи работа, защитили Неофитовит стрѣмления и даже се опитали да му помогнжтъ. като из работятъ да му се даде овдовѣлата подирь Илларион грьцкий (1839 г.) търновска митрополия. На всичк обаче побьркали грьцкитѣ интриги.

По-послѣ Неофитъ Бозвели се посвѣтилъ на бор и агитация противъ фанариотското духовенство и за с далище си избралъ Цариградъ, дѣто живѣяхж хиляд български търговци, занаятчии изъ Тракия, Македония дунавското край-брѣжие. Главното желание на Неофит е било да види българска черкова построена прѣдъ вратат на самата фенерска патиаршия и се сбжднжло на 1848 г.; мѣстото за постройка подарилъ князь Богориди.

Неофитъ билъ често клѣветенъ, запиранъ и заточаванъ отъ Гърцитѣ на островитѣ Принкипски и въ Святагора. Послѣденъ пжть тѣ го заточили на Атонъ съ вѣрний му другарь изъ Елена, Илариона Стояновича Михаиловски, дѣто смьртьта довьршила мжкитѣ му въ влажната тьмница на хилендарската башня (въ 1849 год.).

Подирь видинското възстание (1841 г.), което е било почти съвременно съ борбата повдигнжта въ Пловдивъ твърдѣ сериозно противъ фанариотското духовенство (1849), само правителството взело да погледва на българскитѣ искания като на основателни. Въ 1851 г. Патриархътъ билъ принуденъ да ржкоположи за епископъ единъ Българинъ, но прѣвьрнжлъ въ нищожно намѣре-

то на Портата, като го оставилъ безъ опрѣдѣленна рхия.

На Пловдичани принадлѣжи честьта на едно систечическо упорно воденье борбата. „Като гледахѫ съ жалость казва извѣстното послание на българскитѣ священноначали до православнитѣ черкови — че българскийтъ къ е исключенъ изъ градскитѣ училища, които бѣхѫ ци за Българи и Гърци, а въ тѣхъ господаруваше само нский язикъ, пловдичани прѣдложихѫ на тогавашний митрополитъ Хрисанта да се введе и българскийтъ къ. Но напразно. Негово Прѣосвященство положино отговори, че неможе да въведе въ общитѣ учица изучваньето на варварскийтъ и неблагозвученъ вяно-български язикъ; също това той отговори и за жденьето на славянский язикъ въ нѣкои отъ черкови; той казваше, че както всички черкови, така и всич училища, принадлѣжѫтъ на грьцитѣ и само тѣмъ.“

Това поведение на Хрисанта бѣше възмутително; за това и пловдичани успѣхѫ по-късно да докатъ, че не сѫ нито по-слаби, нито по-малко разумни патриоти отъ Гърцитѣ. Тѣ си усвоихѫ една черкова юмъ и направихѫ свои училища.

Подкачанието на така нарѣченаta Крѫмска война 853) пробудило всички златни мечти на Българитѣ за добро бѫдѫще. Нашитѣ имахѫ тозъ-пѫть за сигурно, че ситѣ ще довършѫтъ дѣлото, което на 1829 год. онѫ несвършено: освобождаваньето на българский народъ Турцитѣ. Но-скоро голѣмитѣ мечти трѣбвало да гѣтятъ. Войната се свърши съ парижкий трактатъ отъ /30 Мартъ 1856 г.; но все пакъ тъзи война има и ето благотворно влияние въ сѫдбинитѣ на народътъ и животътъ му.

Султанътъ издаде новъ тържественъ актъ за рефор: Хатти-хумаюнътъ отъ 18 Февруар. 1856 който насърдчи Българитѣ въ борбата имъ съ грьцо духовенство. Хатти-хумаюнътъ потвърдявалъ правата ени отъ Хатти-шерифътъ. Чрѣзъ него били обещани игиозна народна ровноправность, свобода въ вѣрата

населението и по рекомендацията на валията Хюсеина искала да постави за епископъ дякона Дионисия, родомъ изъ Котелъ; но злочестийтъ, щомъ стигнжлъ въ Цариградъ, Гърцитѣ намѣрили възможность да го отровятъ.

Ний помѣнжхме, че главнийтъ борецъ, който найенергически подигнжлъ въпросътъ за български владици, билъ Неофитъ Бозвели, родомъ изъ Котелъ, учитель въ Габрово. По неговото залѣгание, Българитѣ взели да даватъ Султану жалби противъ несноснитѣ и гнуснави постжпки на грьцкото духовенство и да искатъ да имъ се пращатъ народни епископи.

По личнитѣ цариградски Българи, даже и нѣкои Турци, взели присьрдце тъзи работа, защитили Неофитовитѣ стрѣмления и даже се опитали да му помогнжтъ. като изработятъ да му се даде овдовѣлата подирь Иллариона грьцкий (1839 г.) търновска митрополия. На всичко обаче побьркали грьцкитѣ интриги.

По-послѣ Неофитъ Бозвели се посвѣтилъ на борба и агитация противъ фанариотското духовенство и за сѣдалище си избралъ Цариградъ, дѣто живѣяхж хиляди български търговци, занаятчии изъ Тракия, Македония и дунавското край-брѣжие. Главното желание на Неофита е било да види българска черкова построена прѣдъ вратата на самата фенерска патиаршия и се сбжднжло на 1848 г.; мѣстото за постройка подарилъ князь Богориди.

Неофитъ билъ често клѣветенъ, запиранъ и заточаванъ отъ Гърцитѣ на островитѣ Принкипски и въ Святагора. Послѣденъ пжть тѣ го заточили на Атонъ съ вѣрний му другарь изъ Елена, Илариона Стояновича Михаиловски, дѣто смьртьта довьршила мжкитѣ му въ влажната тьмница на хилендарската башня (въ 1849 год.).

Подирь видинското възстание (1841 г.), което е било почти съвременно съ борбата повдигнжта въ Пловдивъ твърдѣ сериозно противъ фанариотското духовенство (1849), само правителството взело да погледва на българскитѣ искания като на основателни. Въ 1851 г. Патриархътъ билъ принуденъ да ржкоположи за епископъ единъ Българинъ, но прѣвьрнжлъ въ нищожно намѣре-

нието на Портата, като го оставилъ безъ опрѣдѣленна епархия.

На Пловдичани принадлѣжи честьта на едно систематическо упорно воденье борбата. „Като гледахѫ съ жалость — казва извѣстното послание на българскитѣ священноначалници до православнитѣ черкови — че българскийтъ язикъ е исключенъ изъ градскитѣ училища, които бѣхѫ общи за Българи и Грьци, а въ тѣхъ господаруваше само елинский язикъ, пловдичани прѣдложихѫ на тогавашний си митрополитъ Хрисанта да се въведе и българскийтъ язикъ. Но напразно. Негово Прѣосвященство положително отговори, че неможе да въведе въ общитѣ училища изучваньето на варварскийтъ и неблагозвученъ славяно-български язикъ; сѫщо това той отговори и за въвежденьето на славянский язикъ въ нѣкои отъ черковитѣ; той казваше, че както всички черкови, така и всички училища, принадлѣжѫтъ на грьцитѣ и само тѣмъ.“

Това поведение на Хрисанта бѣше възмутително; но за това и пловдичани успѣхѫ по-късно да докажятъ, че не сѫ нито по-слаби, нито по-малко разумни и патриоти отъ Гърцитѣ. Тѣ си усвоихѫ една черкова силомъ и направихѫ свои училища.

Подкачанието на така нарѣчената Крѫмска война (1853) пробудило всички златни мечти на Българитѣ за по-добро бѫдѫще. Нашитѣ имахѫ тозъ-пѫть за сигурно, че Руситѣ ще довършѫтъ дѣлото, което на 1829 год. останѫ несвършено: освобождаваньето на българский народъ отъ Турцитѣ. Но-скоро голѣмитѣ мечти трѣбвало да излѣтятъ. Войната се свърши съ парижкий трактатъ отъ 18/30 Мартъ 1856 г.; но все пакъ тъзи война има и своето благотворно влияние въ сѫдбинитѣ на народътъ и на животътъ му.

Султанътъ издаде новъ тържественъ актъ за реформи: Хатти-хумаюнътъ отъ 18 Февруар. 1856 г., който насърдчи Българитѣ въ борбата имъ съ грьцкото духовенство. Хатти-хумаюнътъ потвърдявалъ правата дадени отъ Хатти-шерифътъ. Чрѣзъ него били обещани религиозна народна ровноправность, свобода въ вѣрата

и съвѣстьта и смѣсени сѫдове, допущанье християнитѣ до господарственни длъжности и въ войската, повикванье християнски прѣдставитили въ държавний съвѣтъ (шурай девлетъ) и т. д. Прѣдъ видъ не били испуснѫти и черковнитѣ реформи: до тогавашнитѣ плащания на владици и на патриархътъ по такси трѣбвало да се замѣнѫтъ съ опрѣдѣленна плата, а всичкитѣ невѣроисповѣдни дѣла на християнитѣ трѣбало да се гледатъ отъ смѣсени съвѣти (изъ мирски и духовни).

Въ крайтъ на 1857. год. Видинци подали Султану просба щото, съгласно съ Хатти-хумаюнътъ, митрополитътъ имъ да получава опрѣдѣленна плата. Тогавашний патриархъ Кирилъ, комуто прошението било пратено да направи заключенията си, настоявалъ да се запазятъ старитѣ порядъци. Скоро въ Цариградъ стигнѫли депутати изъ други градища и епархии съ подобни ходатайства, а когато се посъбрали повечко тѣ прѣдставили на правителството коллективна просба за учреждаваньето на българска иерархия.

Това бѣше на 1860 година. Българскитѣ депутати прѣдставихѫ на народното събрание въ Патриархията че „понеже Великата черкова не благоволи да чуе многогодишнитѣ молби на Българитѣ за да се избиратъ и опрѣдѣляватъ за български епархии Архиереи отъ българско происхождение или поне знающи българскийтъ язикъ; понеже и днесь народното събрание не взема подъ внимание тоя важенъ прѣдмѣтъ за нашийтъ народъ, заради това и за излѣчение на ранитѣ, които происхождатъ отъ черковното управление и за искоренение на народното негодование, нуждно е да се възстановятъ унищоженитѣ отъ Вселенскийтъ патриархъ, — самостоятелни черковни началства, Охридско и Търновско.“

Патриаршията, като напомни въ отговоръ царскитѣ берати, които тя държала, отхвърли прѣдложението на българскитѣ прѣдставители. Тогазъ се удвоихѫ и утроихѫ въ сѫщото време и злоупотрѣбленията, произволитѣ и гоненията отъ страна на фанариотскитѣ владици. Интригитѣ на Вселенский патриархъ и на негови-

[illegible]

[illegible] на патриарх
[illegible] да чува
[illegible] нещѣлъ
[illegible]

[illegible] на патриковото
[illegible] България: Българ
[illegible] черкова [illegible]
[illegible] навсредъ.

[illegible] щото [illegible]
[illegible] Мехмедъ-Кабрали. по заповѣд
Султана. [illegible] на 19 Май да тръгне и оби
България. [illegible] на всѣкадѣ
[illegible] отъ грьцк
[illegible] да имъ се проважатъ българ
владици. [illegible] Антимъ. [illegible] епископъ, Н
[illegible] и още много други чи
[illegible] други [illegible]. Гърцитѣ
Цариградъ се [illegible] Кирилъ се
теглилъ [illegible] и на мѣстото му се избр
патриархъ Иоакимъ.

Българскийтъ въпросъ обърнж вниманието на нѣ
западни католически водачи. които поискахж да се в
ползуватъ [illegible] случая за да направятъ българското съе
нение съ католическата черква: униата. По едно вр
[illegible] униатската депута
ходи въ Римъ на поклонение при Папата. игумен
Иосифъ [illegible]. бивший беглехчий. бѣ ржкоположе
за български владика. Но славата на привърженц
не била за дълго време. Благодарение на една енергиче
борба [illegible] и въ печата и въ народа. унията бѣ
поразена. а [illegible] Соколский изчезнж въ Россия. гд
останж да прѣкара послѣднитѣ години отъ животътъ [illegible]

Между това патриархъ Иоакимъ за успокоение на Българитѣ отлъчилъ и афоресалъ черковно Илариона Макареополски и Авксентия Велески (23 Маия 1861). Подиръ това той поискалъ отъ Българитѣ да му обеснятъ и искажятъ своитѣ желания. Тѣ му прѣдложили така нарѣченитѣ 7 точки. Чрѣзъ тѣхъ Българитѣ искали народна иерархия и черковна автономия съ избираемъ архиепископъ на чело, който да има своето мѣстожителство въ Цариградъ и да припознава върховната власть на патриарха. При това патриарху обѣщавали да плащатъ опрѣдѣленна годишна дань.

Патриархътъ въ отговоръ отказалъ на седемьтѣ точки въ писмото си и далъ на Българитѣ така нарѣченитѣ 15 обѣщания: особенно той се обѣщавалъ въ чисто-българскитѣ епархии да постави за епископи достойни Българи, или поне знающи по български, да даде прѣимущество въ българскитѣ училища на народний языкъ, да введе въ чистобългарскитѣ черкови старо-славянската литургия и въ патриаршеский синодъ да приеме двама български митрополита. Но Българитѣ съгледали твърдѣ добрѣ неясността на тѣзи обѣщания и тѣ не ги приели. Тогазъ патриархътъ добилъ отъ Портата позволение за да се пратятъ въ заточение Илариона, Авксентий и Паисий Пловдивский (29 Априлий) въ Мала-Азия. Партения Полянски [illegible] билъ затворенъ въ Софрия.

Подиръ 15-тѣ обѣщания и заточението на българскитѣ владици, българскитѣ [illegible] прѣбиваващи въ Цариградъ 28 [illegible] прѣдставители. Тѣ прѣдставили на тогавашний [illegible] [illegible] Тѣ [illegible] [illegible] патриаршеския [illegible] отъ 6 [illegible] [illegible] българскитѣ [illegible] българский [illegible] тѣ [illegible] [illegible] Цариградъ [illegible] дата [illegible] Правителството [illegible] сега [illegible]

ското священство. Цариградскитѣ Българи изисквали отъ Портата своя черковна администрация; скоро работата дойде до открито отлъчванье отъ черковата.

На 1-й Апр. 1860 г. на Великъ-день Иларионъ Макариополский служилъ въ малката българска черкова въ Цариградъ тържественна литургия. Когато, споредъ обичая, дошло редъ да помене името на патриархътъ, народътъ гръмогласно заявилъ, че неще да чува вече това име и да го пропустне. Иларионъ ужь нещѣлъ, но най-послѣ устжпилъ на народната воля.

Този примѣръ, исхвърлянието на патриковото име, намѣрилъ подражание въ всичка България; Българитѣ припознали самоволно за глава на своята черкова Илариона и неговото име се поменавало навредъ.

Възбужданьето дошло до такава степень, щото самси великийтъ везирь, Мехмедъ-Кжбржзли, по заповѣдь на Султана, билъ длъженъ на 19 Маия да тръгне и обиколи България. Хиляди християни срѣщали на всѣкждѣ Кжбржзлията, искали отъ него да ги отърве отъ грьцкитѣ злодѣи и развратници и да имъ се проводятъ български владици. Безбожний Антимъ, пиротский епископъ, Нишский грабитель Зейнилъ паша и още много други чиновници били едни запрѣни, други испждени. Гърцитѣ въ Цариградъ се уплашили до толкозъ щото Кирилъ се оттеглилъ отъ своя санъ, и на мѣстото му се избралъ патриархъ Иоакимъ.

Българскийтъ въпросъ обърнж вниманието на нѣкои западни католически водачи, които поискахж да се въсползуватъ отъ случая за да направятъ българското съединение съ католическата черкова: униата. По едно време дору тъзи уния бѣше прогласена, униатската депутация ходи въ Римъ на поклонение при Папата, игуменътъ Иосифъ Соколский, бившии беглехчий, бѣ ржкоположенъ за български владика. Но славата на привърженцитѣ не била за дълго време. Благодарение на една енергическа борба подигнжта и въ печата и въ народа, унията бѣше поразена, а дѣдо Соколский изчезнж въ Россия, гдѣто останж да прѣкара послѣднитѣ години отъ животътъ си.

Между това патриархъ Иоакимъ за успокоение на Българитѣ отлъчилъ и афоресалъ черковно Илариона Макареополски и Авксентия Велески (23 Мaия 1861). Подирь това той поискалъ отъ Българитѣ да му обеснжтъ и искажжтъ своитѣ желания. Тѣ му прѣдложили така нарѣченитѣ 7 точки. Чрѣзъ тѣхъ Българитѣ искали народна иерархия и черковна автономия съ избираемъ архиепископъ на чело, който да има своето мѣстожителство въ Цариградъ и да припознава върховната власть на патриарха. При това патриарху обѣщавали да плащатъ опрѣдѣленна годишна дань.

Патриархътъ въ отговоръ отказалъ на седемьтѣ точки въ писмото си и далъ на Българитѣ така нарѣченитѣ 15 обѣщания: особенно той се обѣщавалъ въ чистобългарскитѣ епархии да постави за епископи достойни Българи, или поне знающи по български, да даде прѣимущество въ българскитѣ училища на народний язикъ, да въведе въ чистобългарскитѣ черкови старо-славянската литургия и въ патриаршеский синодъ да приеме двама български митрополити. Но Българитѣ съгледали твърдѣ добрѣ неясностьта на тѣзи обѣщания и тѣ не се приели. Тогазъ патриархътъ добилъ отъ Портата позволение за да се пратятъ въ заточение Иларионъ, Авксентий и Паисий Пловдивский (29 Априлия) въ Мала-Азия. Партения Полянски билъ запрѣнъ въ Солунъ.

Подирь 15-тѣ обѣщания и заточваньето на българскитѣ владици, бъгарскитѣ епархии проводили въ Цариградъ 28 постоянни прѣдставители. Тѣ прѣдставили на тогавашний великъ везирь Али-паша осемь точки. Тѣ желаяли, щото патриаршескийтъ синодъ да състои отъ 6 гръцки и толкозъ български митрополити; българскитѣ членове съ шесть свѣтски депутати да съставляватъ българскийтъ черковенъ съвѣтъ; единъ отъ митрополититѣ, въ качеството на черковенъ глава, да има сѣдалището си въ Цариградъ; епископитѣ въобще да бждтъ избираеми, а тѣхнитѣ доходи точно опрѣдѣлени. Правителството поискало отъ патриархътъ да свика смѣсена коммиссия за обсжжданьето на тойзи проектъ, но

вѣнъ това шпионствуване гражданитѣ и ги ковладѣше на турското правителство за тайнитѣ имъ сношения съ Сърбитѣ.

Всички български газети открито проповѣдвахѫ изгонваньето на инороднитѣ и притѣснителни владици. Търновскийтъ митрополитъ Григорий, человѣкъ на когото безобразията и разваленностьта нѣматъ описванье, оставалъ въ Търново даже противъ волята на турското правителство.

Но най-ожесточенна била борбата въ Македония, на която Гърцитѣ гледали вече както на свое владѣние. Тамъ българскитѣ патриоти се борили не само противъ надошлитѣ Елини и елински орѫдия, а и противъ Куцовласитѣ, които защищавали грыцкий язикъ въ черковата и училищата. Въ Прилѣпъ, Битоля и Велесъ родолюбивитѣ млади Българи направили таквизъ вълнения, които не падатъ по-долу отъ тѣзи въ Пловдивъ, Русчукъ и пр. Най-подиръ, Българитѣ заплатили голѣми сумми на Куцовласитѣ, които така си уредили особенни черкови и училища. Много Българи въ тъзи многострадална и до сега страждуща страна пострадахѫ сериозно отъ интригитѣ на фанариотитѣ; едни хвърлихѫ въ тъмници, други испроводихѫ на заточение, трети изгонихѫ изъ градоветѣ и изъ службитѣ имъ, като учители. Трѣба да кажемъ и това, че не всички Куцовласи бѣхѫ партизани на Гърцитѣ. Много отъ тѣхъ имахѫ человѣческий здравъ разумъ, договеждахѫ се, че тѣхното происхождение не е грыцко, че тѣ водятъ потеклого си съвсѣмъ отъ друго племе и даже (на 1862) си основахѫ първата македоно-румѫнска школа. Това куцовлашко движение днесь е вече дѣло доволно важно и фанариотитѣ го прѣслѣдватъ така сѫщо, както и българското.

Най-личнийтъ борецъ въ Македония за българскитѣ интереси бѣше пламенний Димитръ Миладиновъ изъ Струга, при Охрида. Като получилъ образование въ грыцкий лицей, въ Янина, даровитийтъ момъкъ най-напрѣдъ билъ учитель въ много македонски градове и, срѣди непрѣсѣквани гонения, той се трудилъ да введе българский и славянский язикъ въ училищата и черковитѣ на своето отечество. Още въ 1858 г. той станѫлъ учител

сички мѣста, гдѣто населението търпѣше отъ фанариотскитѣ безобразия, отъ фанариотскийтъ гнетъ. Въ отговоръ това господа фанариотитѣ се мѫчехѫ да докажѫтъ, че Тракия и Македония нѣмало Българи.

Въ това сѫщото време българскитѣ политически дѣятели, които живѣяхѫ въ Влашко и въ Сърбия, приготовлявахѫ се за по-широка работа. Тѣ намѣрвахѫ добра почва за това, тъй като Черкезитѣ и Абазитѣ, изгонени изъ Россия, бѣхѫ попълнили България и правяхѫ невъзможни злодѣяния, грабежи и безобразия. Не се забавихѫ и румѫнскитѣ приключения, свалянието на Куза, договоритѣ на Българитѣ изъ Влашко съ Михаила Обреновича, Сърбский князь, и прѣминаваньето на четитѣ на Филиппа Тотя и на Хаджи Димитра съ Караджата (1866 — 1867). Тѣзи събития именно накарахѫ Цариградскитѣ Турци да се позамислятъ и да дадѫтъ единъ край на прѣпирнята между Българитѣ и Гърцитѣ.

Фуадъ паша, който умрѣ по него време (11 Фев. 1869 г.) завѣща на В. Порта да гледа колкото се може да отдѣля Гърцитѣ и да имъ отнема духовната власть надъ Българитѣ за да не би тѣ да влѣзѫтъ въ съюзъ съ Папата или съ Руссия. Тогазъ Али-паша, другарь на Фуада, взе работата въ свои рѫцѣ и изработи два проекта твърдѣ прилични съ проектитѣ на Григория въ сѫщностьта, които и поднесе нъ грьцката патриаршия за да приеме тя единъ отъ двата. Но патриархътъ и синодътъ ги отхвърлихѫ като антиканонически, антидогматически и антиевангелски, поради едничката причина, че Турцитѣ прѣдлагали екзархатъ за всичкитѣ Българи.

Патриархътъ намислилъ да свика вселенский съборъ и прѣдварително испроводилъ послания до черковитѣ. Отъ своя страна българскитѣ владици сѫщо така испроводихѫ обяснително писмо до самостоятелнитѣ православни черкови за защита на черковнитѣ права на българский народъ. Тукъ сми длъжни да помѣнемъ, че между дѣятелитѣ по черковний ни въпросъ се отличавахѫ нѣкои твърдѣ благоразумни лица, които сполучливо и опитно придържахѫ нашийтъ народъ въ правийтъ и разумний пѫть.

ниъ метохъ (подворье), гдѣто можеше да
рхътъ. Нѣкои мънастири, които отъ ста-
хѫ отъ патриархътъ и се наричали став-
ставахѫ подъ надзора на сѫщий.
оме, когато Българитѣ праздиувахѫ свое-
чрѣзъ многобройни адреси и депутации
ната си отъ благодарность до Али-паша,
архъ нито искаше да припознае Султан-
Али-паша умрѣ (1871 г. Септ.), неговъ
Махмудъ-паша, който по настояваньето
архъ Антима, заповѣда да се испроводятъ
Никомидия епископитѣ Иларионъ тър-
тъ пловдивский и Иларионъ кюстендил-
арското население въ Цариградъ направи
демонстрации, които Цариградъ отколѣ не
и които дадохѫ да се разбере, че вече е
се води за рѫка и като дѣте тойзи народъ.
принудена да повърне владицитѣ отъ за-
положи по-скоро въ дѣйствие фирманътъ за
ъ българский екзархатъ. Даде се распо-
избере екзархъ. Бившийй Макариополский,
търновский Иларионъ, старийтъ другарь
целията и първийтъ подирь него поборникъ,
надѣе, че ще го изберѫтъ за екзархъ, но
и бѣше отъ старитѣ грьцки неприятели, а
Турцитѣ виждахѫ въ него единъ опасенъ
ъ, настояхѫ да не се избира той. (Той
ий 1875 г.).
прьвъ български екзархъ се избра Илла-
ий, тоже родомъ изъ Елена. Това станѫ
ой, на Ортакьой. Но нему обстоятелствата
риятни. Подирь петдневно екзархуванье
принуденъ да се отрѣче, което и направи
се избра за екзархъ Видинский Антимъ,
иградъ (Кѫркъ-клисе), роденъ на 1816
на богословската академия въ Халки и
бѣше професоръ на черковната история
гарский языкъ въ Халки, най-напрѣдъ

Таквизъ бѣхж Г. г. Гавриилъ Крьстевичь, Д-ръ Чомаковъ и други.

Иерусалимската, антиохската, кипърската и грьцката черкова като че се присъединили при патриархътъ; сърбский митрополитъ повече се склонилъ въ полза на Българитѣ; отговорътъ на русскийтъ синодъ билъ уклончивъ и неясенъ.

Най-подирь Али-паша поржчалъ (1869) на смѣсении коммиссии да приготвятъ три нови проекта, които имали сжщата участь при патриарха. Възбужданьето на умоветѣ въ България достигнжло до апогея си. Въ Сжббота вечерьта на 28 Февруарий 1870 година Али-паша свикалъ при себе грьцкитѣ и българскитѣ прѣдставители и имъ вржчилъ **Султанский ферманъ** отъ 88 зилхидже 1286 год. (27 Февр. 1870 г.)

Българскийтъ черковенъ въпросъ бѣше рѣшенъ. Султанътъ повелѣвалъ да се учрѣди **български екзархатъ**, който би обнемалъ епархиитѣ: русчукска, силистренска, шуменска, търновска, софийска, ловечска, врачанска, видинска, нишска, пиротска, самоковска, кюстендилска, и велесска, — цѣли, сливенска съ исключение на Варна, Ахило (Анхиалъ), Месемврия и грьцкитѣ прибрѣжни села; созополската, — безъ крайморската область, филиппополската — безъ града, безъ Станимака и други 9 смѣсени села. Останжлитѣ епархии на Българско се присъединявали сжщо при българский екзархъ, но само условно, т. е. ако двѣтѣ трети излѣзжтъ български. Най-първий митрополитъ нарѣченъ Екзархъ, глава на българската народна черкова, трѣбваше да се избира и утвърдява съ Султански бератъ, той билъ прѣдсѣдатель на българский Синодъ; той помѣнава въ молитвитѣ си патриарха и получава отъ него миро. Той се списва направо съ Портата за всичкитѣ си нужди. Колкото за догматическитѣ и чисто черковни въпроси Синодътъ е длъженъ да се съвѣщава съ патриархътъ. Грьцки владици не могли да прѣминжтъ безъ разрѣшение на мѣстний владика въ българска епархия; сжщо така и българский владика въ грьцка. Въ Цариградъ се даваше право на Българитѣ

да си основжтъ единъ метохъ (подворье), гдѣто можеше да обитава и Екзархътъ. Нѣкои мънастири, които отъ старо време зависяхж отъ патриархътъ и се наричали ставропигиални си оставахж подъ надзора на сжщий.

Въ това време, когато Българитѣ празднувахж своето тържество и чрѣзъ многобройни адреси и депутации изливахж чувствата си отъ благодарность до Али-паша, грьцкийтъ патриархъ нито искаше да припознае Султанский ферманъ. Али-паша умрѣ (1871 г. Септ.), неговъ прѣемникъ бѣше Махмудъ-паша, който по настояваньето на новий патриархъ Антима, заповѣда да се испроводятъ на заточение въ Никомидия епископитѣ Илларионъ търновский, Панаретъ пловдивский и Илларионъ кюстендилский. Но българското население въ Цариградъ направи една отъ онѣзи демонстрации, които Цариградъ отколѣ не бѣше виждалъ и които дадохж да се разбере, че вече е невъзможно да се води за ржка и като дѣте тойзи народъ. Портата бѣше принудена да повьрне владицитѣ отъ заточение и да приложи по-скоро въ дѣйствие фирманътъ за учрѣждението на българский екзархатъ. Даде се распорежданье да се избере екзархъ. Бившия Макариополский, по него време търновский Илларионъ, старийтъ другарь на Неофита Бозвелията и първийтъ подирь него поборникъ, можеше да се надѣе, че ще го изберхтъ за екзархъ, но едно защото той бѣше отъ старитѣ грьцки неприятели, а друго защото и Турцитѣ виждахж въ него единъ опасенъ народенъ водачь, настояхж да не се избира той. (Той умрѣ на 4 Юлий 1875 г.).

И така за прьвъ български екзархъ се избра Илариона ловчанский, тоже родомъ изъ Елена. Това станж на 11 Февруарий, на Ортакьой. Но нему обстоятелствата не бѣхж благоприятни. Подирь петдневно екзархуванье той самъ бѣше принуденъ да се отрѣче, което и направи и намѣсто него се избра за екзархъ Видинский Антимъ, родомъ изъ Лозенградъ (Кжркъ-клисе), роденъ на 1816 г., въспитанникъ на богословската академия въ Халки и въ Москва. Той бѣше професоръ на черковната история и на славяно-българский языкъ въ Халки, най-напрѣдъ

[illegible] народътъ [illegible] ещи-
[illegible] и [illegible] сега.

[illegible] да за-
[illegible] желания
[illegible] да й
[illegible] стремления,
[illegible] Дe-
[illegible] нападвания;
[illegible] съборъ
[illegible] бъ-
[illegible] за това
[illegible] племе-
[illegible] Вселен-
[illegible].

[illegible] отъ заяшки-
тѣ [illegible] видѣхѫ своитѣ
[illegible] устроихѫ, както
[illegible] като си изра-
[illegible] начала на устрой-
[illegible].

[illegible] бѣсhaва, защото тя
[illegible] българский народъ. Тойзи
[illegible] и нравственна своя сила
и [illegible] на европейскитѣ държави.

[illegible] се сърдятъ, да не ни
[illegible]. Люлѣяни въ люлката на
стари [illegible] да възстановятъ старовременната
[illegible]. Гърцитѣ се готвяхѫ да станѫтъ на-
слѣдници на [illegible] тѣмъ се явява
единъ [illegible] врагъ. Тойзи врагъ трѣбваше какъ
— [illegible]. И тѣ употрѣбихѫ за това всичкитѣ
си [illegible].

Въ [illegible] желание и искание на Бъл-
гаритѣ [illegible] тѣхната народность и да имъ се
[illegible]. Гърцитѣ видѣхѫ ужь нарушаванье
на свещеннитѣ [illegible] и черковни устави; а на дѣло тѣ
гледахѫ на [illegible] като на възстанѫли подданници, и на иска-

нията имъ като на бунтъ. Нъ тъй като нѣмахѫ физическа сила за да поразятъ своитѣ противници, то употрѣбихѫ най-ужасното нравственно орѫжие, което тѣ имахѫ въ рѫцѣтѣ си; тѣ изрѣкохѫ надъ тѣхъ анатема, отлѫчихѫ ги отъ черковата.

Но разумната часть на нашийтъ народъ умѣй да докаже на набожното население, че тъзи анатема нѣма никакво основание, че тя нѣма никакво значение и че прѣдъ Бога Българитѣ сѫ прави, защото Богъ не прави различие на племена и народности.

Отъ тогазъ и просвѣщението у насъ трьгнѫ много напрѣдъ, на училищата поспорѣ твърдѣ много, книжнината ни взе да вирѣе. Отворихѫ се нѣколко полугимназии, които се посѣщавахѫ отъ голѣмо число ученици и които имахѫ за учители ревностни и патриоти хора, повечето въспитани въ славянски земи.

Една часть отъ българскитѣ дѣятели си помислихѫ, че нашето спасение е само въ просвѣщението, че ний за примѣръ трѣба да вземемъ Чехитѣ въ Австрия и че бунтовническитѣ опитвания у насъ никога не могѫтъ доведе до практически резултати.

Това убѣждение на не малко българи не се приемаше обаче отъ находящитѣ се на чужбина тоже български дѣятели и патриоти. Но какъ и да било, а распространението на просвѣщението прѣдшедствува нашето политическо събуждние!

Въ всѣки градъ или село се появихѫ многобройни общества и дружества. Читалища се учрѣдихѫ за събиранье, прочитанье, словопрения и въобще за развитието на четеньето и распространение на знанията срѣдъ массата. Женскитѣ дружества взехѫ подъ свой надзоръ дѣвическитѣ училища и по тойзи начинъ у нашия народъ по единъ твърдѣ естественъ начинъ жената се гуди на едно лично стѫпало свободна дѣятелность, за добиванье на която въ другитѣ държави произлазя голѣмата борба за женското равенство и освобождаванье.

Освѣнъ това, много Българчета оставихѫ отечеството си и отидохѫ на чужбина да усъвършенствуватъ своитѣ

той се ръкоположи за Шуменски владика, но народъ не го приелъ. Отъ 1867 год. той бѣше нарѣченъ епископъ на Видинската епархия, която държи и до сег

Патриаршията употрѣби всичката си сила за да удуши българската народность. Тя проваждаше послан до другитѣ православни черкови; моляше Портата да даде помощь за да удуши пакъ българскитѣ стрѣмлени които тя прѣдставяше не малко опасни на османский п влетъ; грозеше и́ съ опасности и европейски намѣсвани най-послѣ на 16 Септ. 1872 г. на единъ голѣмъ събо отъ чисти грьцки владици и калугери провъзгласи бъ гарската черкова за схизматическа. Основанието за то бѣше, че ний сме внесли въ черковната наредба п л е с т в о т о (филетизмътъ), което ужь не приимала Всел ската черкова още отъ времето на апостолитѣ.

Но схизматицитѣ Българи не се убояхѫ отъ заяш тѣ тупурдии на грьцкитѣ калугери; тѣ видѣхѫ свои планове осѫществени и радвахѫ се; тѣ устроихѫ, ка умѣхѫ една съборна, синодална черкова като си изр ботихѫ единъ уставъ за основнитѣ начала на устр ството.

Побѣдата бѣше толкозъ повече блѣскава, защото изведи на явѣ забравенний българский народъ. Той народъ доказа ясно жизненната и нравственна своя си и обърнѫ върху си вниманието на европейскитѣ държа

Гърцитѣ не можахѫ да не ни се сърдятъ, да не припознаятъ за схизматици. Люлѣяни въ люлката стари мечти и идеи за да възстановятъ старовременн византийска империя, Гърцитѣ се готвяхѫ да станѫтъ л слѣдници на Османлиитѣ и, изведнѫжъ, тѣмъ се яв единъ такъвъ опасенъ врагъ. Тойзи врагъ трѣбваше ка — какъ да се смаже. И тѣ употрѣбихѫ за това всички си усилия.

Въ твърдѣ естественното желание и искание на Б гаритѣ, да се припознае тѣхната народность и да имъ дадѫтъ свои владици, Гърцитѣ видѣхѫ ужь нарушава на священнитѣ закони и черковни устави; а на дѣло гледахѫ на тѣхъ като на възстанѫли подданници, и на ис

знания, да довършятъ курсъ на наукитѣ си, та отпослѣ да бѫдѫтъ повече полезни на обществото, на народътъ си. Като оставимъ на страна Цариградъ, дѣто добрѣ-нареденитѣ училища Робертъ-Коллежъ, Султанскийтъ лицей и Мидицинската школа бѣхѫ испълнени съ стотина млади българчета, ний ще кажемъ че Бѣлградъ, Прага, Загребъ, Москва, Киевъ, Одесса, Николаевъ, Виена и Парижъ брояхѫ въ своитѣ огради по десетина млади, подпомагани ту отъ частни, ту отъ обществении благодѣяния. Отъ общественнитѣ благодѣяния ний никога не ще забравимъ помощитѣ, които непрѣкъсвано е давалъ на нуждающитѣ се Московский славянофилский комитетъ, на който душата и прѣдсѣдательтъ въ най-послѣдното време бѣше многозаслуживший тъ и незабравимъ Г-нъ И. С. Аксаковъ.

ГЛАВА XXVII.

ПОЛИТИЧЕСКО-РЕВОЛЮЦИОННИ ДВИЖЕНИЯ И ПУБЛИЦИСТИКА.

Бунтовнически опитвания подирь Танзимата (1839 г.) — Бѣлградчикското въстание (1851 г.) — Борбата на народноститѣ. — Георги Раковски (1818-1868), — Прѣминаваньето прѣзъ Дунавъ на 1867: Хитовъ и Филипъ-Тотю. — Хаджи Димитровий походъ (1868 г.). — Митхадъ-пашовото смиряванье на бунта.—Каравеловъ (Любенъ умр. 1879, 21 Януарий). Публицистическа и революционна негова дѣятелность. — Рѣшението на Черковний въпросъ и състоянието на Турция. — Тайнитѣ комитети и Василъ Левски. — Софийското въстание на 1873 година.

Отъ времето на Танзимата (1839 год.) въ Българското отечество се виждатъ двѣ движения просвѣтително и политическо. Политическото движение не е могло да се заяви така открито, както първото и то по причини твърдѣ ясни.

Но по-послѣ наедно съ събитията на Балканский полуостровъ привърженцитѣ на българската революция, на едно българско въстание все растѣхѫ и растѣли. Въ редоветѣ на българскитѣ дѣятели се появи младото поколѣние, образованно и независимо, съ което политическийтъ символъ бѣше: пълното освободяванье отъ Турцитѣ.

Смѣлитѣ и рѣшителни опити на Сърбитѣ, които въ 1833 г. завзехѫ окрѫжията Княжевачко и Зайчерско, макаръ че Портата имъ се опираше, Пиротското

стание на 1836 год. послужи за побуждение на Българитѣ, които взехѫ вече въ нѣкои мѣста да поговарватъ и помишлюватъ за едно по-сериозно възстание. Въ 1841 год. единъ селски бунтъ избухнѫ около Лѣсковецъ, Нишъ, и Пиротъ, но той бѣше потѫпканъ звѣрски отъ Турцитѣ, които испратихѫ противъ възстанѫлитѣ все щото можихѫ да съберѫтъ: Арнаути и башибузуци.

Извършенитѣ въ тойзи случай свирѣпости развълнувахѫ цѣла Европа. Даже французското правителство испроводи тамъ нарочно ученнйтъ издирвачь А. Бланки, на когото списанието твърдѣ живо ни напомнюва станѫлитѣ по-подирь баташки и перущенски ужаси.

Въ 1851 година възстанѫ населението въ Видинско, Ломско и Бѣлоградчикско, но скоро бѣше покорено. Отъ това време на срьбскитѣ граници се въдвори миръ и тишина.

Въ 1853 год. Русситѣ отъ ново захванѫхѫ война съ Турцитѣ. То бѣше крѫмската война, въ която Россия имаше за цѣль да довърши това, което въ 1829 год. не може да свърши, освободяваньето на Българско. Българскитѣ доброволци въ това време вземахѫ лично и сериозно участие въ тойзи бой, който се свърши злочесто за Русситѣ съ Парижский трактатъ (1856 г.) Тогава Россия загуби пристѫпътъ си къмъ Дунава, а поради това и къмъ България.

Но вѫтрѣшното разглобяванье на Турция съ туй никакъ не се спрѣ. Двадесетгодишното време отъ Парижский миръ до избухваньето на Херцеговинското възстание прѣдставя едно занимателно зрѣлище. Турция се показваше за нѣщо здраво и силно, а между подданническитѣ ѝ народи ставахѫ голѣми прѣпирни за това, кой ще наслѣди „болниитъ человѣкъ." Тойзи периодъ бѣше времето на исторически права и претенции.

Българскитѣ поборници и подвижници искахѫ да видятъ своето отечество свободно, както сполучихѫ Гърци, Сърби и Ромѫни. Сърбитѣ сънувахѫ за подновяваньето на Душановата монархия, която се простирала даже до Солунъ и по-нататъкъ. Гърцитѣ мечтаяхѫ за едно

византийско царство до Дунава. Ромжнитѣ оплевахж като милиони тѣхнитѣ сѫотечественници живущи задъ Дунавътъ и Балканътъ.

Додѣто происхождаше тъзи борба на народноститѣ и на племеннитѣ домогвания, дипломатитѣ на брѣговетѣ на Босфора се надвархахж да учжтъ и съвѣтватъ расклатената, съсипана и окапала турска империя.

Додѣто вниманието на най-голѣмата часть отъ развитата и свѣстна България се поглъщаше въ борбата за народо-черковни правдини; додѣто на това поле се подвизавахж Паисиевци, Иларионовци, Чомаковци и други, въ нашето отечество се отвъдихж и политическо-революционни дѣятели.

Главата на тъзи нова работа, родоначалникътъ на българската революционна мисъль е билъ Георгий Стойковъ **Раковски** (роденъ на 1818 † 1868). Той се е изучилъ въ Атина и въ Парижъ, а отъ послѣ станжлъ български енциклопедистъ и бунтовникъ. Той писалъ исторически изслѣдвания, съставлявалъ поетически творения, издавалъ повременни списания и газети и проповѣдвалъ бунтъ противъ Турцитѣ. Той се старалъ най-много да даде политическа цѣль на балканскитѣ хайдути, които ходяли распрьснжти и безъ нуждната наредба. Въ тъзи работа на Раковски, много му помогнжлъ Панайотъ Хитовъ, родомъ отъ Сливенъ.

Раковски първий взе да дѣйствува въ България за урежданьето на така нарѣченитѣ тайни комитети. Въ онова време се случи, че народътъ бѣше много развълнуванъ поради идваньето и заселяваньето на грабителскитѣ Черкези (1874), които Руситѣ бѣхж испждили отъ Кавказъ.

Срѣдоточие на бунтовническитѣ приготовления бѣше Букурещъ, дѣто е било всякога главното гнѣздо на българскитѣ емигранти и дѣто Раковски основа тайнийтъ централенъ комитетъ. Когато се свърши кржмската война българскитѣ патриоти бѣхж много разочаровани; тѣ забравихж надѣждата си отъ Россия и загледахж къмъ Сърбия, дѣто князь Михаилъ Обреновичъ дѣйствително се приготвилъ за голѣмъ бой съ Турцитѣ. Хайдушкитѣ

… бѣха настанили въ Б…

… Турцитѣ … прахѫ Бѣл-градъ … българска легия, а нѣкои … на Шуменский проходъ. … Великата Порта. Българскитѣ … трѣбаше да се … изпѣдени отъ Сербія. … българскитѣ юнаци … Влашко свалихѫ … Турцитѣ … и захванахѫ свои- … турски … бунтъ. … даванье. Ми- … И подиръ сваляньето … войска, обърнѫ … Българската легия.

… какъвто На- … за нови … Раковский нѣколко … голѣми раздори … за това защо- … казалъ, че сега … на сърбска … вания.

… че безъ по- … Въ началото на … централенъ ко- … Султанъ Абдуль- … и баща. Въ … автономия … подъ върховна- … да вземе тит- … намѣстникъ … на Християнитѣ, съ … войска и съ … обърнѫ внима-

Прѣзъ пролѣтьта Панайотъ воевода, който полагаше всичката си надѣжда на самопомаганьето, съ една дружина отъ около 30 души прѣминѫ Дунава при Тутраканъ и достигнѫ до Балкана. Друга чета подъ прѣдводителството на Филипа Тотю (изъ Търновско) прѣминѫ прѣзъ Свищовъ, има една юнашка битка при Върбовка, дѣто имаше таквозъ множество Турци и Башибозуци, щото единъ българинъ трѣбаше да се брани отъ 10 и повече души. Едвамъ съ 4 души Тотю можилъ да се съедини съ Панайота.

Низами, Башибузуци и Черкези прѣслѣдвахѫ и дирихѫ на всѣкѫдѣ малкото, но опаснитѣ български юнаци, които Турцитѣ наричахѫ **разбойници**. Но тѣ подирь голѣми страдания и усилия сполучихѫ да прѣминѫтъ въ Сърбия, като се криѣхѫ отъ едно недостѫпно мѣсто въ друго.

Въ това време Мидхатъ-паша, който бѣше главенъ управитель на Руссенский вилаятъ, нареди страшенъ сѫдъ въ Свищовъ и Търново. По негова заповѣдь сѣкашъ неожиданно поникнѫхѫ бѣсилки въ тѣзи градове и той взе да наказва виновнитѣ. Кого бѣсихѫ и защо, не се разбираше. Всѣкиго може да се каже, когото наклопвахѫ на Мидхада, всѣкиго, който е билъ нѣкога приятель на едного отъ хѫшоветѣ, всѣкиго, който е отишелъ веднѫжь въ Букурещъ.

Колко невинни хорица избѣси и испроводи на заточение Мидхадъ! Въ Свищовъ той откри момчешки заговоръ и много млади момци, даже дѣца, бѣхѫ покачени на бѣсилката, по исканьето на Мидхада; други бѣхѫ испроводени въ Диаръ-бекиръ на заточение, при което често измрѣхѫ по пѫтьтъ; нѣкой отъ страхъ избѣгнѫхѫ въ Влашко, Сърбия и Австрия.

Слѣдующата зима князь Михаилъ Обреновичь се заготвилъ за голѣма война. Въ Бѣлградъ, съ участието на сърбски офицери, била обучена българска легия, която състояла приблизително отъ 300 души, между които имало и нѣколко Черногорци и Херцеговци. Но още прѣзъ пролѣтьта, поради злочеститѣ всѣкога раздори и несъ-

воеводи на българскитѣ чети се бѣхж настанили въ Бѣлградъ.

Въ 1862 год. когато Турцитѣ бомбардирахж Бѣлградъ, Раковски събра тамъ българска легия, а нѣкои балкански възстанници се появихж на Шипченский проходъ. Но Сърбия направи миръ съ Високата Порта. Българскитѣ чети, които съставлявахж легията, трѣбаше да се распръснжтъ, като изгубихж своитѣ надѣжди отъ Сърбия. Немили и недраги се распръснжхж българскитѣ юнаци по Влашко и Сърбия. Но когато въ Влашко свалихж князь Куза и когато Гиритлиитѣ храбро подкачихж своитѣ борби противъ Турцитѣ, у нашитѣ бунтовници, у нашитѣ емигранти се запали такъвъ буенъ огънь за бунтъ, който вече не угаснж до самото освобождяванье. Министрътъ Братиано, който се боеше, подирь свалянието на Куза, да не нахлуе въ Влашко турска войска, обърнж се къмъ Раковски да организува българската легия.

Слѣдующата зима българскитѣ воеводи, каквото Панайотъ Хитовъ, Филипъ Тотю и пр, се съвѣщавали за нови революционни планове. По него време Раковский нѣколко билъ смазанъ, едно за това дѣто съгледвалъ голѣми раздори и несъгласия въ самата емиграция, а друго за това защото болѣсть го свалила на лѣгло. Той казвалъ, че сега нѣма пари, нѣма оржжие, а да се надѣватъ на сърбска или на русска помощь имало най-малко основания.

Напротивъ имало хора, които мислили, че безъ помощь отвънъ движението е невъзможно. Въ началото на 1867 год. Тайниятъ българский централенъ комитетъ обнародва единъ мемоаръ до Султанъ Абдулъ-Азизъ-хана, „нашийтъ милостивъ господарь и баща.“ Въ тъзи интересна записка, комитетътъ искаше автономия организуема по всички български страни подъ върховната власть на Султана. Султану се прѣдлагаше да вземе титлата български царь, да има въ България свой намѣстникъ избиранъ отъ народътъ изъ срѣдата на Християнитѣ, съ народно събрание, народна черкова, земска войска и съ опрѣдѣленъ данъкъ. Портата обаче и необърнж внимание на тойзи актъ.

Прѣзъ пролѣтьта Панайотъ воевода, който полагаше всичката си надѣжда на самопомаганьето, съ една дружина отъ около 30 души прѣминѫ Дунава при Тутраканъ и достигнѫ до Балкана. Друга чета подъ прѣдводителството на Филипа Тотю (изъ Търновско) прѣминѫ прѣзъ Свищовъ, има една юнашка битка при Върбовка, дѣто имаше таквозъ множество Турци и Башибозуци, щото единъ българинъ трѣбаше да се брани отъ 10 и повече души. Едвамъ съ 4 души Тотю можилъ да се съедини съ Панайота.

Низами, Башибузуци и Черкези прѣслѣдвахѫ и дирихѫ на всѣкѫдѣ малкото, но опаснитѣ български юнаци, които Турцитѣ наричахѫ разбойници. Но тѣ подирь голѣми страдания и усилия сполучихѫ да прѣминѫтъ въ Сърбия, като се криехѫ отъ едно недостѫпно мѣсто въ друго.

Въ това време Мидхатъ-паша, който бѣше главенъ управитель на Руссенский вилаятъ, нареди страшенъ сѫдъ въ Свищовъ и Търново. По негова заповѣдь сѣкашъ неожиданно поникнѫхѫ бѣсилки въ тѣзи градове и той взе да наказва виновнитѣ. Кого бѣсихѫ и защо, не се разбираше. Всѣкиго може да се каже, когото наклопвахѫ на Мидхада, всѣкиго, който е билъ нѣкога приятель на едного отъ хѫшоветѣ, всѣкиго, който е отишелъ веднѫжь въ Букурещъ.

Колко невинни хорица избѣси и испроводи на заточение Мидхадъ! Въ Свищовъ той откри момчешки заговоръ и много млади момци, даже дѣца, бѣхѫ покачени на бѣсилката, по исканьето на Мидхада; други бѣхѫ испроводени въ Диаръ-бекиръ на заточение, при което често измрѣхѫ по пѫтьтъ; нѣкой отъ страхъ избѣгнѫхѫ въ Влашко, Сърбия и Австрия.

Слѣдующата зима князь Михаилъ Обреновичь се заготвилъ за голѣма война. Въ Бѣлградъ, съ участието на сърбски офицери, била обучена българска легия, която състояла приблизително отъ 300 души, между които имало и нѣколко Черногорци и Херцеговци. Но още прѣзъ пролѣтьта, поради злочеститѣ всѣкога раздори и несъ-

воеводи на българскитѣ чети се бѣхѫ настанили въ Бѣлградъ.

Въ 1862 год. когато Турцитѣ бомбардирахѫ Бѣлградъ, Раковски събра тамъ българска легия, а нѣкои балкански възстанници се появихѫ на Шипченский проходъ. Но Сърбия направи миръ съ Високата Порта. Българскитѣ чети, които съставлявахѫ легията, трѣбаше да се распръснѫтъ, като изгубихѫ своитѣ надѣжди отъ Сърбия. Немили и недраги се распръснѫхѫ българскитѣ юнаци по Влашко и Сърбия. Но когато въ Влашко свалихѫ князь Куза и когато Гиритлиитѣ храбро подкачихѫ своитѣ борби противъ Турцитѣ, у нашитѣ бунтовници, у нашитѣ емигранти се запали такъвъ буенъ огънь за бунтъ, който вече не угаснѫ до самото освободяванье. Министрътъ Братиано, който се боеше, подирь сваляньето на Куза, да не нахлуе въ Влашко турска войска, обърнѫ се къмъ Раковски да организува българската легия.

Слѣдующата зима българскитѣ воеводи, каквото Панайотъ Хитовъ, Филипъ Тотю и пр, се съвѣщавали за нови революционни планове. По него време Раковский нѣколко билъ смазанъ, едно за това дѣто съгледвалъ голѣми раздори и несъгласия въ самата емиграция, а друго за това защото болѣсть го свалила на лѣгло. Той казвалъ, че сега нѣма пари, нѣма орѫжие, а да се надѣватъ на сърбска или на русска помощь имало най-малко основания.

Напротивъ имало хора, които мисляли, че безъ помощь отвънъ движението е невъзможно. Въ началото на 1867 год. Тайнийтъ българский централенъ комитетъ обнародва единъ мемоаръ до Султанъ Абдулъ-Азизъ-хана, „нашийтъ милостивъ господарь и баща.“ Въ тъзи интересна записка, комитетътъ искаше автономия организуема по всички български страни подъ върховната властъ на Султана. Султану се прѣдлагаше да вземе титлата български царь, да има въ България свой намѣстникъ избиранъ отъ народътъ изъ срѣдата на Християнитѣ, съ народно събрание, народна черкова, земска войска и съ опрѣдѣленъ данъкъ. Портата обаче и необърнѫ внимание на тойзи актъ.

Прѣзъ пролѣтьта Панайотъ воевода, който полагаше всичката си надѣжда на самопомаганьето, съ една дружина отъ около 30 души прѣминѫ Дунава при Тутраканъ и достигнѫ до Балкана. Друга чета подъ прѣдводителството на Филипа Тотю (изъ Търновско) прѣминѫ прѣзъ Свищовъ, има една юнашка битка при Върбовка, дѣто имаше таквозъ множество Турци и Башибозуци, щото единъ българинъ трѣбаше да се брани отъ 10 и повече души. Едвамъ съ 4 души Тотю можилъ да се съедини съ Панайота.

Низами, Башибузуци и Черкези прѣслѣдвахѫ и дирихѫ на всѣкѫдѣ малкото, но опаснитѣ български юнаци, които Турцитѣ наричахѫ разбойници. Но тѣ подирь голѣми страдания и усилия сполучихѫ да прѣминѫтъ въ Сърбия, като се криххѫ отъ едно недостѫпно мѣсто въ друго.

Въ това време Мидхатъ-паша, който бѣше главенъ управитель на Руссенский вилаятъ, нареди страшенъ сѫдъ въ Свищовъ и Търново. По негова заповѣдь сѣкашъ неожиданно поникнѫхѫ бѣсилки въ тѣзи градове и той взе да наказва виновнитѣ. Кого бѣсихѫ и защо, не се разбираше. Всѣкиго може да се каже, когото наклопвахѫ на Мидхада, всѣкиго, който е билъ нѣкога приятель на едного отъ хѫшоветѣ, всѣкиго, който е отишелъ веднѫжь въ Букурещъ.

Колко невинни хорица избѣси и испроводи на заточение Мидхадъ! Въ Свищовъ той откри момчешки заговоръ и много млади момци, даже дѣца, бѣхѫ покачени на бѣсилката, по исканьето на Мидхада; други бѣхѫ испроводени въ Диаръ-бекиръ на заточение, при което често измрѣхѫ по пѫтьтъ; нѣкои отъ страхъ избѣгнѫхѫ въ Влашко, Сърбия и Австрия.

Слѣдующата зима князь Михаилъ Обреновичь се заготвилъ за голѣма война. Въ Бѣлградъ, съ участието на сърбски офицери, била обучена българска легия, която състояла приблизително отъ 300 души, между които имало и нѣколко Черногорци и Херцеговци. Но още прѣзъ пролѣтьта, поради злочеститѣ всѣкога раздори и несъ-

ида, че ще може да се приготви една южно-славянска на противъ Турцитѣ. Но, въ 1868 г. той бѣ подонъ въ убийството на князя Милана, и подирь едно иранье, съденъ, припознатъ за невиненъ, той се влечи въ Букурещъ именно въ това време, когато ше нужда отъ единъ человѣкъ, достоенъ да замѣсти овски.

Въ столицата на Румѫния Каравеловъ подкачи и прожава примѣрна, поразителна дѣятелность. Отъ това врее почеватъ настоящитѣ трудове на публициста, агира и книжовника. Той почена издаваньето на полиски газети (Свобода и Независимость), въ го се мѫчеше да прѣдстави нашето тѣжко робство въ ната му голота. Тѣзи газети не се четяхѫ, а просто повахѫ отъ онѣзи, на които се случеше да минѫтъ въ дѣ. По тоя начинъ Каравеловото перо пробуждаше въ оветѣ онъзи омраза, противъ Турцитѣ, която даде сата поборници, отличивши се отпослѣ. Въ непрѣванъ редъ статии неговото огненно перо проповѣдие общенародно възстание въ свързска съ южноввянското движение. Политическото му учение не бѣше рдѣ мѫчно за разбиране; той проповѣдваше, че отъ рцитѣ не е възможно да се очакватъ доброволни реми, че ний сами само можемъ да си помогнемъ на то, че Българитѣ на турска служба сѫ народни прѣели: колкото за Високата Порта той не наричаше инъкъ ѣнъ съ титлата дебелата сѣнка, подъ която моъ да благодѣнствуватъ само злодѣитѣ, нехранимайковѣ и безобразнитѣ паши, каймаками и мюдюри съ тѣхѣ сюрии заптиета и прочии гладници и далкаукчии.

Свобода и Независимость бѣхѫ колкото поически, толкозъ и книжовни вѣстници. Въ тѣхъ Караовъ вмѣстоваше своитѣ отборни приказски и разскази, то дълго време ще бѫдѫтъ украшение на българскаповѣствователна книжнина. По-личнитѣ отъ тѣзи поти сѫ: Българи отъ старо време, На чужди объ безъ сълзи плачѫтъ, Неда и Воевода.

Въ това сѫще време се подзе и организацията на бѫ-

дящето българско възстание, на тайнитѣ бунтовнически комитети въ България. Около Каравелова, като около срѣдище се въртѣше цѣла вьрволица агитатори, които носяхѫ названието апостоли, хѫшове, бунтовници и пр. Всичко младо, живо, честно и родолюбиво, прямо или косвенно, но всѣкога скрипно знаеше, що се върши въ Букурещъ; мнозина вземахѫ дѣйствително участие въ работитѣ и почти всички намѣрвахѫ възможность да четѫтъ огненнитѣ редове на бунтовническій печатъ.

Турскитѣ шпиони, които били распроводени навсѣкѫдѣ да издирватъ що се кове противъ Османската държава, неможахѫ да узнаятъ нищо положително. За това Турцитѣ само чувахѫ, че сѫществуватъ нѣкакви комитети, но дѣ сѫ, що сѫ, каква цѣль иматъ и що работятъ, тѣ не знаяхѫ нищо. Думата комитетъ бѣше станѫла за тѣхъ еднозначуща съ думата бунтовникъ.

При всичко това, турскитѣ държавни мѫжье прѣдчувствувахѫ твърдѣ добрѣ, че едно всеобще и ненадѣйно българско възстание би било много опасно за турското царство, защото, както казва отецъ Паисия, „България се намѣрва въ срѣдата на турскитѣ земи до самийтъ Цариградъ.“ Заради това тѣ вземахѫ мѣрки да има навсѣкѫдѣ въ държавата ягки гарнизони и стражи, а при прѣселваньето и разселваньето на Черкезитѣ имахѫ прѣдъ видъ стратегическата важность на всичкитѣ горски проходи и пѫтеки. Щомъ се подозрѣше нѣкои Българинъ, то такъвзи го пращахѫ въ Азия и заселвахѫ на вѣчно живѣянье въ Диаръ-бекиръ. Трѣба да обадимъ обаче и тъзи горчива истина, че нашитѣ емигранти не малко сами вредяхѫ на работитѣ си, понеже тѣ се карахѫ постоянно, дѣлѣхѫ се на разни партии, стара и млада, сърбска и русска, вѣстницитѣ имъ тоже се въоружавахѫ единъ срѣщу други и съ това подкопавахѫ основитѣ на великото дѣло на българското освобождение.

Между това българскитѣ млади отивахѫ въ Европа, свършвахѫ наукитѣ си, врьщахѫ се на родината си, виждахѫ лошавото положение на народътъ и си бияхѫ главитѣ какъ да му се помогне. Въ Цариградъ кипѣше

борбата съ грьцкитѣ интриганти за черковна иерархия. Въ безспокойнитѣ обстоятелства Турцитѣ можахѫ да се увѣрятъ, че е необходимо да се не даватъ нѣкакви отстѫпки на Българитѣ. Фуадъ паша особенно се стараеше да се припознае българската черковна независимость за да не би Българитѣ да се присъединятъ къмъ Руситѣ или къмъ папата. Най-послѣ нашата черковна иерархия се възстанови съ единъ султански ферманъ, както ний видѣхми това въ прѣдната глава на книгата си (1870 год.).

Но съ това работитѣ на държавата и положението на раята не се оправи. Отъ крѫмската война на самъ всѣка година държавниятъ турски длъгъ се умножаваше ту ужь за желѣзница, ту ужь за пѫтища и поправение рѣки. Най-послѣ дългътъ за Портата станѫ колосаленъ; държавнитѣ доходи бѣхѫ 180 милиона фиоринта, отъ които 150 мил. се давахѫ само за исплащанье на лихвитѣ на държавний дългъ; 20 мил. вземаше султанътъ, господарьтъ на 700 жени, 150 евнухи и 800 конье, а за другитѣ държавни разноски, за правосѫдие, просвѣщение, вънкашни работи, военни сили, обществении дѣла, земледѣлие и търговия оставаше нищожното количество 16 милиона.

По този начинъ, дългътъ трѣбаше да се умножава всѣкидневно, а наедно съ него бѣше необходимо да се умножаватъ и данъцитѣ, на които събиранието ставаше по единъ поразителенъ начинъ. Турскитѣ заптиета, тѣзи ужасни пиевици и ятаци на хайдутитѣ, се отнасяхѫ съ населението, както съ добитъкъ и правяхѫ неимовѣрни злоупотрѣбления, насилия, развратности и обири. Черкезитѣ се надваряхѫ съ тѣхъ. Имаше хора, които даже нарочно подбуждахѫ турското простолюдие къмъ произволи и притѣснения.

Колкото за агитацинтѣ прѣдъ българското население, тѣ ставахѫ вече систематически и организованно. **Василъ Левски**, дяконъ отъ Карлово (до Балкана) и Панайотовъ, другарь неговъ, взехѫ отгорѣ си организацията на тайнитѣ комитети, особенно въ Софийско, въ срѣдниятъ балканъ и въ Срѣдня-гора. Хиляди хора имахѫ споразу-

[illegible] бѣше въ ржцѣтѣ на
[illegible] окржзи. Въ
[illegible] упражнения
[illegible] други неможеше
[illegible] върши такава
[illegible] да го хванжтъ
[illegible] дѣятелность.
[illegible] непо-
[illegible] твърдѣ
[illegible] като Фре-
[illegible] Но въ
[illegible] причина
[illegible]

ГЛАВА XXVIII.

ВЪЗСТАНИЕТО И КЛАНЬЕТО НА 1876 г.

Источнийтъ въпросъ. — Херцеговинското възстание (1875 г.) и негото влияние върху работитѣ на Балканский полуостровъ. — Размърдванье на духоветѣ въ България. — Началото на 1876 г. — Прошенията на Българитѣ до В. Порта. — Ирадета и фирмани. Турскитѣ и български приготовления. — Заканвания на Турцитѣ. — Бенковски и Каблешковъ. — Срѣдногорскитѣ съзаклятници: Панагюрище, Копривщица и пр. — 19 Априлия. — Десетдневно свободно живѣянье. — Подирь бунтътъ. — Кланьето. — Ужаситѣ и разрушеньето: Батакъ.

Отъ тогазъ, отъ когато европейскитѣ държави забѣлѣжихѫ че Турция не ще може да се удържи въ Европа, че тя неще да владѣе надъ балканскитѣ Християни, че тѣзи послѣднитѣ, кога да е, трѣба да се освободятъ отъ турский яремъ, отъ тогазъ е поникнѫлъ така нарѣченнийтъ источенъ въпросъ. Първий актъ отъ тойзи въпросъ бѣше движението на смѣлитѣ Еллини, подирь които видѣхѫ бѣлъ и свободенъ день Румѫнитѣ и Сърбитѣ.

България бѣше, както видѣхми, въ най-несгодни условия за да добие своята свобода съ собственни сили. Тя нѣмаше нито мѣстоположението на Черна-Гора, нито свободното съсѣдство на Сърбия и Ромѫния, нито морскитѣ сношения и прочути ходатайства на Гърция. България бѣше стиснѫта съ желѣзни обрѫчи отввредъ. Народътъ кротъкъ, тихъ, миролюбивъ бѣше забравилъ свойтъ войнствененъ характеръ. И новитѣ политически дѣя-

[illegible] и [illegible] не бѣхѫ могли да вземать [illegible] народъ. ако отъ една страна правителството не бѣше длъжно да отвори очитѣ си и да [illegible] [illegible] отъ идеята на народната [illegible] отъ друга страна. ако турцитѣ злоупотрѣблявания не бѣхѫ надминали всички граници на търпението.

Мирна [illegible] развръзка на положението бѣше немислима. Тронътъ на Султанитѣ въ послѣднитѣ години бѣше расклатенъ изъ основание. християнското население искаше добри. европейски наредби. а турското-повръщането на старото. еничерско и кърджалийско време, когато всичко можеше да се върши безнаказанно.

При крайтъ на 1874 се отвори засѣданието на сърбската скупщина. въ която се подигнѫ енергически въпросътъ за освобождението на рапте и за историческата задача на Сърбия. Именно този пѫть источний въпросъ се подигнѫ съ колкото се може голѣмъ шумъ.

Въ Юлий, 1875 година, избухнѫ възстанието въ Херцеговина. Искрата бѣше хвърлена на Балканский полуостровъ. Тя стигаше за да пламне навсѣкждѣ, да се обхване отъ огънь и пламъкъ цѣлото. Агитаторитѣ въ България се въсползовахѫ отъ случая да почнѫтъ найдѣятелно своята работа. Турцитѣ, които отивахѫ къмъ Босна и Херцеговина, които узнавахѫ що се върши нататъкъ и които търсяхѫ именно такива времена, подкачихѫ своитѣ злодѣяния и безобразия.

Случи се, че имотътъ на населението въ нея година бѣше много повреденъ по причина на неплодородие; въ прижелѣзничнитѣ градове храната стана 6 пѫти по-скжпа, а въ Мала-Азия се появи даже гладъ, който бѣ способенъ да докара до всѣкакви крайности гладнитѣ и който умори хиляди хора. Въ сжщото време се появи болѣсть по добитъкътъ въ Тракия и тъй много богати и сиромаси хора изгубихѫ си всичкото имане. А юшурджиитѣ (литизамжиитѣ) нито искахѫ да знаятъ за тѣзи обстоятелства. и искахѫ съ сила да съберѫтъ данъкътъ, като че нищо не бѣ се случавало. Въ селата и палан-

китѣ, мюдюритѣ, съ своята сюрия заптиета, бѣхѫ се прѣобърнѫли на хайдушки чети и правѣхѫ всевъзможни поразии и обири. Тѣ нито щѣхѫ да чуятъ, че въ Цариградъ излазятъ фермани и срадета, че Султанътъ иска еднаквостьта и умното управление на своитѣ поданници. Народу не оставаше къмъ кого да се обърне за да се оплаче отъ своеволията на началствующитѣ. Богъ бѣше високо, а Султанътъ далеко; но и близско да бѣше послѣднийтъ, едвали можаше да помогне нѣщо на органическата развала, въ която бѣше гудена турската държава.

Въ България народътъ захванѫ да се движи. Очакваше се Сърбия да обяви война на Турцитѣ. Въоружени хора явно излазяхѫ по пѫтищата и по улицитѣ на градоветѣ, заявлявахѫ даже, че нѣщо се готви и не бѣше никакъ тайно за Портата, че това нѣщо ще бѫде. Турското правителство при всичката си голотия, намѣрваше възможность да се приготви и въоружи по всевъзможенъ начинъ Черкезитѣ и баши-бузуцитѣ, раздразноваше и подбуждаше населението, като распроваждаше срѣдъ него ходжи, молли и други чалмоносци да проповѣдватъ священна война, защитата на мюсулманството.

Движението, което станѫ въ Стара-Загора и Чирпанъ и което нѣмаше ни планъ, ни смисълъ, прѣдизвика още повече турскитѣ свирѣпости. Около 800 млади и стари, виновни и невинни, учители и търговци, попове и ученици отъ двата градове се хванѫхѫ и запрѣхѫ. Турскитѣ селяни въ Источна Тракия почнѫхѫ да ходятъ на чети въ Българскитѣ села, дѣто грабехѫ, обирахѫ, насилвахѫ и казвахѫ на народътъ да се остави отъ своитѣ полски работи, защото слѣдъ байрямътъ ще го исколятъ. Правителството на всѣкѫдѣ продължаваше да раздава орѫжия на Мухамеданитѣ.

Настанѫ **1876 година** и въ всичкий полуостровъ работитѣ стояхѫ тъй злѣ, щото нѣмаше никаква възможность да си помисли нѣкой, че турското царство ще може да се възроди съ миренъ начинъ, че Христианитѣ и Мюсулманитѣ ще могѫтъ да заживѣятъ братски безъ да

на хора способни да бждатъ войници (отъ 20 до 40 години), и така много сиромаси, които въ годината едвамъ спечелвахж около хилядо гроша, бѣхж принудени да плащатъ 300—400 гроша беделъ. Не по-малъкъ бѣше данъкътъ тапу-парасж, т. е. всѣки е билъ длъженъ да си извади нова тапия за имотитѣ, инакъ се полагала голѣма глоба. Освѣнь това народътъ бѣше принуденъ да работи пжтища, да докарва дърва, пѣсъкъ и камънье и то не само тѣзи, които живѣяхж покрай пжтищата, но и онѣзи села, които бѣхж далечь отъ тѣхъ. Най-много търпѣхж онѣзи страни, прѣзъ които Турцитѣ минувахж за въ Херцеговина или Босна, или пъкъ за сърбскитѣ граници. Най-сетнѣ взехж да докачатъ и нашитѣ гражданско-политически правдини. Въ съвѣтитѣ, дѣто трѣбваше да има еднакво число Турци и Българи, половината бѣхж Турци, а другата половина бѣхж Българи, Гърци, Евреи и Арменци. Когато на Джевдетъ паша, министръ на правосждието се оплакали за това въ Пловдивъ, той простичко казалъ: „комуто се не харесва и който иска да се испълняватъ законитѣ, той нека иде въ Америка да живѣе!“

Бѣснението на Мюсулманитѣ растеше отъ день на день. Тѣ се распалвахж и ядосвахж най-много за това, дѣто турскитѣ войски неможахж да умирятъ едно възстание на херцеговинската рая и дѣто Гърцитѣ и Черногорцитѣ се готвяхж да се биятъ за освобождението на тъзи рая. Въ джамиитѣ проповѣдвахж противъ гяуритѣ, а пжтници, дирвиши, безъ никакво стѣснение застрашавахж Християнитѣ, че малко имъ останжло да живѣятъ на тойзи свѣтъ. Правителството станж безсилно, то неможеше да обуздава нито турскитѣ страсти и фанатизмъ, нито християнскитѣ съпротивления. Приближаваше се къмъ една неописуема анархия. Българитѣ бѣхж увѣрени, че се готви за тѣхъ една вартоломейска нощь и съ страхъ очаквахж началото на пролѣтьта.

Но и българскийтъ народъ не смѣташе да се даде да го избиятъ като овци. Населението купуваше и събираше оржжия за да може поне да се въспротиви на ба-

ь. градецъ състоятеленъ и на който жи-
ърдѣ разумни промишленници и търговци,
ѣ сѫ доволно развити. Слѣдъ Панагюрище
вщица (Аврат-аланъ). градецъ сѫщо богатъ
. Участвувахѫ още всички съсѣдни горски
дня-гора и около Трояновитѣ врата. На
ана на Родопитѣ нѣкои хора въ градоветѣ
Перущица также вземахѫ участие.
тъ главнитѣ недостатоци на срѣдно-горскитѣ
бѣше неточното споразумѣванье на съ-
съ комитетитѣ въ Букурещь и другитѣ.
жѫ да отвори Сърбия война и тогазъ да се
ботата. Дѣйствително и съзаклятницитѣ въ
итѣ мѣста се надѣвахѫ на сърбската война,
че Сърбитѣ ще почнѫтъ веднага слѣдъ
нь, въ началото на пролѣтьта, когато се зах-
шкото време. Освѣнь това тѣ се надѣвахѫ
шко ще прѣминѫтъ български чети.
итѣ шпиони узнавали, както казахми, за
узнали и за деньтъ въ който бѣше назна-
нието. Азизъ-паша, пловдивский мютесарифинъ,
о него време нарочно да обиколи и да се
лизо. Той праща въ сѫщото време и чинов-
ланината, въ Панагюрище и въ Копривщица
дали е истина всичко това, което му се съоб-
и турски пратенници съ своето отиванье въ
ѣ мѣста ускорихѫ възстанието.
19 Априлия (2 Мамя н. к.) Панагюрище вече
Бенковский прогласява девизата: „свобода или
и развива знамето на българската революция.
ѣ грѫмватъ, гърмежи екватъ и множество пана-
арихѫ въ конакътъ, гдѣто захващатъ съ това,
ватъ двама заптии, плѣняватъ, намѣстникътъ
ина и 15 други Турци, които прѣзъ всичко
възстанието държахѫ въ приличенъ затворъ.
на възстанницитѣ, които бѣхѫ подтвърдени
съгласие, запрѣщавахѫ имъ да убиватъ заробени-

ши-бозуцитѣ, когато се захване клането; особенно то се въоружаваше въ горскитѣ мѣста, дѣто бѣше най-развитъ търговскийтъ промишленъ и политически животъ, въ който имаше повече свобода, а по-малко Турци.

Това бѣше времето за едно всеобщо възстание; но то не бѣ по много причини. Първо и първо нѣмаше оржжия, нѣмаше възможность и да се купятъ, защото турското правителство гледаше и пазеше съ четири очи. Друго, горскитѣ мѣста, дѣто именно можеше да се подкачи възстанието врѣдъ страната, сж много далечь отъ Дунавътъ, отъ Сърбия и Влашко, та нѣмаше какъ и дѣ да намѣрятъ убѣжище възстанжлитѣ. При това, както вече помѣнжхми, населението бѣше отслабнжло отъ военнитѣ занятия и духътъ му бѣше доволно убитъ.

Но агитацията бѣше взела своитѣ мѣрки. Едно възстание бѣше рѣшено и неговитѣ инициатори бѣхж знаменититѣ поборници Георги Хлжтовъ извѣстенъ подъ името Бенковски, Каблешковъ, Воловъ и други. Георги Бенковски дойде прѣзъ зимата отъ Сърбия въ Панагюрище; той и неговитѣ другари бѣхж отъ школата на дякона Левски и всичкото движение устроихж именно останжлитѣ отъ старо комитети.

Тѣ си бѣхж расподѣлили България на окржзи съ революционни началници и подначалници; прѣписвахж си постоянно и се събирахж на събори за размишление.

На 19 Мартъ съзаклятницитѣ направихж събрание въ лѣсоветѣ на Срѣдня гора, въ гората Разлатица, подъ синйото небе. Подирь дълги прѣния рѣши се, възстанието да се подкачи на 1-й Маия; а до тогава трѣбало всички приготовления да се свършжтъ.

Мѣстото на най-енергическитѣ и сериозни приготовления бѣше Западна Тракия или пловдивский санджакъ. Въ централна Срѣдня-гора кипѣше работата. Най-голѣмо участие вземахж бившитѣ войнишки села, на които жителитѣ до Танзимата имахж нѣкои си правдини и прѣимущества.

Срѣдоточието на агитаторската дѣятелность бѣше Панагюрище (Отлукъ-кюю), 7 часа на Сѣверъ отъ

Т.-Пазарджикъ, градецъ състоятеленъ и на който жителитѣ сѫ твърдѣ разумни промишленници и търговци, освѣнь това тѣ сѫ доволно развити. Слѣдъ Панагюрище идяше Копривщица (Аврат-аланъ), градецъ сѫщо богатъ и напрѣднѫлъ. Участвувахѫ още всички съсѣдни горски села въ Срѣдня-гора и около Трояновитѣ врата. На сѣверната страна на Родопитѣ нѣкои хора въ градоветѣ Брацигово и Перущица също вземахѫ участие.

Единъ отъ главнитѣ недостатоци на срѣдно-горскитѣ приготовления бѣше неточното споразумѣванье на съзаклятницитѣ съ комитетитѣ въ Букурещъ и другитѣ, които ожидахѫ да отвори Сърбия война и тогазъ да се подкачи работата. Дѣйствително и съзаклятницитѣ въ срѣдно-горскитѣ мѣста се надѣвахѫ на сърбската война, но мислѣхѫ, че Сърбитѣ ще почнѫтъ веднага слѣдъ Гергйовъ-день, въ началото на пролѣтьта, когато се захваща хайдушкото време. Освѣнь това тѣ се надѣвахѫ че отъ Влашко ще прѣминѫтъ български чети.

Турскитѣ шпиони узнавали, както казахми, за всичко. Тѣ узнали и за деньтъ въ който бѣше назначено възстанието. Азизъ-паша, пловдивский мютесарифинъ, излѣзълъ по него време нарочно да обиколи и да се увѣри отблизо. Той праща въ сѫщото време и чиновници въ планината, въ Панагюрище и въ Копривщица да види: дали е истина всичко това, което му се съобщава. Тѣзи турски пратенници съ своето отиванье въ балканскитѣ мѣста ускорихѫ възстанието.

На 19 Априлия (2 Мaия н. к.) Панагюрище вече пламва. Бенковский прогласява девизата: „свобода или смъртъ“ и развива знамето на българската революция. Камбанитѣ гръмватъ, гърмежи екватъ и множество панагюрци ударихѫ въ конакътъ, гдѣто захващатъ съ това, като убиватъ двама заптии, плѣняватъ намѣстникътъ на мюдюрина и 15 други Турци, които прѣзъ всичко време на възстанието държахѫ въ приличенъ затворъ. Правилата на възстанницитѣ, които бѣхѫ подтвърдени съ общо съгласие, запрѣщавахѫ имъ да убиватъ заробенитѣ Турци.

ши-бозуцитѣ, когато се захваше клането; особенно то се въоружаваше въ горскитѣ мѣста, дѣто бѣше най-развитъ търговскийтъ промишленъ и политически животъ, въ който имаше повече свобода, а по-малко Турци.

Това бѣше времето за едно всеобщо възстание; но то не бѣ по много причини. Първо и първо нѣмаше оржжия, нѣмаше възможность и да се купятъ, защото турското правителство гледаше и пазеше съ четири очи. Друго, горскитѣ мѣста, дѣто именно можеше да се подкачи възстанието врѣдъ страната, сж много далечь отъ Дунавътъ, отъ Сърбия и Влашко, та нѣмаше какъ и дѣ да намѣрятъ убѣжище възстанжлитѣ. При това, както вече помѣнжхми, населението бѣше отслабнжло отъ военнитѣ занятия и духътъ му бѣше доволно убитъ.

Но агитацията бѣше взела своитѣ мѣрки. Едно възстание бѣше рѣшено и неговитѣ инициатори бѣхж знаменититѣ поборници Георги Хлжтовъ извѣстенъ подъ името Бенковски, Каблешковъ, Воловъ и други. Георги Бенковски дойде прѣзъ зимата отъ Сърбия въ Панагюрище; той и неговитѣ другари бѣхж отъ школата на дякона Левски и всичкото движение устроихж именно останжлитѣ отъ старо комитети.

Тѣ си бѣхж расподѣлили България на окржзи съ революционни началници и подначалници; прѣписвахж си постоянно и се събирахж на събори за размишление.

На 19 Мартъ съзаклятницитѣ направихж събрание въ лѣсоветѣ на Срѣдня гора, въ гората Разлатица, подъ синйото небе. Подирь дълги прѣния рѣши се, възстанието да се подкачи на 1-й Маия; а до тогава трѣбало всички приготовления да се свършжтъ.

Мѣстото на най-енергическитѣ и сериозни приготовления бѣше Западна Тракия или пловдивский санджакъ. Въ централна Срѣдня-гора кипѣше работата. Най-голѣмо участие вземахж бившитѣ войнишки села, на които жителитѣ до Танзимата имахж нѣкои си правдини и прѣимущества.

Срѣдоточието на агитаторската дѣятелность бѣше Панагюрище (Отлукъ-кюю), 7 часа на Сѣверъ отъ

Т.-Пазарджикъ, градецъ състоятеленъ и на който жителитѣ сѫ твърдѣ разумни промишленници и търговци, освѣнь това тѣ сѫ доволно развити. Слѣдъ Панагюрище идяше Копривщица (Аврат-аланъ), градецъ сѫщо богатъ и напрѣднѫлъ. Участвувахѫ още всички съсѣдни горски села въ Срѣдня-гора и около Трояновитѣ врата. На сѣверната страна на Родопитѣ нѣкои хора въ градоветѣ Брацигово и Перущица также вземахѫ участие.

Единъ отъ главнитѣ недостатоци на срѣдно-горскитѣ приготовления бѣше неточното споразумѣванье на съзаклятницитѣ съ комитетитѣ въ Букурещъ и другитѣ, които ожидахѫ да отвори Сърбия война и тогазъ да се подкачи работата. Дѣйствително и съзаклятницитѣ въ срѣдно-горскитѣ мѣста се надѣвахѫ на сърбската война, но мислѣхѫ, че Сърбитѣ ще почнѫтъ веднага слѣдъ Гергйовъ-день, въ началото на пролѣтьта, когато се захваща хайдушкото време. Освѣнь това тѣ се надѣвахѫ че отъ Влашко ще прѣминѫтъ български чети.

Турскитѣ шпиони узнавали, както казахми, за всичко. Тѣ узнали и за деньтъ въ който бѣше назначено възстанието. Азизъ-паша, пловдивский мютесарифинъ, излѣзълъ по него време нарочно да обиколи и да сэ увѣри отблизо. Той праща въ сѫщото време и чиновници въ планината, въ Панагюрище и въ Копривщица да види: дали е истина всичко това, което му се съобщава. Тѣзи турски пратенници съ своето отиванье въ балканскитѣ мѣста ускорихѫ възстанието.

На 19 Априлия (2 Мая н. к.) Панагюрище вече пламва. Бенковский прогласява девизата: „свобода или смъртъ“ и развива знамето на българската революция. Камбанитѣ гръмватъ, гърмежи екватъ и множество панагюрци ударихѫ въ конакътъ, гдѣто захващатъ съ това, като убиватъ двама заптии, плѣняватъ, намѣстникътъ на мюдюрина и 15 други Турци, които прѣзъ всичко време на възстанието държахѫ въ приличенъ затворъ. Правилата на възстанницитѣ, които бѣхѫ подтвърдени съ общо съгласие, запрѣщавахѫ имъ да убиватъ заробенитѣ Турци.

ши-бозуцитѣ, когато се захваше клането; особенно то се въоружаваше въ горскитѣ мѣста, дѣто бѣше най-развитъ търговскийтъ промишленъ и политически животъ, въ който имаше повече свобода, а по-малко Турци.

Това бѣше времето за едно всеобщо възстание: но то не бѣ по много причини. Първо и първо нѣмаше оръжия, нѣмаше възможность и да се купятъ, защото турското правителство гледаше и пазеше съ четири очи. Друго, горскитѣ мѣста, дѣто именно можеше да се подкачи възстанието всрѣдъ страната, сѫ много далечь отъ Дунавътъ, отъ Сърбия и Влашко, та нѣмаше какъ и дѣ да намѣрятъ убѣжище възстанѫлитѣ. При това, както вече помѣнѫхми, населението бѣше отслабнѫло отъ военнитѣ занятия и духътъ му бѣше доволно убитъ.

Но агитацията бѣше взела своитѣ мѣрки. Едно възстание бѣше рѣшено и неговитѣ инициатори бѣхѫ знаменититѣ поборници Георги Хлѫтовъ извѣстенъ подъ името Бенковски, Каблешковъ, Воловъ и други. Георги Бенковски дойде прѣзъ зимата отъ Сърбия въ Панагюрище; той и неговитѣ другари бѣхѫ отъ школата на дякона Левски и всичкото движение устроихѫ именно останѫлитѣ отъ старо комитети.

Тѣ си бѣхѫ расподѣлили България на окрѫзи съ революционни началници и подначалници; прѣписвахѫ си постоянно и се събирахѫ на събори за размишление.

На 19 Мартъ съзаклятницитѣ направихѫ събрание въ лѣсоветѣ на Срѣдня гора, въ гората Разлатица, подъ синйото небе. Подирь дълги прѣния рѣши се, възстанието да се подкачи на 1-й Мая; а до тогава трѣбало всички приготовления да се свършѫтъ.

Мѣстото на най-енергическитѣ и сериозни приготовления бѣше Западна Тракия или пловдивский санджакъ. Въ централна Срѣдня-гора кипѣше работата. Най-голѣмо участие вземахѫ бившитѣ войнишки села, на които жителитѣ до Танзимата имахѫ нѣкои си правдини и прѣимущества.

Срѣдоточието на агитаторската дѣятелность бѣше Панагюрище (Отлукъ-кюю), 7 часа на Сѣверъ отъ

Т.-Пазарджикъ, градецъ състоятеленъ и на който жителитѣ сѫ твърдѣ разумни промишленници и търговци, освѣнь това тѣ сѫ доволно развити. Слѣдъ Панагюрище идяше Копривщица (Аврат-аланъ), градецъ сѫщо богатъ и напрѣднѫлъ. Участвувахѫ още всички съсѣдни горски села въ Срѣдня-гора и около Трояновитѣ врата. На сѣверната страна на Родопитѣ нѣкои хора въ градоветѣ Брацигово и Перущица также вземахѫ участие.

Единъ отъ главнитѣ недостатоци на срѣдно-горскитѣ приготовления бѣше неточното споразумѣванье на съзаклятницитѣ съ комитетитѣ въ Букурещъ и другитѣ, които ожидахѫ да отвори Сърбия война и тогазъ да се подкачи работата. Дѣйствително и съзаклятницитѣ въ срѣдно-горскитѣ мѣста се надѣвахѫ на сърбската война, но мислѣхѫ, че Сърбитѣ ще почнѫтъ веднага слѣдъ Гергйовъ-день, въ началото на пролѣтьта, когато се захваща хайдушкото време. Освѣнь това тѣ се надѣвахѫ че отъ Влашко ще прѣминѫтъ български чети.

Турскитѣ шпиони узнавали, както казахми, за всичко. Тѣ узнали и за деньтъ въ който бѣше назначено възстанието. Азизъ-паша, пловдивский мютесарифинъ, излѣзълъ по него време нарочно да обиколи и да се увѣри отблизо. Той праща въ сѫщото време и чиновници въ планината, въ Панагюрище и въ Копривщица да види: дали е истина всичко това, което му се съобщава. Тѣзи турски пратенници съ своето отиванье въ балканскитѣ мѣста ускорихѫ възстанието.

На 19 Априлия (2 Маия н. к.) Панагюрище вече пламва. Бенковский проглсява девизата: „свобода или смъртъ“ и развива знамето на българската революция. Камбанитѣ гръмватъ, гърмежи екватъ и множество панагюрци ударихѫ въ конакътъ, гдѣто захващатъ съ това, като убиватъ двама заптии, плѣняватъ намѣстникътъ на мюдюрина и 15 други Турци, които прѣзъ всичко време на възстанието държахѫ въ приличенъ затворъ. Правилата на възстанницитѣ, които бѣхѫ подтвърдени съ общо съгласие, запрѣщавахѫ имъ да убиватъ заробенитѣ Турци.

И цѣла тая Панагюрище съ пѣсни и гърмежи тръгвать по улицитѣ, като носять българското знаме и при всеобщата радость се провъзгласвать съ свободно управление. Веднага разпращать вѣстники и чети по околията, възстанницитѣ отиватъ отъ едно село въ друго, а прѣдъ Панагюрище женитѣ, старцитѣ и дѣцата съ необикновенно въодушевление и радость посрѣщать. Между това, възстанницитѣ нѣмаха най-потрѣбното: достатъчно и добри пушки и припаси. Всичко-всичко тѣ имаха 600 вехти пушки, 15 пищови и 6 черѣшови топове, изработени отъ панагюрецътъ Никола Бинбашевъ. Заръчанитѣ и очаквани отъ Цариградъ пушки не можехѫ да пристигнатъ прѣди възстанието.

Въ сжщийтъ тойзи день чиновникътъ Неджибъ-ага идва въ Копривщица и затваря нѣколко граждани, които искалъ да закара въ Пловдивъ. Това като чуватъ нѣколко въоружени възстанници се събиратъ, обиколяватъ конакътъ, дѣто бѣхѫ Неджибъ, мюдюринътъ и 6 души заптии. Най-послѣ турцитѣ сполучватъ да избѣгнѫтъ. Мюдюринътъ обаче бѣше убитъ въ бѣсненьето си, а другитѣ сполучихѫ да се отърватъ здрави. Слѣдъ това възстанницитѣ избивать нѣколко цигани, които нерачили да стоятъ мирно, опирали се и искали да идѫтъ при Турцитѣ.

Подиръ тѣзи случки, възстанницитѣ заловихѫ цѣла Срѣдна-Гора. Безоружнитѣ жители на незаварденитѣ села се оттеглихѫ въ двата по-главни центра. Въоруженитѣ се раздѣлихѫ на чети и се разпръснахѫ, като се сговорихѫ върху планътъ за дѣйствие. Една чета Панагюрци подъ прѣдводителството на Бенковски съ 60 отбрани момци отива край горитѣ къмъ Татаръ-Пазарджикъ.

Друга чета, съставена отъ Панагюрци и Копривщенци, напада Стрѣлча, единичкото смѣсено, турско-българско село въ Централна Срѣдня-гора, и слѣдъ единъ кървавъ бой, въ който селото станѫ на пепелъ, обсади Стрѣлченскитѣ турци въ тѣхната джамия; слѣдъ това изгори четире малки турски села по край планината, наричани Юрюкъ-махала. Така Стрѣлча бѣ въ ржцѣтѣ на възстанницитѣ.

Трета чета напрѣдваше къмъ Златица и като се биеше

съ пръснжтитѣ Черкези пазяше Срѣдня-гора отъ Сѣверо-Западъ.

Въ това време възстанжхж и селата около Трояновитѣ врата, обсадихж горскитѣ клисури (тѣснини), прѣсѣкохж телеграфитѣ и прѣкъснжхж всѣко сношение на Цариградъ съ областьта.

Смѣлийтъ Бенковски бѣше душата на дѣйствията. На чело на своята малка четица той самъ си напада Бѣлово, гдѣто подъ планината се свършва Цариградската желѣзница, изгаря станцията, избива заптиетата и събаря два моста на желѣзницата, но европейскитѣ чиновници, що имахж служба по желѣзницата, той оставя да си отиджтъ свободни. Както се видѣше, възстанницитѣ имахж за планъ, слѣдъ като завземжтъ тѣзи важни пункти, тогазъ отъ три страни да ударятъ на Татаръ Пазарджикъ, голѣмъ градъ въ полето, дѣто имало не малко турци фанатици.

На 20 Априлий още Азизъ-паша телеграфира въ Одринъ, даже и въ Цариградъ за възстанието и искаше войска, защото въ Пловдивский санджакъ имаше твърдѣ малко военна сила. Цариградъ се обзе отъ ужасъ; правителството бѣ поразено като гръмъ, не отъ самото извѣстие, а отъ това, че за това възстание се искатъ сили даже изъ Станбулъ; ще каже, работата не бѣше шега.

На 21 Априлий Азизъ-паша самъси тръгва отъ Татаръ-Пазарджикъ на Сѣверъ за Панагюрище съ стотина конници и нѣколко бейове. Слѣдъ малко въ Т. Пазарджикъ се расчува, че пашата е заобиколенъ отъ възстанницитѣ. Настава ужасна паника. Отъ страхъ Турцитѣ бѣхж слисани, гърмѣхж на вѣтъръ, а Туркинитѣ бѣжишкомъ по улицитѣ крѣщяхж „гяуръ гелмишъ, московъ гелмишъ.“

Дюкенитѣ се изпозатворихж, Българитѣ се прибирахж у дома си; въ това всеобщо смущение гърмѣхж върху селянитѣ, които бѣхж дошли да сварятъ годишнийтъ Св. Георгиевски панаиръ. Селянитѣ тоже се разбѣгахж по селата. Тѣ навсѣкждѣ съобщавахж поражающий викъ: Турцитѣ колятъ! И тойзи викъ щѣше скоро да стане дѣло. Турцитѣ отъ всѣкждѣ тичахж въ Т. Пазарджикъ и наистина се готвяхж да колятъ.

[illegible] Ха-
[illegible] ее
[illegible] но
[illegible] часа
[illegible]
[illegible] было
[illegible]
[illegible] тать
[illegible].

[illegible] и
[illegible] на
[illegible]

[illegible] На 26
[illegible]

извѣстилъ за неожиданното появление на огроменъ неприятели. Стрѣлча искала помощь отъ Панагю-
А какво можеше да направи Панагюрище? Каква
ць можеше да даде то на своя отрядъ въ Стрѣлча? —
хѫ ли нашитѣ единици, и то неуредени и необрѫжени,
борятъ съ постоянно пристигвалитѣ пѣши и конни
ни хиляди войски по цариградската желѣзница? Въ
време и баши-бузуци изникнѫхѫ като изъ земята
билюци. Адилъ-паша съ подчиненитѣ нему баши-бузуш-
чалници Хафѫзъ и Селями потеглихѫ къдѣ Панагю-
на Югъ, а пъкъ друга войска отиваше къмъ Срѣдня-
отъ къмъ Сѣверо-Западъ отъ София прѣзъ златиш-
пѫть. Хасанъ Паша бѣ повиканъ отъ Нишъ и тръгнѫ
София къмъ Трояновитѣ врата.
Работата бѣше вече сериозна. Азизъ-паша щомъ се
въ Пловдивъ узна, че е смѣненъ. Властьта прѣминѫ
нно въ рѫцѣтѣ на разнитѣ фанатически бейове и
ъ Пловдивъ и въ Т.-Пазарджикъ. Това бѣше единъ
турска баши-бозушка комуна. Теллялитѣ свиквахѫ
ѫжие всички мюслюмани: пратихѫ се извѣстия до Пома-
и Турци въ Родопа, Рупчусъ, Ахѫ-Челеби, Султанъ-
особенно на звѣрскитѣ Турци въ Хасковското окрѫжие.
Това не бѣше война, това не бѣше опиранье, не
противодѣйствие на единъ бунтъ; то бѣше една
ща анархическа згань, която се сбираше отъ вредъ
на цѣль: да разрушава, да коли и граби всичко
эско. Баши-бозуцитѣ захванѫхѫ отъ Пловдивъ. Всич-
радъ потрѣпера отъ тѣхнитѣ безобразия. Една ве-
слѣдъ заидванието на слънцето избухва огънь на
ията, но скоро го угасихѫ. Тогази отъ едно тепе
ловдивъ изгърмѣватъ три топа, които се чувахѫ на
э и на широко по околностьта. Сѣкашъ това бѣше
ътъ на пожаритѣ, разрушенията и опостушенията.
лечь отъ Пловдивъ огненни стълбове се издигнѫхѫ
лацитѣ: горѣхѫ селата откъмъ сѣверната страна
одопската планина. И отъ тая критическа минута,
ъзи вечерь селата горѣхѫ денѣ и нощѣ около двадесе-
дни.

Адилъ-паша съ Хафъза най-напрѣдъ распѫдихѫ възстанницитѣ отъ Стрѣлча и като имахѫ постоянни битки съ тѣхъ опѫтихѫ се право за Панагюрище, центръ на революцията. Въ Петъкъ на 28 Априлия Турцитѣ, които бѣхѫ единъ полкъ пехота, 1500 баши-бозуци съ три топа били се съ 150 възстанници при така нарѣченийтъ Балабановъ лѣсъ и ги принудихѫ да отстѫпятъ. До самото Панагюрище (при Бърдото) станѫ нова битка, въ която възстанницитѣ гърмѣхѫ съ тѣхнитѣ дървени топове; но подирь единъ бой, който трая единъ часъ и половина тѣ се принудихѫ да отстѫпятъ отъ тамъ своитѣ окопи. Тогазъ подъ командата на Хафъзъ-паша се почнѫ бомбардирането на Панагюрище. Турцитѣ съборихѫ двѣ черкови, двѣтѣ мѫжски училища и всичкитѣ по-голѣми и похубави кѫщи, безъ да имаше нѣкой да имъ се противи, защото четитѣ се оттеглихѫ къмъ планината, като имахѫ работа съ баши-бозуцитѣ, които ги прѣслѣдвахѫ.

Въ битката въ Балабановата кория нашитѣ покорихѫ поразително мѫжество. 160 души възстанници заставатъ смѣло противъ една войска отъ редовни и башибозуци до 10 хиляди души. Най-напрѣдъ неприятельтъ помислилъ, че работата ще се свърши и безъ бой. Но щомъ се приближилъ смѣло и стройно, музиката засвирила военний маршъ и командата била направена. Съ викове алахъ ярдѫмджидьръ! Турцитѣ се впустнѫли напрѣдъ. Но въ това време изъ гората се поченва живо и бързо гърменье изъ 160 пушки. Турцитѣ потрьпнѫли, мръднѫли назадъ и се спрѣли. Тогазъ се заловилъ страшний бой въ който непрѣкъсвано гърмели топове и пушки. Като градъ падали куршумитѣ върху главитѣ на нашитѣ, защищавани отъ шумнатий лѣсъ; понѣкога гора отъ неприятелски глави се впущала напрѣдъ, но посрѣщнѫта отъ огънь, ударя на назадъ и постила земята съ трупове. Но това не можело да се продължава дьлго време. Нашитѣ били принудени да се прьснѫтъ.

Собственно, тукъ се свършва възстанието и се поченва други периодъ: **кланьето**. Десетдневната свобода и

независимостьта отлѣтели въ областьта на минѫлото. Загубитѣ на Турцитѣ били наистина голѣми, стотини паднѫли мъртви, стотини били ранени, но на расположение имало десетина хиляди; отъ нашитѣ паднѫли твърдѣ малко, но на останѫлитѣ прѣдстояла гибель, унищожение.

Прѣзъ нощьта въ Петъкъ побѣдителнитѣ Турци влѣзохѫ въ градътъ и подкачихѫ да вършятъ онѣзи работи, които английский коммиссаринъ Берицгъ сравнява съ свирѣпствата на червенокожитѣ Индийци. Три дни се продължавали безчинство, грабежи, горения, събаряния, мѫчения и клания на жени, мѫжье дѣца и старци. Редовнитѣ войски се надваряли съ баши-бозуцитѣ въ звѣрствата. Около 2000 души безорѫжени хора, повечето селяни изъ околнитѣ села, бѣхѫ съсѣчени. Сѫщи Панагюрци загинѫхѫ 763 души, между които 284 жени и 217 дѣца Европейскитѣ коммиссии послѣ удостовѣрихѫ, че както, тукъ, така и на всѣкѫдѣ, женитѣ и момичетата сѫ били заклани, подирь едно насилствено обезчестяванье. Когато Турцитѣ ограбихѫ Панагюрище съвсѣмъ съ ужасна буйность, запалихѫ го и то горѣ цѣли шесть дни.

Сѫщата участь постигнѫла и другитѣ възстанѫли села. Въ Копривщица народътъ се прѣдаде на Адилъ-паша безъ съпротивление, защото възстанницитѣ бѣхѫ се отдалечили въ гората. Адилъ-паша повика въ лагерьтъ си гражданитѣ, прѣдложи имъ да се откупятъ, а въ това сѫщото време баши-бозуцитѣ нахълтахѫ въ кѫщята и много отъ тѣхъ оплѣнихѫ. Но Адилъ не даде да се запали градътъ. Убити е имало стотина души.

Клисура бѣше усмирена не по-добрѣ отъ Тосунъ-паша родомъ отъ Карлово, който прѣдвождаше цѣли чети баши-бозуци. Нападнѫти отъ този главорѣзъ Клисурци се въспротивихѫ, като се оградихѫ съ обкопи и и баррикади, но неможахѫ да надвиятъ. Баши-бозуцитѣ влѣзохѫ въ Клисура на 25 Априлий и я ограбихѫ така, щото взехѫ съ тѣхъ си ключове и гвоздеи. Най-сетнѣ тѣ запалихѫ градецътъ (отъ 800 кѫщи) и го оставихѫ на произволътъ на сѫдбата.

[illegible] въ Бѣлйово
[illegible] стояли римски
[illegible] на Хасанъ-паша,
[illegible] и другари се
[illegible] Балкана и да оти-
[illegible] Орханийското
[illegible] страдахѫ още
[illegible]

[illegible] въ хиляди
[illegible]. Начинътъ на
[illegible] и усмиря-
[illegible] и свѣто
[illegible] събири
[illegible] въ Плов-
[illegible] възста-
[illegible]

[illegible] пострада-
[illegible] **Батакъ**
[illegible] най-зверателн-
[illegible] като
[illegible] вѣкътъ.
[illegible] Мехмедъ
[illegible] отъ
[illegible] дня
[illegible] вни
[illegible] ци-
[illegible] той
[illegible] имъ.
[illegible] Батакчи си
[illegible] ктъ
[illegible] и
[illegible]

пель. Двѣстѣ жени и дѣца живи изгорѣхѫ въ училището, срѣщу черковата. Около 1200 души побѣгнѫхѫ, та се скрихѫ въ черковата и въ оградений̆тъ черковенъ дворъ, гдѣто най-напрѣдъ ги бомбардирахѫ съ запалени дървета и парцали, а послѣ ги съсѣкохѫ до послѣдното дѣте. Въ това кланье загинѫхѫ до **5000 души.** Около сто жени и моми закарахѫ върху единъ баиръ и тамъ подирь ужасйо изнасилванье съ ятагани ги исклахѫ. Когато подирь три мѣсеца дошли въ Батакъ консулски коммесии, мъртвитѣ тѣла не бѣхѫ още закопани, ужасенъ смрадъ не даваше да се иде въ черковата, а въ развалинитѣ се виждахѫ само кучетата. На улицитѣ между обгорѣлитѣ остатки отъ здания лѣжели убити жени въ пъстритѣ си народни облѣкла съ прѣснѫти дълги коси, а на многото дѣтински главици познавахѫ се ранитѣ отъ сабли и ятагани. Бичкийницитѣ, които бѣхѫ главното занятие на Батачени, мълчахѫ вече; прѣзрѣлитѣ злато-жълти нивя въ полето бѣхѫ наклонили своитѣ классове къмъ земята и върху всичката тъзи страна владѣеше гробна тишина!

Послѣдний пò-голѣмъ бой станѫ въ Брацигово на 5 Мaия. Но тукъ Турцитѣ не клахѫ, защото Хасанъ-паша имъ не позволи.

Освѣнь тия градове, баши-бузуцитѣ, Турци, Черкези, Помаци и Цигане обикаляхѫ околнитѣ села, горѣхѫ, убивахѫ и съсипвахѫ. Въ Пловдивско за 26 дни се унищожихѫ 58 села и 5 мънастири, и избити около 15,000 души.

Перата на покойний Англичанинъ Макъ Гахана, на великий Гладстона, на Бехринга и на други описахѫ въ най-ясни и сърдцераздирателни чърти станѫлитѣ събития!

Но ужаситѣ не бѣхѫ само въ Пловдивско.

Когато избухнѫ панагюрското възстание, то въ Балкана се появихѫ разни възстаннически дружини отъ Габрово, Търново, Севлиево, Троянъ, и Сливенъ. Нѣкои отъ тѣхъ заловихѫ Шипченскийтъ балканъ, спрѣхѫ пощата и изрѣзахѫ телеграфитѣ. Около 300—400 възстанници заловихѫ укрѣпений̆тъ Дрѣновски мънастирь, гдѣто тѣ се

защищавахѫ дълго време подъ командата на Христа Караминкова, попъ Харитона и военниятъ Пармакова.

Чакъ подирь десеть дни Фазлѫ-паша чрѣзъ буйно бомбардиранье накара възстанницитѣ да избѣгатъ и да се распръснѫтъ, откакъ оставихѫ въ мънастирьтъ 110 души геройски и мъченически паднѫли поборници за българската свобода. Фазлѫ-паша бѣше като побѣснѣлъ; Габрово потрѣпера и насмалко учителитѣ щѣхѫ да станѫтъ жъртва на неговата звѣрска дивота.

Кланьето, а най-много обиритѣ, грабежитѣ, изнасилванията станѫхѫ общи на длъжь и на ширь въ цѣло Българско. Черкезитѣ откарвахѫ голѣми стада добитъкъ; баши-бозуцитѣ пълнѣхѫ коля съ покѫщнини; нѣмаше милость за жени и дѣца, нѣмаше милость за старцитѣ и бабичкитѣ; нѣмаше пощада за никого.

Сѣкашъ бѣше дадено отъ нѣкѫдѣ повелѣние: да се разруши българската земя.

ГЛАВА XXIX.

СѢТНИНИ НА КЛАНЬЕТО. СЪРБСКА ВОЙНА И ЦАРИГРАДСКА КОНФЕРЕНЦИЯ.

Положението на селата и населението подирь кланьето. — „Курие д'Орианъ:" първата дописка за ужаситѣ. — Дописквтѣ до „Дейли-Нюсъ." — Европейскитѣ консулски коммиссии. — Ботювий подвигъ на „Радецки." — Началото на сръбско-турската война: Генералъ Черваевъ; Българскитѣ войводи и доброволци. — Безредици и неспоразумѣния; отстжпвание на задъ. — Миръ. — Българскийтъ въпросъ: Цанковъ и Балабановъ въ Европа. — Цариградската конференция.

Додѣто прѣкрасното наше отечество се прѣдаваше на огнйове, клания, и разрушения; додѣто майскитѣ ужаси у насъ направихж да потрепере и мало и голѣмо, въ Европа дипломатитѣ не рачехж да се намѣсятъ въ турскитѣ работи и още се надѣвахж, че Турция ще се поправи.

Тъкмо по онова време се случи и убийството на двамата консули францускийй и нѣмский въ Солунъ, когато тѣ искахж да оттърватъ едно българско момиче отъ потурчванье. Това бѣше на края на Априлий. А въ срѣдата на Маия (18 Маия сутриньта) Султанъ-Абдулъ-Азизъ биде свалевъ отъ прѣстола, а на мѣстото му се въскачи Мурадъ. Едно чудно раздразнюванье бѣше се проявило въ срѣдата на Турцитѣ. На властьта застанж Митхадъ-паша, българскийтъ джелатинъ, наедно съ своитѣ реформатори събратия. Европейскитѣ сили за очи бѣхж испроводили консулски коммиссии, за да видятъ наистина

ли Българитѣ сж пострадали толкозъ, колкото писа зарадъ тѣхъ Макъ-Гахамъ и пр. И това, което се узна отъ тѣзи коммисии, бѣше способно да покърти най-безчеловѣчнитѣ сърдца! „Който иска да си прѣдстави какви сж били времената на Хуннитѣ и Аваритѣ, нека погледне сега Тракия, пишеше цариградский вѣстникъ Неологосъ. Остатки отъ селенитѣ, жены и дѣца, живѣяхж по горитѣ, въ пещеритѣ и хрѣлопитѣ на дърветата и се хранехж съ коренье, зеленчукъ и трѣва. Мнозина бѣхж станжли робье у Турцитѣ и като животни неволно работѣхж по турскитѣ чифлици. Баши-бозуцитѣ не бѣхж свършили подвигитѣ си, ходяхж въ съсипанитѣ села, изнасилвахж жени и моми, грабяхж и обирахж все що намѣряхж и убивахж тѣзи, които имъ се съпротивлявахж. Полето около Пловдивъ бѣше покрито съ лешове, непогрѣбени, които распръсвахж ужасенъ и опасенъ смрадъ въ въздуха. Въ самийтъ Пловдивъ всички тьмници, ханища, хамами и магазии бѣхж пълни съ „плѣнници“ отъ опустошенитѣ села. Между тѣхъ имаше малцина отъ сжщитѣ възстанници; повечето бѣхж людие невинни учители, попове, жени, момичета и дѣца. Всѣки день тѣ мрѣхж отъ мжки, отъ гладъ и отъ страхъ. Захванжхж по едно време да затварятъ жители и отъ самийтъ Пловдивъ: почтенни търговци, учители, книгопродавци, попове влѣзохж въ тьмницата! Сѣкашъ искахж въ единъ два дни да довършатъ българский народъ.

Но скоро работитѣ взехж друго направление. Най-подиръ глухитѣ въ Европа прочухж и слѣпитѣ прогледахж. Ужасъ обхванж всѣкиго, когато узнахж за това що ставаше у насъ. На 15 Мaия Куррие д' Орианъ имá смѣлостьта, може-би първи, да подаде голѣмата истина, че въ Пловдивско сж изгорѣни 118 села, убити 100,000 души и че земята е покрита съ мъртви тѣла. Курриерътъ, на който редакторътъ Жанъ-Пиетри, не първи пжть правяше услуги въ българското дѣло, обръщаше внимание на Портата върху положението на работитѣ и показваше на нуждата да се спрятъ баши-бозуцитѣ, защото държавнитѣ доходи ще прѣтърпятъ го-

лѣми загуби. Но посланницитѣ и най-старий отъ тѣхъ Сьръ Еллиотъ едвамъ на 17 Юний въ една депеша помѣна за свирѣпствата на баши-бозуцитѣ, направени при потжпкването на „българский бунтъ!“ — Но на 21 Юний въ вѣстникътъ Дейли-Нюсъ се напечата първото отъ онѣзи писма, които направихж вълнение не само въ Англия, но и въ цѣла Европа. Българскитѣ мжки и турскитѣ свирѣпости станжхж дневни въпроси; нѣмаше вѣстникъ, който да не се занимава съ тѣхъ: въ парламентитѣ и народнитѣ събрания заговорихж за тѣзи нечувани свирѣпства. Но едвамъ прѣзъ мѣсецъ Юлий се испратихж консулски коммиссии за да испитатъ това дѣло на сжщото мѣсто.

Князь Церетелевъ, като русский прѣдставитель, Валтеръ Берингъ, английски и Евг. Скайлеръ, делегатъ отъ американското посолство въ Цариградъ, тръгнжхж по упостошенитѣ мѣста. Съ тѣхъ заедно тръгнжхж и нѣкои дописници, между които бѣше прочутийтъ Мак-Гаханъ, дописникъ на Дейли Нюсъ, който описа съ много поразителни подробности турскитѣ звѣрства и дописскитѣ на когото сж най-цѣнний матерялъ за историята на възстанието и клането въ 1876. г. Изъ издирването на тъзи коммиссия излѣзе, че по край 150,000 убити имало само 163 души Турци! и че всичко, що е било писано за турскитѣ свирѣпости, е вѣрно. Коммиссията обърнж вниманието на Портата върху това, искаше да се обезоржжятъ Турци и Цигани, да се повърне краденийтъ добитъкъ и земледѣлческитѣ сѣчива на Българитѣ, да се съградятъ съборенитѣ кжщи и накажятъ главнитѣ турски злодѣйци.

Портата не само, че не направи това, а взе още та награди съ нишани нѣкои отъ прочутитѣ разбойници. Въ това време духоветѣ на българскитѣ емигранти въ Влашко бѣхж силно раздразнени.

Тѣ неможахж вече да чакатъ всичкитѣ приготовления на Сърбия, която все се готвяше, а не подкачаше работа. **Христо Ботевъ**, родомъ изъ Калоферъ, издатель и редакторъ на революционний вѣстникъ

…върхове на България, та да подкрѣпятъ въз-… Но Сърбитѣ не рачихѫ да се съгласятъ на тѣ…ски кроежи и искахѫ българскитѣ чети да влѣ… сърбската войска. Това първо несноразумѣванье …ичина на цѣлъ редъ неудоволствия проявени отъ

…ь най-напрѣдъ сръбската войска, подъ командата …кий генералъ Черняева стигнѫ до Бѣла-Па… само единъ часъ далечь отъ Пиротъ, а на лѣво …бсадила проходътъ Св. Никола въ Балканътъ …лянитѣ Българи отъ околнитѣ села, ако и да бѣ… малко пострадали въ злочеститѣ възстания на 1841, 1851 год. и ако и да бѣхѫ съвсѣмъ съси…отъ черкезски и арнаутски нападания, ако и да …жасно притѣснени отъ деветь-мѣсечно располаганье …ки войски, съ радость прѣминѫхѫ на сръбска стра…давахѫ мило за драго само да се освободятъ. … това раздадохѫ имъ наистина пушки и барутъ, но … не се взе да ги уреди, да ги организова.

…одирь нѣколко дни честьта (щастието) се измѣни …рбитѣ. Тѣхнитѣ войски взехѫ да се теглятъ назадъ; …итѣ бѣхѫ нападнѫти отъ Черкези, башибозуци и …; селата бѣхѫ запалени и обрани; около 60 села … съвършенно унищожени. Когато българскитѣ чети … пристигвали къмъ границата, къмъ Пандерало, Сър… вече отстѫпвахѫ и селянитѣ бѣхѫ се разбѣгали, за … Сърбитѣ не малко ги осѫждахѫ съвършенно без…но. При всичко това, генералъ Черняевъ даде на …тѣ чети единъ горски топъ и имъ дозволи най-… да идѫтъ кѫдѣ Балкана. На 4 Юлий четитѣ се …ихѫ отъ редоветѣ на сърбската войска, захванѫхѫ …дътъ Св. Никола на Балкана и се отправихѫ …ритѣ на Истокъ. Нашитѣ отидохѫ до Чипровци, Берковица и отъ тамъ се спуснѫхѫ въ долината. …дътъ се сбираше около тѣхъ, искаше имъ пушки, …ъ, но тѣ имахѫ едвамъ за себе. Освѣнъ това рѣши…тѣ, но злочестни доброволци страдахѫ отъ гладъ, …есъгласия и невниманието на сърбското правителство.

Знаме, събра една чета и въ първитѣ дни на Юний стжпи отъ Гюргево на параходътъ Радецки, който бѣше отъ австрийското парапловно дружество и пжтуваше на горѣ по Дунава. На всѣка станция българскитѣ пжтници се умножавахж. Не далечь отъ селото Козлудуй, което се намѣрва на българский брѣгъ, между Ломъ-Паланка и Орѣхово, ненадѣйно на параходътъ засвирва тржба; мнимитѣ български пжтници, търговци, ученици и градинари вжтрѣ въ параходътъ се обличатъ въ униформи, изваждатъ пушки и сабли и така ковертата покриватъ 200 войнишки организованни доброволци. Ботевъ скомандува дружината си, прѣдстави се прѣдъ капитанътъ и изиска отъ него да ги изведе на българский брѣгъ. Капитанинътъ нѣмаше що да стори и испълни желанието на българскитѣ юнаци.

Случката произведе хубаво и силно впечатление на вредъ. Храбростьта, майсторството и рицарската обноска на Ботевата дружина припознавахж и нашитѣ врагове.

Четата излѣзе на българский брѣгъ, съ развѣвано знаме трьгнж къмъ България, но слѣдъ нѣколко дни постигнж я сжщата сждба, която прѣди осемь години прѣтърпѣ Хаджи-Димитровото прѣминаванье. Подирь нѣколко бойове, въ които нашитѣ се бихж левски, нѣкждѣ покрай Вратца паднж Ботевъ и разби се дружината му. Нѣколко глави затикнжти на байонети се занесохж въ София, мнозина плѣнни се испроводихж въ Азия.

Най-подирь се накани и Сърбия. Тя обяви война на Турция на 20 Юний. Българскитѣ емигранти въ Букурещъ и старитѣ хайдути отъ разни мѣста, взехж участие въ приготовлението на войната и полагахж голѣми надѣжди на нея. Тѣ както и нѣкои сърбски капитани всеобще си мислѣхж, че срѣдногорското възстание и балканскитѣ движения още траятъ. Воеводитѣ Панайотъ Хитовъ, дѣдо Илю Марковъ, Филипъ Тотйо и Христо Македонски още отъ Маия взехж да събиратъ войници доброволци въ Зайчаръ и Кладово. Таквизъ се събрахж Българи до 2000 души. Намѣрението на тѣзи распалени и патриоти млади Българи, бѣше да нападнжтъ по бал-

канскитѣ върхове на България, та да подкрѣпятъ възстанието. Но Сърбитѣ не рачихѫ да се съгласятъ на тѣзи български кроежи и искахѫ българскитѣ чети да влѣзѫтъ въ сърбската войска. Това първо неспоразумѣванье бѣше причина на цѣлъ редъ неудоволствия проявени отъ послѣ.

Отъ най-напрѣдъ срьбската войска, подъ командата на русский генералъ Черняева стигнѫ, до Бѣла-Паланка, само единъ часъ далечь отъ Пиротъ, а на лѣво бѣше обсадила проходътъ Св. Никола въ Балканътъ

Селянитѣ Българи отъ околнитѣ села, ако и да бѣхѫ не малко пострадали въ злочеститѣ възстания на 1836, 1841, 1851 год. и ако и да бѣхѫ съвсѣмъ съсипани отъ черкезски и арнаутски нападания, ако и да бѣхѫ ужасно притѣснени отъ деветь-мѣсечно располаганье на турски войски, съ радость прѣминѫхѫ на срьбска страна и давахѫ мило за драго само да се освободятъ. Между това раздадохѫ имъ наистина пушки и барутъ, но никой не се взе да ги уреди, да ги организова.

Подирь нѣколко дни честьта (щастието) се измѣни на Сърбитѣ. Тѣхнитѣ войски взехѫ да се теглятъ назадъ; селянитѣ бѣхѫ нападнѫти отъ Черкези, башибозуци и Турци; селата бѣхѫ запалени и обрани; около 60 села бѣхѫ съвършенно унищожени. Когато българскитѣ чети вече пристигвали къмъ границата, къмъ Пандерало, Сърбитѣ вече отстѫпвахѫ и селянитѣ бѣхѫ се разбѣгали, за което Сърбитѣ не малко ги осѫждахѫ съвършенно безосновно. При всичко това, генералъ Черняевъ даде на нашитѣ чети единъ горски топъ и имъ дозволи найпослѣ да идѫтъ кѫдѣ Балкана. На 4 Юлий четитѣ се отдѣлихѫ отъ редоветѣ на сърбската войска, захванѫхѫ проходътъ Св. Никола на Балкана и се отправихѫ по горитѣ на Истокъ. Нашитѣ отидохѫ до Чипѫровци, при Берковица и отъ тамъ се спуснѫхѫ въ долината. Народътъ се сбираше около тѣхъ, искаше имъ пушки, барутъ, но тѣ имахѫ едвамъ за себе. Освѣнъ това рѣшителнитѣ, но злочестни доброволци страдахѫ отъ гладъ, отъ несъгласия и невниманието на сърбското правителство.

Една битка произлѣзе при селото Бѣлий Мѣхъ, дѣто се срѣщнахѫ съ три баталиона Турци. Тя се свърши съ отстѫпваньето на Българитѣ въ гората. На всѣкждѣ пѫтищата бѣхѫ завзети отъ Турцитѣ. Друго не оставяше, освѣнь или живи да се прѣдадѫтъ, или за нищо да измрѫтъ, или пъкъ да се върнѫтъ. Тѣ направихѫ послѣдното. Къдѣ крайтъ на Юлий, доброволцитѣ стигнахѫ въ Пандерало въ най-злочесто положение, полуголи, боси, изпокъсани и полуубити отъ гладъ.

Хайдушкитѣ войводи изгубихѫ всичката си важность. Останѫлитѣ доброволци се съединихѫ съ надошлитѣ Руси и така съставихѫ руско-българската бригада, която подиръ се отличи въ нѣколко боеве при Делиградъ и Алексенацъ.

На 18 Октомврия, при Дюнишъ сърбската войска претърпѣ голѣмо поражение, което се послѣдва отъ друго второ. Турцитѣ хлуйнахѫ и се спуснахѫ въ срѣдъ Сърбия и заплашвахѫ да прѣвзематъ всичко на [illegible] и грабежъ, когато Руский Императоръ произнесе [illegible] слово и съ ултиматумъ къмъ Султана [illegible] Порътата не можеше да не [illegible] на [illegible] монархъ. [illegible] на черногорскитѣ [illegible] отъ [illegible] да се [illegible].

Въ това врѣме [illegible] Генералъ Черняевъ [illegible] Сърбия. [illegible] за миръ [illegible] конференция въ Цариградъ [illegible] конференцията [illegible] Съвѣтъ [illegible].

[illegible] конференцията [illegible] настроение. [illegible] конференцията [illegible] Съвѣтъ [illegible] въ съгласяваньето на [illegible] че [illegible] и продължаваха [illegible]

ѣ прѣговори; тѣ правяхѫ въ всѣко засѣдание по нѣколко гетѫнки, които стигнѫхѫ до крайний прѣдѣлъ на Андрашевитѣ реформи. Но всичко бѣше безполезно. Портата оказваше на новопрогласената конституция, на хаттитѣ а Султана въ разно време и на своето желание да направи реформи по собствена инициатива, и отхвърляше всѣка намѣса въ вѫтрѣшнитѣ си дѣла. Прѣнията вземахѫ по нѣкога буенъ характеръ и Маркизъ Сализбери съ жаръ поддържаше исканията на генерала Игнатиева, макаръ че дѣйствително тъзи видима поддържка нѣмаше значение, защото сер. Хенри Елиотъ, по-добрѣ упознатъ съ истинскитѣ видове на английското правителство, събаряше изъ подъ рѫка всичкитѣ усилия на дипломатията и подбуждаше портата да бѫде неотстѫпчива.

Въ това време за да се говори все повече и повече **за българский въпросъ**, засиленъ най-много отъ кланьето, станѫло прѣдмѣтъ на всѣкакви разисквания. При европейскитѣ дворове се испроводихѫ двама български делегати за да прѣдставятъ лошавото положение на работитѣ и да изискатъ нѣкое подобрѣние. Тия пратеници бѣхѫ Драганъ Цанковъ отъ Свищовъ, дълги години дѣятель народенъ и Марко Балабановъ отъ Клисура, редакторъ на „Вѣкъ," и двамата отпослѣ станѫли български министри. Тѣ посѣтихѫ най-напрѣдъ Лондонъ, послѣ: Парижъ, Римъ, Берлинъ, Петерсбургъ и Виена и се завърнѫхѫ въ Румѫния, гдѣто останѫхѫ до прогласяваньето на русско-турската война.

На 30 Ноемвр. въ Цариградъ се събра **прѣдварителна конференция** подъ прѣдсѣдателството на генералъ Игнатиева за да поразмисли върху прѣобразованията, които трѣбаше да се введѫтъ въ България. Споредъ удобрѣнийтъ отъ конференцията проектъ отъ България ставахѫ двѣ области, источна и западна, на които общото пространство бѣше еднакво съ Българский екзархатъ. За главенъ градъ на источната часть щѣше да бѫде Търново, а на западната — София. Разскѫсванието на България станѫ тогава по волята и хатърътъ на Турцитѣ. Управлението щѣло да се повѣри на християнски губернаторъ,

[illegible] си-
[illegible] нието
[illegible] ни съ
[illegible] веди-
[illegible] да
[illegible] опрѣ-
[illegible] миitѣ
[illegible] Християни
[illegible] вълние въ
[illegible] на плаща.
[illegible] да у-
[illegible] дѣто
[illegible] на илитѣ
[illegible] жжний
[illegible] измежду
[illegible] трѣбаше
[illegible] — Хри-
[illegible] область
[illegible] щѣше да
[illegible] нѣколко
[illegible] на духовен-
[illegible] на губернатора.
[illegible] кон-
[illegible] и съ-
[illegible] градове. Залтнета
[illegible] Мюсюлмани
[illegible] на миръть щѣше да
[illegible] Християнитѣ щѣхѫ
[illegible] а къкъ Мюсюлманитѣ
[illegible] щѣхѫ да се наредять
[illegible] Българский язикъ щѣше да бѫде
[illegible] кантони языцитѣ турский
[illegible] да бѫдѫтъ равноправни. Данъцитѣ, [illegible] да се плащатъ на Портата, споредъ доходитѣ на [illegible] слѣднитѣ десеть години, щѣхѫ да се приведѫтъ въ опрѣдѣленно неуголѣмявано количество, непромѣнявано въ разстояние на петь години. Населяваньето на българско съ Черкези се запрѣщаваше.

За да се испълни тойзи планъ на автономията, великитѣ сили щѣхѫ да вземѫтъ своитѣ мѣрки, щѣхѫ да употрѣбятъ и 5000 белгийски войници: нарочно се прѣдложи войска отъ малка държава, която да не възбужда съревнуванието на великитѣ сили. Освѣнь това една постоянна европейска коммисия щѣше да наблюдава и за напрѣдъ върху изборитѣ, върху сѫдопроизводството и управлението.

Но Портата упорствоваше, поддържана отъ разни английски обѣщания и подбуждания, на които прѣдставитель бѣше Сьръ-Хенри-Елиотъ, цариградскийтъ тогава английски посланникъ.

Но както и да е, а делегатитѣ на великитѣ държави, като видѣхѫ несполуката на своитѣ усилия, рѣшихѫ се да оставятъ Цариградъ. Тозъ часъ подиръ тѣхното заминуванье, Митхадъ-паша се обьрнѫ къмъ Сърбия и Черна-гора и искаше направо да направи миръ: но Митхаду не било писано да дойде до съгласяванье: скоро го испратихѫ на заточение въ Европа, а на мѣстото му назначи се за Велики-Везирь Едхемъ-паша. Прѣговоритѣ съ Сърбия дойдохѫ до единъ край, защото сърбското правителство се съгласи съ status quo ante bellum. Нé сѫщото бѣше и съ Черна-гора; тъзи рицарска държавица въ силата си напобѣдителка искаше това, което бѣше рѣшила за нея конференцията.

Турската конституция, за която Митхадъ пострада, трѣбаше да се приложи, ако не за друго, поне за да бѫде пълна дипломатическата комедия, която така вѣщо прѣдставляваше въ Цариградъ В. Порта. Парламентътъ се откри: но той не оправда ожиданията на комедиантитѣ; прѣдставителитѣ на мусулманството помислихѫ да испълнятъ сериозно своитѣ обязанности. Тѣ открито исказвахѫ че сѫ партия либерално-мухамеданска, но не така въ всичката държава, но само за правовѣрното мусулманско паство.

ГЛАВА XXX.

РУССКО-ТУРСКА ВОЙНА НА 1877 Г. — САН-СТЕФАНСКИЙ И БЕРЛИНСКИЙ ДОГОВОРИ.

Прогласяванье на русско-турската война. — Главнокомандующий на русската войска. — Народното въодушевление въ Руссия. — Миренъ договоръ въ Сан-Стефано. — България споредъ сан-стефанский договоръ. — Дипломатически интриги. — Берлинский конгресъ и договоръ. — Раскъсванье на българското отечество на петь къса.

Войната, отъ която всичкитѣ се бояхѫ че ще да бѫде слѣдствие отъ турското опиранне, станѫ неизбѣжна. Портата се опираше на исканието на Европа, защото виждаше, че между европейскитѣ прѣдставители имаше нѣкои си, които бѣхѫ съ нея. Россия трѣбаше обаче да направи послѣднитѣ усилия прѣди да подкачи освободителната война.

Русското правителство се обърнѫ къмъ европейскитѣ сили и ги питаше какво смѣтатъ да вършятъ, когато Портата отблъснѫ тѣхнитѣ прѣдложения. Додѣто чакаше отговоръ, петербургский кабинетъ испроводи генерала Игнатиева въ Европа и резултата на неговитѣ трудове бѣше „лондонский протоколъ,“ подписанъ отъ прѣдставителитѣ на шесттѣхъ държави, на 19 Марта. Най-мѫчно бѣше да се получи съгласието на сен-джемский кабинетъ, който не само не допущаше да се вzематъ принудителни мѣрки противъ Турция, но още искаше да се разорѫжи русската войска. Чрѣзъ протокола Россия доброволно изказваше съгласие, да почака за неопрѣдѣленно време да се облегчи участьта на христианитѣ, но най-сетнѣ прилагаше: „Ако

ожението на поданницитѣ на Портата Славяни не се по-
ри, и безпорядкитѣ не се прѣкратятъ, то тя, Россия,
издържа право да обяви, че таквозъ положение на
отитѣ не е съвмѣстно съ интереситѣ както на Россия,
а и на всичка Европа. Въ такъвъ случай, тя оставя
себе право да обсѫди изобщо срѣдствата, които на-
ри най-сгодни за запазваньето на интереситѣ на об-
й миръ и за обезпечението благодѣнствието на хри-
анскитѣ народности." Най-подиръ, когато Россия за-
ши, че ще вдигне войскитѣ си на Дунавъ, ако въ петь дни
отокола не се подпише, Англия отстѫпи, но Лордъ Дер-
заяви че английский кабинетъ подписва протокола
надѣжда, че посрѣдствомъ него ще може да се до-
игне распущваньето на многото въорѫжени сили, които
бирахѫ Руссия и Турция.

Руссия изяви готовность да се разорѫжи, но съ
ловие, както се помѣнува въ декларацията на гра-
Шувалова, издадена съвременно съ протокола, че
ортата ще заключи миръ съ Черна-гора и ще прие-
съвѣтитѣ на кабинетитѣ, ще се повьрне дѣйстви-
лно на мирно положение, ще почене да испълня-
реформитѣ, помѣнѫти въ протокола и ще испро-
ди въ Петербургъ особенъ пълномощенъ за прѣгово-
върху разорѫжаваньето.

Портата, подкрѣпявана отъ английскитѣ тайни и
ни съвѣти, отказа своето съгласие на „протокола“ и
декларацията." Савфетъ паша, тогазъ великий-везирь,
пливо отговори, че не може да припознае за опекуни
ѣдставителитѣ на иностраннитѣ държави, защото па-
жский трактатъ е прогласилъ принципа на ненамѣсва-
ето въ Турция отъ страна на Силитѣ.

Подиръ всички тѣзи дипломатически опитвания на
оссия да свърши чрѣзъ миренъ пѫть — оставаше ѝ
ослѣдний и единственъ исходъ — войната. Този не-
бѣженъ резултатъ бѣше прѣдвиденъ отъ всички разум-
люди, които слѣдувахѫ вървежа на источнитѣ работи.

Россия се яви на бойното поле да извърши това,
ето неможе да направи въ по-напрѣжнитѣ си войни на

1806—1812, 1828—1829 и 1853—1856 г. г.: освобождението на Българско. Стрѣмлението към тъзи война се прояви съ изумителна сила въ срѣдата на цѣлий русски народъ. Може би, това бѣше първата всенародна русска война, за която принесе лептата си и най-послѣдний сиромахъ.

Когато на 12 Априлия 1877 год. русскийтъ императоръ дойде самъ въ Кишиневъ и прогласи войната, то ентусиазмътъ на населението нѣмаше прѣдѣли. Българитѣ и тѣхнитѣ страдания сѣкашъ бѣхѫ повече близки отъ самитѣ страдания на русското сърдце. Цѣла Россия се покърти да даде солдати и срѣдства за великата война, имѣюща свята и безкористна цѣль: освобождяваньето.

Руската войска, съсрѣдоточена още прѣзъ зимата въ Бессарабия, потегли къмъ Влашко подъ главното началство на царскийтъ братъ вел. князь Николая Николаевича. Нѣма да се спирами на дълго върху блѣскавитѣ подвиги, юнашки побѣди и кръвопролитни сражения, които имá русската войска съ Турцитѣ; то е дълга история, която неможе да се опише въ една учебна книга. Прѣминаваньето прѣзъ Дунава при Брапла и Свищовъ, обсажданьето и заробваньето на Османъ-пашовата войска въ Плѣвенъ, прѣминаваньето на генерала Гурка два пѫти прѣзъ Балкана, юнашкото защищаванье на Шипка отъ генерала Радецки, гдѣто българскитѣ опълченци обезсмъртихѫ името си, заробваньето на турската подъ Шипка армия, разбиваньето на Сюлеймановата войска при Пловдивъ и пристиганьето на Русситѣ дори до Бѣло море — всички тѣзи сѫ събития, които станѫхѫ прѣдъ нашитѣ очи и които младитѣ ни читатели тоже трѣба да знаятъ.

Нашитѣ български дружини, приготвени още въ Влашко взехѫ участие въ тъзи война подъ командата на генерала Столѣтова Всички дружини бѣхѫ осемь, отъ които 6 образувани въ Влашко, а другитѣ въ Търново. Тѣзи юнаци, между които имаше мнозина и отъ останѫлитѣ изъ русско-българската бригада, отъ възстаницитѣ и хайдуцитѣ въ по-напрѣднитѣ години, славно се отличихѫ въ петьмѣсечното защищаванье на Шипченский проходъ.

Военнитѣ дѣйствия се свършихѫ съ завзиманьето на

Адрианополь, втората турска столица въ Европа. Тукъ се съединихѫ главнитѣ русски сили; тукъ стигнѫ и главнокомандующий великий князь. Николай Николаевичь съ своя щабъ. Нѣкои военни отряди се впроводихѫ къмъ Димотика и Галиполъ, но скоро работитѣ взехѫ примирителна посока. Русската войска не прѣвзе тѣзи пункти, не прѣвзе и Цариградъ, който бѣше готовъ да се прѣдаде на освободителитѣ ни. Русскитѣ солдати застанѫхѫ въ Сан-Стефано и гледахѫ отъ далечь прѣкраснийтъ видъ на Стамбулъ, высокитѣ минарета на Св. София и се кръстихѫ на старо-славната черкова, сега потурчена, върху която тѣ прѣдполагахѫ да въздигнѫтъ христианский кръстъ и знаме. Разсказватъ, че въ Цариградъ всичко било приготвено за да срѣщне русската побѣдителна войска. Турцитѣ се примирили съ идеята да се прѣвърне Св. София въ черкова, мнозина отъ пашитѣ се приготвили да идѫтъ тамъ, отъ гдѣто сѫ дошли дѣдитѣ имъ и че Султанътъ приготвилъ свой параходъ за отвезвание и оше че даже самото турско правителство приготвило казарми за русскитѣ солдати. Но то не би.

На 19 Августа 1878 год. пратенницитѣ на портата Серверъ-паша и Намѫкъ-паша съ сълзи на очи испросихѫ миръ и главнийтъ началникъ на русската войска великийтъ князь Николай Николаевичь, като бѣше принуденъ да се съгласи на прѣмирие, подписа прѣдварителнитѣ условия на миръть.

България пострада твърдѣ много отъ тъзи война. Турцитѣ не го имахѫ за нищо да убиватъ безорѫжнитѣ Българи, еднoплеменници и едновѣрци на Московцитѣ. Около 15000 души се закарахѫ въ разни времена въ Азия; та и цариградскитѣ Българи, които до това време бѣхѫ незакачени, начнѫхѫ и тѣхъ да затварятъ въ тъмници и да ги пращатъ въ Диари-Бекиръ или въ Анкора. Българский тогазъ екзархъ, Негово Блаженство Антимъ I съ нѣколко души бѣше испроводенъ въ Анкора. Въ Пловдивъ, Одринъ и Сливенъ стотини Българи отъ всички съсловия се избѣсили. Най-злѣ станѫ когато кѫдѣ края на Юлия Гурко се принуди да отстѫпи отъ източна Тра-

кия назадъ пакъ на Балкана. Тогава [illegible] Турцитѣ запалихѫ нѣколко градове и села, нѣкои [illegible] Стара-Загора, Нова-Загора и пр. изъ основанието [illegible] и исклахѫ голѣмо множество хора. Бѣжанцитѣ [illegible] които попълнихѫ Търновско, умирахѫ отъ гладъ и [illegible] и едва на Януария можехѫ да се върнѫтъ на [illegible].

Великийтъ день на освобождаваньето на [illegible] руски селяни станѫ день и на свободата на [illegible] многострадално отечество.

На 19 Февр. 1878 год. се заключи [illegible] миръ въ Сан-Стефано. Договорътъ сключенъ тукъ [illegible] едно българско княжество въ неговитѣ истински прѣдѣли. Слѣдъ изминуваньето на 485 год. (отъ паданьето на Търново въ 1393) България пакъ се видѣ свободна, пакъ се новика на политически животъ отъ своитѣ велики спасители и освободители, отъ Русситѣ и русскитѣ солдати, отъ Царьтъ Освободитель, който самъ-си посѣти България и въ време на войната дълго време надзираваше вървежьтъ ѝ въ Свищовъ, Павелъ, Горни-Студенъ и подъ Плѣвенъ. Границитѣ на българското тукъ устроено княжество бѣхѫ малко по-широки отъ онѣзи, които бѣше изработила конференцията въ Цариградъ. Тукъ се взели въ по-строго и сериозно изучванье етнографическитѣ отношения. Споредъ изчислението на Петермановитѣ „географически съобщения" новата българска държава имаше пространство 3091 □ мили.

Това княжество щѣше да се управлява отъ единъ князь, избранъ отъ народа, когото Портата само щѣше да утвърдява съ съгласието на великитѣ държави, както е сега съ българскийтъ князь. Султанътъ [illegible] право да прѣкарва, въ случай на нужда, [illegible] прѣзъ България и още да получава вѣка годишна [illegible]. Южна часть на нашето отечество. Македония [illegible] [illegible], трѣбаше да състави часть отъ България. Въ Тра- [illegible] на България бѣхѫ [illegible]. [illegible] българското княжество се даваше [illegible] [illegible] Черно и на Бѣло море: именно [illegible] и отъ Кавала до Халкидическия [illegible].

Такъво бѣше българското княжество, както то се съставяваше споредъ Санъ-Стефанскийтъ нарѣченъ прѣлиминаранъ т. е. прѣдварителенъ договоръ. Временното управление щѣше да трае двѣ години и щѣше да има за цѣль да приготви страната ни към новий животъ, да приготви и людие способни за разни правителственни служби, сѫдебни мѣста и пр. То се врѫчи на князя Черкаский и България, подирь петь вѣка робство, дѣйствително заживѣ единъ честитъ животъ подъ рѫководството на своитѣ по-стари братья избавители.

Но не бѣше се още искъртилъ изъ грѫдитѣ на нашийтъ народъ първийтъ викъ отъ безкрайна радость за едно толкозъ хубаво, толкозъ желателно рѣшаванье на въпросътъ, когато мразъ поби неговото сърдце и отчаяние облада неговата душа. И още веднѫжь опознахѫ Българитѣ, че тѣхното географическо положение извиква нѣкои злочестини за него.

Санъ-стефанский трактатъ извика явна вражда на Англия и нѣкои други държави противъ Россия. Тѣ казвахѫ, че Россия сама немогла да рѣшава източнитѣ въпроси и че е необходимо съгласието на другитѣ европейски държави. Въ 1878 год. първитѣ шесть мѣсеци прѣминѫхѫ въ най-уморителни дипломатически прѣговори. Главнийтъ прѣдмѣтъ на тѣзи прѣговори бѣше да се свика единъ дипломатически конгресъ за да се обсѫди новото положение на работитѣ въ Турция, създадено отъ щиковетѣ на русскитѣ солдати. Вече въ Марта дипломатитѣ бѣхѫ готови, подрѣзохѫ своитѣ пера и готвяхѫ своитѣ пѫтни джамадани (сакъ-вояжи).

Но въ Марта конгресътъ неможа да се събере, а събра се едвамъ въ Юний мѣсецъ, и договорътъ, **Берлинский трактатъ** се сключи на 1-и Юлий 1878 г. Този конгресъ и неговий трактатъ, бѣхѫ за Россия единъ видъ окови подирь нейнитѣ велики подвиги на Дунава, подирь нейнитѣ геройски битки на Балкана, Шипка и подъ Плѣвенъ, а за Българитѣ — единъ ножь, който распокъса отечеството ни на части.

Пространството на Българското полунезависимо кня-

[illegible] на повече отъ по-
[illegible] 1091 кв. мили. съ
[illegible] устройството на Бъл-
[illegible] съ 50.000 войска

[illegible] останалата часть на
[illegible] четире части: а)
[illegible] область;
[illegible] подъ управ-
[illegible] остана-
[illegible]

[illegible] южна
[illegible]

да иматъ защо да сѫ недоволни отъ берлинский трактатъ, то не толкозъ колкото насъ Българитѣ. Сърбия доби своята пълна независимость и широка часть отъ земя: Нишско, Пиротско, или часть отъ така нарѣчената Стара-Сърбия. Чернагора получава окончателно припознаванье на нейната сѫщински ненарушавана независимость и доволно широко разширяванье на своята мъничка земица; приложената часть къмъ нея има колкото сама Чернагора и сѫщо часть отъ брѣгътъ на Адриатическо море.

Славянскитѣ земи на Босна и Херцеговина, дѣто найнапрѣдъ смѣлитѣ хайдути дигнѫхѫ знамето на балканското освободяванье, се прѣдаде отъ едно чуждо иго на друго, именно на Австрия, съ право да държи гарнизони и да има военни пѫтища въ Ново-пазарский санджакъ, между Чернагора и Сърбия.

Отъ неславянскитѣ земи, Гърция доби южната часть на Тессалия и Епиръ, отъ Ларисса до устието на рѣка Саламбрия.

Колкото за сама Россия, тя си повърнѫ отнетата съ парижский трактатъ Бессарабия, задържа Ардаханъ, Карсъ, а отъ Батумъ направи единъ свободенъ пристанищенъ градъ. Освѣнь това, русското правителство се услови да получи отъ Портата една контрибуция отъ много милиона рубли.

И така дипломацията се опита да раскъса и умали това, което многобройнитѣ жертви на Россия направихѫ въобще за християнскитѣ народи на Балканский полуостровъ. Россия бѣше принудена или да се съгласи, или да подкачи борба съ Англия и нейнитѣ съюзници. Нашата освободителка неможеше да направи второто, защото тя имаше нужда отъ отдихъ, отъ почиванье, и тя се рѣши съ болезненно сърдце да приеме първото. Дипломацията на чело съ Биконсфилда, Сализбери и пр. тържествуваше, като се хвалеше, че е повърнѫла Султану двѣ трети отъ отнетитѣ му чрѣзъ сан-стефанский трактатъ земи.

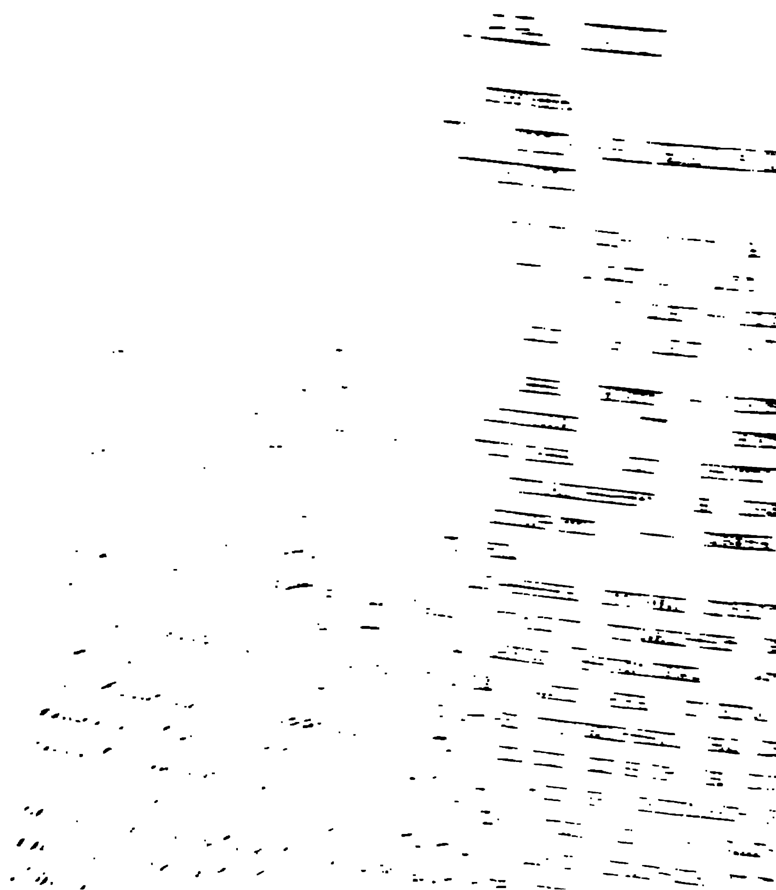

толкозъ много въ време на послѣднитѣ размирни и военни времена.

Ний казахми, че дѣятелностьта бѣше извънредно силна. И наистина въ това непродължително време ний видѣхми въ България да се появятъ училища, сѫдебни учрѣждения на здрави научни основания, администрация доволно редовна, пощи и телеграфи, митници, болници и пр.

Но това, което бѣше най-утѣшителното, то е военното устройство, земската войска, която ни оставихѫ нашитѣ освободители. Слѣдъ шесть-седемь месѣчно упражнение ний видѣхми младитѣ български сили да съставляватъ една стройна, доволно добрѣ уредена войска. Откри се военна школа, която имаше за цѣль да приготвя мѣстни офицери и военни началници. Слѣдъ една година учение въ военната школа учащитѣ се положихѫ испитъ съ отлична сполука и се назначихѫ за офицери (подпоручици) по войската.

На 10-й Февруарий се отвори тържественно първото учрѣдително народно събрание въ Търново отъ Всероссийский коммиссарь князь Дондукова-Корсакова, въ присѫтствието на разнитѣ европейски дипломатически агенти.

Учрѣдителното събрание държа 27 засѣдания подъ прѣдсѣдателството на бившия български екзархъ Н. Пр. Антима и подпрѣдсѣдателството на Г.г. Петко Каравелова и Тодора Икономова.

Първото учрѣдително българско събрание, което се състоеше отъ всичко, което България можеше да даде най-лично и просвѣтено, изработи една конституция на българското княжество. Тъзи конституция съдържа 22 глави, въ които сѫ обяснени и изложени всички основни начала на господарственно-общественнитѣ наредби въ княжеството.

Спорѣдъ конституцията, българското княжество е монархия наслѣдственна и конституционна, съ народно прѣдставителство. Законодателната власть принадлѣжи на князя и на народното прѣдставителство. Князьтъ утвърждава и обнародва приетитѣ отъ народното събрание закони.

Исполнителната власть принадлѣжи князю; сѫдебната власть въ всичката нейна ширина принадлѣжи на сѫдебнитѣ мѣста и лица. Князьтъ има право само за помилованье. Той е длъженъ да живѣе постоянно въ княжеството и когато го остави, да обади за това народу чрѣзъ прокламация, като си остави намѣстникъ.

Българскийтъ държавенъ гербъ е златенъ коронованъ гербъ на тъмночервено поле, съ корона отгорѣ.

Прѣстолонаслѣдието ще става по мѫжската нисходяща права линия на първийтъ избранъ князь: князьтъ получава 600,000 фр. на година за обдържанье.

Господарствующата вѣра въ бълг. княжество е православно-християнската, на която трѣба да принадлѣжатъ князьтъ и потомството му. Въ черковни работи бълг. княжество прави нераздѣлна часть отъ българската черковна область, подчинява се на Св. Синодъ, върховната власть на българската черкова, гдѣто и да се намѣрва тая власть. Но свободата на вѣроисповѣданията е припознатъ за всѣкиго.

Запрѣтени сѫ въ България всѣкакви титли. [illegible] и ордени (никакви), освѣнъ за воениитѣ. Сѫщо така е запрѣтено робството и продажбата на человѣчески [illegible].

Собственностьта, [illegible] сѫ ненарушими. [illegible]

[illegible]

Българската конституция [illegible]

[illegible]

[illegible]

дина отъ 15 Октомврий до 15 Дек. Но за нѣкои важни работи може да се свика и извънредно.

Великото народно събрание се свиква отъ князя, намѣстничеството или министерский съвѣтъ за нѣкои извънредни въпроси, каквото сѫ: отстѫпванье или размѣняванье на територията, измѣняванье на конституцията, избиранье, въ случай на нужда, на новъ князь и пр. Числото на прѣдставителитѣ, които го съставлявать е двойно отъ числото на обикновенното събрание.

Министерствата сѫ шесть: на вѫтрѣшнитѣ дѣла, на външнитѣ дѣла и на вѣроисповѣданието, на финанцитѣ, на правосѫдието и на войната. На чело на всѣко министерство има по единъ министръ; всичкитѣ министри правятъ министерский съвѣтъ.

Първийтъ князь Александръ I бѣше избранъ отъ учрѣдителното народно събрание на другий день подирь подписваньето на конституцията. На 4-й Маия когато Александръ I бѣше отишелъ въ Ливадия при Русский императоръ, една българска депутация му поднесе тамъ актъ отъ неговото избрание. Откакъ обиколи европейскитѣ дворове, първийтъ български князь се върнѫ въ България и на юлий той стѫпи на българската земя и прие върховното управление на княжеството.

Въ това време, когато въ българското княжество самото народно прѣдставителство си изработи едно конституционно управление въ Източна Румелия, това се извърши отъ една европейска коммиссия, която засѣдава въ Пловдивъ.

Тъзи международна европейска коммиссия свърши своитѣ дѣла и подписа Органическийтъ Уставъ, по който се управлява за сега Южна България, прѣкрьстена въ името Източна Румелия, на $^{14}/_{26}$ апр. 1879 год.

Първий главенъ управитель на Източна Румелия е князь Богориди, избранъ отъ Султана съ знанието на европейскитѣ държави. Областьта има административна автономия и едно Областно Събрание приготвя законитѣ за мѣстото, които се прогласяватъ съ одобрѣнието на Господаринътъ.

[illegible] отъ

[illegible] последнитѣ двѣ години отъ [illegible] съществуванье Източна Румелия е на[illegible] успѣхи въ обществено — културно [illegible]

[illegible] съдилищата и училищата отъ день [illegible] по добрѣ. Едно силно стрѣм[illegible] и управляющи, [illegible]